

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

SOU
1961:20

KUNSTATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:20
26 JUN 1961
SVC mpm

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:20

Justitiedepartementet

**VISSA FRÅGOR
RÖRANDE ALLMÄNNA VAL**

BETÄNKANDE AVGIVET AV
1955 ÅRS VALUTREDNING

Stockholm 1961

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Kronologisk förteckning

1. Totalisatorverksamheten. Idun. 140 s. Jo.
2. Sparstimulerande åtgärder. Idun. 121 s. Fi.
3. Effektivare prisövervakning. Idun. 177 s. H.
4. Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppboordsväsendet. Idun. 230 s. Fi.
5. Begravningsplatser och gravar. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
6. Underrätterna. Idun. 339 s. Ju.
7. Enhetlig ledning av krigsmakten. Beckman. 120 s. Fö.
8. Om läkarbehov och läkartillgång. Idun. 228 s. I.
9. Principer för en ny kommunindelning. Beckman. 248 s. I.
10. Preliminär nationalbudget för år 1961. Marcus. V + 105 s. Fi.
11. Den allmänna brottsregistreringen. Kihlström. 318 s. Ju.
12. Statliga belastningsbestämmelser av år 1960 för byggnadsverk. Idun. 50 s. K.
13. Lantbrukets yrkesskolor. Kihlström. 206 s. Jo.
14. Pensionsstiftelser. I. Marcus. 184 s. Ju.
15. Polisens brottsbekämpande verksamhet. Idun. 251 s. + 2 s. ill. I.
16. Kriminalvård i frihet. Idun. 137 s. Ju.
17. Hjälpmedel i skolarbetet. Idun. 244 s. + 12 s. ill. E.
18. Totalförsvarets upplysningsverksamhet. Kihlström. 90 s. Fö.
19. Byggnadsindustrins arbetskraft. Idun. 150 s. S.
20. Vissa frågor rörande allmänna val. Idun. 173 s. Ju.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:20

Justitiedepartementet

VISSA FRÅGOR
RÖRANDE ALLMÄNNA VAL

BETÄNKANDE AVGIVET AV

1955 ÅRS VALUTREDNING

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB

STOCKHOLM 1961

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet	5
<i>Författningsförslag</i>	
Förslag till lag angående ändring i lagen om val till riksdagen	7
Förslag till lag om ändring i kommunala vallagen.	18
Förslag till kungörelse om framställning för röstmottagnings anordnande ombord å svenskt fartyg utom riket	26
<i>Kap. 1. Historik . . . . .</i>	<i>27</i>
<i>Kap. 2. Utredningens direktiv och tidigare framlagda förslag . . . . .</i>	<i>35</i>
<i>Kap. 3. Gällande bestämmelser om rösträttens utövning . . . . .</i>	<i>42</i>
<i>Kap. 4. Översikt över de i betänkanDET behandlade frågorna . . . . .</i>	<i>48</i>
<i>Kap. 5. Valnämndsorganisationen på landet . . . . .</i>	<i>52</i>
Gällande bestämmelser	52
Historik	54
Församlingsstyrelsekommitténs förslag	55
Valutredningen	57
<i>Kap. 6. Utsträckning av tiden för röstning före valdagen . . . . .</i>	<i>63</i>
<i>Kap. 7. Sjömännens deltagande i allmänna val . . . . .</i>	<i>67</i>
Gällande bestämmelser	67
Historik	67
Reformkrav	71
Statistik rörande sjömännens valdeltagande	73
Gällande bestämmelser i övriga nordiska länder	75
Valutredningen	78
<i>Kap. 8. Sjukas, invaliders och åldringars deltagande i allmänna val . . . . .</i>	<i>93</i>
Gällande bestämmelser	93
Tidigare förslag	93
1958 års promemoria	94
Yttrandena över 1958 års promemoria	96
Behovet av ytterligare åtgärder	98
Olika sätt att tekniskt lösa frågan om de sjukas röstning	101
I. Röstning med bibehållet krav på personlig inställelse	101
II. Röstning utan personlig inställelse	104
Gällande bestämmelser i vissa främmande länder	104.

Möjligheten till förbättringar inom ramen för gällande system för poströstning	107
Olika alternativ till en generell lösning av frågan om de sjukas röstning	110
A. Ambulerande röstmottagning	110
B. Röstning genom vasedelsförsändelse	112
C. De olika metodernas fördelar och nackdelar	117
<i>Kap. 9. Vissa andra kategorier väljare, för vilka särbestämmelser ifrågasatts</i>	120
A. Avlägset boende	120
Historik och reformkrav	120
Valutredningen	124
B. Väljare intagna i fångvårdsanstalt	125
C. Vissa yrkeskategorier	126
<i>Kap. 10. Verkan av att sigilleringsföreskrift åsidosatts</i>	128
Gällande ordning	128
Historik och reformkrav	129
Valutredningen	133
<i>Kap. 11. Bestämmelserna rörande vasedels ogiltighet</i>	139
1. Ogiltighet på grund av att till vasedel använts annat än vitt papper eller att å vasedel anbragts kännetecken	141
2. Ogiltighet på grund av att partibeteckning saknas eller felaktigt utsatts	145
3. Ogiltighet på grund av oriktig placering av valkrets-beteckning och valbeteckning	146
4. Ogiltighet på grund av att vasedel saknar giltigt namn	147
<i>Kap. 12. Frågan om ett snabbare sammanräkningsförfarande</i>	154
<i>Kap. 13. De föreslagna lagändringarna m. m.</i>	162
<i>Bilagor</i>	
Tabell 1. Masskassering på grund av sigilleringsfel	171
Tabell 2. Besvär över andrakammarval	171
Tabell 3. Besvär över landstingsmannaval, stadsfullmäktigval och kommunalfullmäktigval	171
Tabell 4. Ogiltigförklarade valkuvert och vasedlar vid andrakammarvalen 1940—1958 på grund av fel, som begåtts av väljaren	172
Tabell 5. Ogiltigförklarade valkuvert och vasedlar vid landstingsmannavalen 1942—1958 på grund av fel, som begåtts av väljaren	173

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 27 maj 1955 tillkallades kansli-
direktören vid överståthållarämbetet S. J. Waller att verkställa en teknisk
översyn av bestämmelserna rörande allmänna val. Utredningsmannen, vil-
ken för utredningen antog benämningen 1955 års valutredning, framlade
flera förslag till förbättringar och förenklingar på vallagstiftningens om-
råde.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 augusti 1958 tillkalla-
des den 13 oktober samma år såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens
andra kammare, redaktören J. Braconier, organisationschefen C. H. Bro-
lin, ombudsmannen S. H. E. Lundgren och förbundssekreteraren C. E. R.
Moberg. Därjämte uppdrogs åt Waller att såsom ordförande leda det fort-
satta utredningsarbetet.

Att såsom experter biträda utredningen förordnades den 13 oktober 1958
lagbyråchefen, numera regeringsrådet B. K. L. Hjern samt den 21 januari
1959 kammarrättsrådet S. F. von Otter.

Som sekreterare åt utredningen har tjänstgjort kanslisekreteraren Bir-
gitta Liljefors under tiden den 1 oktober 1958—den 22 maj 1960 samt hov-
rättsassessorn G. E. Sandell från och med den 23 maj 1960.

Utredningen har i sin nuvarande sammansättning tidigare avgivit två
promemorior och ett delbetänkande (samtliga stencilerade), det sistnämnda
avgivet den 15 december 1960. I dessa har olika frågor rörande allmänna
val behandlats.

I förevarande betänkande, som härmed vördsamt överlämnas, har med
undantag för frågan om utlandssvenskarnas deltagande i allmänna val be-
handlats samtliga återstående spörsmål, som utredningen enligt de givna
direktiven haft att upptaga till prövning. I fråga om åtgärder till underlät-
tande av sjuka personers deltagande i allmänna val innehåller betänkan-
det dock endast vissa principförslag.

Utredningen avser att inom kort redovisa sina synpunkter rörande spörsmålet om utlandssvenskarnas valdeltagande. Sedan så skett återstår av utredningsuppdraget endast att, därest så befinnes påkallat, på grundval av remissyttrandena över de nyssnämnda principförslagen rörande de sjukas valdeltagande utarbeta ett i detalj utformat förslag i denna fråga.

Stockholm den 25 april 1961.

Sten Waller

Jean Braconier

Hugo Brolin

Stig Lundgren

Ragnar Moberg

/Gösta Sandell

(Gällande lydelse)

sagts, skall valet avse allenast den tid, som återstår av löpande fyraårsperiod. Det åligger kommunalfullmäktiges ordförande att ofördröjligen om valet underrätta valnämndens ordförande samt utan lösen låta tillställa en var av de valda ledamöterna och suppleanterna i valnämnden ett utdrag av protokollet, i vad dem rör. Om de personers namn och bostad, som blivit till ordförande och suppleant för honom utsedda, låter Konungens befallningshavande i länskungörelserna årligen meddela underrättelse.

41 §.

Kungörelse varom i 40 § förmåles skall *uppläsas i kyrkan* och, där så kan ske, i ortstidningar införas.

Underrättelse jämlikt — — — — — fastställt formulär.

54 §.

1. Förening med — — — — — företräder (partibeteckning).
2. Ansökan om — — — — — i riksgäldskontoret.
3. Partibeteckning må — — — — — ej prövats.
4. Registrerad partibeteckning — — — — — 56 § sägs.
5. Då partibeteckning — — — — — allmänna tidningarna.
6. Parti, som — — — — — 56 § sägs.
7. När val i hela riket till andra kammaren skola äga rum, skola i god tid före valen från inrikesdepartementet till samtliga Konungens befallningshavande översändas utdrag ur registret, upptagande varje partibeteckning som är registrerad på grund av ansökan, vilken gjorts, om valen förrättas på grund av bestämmelsen i 17 § 1 mom. riksdagsordningen, senast den *1 augusti* närmast före valen samt, om valen för-

(Föreslagen lydelse)

sagts, skall valet avse allenast den tid, som återstår av löpande fyraårsperiod. Det åligger kommunalfullmäktiges ordförande att ofördröjligen om valet underrätta valnämndens ordförande samt utan lösen låta tillställa en var av de valda ledamöterna och suppleanterna i valnämnden ett utdrag av protokollet, i vad dem rör. Om de personers namn och bostad, som blivit till ordförande och suppleant för honom utsedda, låter Konungens befallningshavande i länskungörelserna årligen meddela underrättelse.

Kungörelse varom i 40 § förmåles skall *anslås på kommunens anslags-tavla* och, där så kan ske, i ortstidningar införas.

Underrättelse jämlikt — — — — — fastställt formulär.

54 §.

1. Förening med — — — — — företräder (partibeteckning).
2. Ansökan om — — — — — i riksgäldskontoret.
3. Partibeteckning må — — — — — ej prövats.
4. Registrerad partibeteckning — — — — — 56 § sägs.
5. Då partibeteckning — — — — — allmänna tidningarna.
6. Parti, som — — — — — 56 § sägs.
7. När val i hela riket till andra kammaren skola äga rum, skola i god tid före valen från inrikesdepartementet till samtliga Konungens befallningshavande översändas utdrag ur registret, upptagande varje partibeteckning som är registrerad på grund av ansökan, vilken gjorts, om valen förrättas på grund av bestämmelsen i 17 § 1 mom. riksdagsordningen, senast den *20 juli* närmast före valen samt, om valen förrättas

(Gällande lydelse)

rättas på grund av Konungens förordnande jämlikt 17 § 2 mom. riksdagsordningen, senast femte dagen efter det förordnandet givits. Vid varje beteckning skall angivas det parti, för vilket registreringen skett, samt partiets enligt 6 mom. anmälda ombud.

Anmäles till — — — — — i registerutdragen.

55 §.

1. Val i — — — — — Konungen bestämmes.

Om valdag — — — — — generalpoststyrelsen underrättas.

2. Annat val till andra kammaren än i 1 mom. sägs förrättas å sönd eller helgdag, som Konungens befallningshavande sist *trettionde* dagen förut låter kungöra i ortstidningar; och skall generalpoststyrelsen underrättas om valdagen.

på grund av Konungens förordnande jämlikt 17 § 2 mom. riksdagsordningen, senast femte dagen efter det förordnandet givits. Vid varje beteckning skall angivas det parti, för vilket registreringen skett, samt partiets enligt 6 mom. anmälda ombud.

2. Annat val till andra kammaren än i 1 mom. sägs förrättas å sönd eller helgdag, som Konungens befallningshavande sist *fyrtonde* dagen förut låter kungöra i ortstidningar; och skall generalpoststyrelsen underrättas om valdagen.

55 a §.

Då val — — — — — röstberättigade tillhör.

Röstkortet skola senast å *tjugofemte* dagen före valdagen med posten översändas till de röstberättigade.

Då annat — — — — — erhålla röstkort.

Framställning om — — — — — till honom.

Röstkort må — — — — — till efterrättelse.

Närmare föreskrifter — — — — — av Konungen.

Röstkortet skola senast å *trettiofemte* dagen före valdagen med posten översändas till de röstberättigade.

56 §.

1. Då val — — — — — valbara personer.

2. Anmälan skall göras skriftligen genom partiets i registerutdraget angivna ombud eller genom någon av honom därtill förordnad person samt hava inkommit sist å *tjugofemte* dagen före valdagen. Vid anmälan skola fogas intyg, utvisande

2. Anmälan skall göras skriftligen genom partiets i registerutdraget angivna ombud eller genom någon av honom därtill förordnad person samt hava inkommit sist å *trettiosjunde* dagen före valdagen. Vid anmälan skola fogas intyg, utvisande att en-

(Gällande lydelse)

att envar av de anmälda kandidaterna är i röstlängd för valdistrikt inom valkretsen uppförd såsom röstberättigad och senast valdagen uppnått tjugutre års ålder, ävensom intyg av varje kandidat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom.

Giver anmälan ————— anmälan skett.

Senast å ————— intyg ingivas.

3. Två eller ————— för valet.

Anmälan av ————— tredje stycket.

4. Sedan den ————— anses obefintligt.

Över godkända ————— av Konungen.

Över Konungens ————— över valet.

5. Därefter utfärdar Konungens befallningshavande omedelbart kungörelse om valet, vilken *uppläses i kyrkorna* och införes i ortstidningar.

I kungörelsen skall upptagas:

a) antalet av dem, som skola väljas inom valkretsen;

b) dag och tider för valet;

c) valstället för varje valdistrikt;

d) den i 4 mom. omförmälda lista;

samt

e) erinran om rätt för väljare att i vissa fall utöva rösträtt inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning *eller* svenskt konsulat.

(Föreslagen lydelse)

var av de anmälda kandidaterna är i röstlängd för valdistrikt inom valkretsen uppförd såsom röstberättigad och senast valdagen uppnått tjugutre års ålder, ävensom intyg av varje kandidat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom.

5. Därefter utfärdar Konungens befallningshavande omedelbart kungörelse om valet, vilken *anslås på kommunernas anslagstavlor* och införes i ortstidningar.

I kungörelsen skall upptagas:

a) antalet av dem, som skola väljas inom valkretsen;

b) dag och tider för valet;

c) valstället för varje valdistrikt;

d) den i 4 mom. omförmälda lista;

samt

e) erinran om rätt för väljare att i vissa fall utöva rösträtt inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning, svenskt konsulat *eller svenskt fartyg*.

57 §.

1. Val förrättas på landet inför valnämnden *samt* i stad, *som utgör ett valdistrikt, inför magistraten och i annan stad inför* magistratens deputerade, varom i 91 § sägs.

Om rätt för väljare att i vissa fall avlämna valsedel inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk be-

1. Val förrättas på landet inför valnämnden *och* i stad *inför magistraten; äro i landskommun eller stad flera valdistrikt förrättas dock val inför valnämndens eller* magistratens deputerade, varom i 91 § sägs.

Om rätt för väljare att i vissa fall avlämna valsedel inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk be-

(Gällande lydelse)

skickning *eller* svenskt konsulat stadgas i 70—75 §§.

2. Valet äger — — — — — inom vallokalen.

Det åligger — — — — — avbryta förrättningen.

I vallokal — — — — — omförmälda lista.

(Föreslagen lydelse)

skickning, svenskt konsulat *eller svenskt fartyg* stadgas i 70—75 §§.

inom vallokalen.

avbryta förrättningen.

omförmälda lista.

58 §.

Valet skall — — — — — gudstjänsten pågå.

Där å någon ort andra tider för valets förrättande finnas mera lämpliga, äge Konungens befallningshavande att därom på framställning av *valförrättaren* förordna, med iakttagande att tillträde till valet skall finnas minst två timmar före klockan tre eftermiddagen samt å landet minst två timmar efter klockan fem eftermiddagen och i stad minst två timmar efter klockan sju eftermiddagen.

Där å någon ort andra tider för valets förrättande finnas mera lämpliga, äge Konungens befallningshavande att därom på framställning av *valnämnden eller magistraten* förordna, med iakttagande att tillträde till valet skall finnas minst två timmar före klockan tre eftermiddagen samt å landet minst två timmar efter klockan fem eftermiddagen och i stad minst två timmar efter klockan sju eftermiddagen.

62 §.

Vill äkta make ingiva valsedel genom andra maken, skall valsedelsförsändelse anordnas tidigast *ader-ton* dagar före valet.

Vill äkta make ingiva valsedel genom andra maken, skall valsedelsförsändelse anordnas tidigast *trettio* dagar före valet.

65 §.

Ej må någon i annan ordning än nu är sagd utöva sin rösträtt; dock skall om rätt att i vissa fall avlämna valsedel inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning *eller* svenskt konsulat gälla vad i 70—75 §§ stadgas.

Ej må någon i annan ordning än nu är sagd utöva sin rösträtt; dock skall om rätt att i vissa fall avlämna valsedel inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning, svenskt konsulat *eller svenskt fartyg* gälla vad i 70—75 §§ stadgas.

Om rätt för väljare att i vissa fall avlämna valsedel å postanstalt, beskickning eller konsulat.

Om rätt för väljare att i vissa fall avlämna valsedel å postanstalt, beskickning, konsulat eller fartyg.

70 §.

1. Är någon på grund av vistelse å annan ort inom riket förhindrad

1. Är någon på grund av vistelse å annan ort inom riket förhindrad

(Gällande lydelse)

att utöva sin rösträtt vid valförrättningen för det valdistrikt, där han är i röstlängden uppförd, må han å valdagen avlämna valsedel, avseende valet i valkretsen dit nämnda distrikt hör, å fast postanstalt. Den som vårdas å sjukvårdsanstalt inom riket, vid vilken postanstalt finnes inrättad, må å valdagen där avlämna valsedel, som nyss sagts, ändock att sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där han är i röstlängden uppförd.

2. Kan med _____ inom riket.

3. Vistas röstberättigad utom riket och kan med skäl antagas, att han till följd härav eller till följd av tjänsteutövning som i 2 mom. sägs icke kan utöva sin rösträtt å valdagen inom riket, äger han avlämna valsedel, avseende valet i den valkrets där han är i röstlängd upptagen, å svensk beskickning eller svenskt konsulat, som Konungen bestämmer.

(Föreslagen lydelse)

att utöva sin rösträtt vid valförrättningen för det valdistrikt, där han är i röstlängden uppförd, må han å valdagen avlämna valsedel, avseende valet i valkretsen dit nämnda distrikt hör, å fast postanstalt. Den som vårdas *eller tjänstgör* å sjukvårdsanstalt inom riket, vid vilken postanstalt finnes inrättad, må å valdagen där avlämna valsedel, som nyss sagts, ändock att sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där han är i röstlängden uppförd.

3. Vistas röstberättigad utom riket och kan med skäl antagas, att han till följd härav eller till följd av tjänsteutövning som i 2 mom. sägs icke kan utöva sin rösträtt å valdagen inom riket, äger han avlämna valsedel, avseende valet i den valkrets där han är i röstlängd upptagen, å svensk beskickning eller svenskt konsulat, som Konungen bestämmer, *eller å utom riket befintligt svenskt fartyg, där med Konungens medgivande röstmottagning är anordnad.*

72 §.

Röstmottagare är inom riket den postfunktionär, som enligt av generalpoststyrelsen meddelade föreskrifter därtill utses, samt utom riket beskickningens eller konsulatets chef eller den han i sitt ställe sätter.

Röstmottagning skall äga rum från och med *adertonde* dagen före valdagen till och med valdagen, utom

Röstmottagare är inom riket den postfunktionär, som enligt av generalpoststyrelsen meddelade föreskrifter därtill utses, samt utom riket beskickningens eller konsulatets chef eller den han i sitt ställe sätter *eller, då röstmottagning äger rum å fartyg, fartygets befälhavare eller den han i sitt ställe sätter.*

Röstmottagning skall äga rum från och med *trettionde* dagen före valdagen till och med valdagen, utom

(Gällande lydelse)

riket dock ej längre än till dess avgivna valsedlar, enligt vad i 75 § sägs, skola insändas till överståthållarämbetet.

Röstmottagning å — — — — — — — — — — en timme.

De väljare — — — — — — — — — — sina valsedlar.

Ej må — — — — — — — — — — väljande tillåtas.

Å postanstalt — — — — — — — — — — denna lag.

Där röstmottagning — — — — — — — — — — till kännedom.

(Föreslagen lydelse)

riket dock ej längre än till dess avgivna valsedlar, enligt vad i 75 § sägs, skola insändas *eller översändas för vidarebefordran* till överståthållarämbetet.

Där röstmottagning skall äga rum å fartyg, skall fartygets befälhavare bestämma dagar och tider samt ställe å fartyget för röstmottagningen. Vad befälhavaren härutinnan bestämt skall genom anslag eller på annat lämpligt sätt bringas till de ombordvarandes kännedom.

75 §.

Ytterkuvert, vari valkuvert eller valsedelsförsändelse inlagts, *översändes av röstmottagare inom riket* till den Konungens befallningshavande, som skall verkställa röstsammanräkningen, *samt av röstmottagare utom riket till överståthållarämbetet. I det senare fallet skola ytterkuverten* vara inlagda i omslag, och skall, där *insändandet sker* med post, försändelsen anordnas som värdepost. Översändandet skall ske *från röstmottagare inom riket omgående samt från röstmottagare utom riket* i så god tid, att kuverten kunna beräknas vara överståthållarämbetet till handa sist å fjärde dagen efter valdagen.

Röstmottagare inom riket skall omgående översända ytterkuvert, vari valkuvert eller valsedelsförsändelse inlagts, till den Konungens befallningshavande, som skall verkställa röstsammanräkningen.

Röstmottagare utom riket skall översända nämnda ytterkuvert till överståthållarämbetet; dock må röstmottagare å fartyg i stället översända kuverten till svensk beskickning eller svenskt konsulat för vidarebefordran till överståthållarämbetet. Ytterkuverten skola vara inlagda i omslag, och skall, där *ytterkuverten sändas* med post, försändelsen anordnas som värdepost. Översändandet skall ske i så god tid, att kuverten kunna beräknas vara överståthållarämbetet till handa sist å fjärde dagen efter valdagen.

Ytterkuvert, som — — — — — verkställa röstsammanräkningen.

(Gällande lydelse)

Över ytterkuvert, som från röstmottagare inkommit till den Konungens befallningshavande, som har att verkställa röstsammanräkningen, skall särskild förteckning föras. Kuverten skola förvaras under lås.

(Föreslagen lydelse)

Ytterkuvert, som från röstmottagare inkommit till den Konungens befallningshavande, som har att verkställa röstsammanräkningen, skola numreras i löpande följd. Efter varje tillfälle, då ytterkuvert numreras, skall antalet antecknas i särskilt protokoll. Kuverten skola förvaras under lås.

77 §.

1. Å utsatt — — — — — öppna dörrar. 2. Hava ytterkuvert inkommit från röstmottagare, räknas kuverten, och antalet jämföres med den över sådana kuvert förda förteckningen. Inkomma ytterkuvert — — — — — på valet. 3. Därefter granskas — — — — — vid valförrättningen. Övriga ytterkuvert — — — — — såsom ogillt. 4. Valprotokollen uppläsa och granskas. Sigillen å omslagen jämföras med de sigill, som äro avtryckta å protokollen. Förekommer därvid ej skäligen anledning antaga, att omslag blivit efter tillslutandet öppnat, brytes förseglingen. I annat fall lämnas omslaget orubbat, och däri inneslutna valsedlar inverka ej på valet.	2. Hava ytterkuvert inkommit från röstmottagare, räknas kuverten, och antalet jämföres med det över sådana kuvert förda protokollet. 4. Valprotokollen uppläsa, därest så påkallas, samt granskas. Sigillen å omslagen jämföras med de sigill, som äro avtryckta å protokollen, varefter omslagen brytas.

78 §.

Efter det de kuvert, som nedlagts i en urna, uttagits ur denna, uttagas valsedlarna ur dessa kuvert och ur de från valförrättarna insända valkuverten. De sålunda uttagna valsedlarna jämte de från valförrättarna insända valsedlarna granskas, varefter Konungens befallningshavande prövar valsedlarnas giltighet och meddelar de beslut, vartill valsedlarna och protokollen, med hänsyn jämväl till enligt 76 § sista sty-

Efter det de kuvert, som nedlagts i en urna, uttagits ur denna, uttagas valsedlarna ur dessa kuvert och ur de från valförrättarna insända valkuverten. De sålunda uttagna valsedlarna jämte de från valförrättarna insända valsedlarna granskas, varefter Konungens befallningshavande prövar valsedlarnas giltighet och meddelar de beslut, vartill valsedlarna och protokollen, med hänsyn jämväl till enligt 76 § sista sty-

(Gällande lydelse)

ket inhämtade upplysningar, må giva anledning.

(Föreslagen lydelse)

ket inhämtade upplysningar, må giva anledning. *Hava föreskrivna säkerhetsåtgärder beträffande valsedlars förvaring åsidosatts, skall denna omständighet icke medföra att valsedlarna förklaras ogilla, därest skälig anledning förekommer till antagande, att obehörig åtgärd icke på grund av åsidosättandet vidtagits med valsedlarna.*

80 §.

Är något ————— såsom obefintligt.

Är å ————— såsom obefintliga.

Finnas å valsedel flera namn för själva riksdagsmannavalet än som enligt 59 § är medgivet, eller äro namn, som särskilt upptagits för val av efterträdare åt riksdagsman, flera än två, anses det eller de sista övertaliga namnen såsom obefintliga.

Återstår efter tillämpning av vad i första och andra styckena sägs å valsedel flera namn för själva riksdagsmannavalet än som enligt 59 § är medgivet, eller äro namn, som särskilt upptagits för val av efterträdare åt riksdagsman, flera än två, anses det eller de sista övertaliga namnen såsom obefintliga.

För val ————— såsom obefintligt.

90 §.

Vad ovan ————— sådan stad.

Valnämnd, som i första stycket sägs, skall bestå av kommunalborgmästaren i staden såsom ordförande samt två ledamöter jämte suppleanter för dem, vilka väljas för fyra år av stadsfullmäktige *eller, där sådana ej finnas, av allmänna rådstugan.* Valet äger rum å tid, då val till befattningar inom kommunen eljest anställs. Vad i 33—36 §§ i övrigt är stadgat i avseende å valnämnd å landet skall äga motsvarande tillämpning beträffande den valnämnd, varom nu är fråga.

Valnämnd, som i första stycket sägs, skall bestå av kommunalborgmästaren i staden såsom ordförande samt två ledamöter jämte suppleanter för dem, vilka väljas för fyra år av stadsfullmäktige. Valet äger rum å tid, då val till befattningar inom kommunen eljest anställs. Vad i 33—36 §§ i övrigt är stadgat i avseende å valnämnd i landskommun skall äga motsvarande tillämpning beträffande den valnämnd, varom nu är fråga.

90 a §.

För Stockholm skall vad i denna lag stadgas i avseende å magistrat i stället i tillämpliga delar gälla om en valnämnd av fem inom staden boende personer, vilka utses för fyra år. Ordföranden i denna nämnd jämte suppleant för honom förordnas av överståthållarämbetet. De fyra ledamöterna jämte lika antal suppleanter väljas av stadsfullmäktige å tid, då val till befattningar inom staden eljest anställles. Vad i 33—36 §§ i övrigt är stadgat i avseende å valnämnd å landet skall äga motsvarande tillämpning å valnämnd i Stockholm.

För Stockholm skall vad i denna lag stadgas i avseende å magistrat i stället i tillämpliga delar gälla om en valnämnd av fem inom staden boende personer, vilka utses för fyra år. Ordföranden i denna nämnd jämte suppleant för honom förordnas av överståthållarämbetet. De fyra ledamöterna jämte lika antal suppleanter väljas av stadsfullmäktige å tid, då val till befattningar inom staden eljest anställles. Vad i 33—36 §§ i övrigt är stadgat i avseende å valnämnd i landskommun skall äga motsvarande tillämpning å valnämnd i Stockholm.

91 §.

Äro i stad flera valdistrikt, skall magistraten eller i stad utan magistrat valnämnden för varje valdistrikt utse tre eller flera personer att såsom magistratens eller valnämndens deputerade vara valförrättare i distriktet. Av dessa förer den främste ordet. Protokollet över valförrättningen föres av den magistraten eller valnämnden därtill utsett.

Äro i landskommun eller stad flera valdistrikt, skall valnämnden eller magistraten för varje valdistrikt utse tre eller flera personer att såsom valnämndens eller magistratens deputerade vara valförrättare i distriktet. Valnämnden eller magistraten förordnar vem av dessa som skall föra ordet. Protokollet över valförrättningen föres av den valnämnden eller magistraten därtill utsett.

96 §.

Kuvert, varom — — — — — politiskt parti.

I 63 § omnämnda kuvert och yterkuvert som avses i 73 § skola i god tid före valet finnas tillgängliga på landet hos ordförande och ledamöter i valnämnd och i kommunalnämnd samt i stad hos magistraten eller valnämnden ävensom hos de tjänstemän eller andra personer, åt

I 63 § omnämnda kuvert och yterkuvert som avses i 73 § skola i god tid före valet finnas tillgängliga hos valnämnden eller magistraten ävensom hos de tjänstemän eller andra personer, åt vilka valnämnden eller magistraten uppdrager att i sådant hänseende tillhandagå väljarna.

(Gällande lydelse)

vilka *magistraten eller valnämnden* uppdrager att i sådant hänseende tillhandagå väljarna. Nyssnämnda ytterkuvert skola inom samma tid härjämte finnas tillgängliga å fast postanstalt samt å svensk beskickning *eller* svenskt konsulat, där röstmottagning äger rum.

Det åligger — — — — — 73 §§ sägs.

Blanketter till — — — — — eller magistraten.

(Föreslagen lydelse)

Nyssnämnda ytterkuvert skola inom samma tid härjämte finnas tillgängliga å fast postanstalt samt å svensk beskickning, svenskt konsulat *eller svenskt fartyg*, där röstmottagning äger rum.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1964 såvitt avser ändringarna i 33 §, 57 § 1 mom. första stycket, 90 §, 90 a §, 91 § och 96 § andra stycket första punkten samt i övrigt den 1 januari 1962. Vid utseende av valnämnd under år 1963 för ny fyraårsperiod skall dock 33 § tillämpas i sin ändrade lydelse.

Förslag till
Lag om ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253)

Härigenom förordnas, att 4 §, 5 §, 11 §, 20 §, 23 §, 28 §, 31 §, 35 §, 37 §, 40 §, 41 §, 44 § och 60 § ävensom rubriken till 6 kap. kommunala vallagen den 6 juni 1930 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 KAP.

4 §.

Röstberättigad äger — — — — — är mantalsskriven.

Om rätt att i vissa fall utöva rösträtt inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning eller svenskt konsulat stadgas i 6 kap.

Om rätt att i vissa fall utöva rösträtt inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning, svenskt konsulat eller svenskt fartyg stadgas i 6 kap.

5 §.

Kommunalval förrättas för varje valdistrikt på landet inför den valnämnd, som enligt lagen om val till riksdagen har att förrätta val till riksdagens andra kammare för distriktet, samt i stad inför magistraten eller sådana dess deputerade, som avses i nämnda lag.

Kommunalval förrättas i landskommun inför den valnämnd, som enligt lagen om val till riksdagen har att förrätta val till riksdagens andra kammare för kommunen, samt i stad inför magistraten; äro i landskommun eller stad flera valdistrikt förrättas dock kommunalval inför sådana valnämndens eller magistratens deputerade, som avses i nämnda lag.

Har länsstyrelse meddelat förordnande, som avses i 3 § 2 mom., skall val av municipalfullmäktige förrättas inför valnämnden i vart och ett av de valdistrikt vid val till riksdagens andra kammare, vilka helt eller delvis ingå i municipalsamhället. Eljest skall i municipalsamhälle, som

(Gällande lydelse)

ej helt sammanfaller med ett eller flera valdistrikt vid val till andra kammaren, val av municipalfullmäktige förrättas inför valnämnden i de distrikt vid val till andra kammaren, varav municipalsamhället utgör del, eller, där samhället ingår i flera sådana distrikt, inför valnämnden i det distrikt, som länsstyrelsen bestämmer.

Där valdistrikt vid val av kyrkofullmäktige ej helt sammanfaller med valdistrikt vid val till riksdagens andra kammare, skall val av kyrkofullmäktige förrättas inför valnämnden i det distrikt vid val till andra kammaren, varav det kyrkliga valdistriktet utgör del. Meddelar länsstyrelse beträffande valdistrikt på landet förordnande, som avses i 3 § 3 mom., skall länsstyrelsen tillika förordna, inför vilken valnämnd val av kyrkofullmäktige i det sålunda bildade distriktet skall förrättas.

(Föreslagen lydelse)

Meddelar länsstyrelsen vid val av kyrkofullmäktige beträffande valdistrikt på landet förordnande, som avses i 3 § 3 mom., skall länsstyrelsen tillika, om valdistriktet kommer att omfatta delar av flera kommuner, förordna, inför vilken valnämnd eller dess deputerade val av kyrkofullmäktige i det sålunda bildade distriktet skall förrättas.

4 KAP.

11 §.

1 mom. Allmänna kommunalval — — — sistnämnda månad.

2 mom. Annat än allmänt kommunalval skall äga rum å sön- och helgdag, som sist *tjugonde* dagen förut bestämmas av länsstyrelsen.

2 mom. Annat än allmänt kommunalval skall äga rum å sön- eller helgdag, som sist *trettiofemte* dagen förut bestämmas av länsstyrelsen.

Beträffande församling — — — — — är stadgat.

Sådant val — — — — — äger rum.

Om valdag — — — — — underrätta generalpoststyrelsen.

5 KAP.

20 §.

1 mom. När val av landstingsmän, kommunalfullmäktige eller stads-

1 mom. När val av landstingsmän, kommunalfullmäktige eller stads-

(Gällande lydelse)

fullmäktige skall äga rum, utfärdar länsstyrelsen därom sist *nittonde* dagen före valdagen kungörelse, som anslås på kommunernas anslagstavlor och införes i ortstidningar.

I kungörelsen skall upptagas:

a) antalet av dem, som skola väljas inom varje valkrets;

b) dag och tider för valet;

c) valstället för varje valdistrikt; samt

d) erinran om rätt för väljare att i vissa fall utöva rösträtt inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning *eller* svenskt konsulat.

2 mom. Om val av *municipalfullmäktige* skall i den beträffande fullmäktigsammanträde föreskrivna ordningen kungörelse sist *nittonde* dagen före valdagen utfärdas av valnämndens ordförande. I kungörelsen skola upptagas de uppgifter, som angivas i 1 mom.

3 mom. Om val av *kyrkofullmäktige* skall i den för kyrkostämma föreskrivna ordningen kungörelse sist *nittonde* dagen före valdagen utfärdas, i stad av magistraten samt på landet av valnämndens ordförande. I kungörelsen skola upptagas de uppgifter, som angivas i 1 mom.

4 mom. I fråga — — — — — och kyrkofullmäktige.

(Föreslagen lydelse)

fullmäktige skall äga rum, utfärdar länsstyrelsen därom sist *trettioförsta* dagen före valdagen kungörelse, som anslås på kommunernas anslagstavlor och införes i ortstidningar.

I kungörelsen skall upptagas:

a) antalet av dem, som skola väljas inom varje valkrets;

b) dag och tider för valet;

c) valstället för varje valdistrikt; samt

d) erinran om rätt för väljare att i vissa fall utöva rösträtt inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning, svenskt konsulat *eller svenskt fartyg*.

2 mom. Om val av *municipalfullmäktige* skall i den beträffande fullmäktigsammanträde föreskrivna ordningen kungörelse sist *trettioförsta* dagen före valdagen utfärdas av valnämndens ordförande. I kungörelsen skola upptagas de uppgifter, som angivas i 1 mom.

3 mom. Om val av *kyrkofullmäktige* skall i den för kyrkostämma föreskrivna ordningen kungörelse sist *trettioförsta* dagen före valdagen utfärdas, i stad av magistraten samt på landet av valnämndens ordförande. I kungörelsen skola upptagas de uppgifter, som angivas i 1 mom.

23 §.

Val är — — — — — sedeln avser.

Valsedel bör — — — — — vilka åsyftas.

Är något namn å valsedel överstruket, eller framgår med avseende å något där förekommande namn ej fullt otvetydigt, vem därmed åsyftas, eller upptager valsedeln namn å

Är något namn å valsedel överstruket, eller framgår med avseende å något där förekommande namn ej fullt otvetydigt, vem därmed åsyftas, eller upptager valsedeln namn å

(Gällande lydelse)

någon, som ej är valbar, anses sådant namn såsom obefintligt. Äro å valsedel eller särskild del därav *upptagna* flera namn, än enligt 24 § är medgivet, anses det eller de sista, övertaliga namnen såsom obefintliga.

28 §.

Äkta make må ingiva valsedel genom andra maken. Vill make begagna den rätt nu är sagd, skall valsedelsförsändelse anordnas tidigast *aderton* dagar före valet.

31 §.

Ej må någon i annan ordning än nu är sagd utöva sin rösträtt; dock skall om rätt att i vissa fall avlämna valsedel inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning *eller* svenskt konsulat gälla vad i 6 kap. stadgas.

6 KAP.

Om rätt för väljare att i vissa fall avlämna valsedel å postanstalt, beskickning eller konsulat.

1 mom. Är någon på grund av vistelse å annan ort inom riket förhindrad att utöva sin rösträtt vid valförrättning för det valdistrikt, där han är i röstlängden uppförd, må han å valdagen avlämna valsedel, avseende valet i valkretsen dit nämnda distrikt hör, å fast postanstalt. Den som vårdas å sjukvårdsanstalt inom riket, vid vilken postanstalt finnes inrättad, må å valdagen där avlämna valsedel, som nyss sagts, ändock att

(Föreslagen lydelse)

någon, som ej är valbar, anses sådant namn såsom obefintligt. *Återstår efter tillämpning av vad nu sagts* å valsedel eller särskild del därav flera namn, än enligt 24 § är medgivet, anses det eller de sista, övertaliga namnen såsom obefintliga.

Äkta make må ingiva valsedel genom andra maken. Vill make begagna den rätt nu är sagd, skall valsedelsförsändelse anordnas tidigast *trettio* dagar före valet.

Ej må någon i annan ordning än nu är sagd utöva sin rösträtt; dock skall om rätt att i vissa fall avlämna valsedel inom riket å postanstalt samt utom riket å svensk beskickning, svenskt konsulat *eller svenskt fartyg* gälla vad i 6 kap. stadgas.

Om rätt för väljare att i vissa fall avlämna valsedel å postanstalt, beskickning, konsulat eller fartyg.

35 §.

1 mom. Är någon på grund av vistelse å annan ort inom riket förhindrad att utöva sin rösträtt vid valförrättning för det valdistrikt, där han är i röstlängden uppförd, må han å valdagen avlämna valsedel, avseende valet i valkretsen dit nämnda distrikt hör, å fast postanstalt. Den som vårdas *eller tjänstgör* å sjukvårdsanstalt inom riket, vid vilken postanstalt finnes inrättad, må å valdagen där avlämna valsedel, som

(Gällande lydelse)

sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där han är i röstlängden uppförd.

2 mom. Kan med — — — — —

3 mom. Vistas röstberättigad utom riket och kan med skäl antagas, att han till följd härav eller till följd av tjänsteutövning som i 2 mom. sägs icke kan utöva sin rösträtt å valdagen inom riket, äger han avlämna valsedel, avseende valet i den valkrets där han är i röstlängd upptagen, å svensk beskickning eller svenskt konsulat, som Konungen bestämmer.

(Föreslagen lydelse)

nyss sagts, ändock att sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där han är i röstlängden uppförd.

inom riket.

3 mom. Vistas röstberättigad utom riket och kan med skäl antagas, att han till följd härav eller till följd av tjänsteutövning som i 2 mom. sägs icke kan utöva sin rösträtt å valdagen inom riket, äger han avlämna valsedel, avseende valet i den valkrets där han är i röstlängd upptagen, å svensk beskickning eller svenskt konsulat, som Konungen bestämmer, eller å utom riket befintligt svenskt fartyg, där med Konungens medgivande röstmottagning är anordnad.

37 §.

Röstmottagare är inom riket den postfunktionär, som enligt av generalpoststyrelsen meddelade föreskrifter därtill utses, samt utom riket beskickningens eller konsulatets chef eller den han i sitt ställe sätter.

Röstmottagning skall äga rum från och med *adertonde* dagen före valdagen till och med valdagen, utom riket dock ej längre än till dess avgivna valsedlar, enligt vad i 40 § sägs, skola insändas till överståthållarämbetet.

Röstmottagare är inom riket den postfunktionär, som enligt av generalpoststyrelsen meddelade föreskrifter därtill utses, samt utom riket beskickningens eller konsulatets chef eller den han i sitt ställe sätter eller, då röstmottagning äger rum å fartyg, fartygets befälhavare eller den han i sitt ställe sätter.

Röstmottagning skall äga rum från och med *trettionde* dagen före valdagen till och med valdagen, utom riket dock ej längre än till dess avgivna valsedlar, enligt vad i 40 § sägs, skola insändas eller översändas för vidarebefordran till överståthållarämbetet.

Röstmottagning å ————— en timme.

De väljare ————— sina valsedlar.

Ej må ————— väljande tillåtas.

Å postanstalt ————— denna lag.

Där röstmottagning ————— till kännedom.

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

Där röstmottagning skall äga rum å fartyg, skall fartygets befälhavare bestämma dagar och tider samt ställe å fartyget för röstmottagningen. Vad befälhavaren härutinnan bestämt skall genom anslag eller på annat lämpligt sätt bringas till de ombordvarandes kännedom.

40 §.

Ytterkuvert, vari valkuvert eller valesedelsförsändelse inlagts, översändes av röstmottagare inom riket till den myndighet, som skall verkställa röstsammanräkningen, samt av röstmottagare utom riket till överståthållarämbetet. I det senare fallet skola ytterkuverten vara inlagda i omslag, och skall, där insändandet sker med post, försändelsen anordnas som värdepost. Översändandet skall ske från röstmottagare inom riket omgående samt från röstmottagare utom riket i så god tid, att kuverten kunna beräknas vara överståthållarämbetet till handa sist å fjärde dagen efter valdagen.

Röstmottagare inom riket skall omgående översända ytterkuvert, vari valkuvert eller valesedelsförsändelse inlagts, till den myndighet som skall verkställa röstsammanräkningen.

Röstmottagare utom riket skall översända nämnda ytterkuvert till överståthållarämbetet; dock må röstmottagare å fartyg i stället översända kuverten till svensk beskickning eller svenskt konsulat för vidarebefordran till överståthållarämbetet. Ytterkuverten skola vara inlagda i omslag och skall, där ytterkuverten sändas med post, försändelsen anordnas som värdepost. Översändandet skall ske i så god tid, att kuverten kunna beräknas vara överståthållarämbetet till handa sist å fjärde dagen efter valdagen.

41 §.

Ytterkuvert, som — — — — — verkställa röstsammanräkningen.

Över ytterkuvert, som från röstmottagare inkommit till myndighet, som har att verkställa röstsammanräkning, skall särskild förteckning föras. Kuverten skola förvaras under lås.

Ytterkuvert, som från röstmottagare inkommit till myndighet, som har att verkställa röstsammanräkning, skola numreras i löpande följd. Efter varje tillfälle, då ytterkuvert numrerats, skall antalet antecknas i särskilt protokoll. Kuverten skola förvaras under lås.

7 KAP.

44 §.

1 mom. Å utsatt — — — — — öppna dörrar.

2 mom. Hava ytterkuvert inkommit från röstmottagare, räknas kuverten, och antalet jämföres med *den* över sådana kuvert förda *förteckningen*.

Inkomma ytterkuvert — — — — — på valet.

3 mom. Därefter granskas — — — — — vid valförrättningen.

Övriga ytterkuvert — — — — — såsom ogillt.

4 mom. Valprotokollen uppläsas och granskas. Sigillen å omslagen jämföras med de sigill, som äro avtryckta å protokollen. *Förekommer därvid ej skälig anledning antaga, att omslag blivit efter tillslutandet öppnat, brytes förseglingen. I annat fall lämnas omslaget orubbat, och däri inneslutna valsedlar inverka ej på valet.*

5 mom. De kuvert, som nedlagts i en urna, uttagas ur denna. Valsedlarna uttagas ur dessa kuvert och ur de från valförrättarna insända valkuverten. De sålunda uttagna valsedlarna jämte, där förfarande som avses i 34 § 1 mom. ägt rum, de från valförrättarna insända valsedlarna granskas, varefter myndigheten prövar valsedlarnas giltighet och meddelar de beslut, vartill valsedlarna och protokollen, med hänsyn jämväl till enligt 43 § sista stycket inhämtade upplysningar, må giva anledning.

2 mom. Hava ytterkuvert inkommit från röstmottagare, räknas kuverten, och antalet jämföres med *det* över sådana kuvert förda *protokollet*.

4 mom. Valprotokollen uppläsas, *därest så påkallas, samt* granskas. Sigillen å omslagen jämföras med de sigill, som äro avtryckta å protokollen, *varefter omslagen brytas.*

5 mom. De kuvert, som nedlagts i en urna, uttagas ur denna. Valsedlarna uttagas ur dessa kuvert och ur de från valförrättarna insända valkuverten. De sålunda uttagna valsedlarna jämte, där förfarande som avses i 34 § 1 mom. ägt rum, de från valförrättarna insända valsedlarna granskas, varefter myndigheten prövar valsedlarnas giltighet och meddelar de beslut, vartill valsedlarna och protokollen, med hänsyn jämväl till enligt 43 § sista stycket inhämtade upplysningar, må giva anledning. *Hava föreskrivna säkerhetsåtgärder beträffande valsedlars förvaring åsidosatts, skall denna omständighet icke medföra att valsedlarna förklaras ogilla, därest skälig anledning*

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

ning förekommer till antagande, att obehörig åtgärd icke på grund av åsidosättandet vidtagits med valsedlarna.

8 KAP.

60 §.

Kuvert, varom — — — — —	statsverkets försorg.
I 26 och — — — — —	mot ersättning.
Kuvert, som — — — — —	politiskt parti.
Ytterkuvert, som — — — — —	enligt 36 § 2 mom.
I 29 § omnämnda kuvert av de slag, som erfordras för inom valdistriktet förekommande val, skola i god tid före varje val finnas tillgängliga på landet hos ordförande och ledamöter i valnämnd och i kommunalnämnd samt i stad hos magistraten ävensom hos de tjänstemän eller andra personer, åt vilka magistraten uppdrager att i sådant hänseende tillhandagå väljarna.	I 29 § omnämnda kuvert av de slag, som erfordras för inom valdistriktet förekommande val, skola i god tid före varje val finnas tillgängliga hos valnämnden eller magistraten ävensom hos de tjänstemän eller andra personer, åt vilka valnämnden eller magistraten uppdrager att i sådant hänseende tillhandagå väljarna.
Det åligger — — — — —	38 §§ sägs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1964 såvitt avser ändringarna i 5 och 60 §§ samt i övrigt den 1 januari 1962.

Förslag till
Kungl. Maj:ts kungörelse om framställning för röstmottagnings anordnande ombord å svenskt fartyg utom riket

Kungl. Maj:t finner gott förordna som följer.

Finnes anledning till antagande att svenskt fartyg, då val i hela riket till riksdagens andra kammare eller allmänna val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige skola förrättas, kommer att befinna sig utom riket såväl valdagen som dagarna dessförinnan, då röstning inför röstmottagare inom riket må äga rum, äger fartygets redare eller befälhavare hos Kungl. Maj:t göra framställning om att röstmottagning vid valet skall få vara anordnad ombord å fartyget.

Framställningen, som avfattas enligt fastställt formulär, skall ingivas till inrikesdepartementet före den 1 maj det år valet äger rum.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1962.

KAPITEL I

Historik

I Sverige är till bevarande av valhemligheten och valsäkerheten i övrigt såsom huvudregel vid politiska val stadgat, att rösträtten skall utövas vid personlig inställelse inför valförrättaren i det valdistrikt, där väljaren är i röstlängden uppförd. Enligt § 24 i 1866 års riksdagsordning i dess ursprungliga lydelse gällde som undantagslös regel, att rösträtt vid riksdagsmannaval ej fick utövas av annan röstberättigad än den som vid valtillfälle personligen sig inställde.

Denna huvudregel gällde ursprungligen icke för de kommunala valen, där de röstberättigade medgavs överlåta sin talan och rösträtt på annan medelst fullmakt. Emellertid framfördes starka klagomål över fullmaktsröstningen och i samma mån som intresset för valen ökades, vidgades och skärptes detta systems menliga inverkningsar, vilket ledde till att fullmaktsröstningen år 1920 avskaffades. Därmed kom den tidigare endast för riksdagsmannavalen gällande huvudregeln om personlig inställelse vid röstavgivningen att gälla även för de kommunala valen.

När fullmaktsröstningen avskaffades, hade emellertid, i samma mån som rösträtten utsträckts till allt vidare folkretsar, bl. a. genom 1909 års röst-rättsreform, ett behov av särskilda åtgärder till underlättande av valdeltagandet allt mer gjort sig gällande.

I riksdagens skrivelse nr 137/1908 anfördes sålunda, att väl vore det av vikt, att den i § 24 riksdagsordningen fastslagna grundsatsen om skyldighet att för röstsedels avlämnande iakttaga personlig inställelse upprätthölls såsom allmän huvudregel. Men å andra sidan måste det medgivas, att på grund av ifrågavarande bestämmelse sådana hinder kunde uppstå för rösträttens utövande, att lagstiftaren borde finna angeläget att, såvitt vore möjligt, undanröja desamma. Sålunda kunde på vissa orter i vårt land hela grupper av röstberättigade medborgare, t. ex. sjömän och storsjöfiskare, på grund av sitt yrke nästan fullständigt bli uteslutna från möjligheten att delta i ett till viss dag utsatt riksdagsmannaval. Likaså måste även inom andra verksamhetsområden, t. ex. bland järnvägstjänstemän, ett stort antal valmän över hela landet på grund av sin verksamhet i regel se sig uteslutna från möjligheten att personligen inställa sig vid valtillfället. Det kunde icke förnekas, att dessa medborgare ävensom andra, som hade verkligt förfall, ägde rättmätiga anspråk på att tillfälle, såvitt möjligt vore, bereddes dem att göra bruk av den rätt, varav de enligt grundlagen vore i besittning,

men som de på grund av faktiska förhållanden icke kunde utöva. I yttrandet till det statsrådsprotokoll, som åtföljde Kungl. Maj:ts proposition till 1912 års lagtima riksdag angående politisk valrätt och valbarhet för kvinnor (nr 110/1912), anförde chefen för justitiedepartementet, att det för den samtida utövningen av äkta makars valrätt kunde i mycket stor utsträckning föreligga, om icke absolut hinder, så dock avsevärda svårigheter med hänsyn till andra nödiga förrättningar. Särskilt skulle det i många fall möta den största svårighet för hustrun att vid samma tid som mannen avlägsna sig från hemmet och lämna vården av hushåll och barn för att utöva sin valrätt, genom vilket förhållande ett faktiskt hinder kunde göra sig gällande för äkta makar att båda begagna sin rösträtt.

Angelägenheten av att vallagstiftningen utformades på ett sådant sätt, att de röstberättigade även hade faktiska möjligheter att utöva sin rösträtt, underströks ånyo i den proposition, nr 354/1919, som låg till grund för valedelsförsändelseinstitutets införande för äkta makar och för väljare, som på grund av yrke eller tjänst var förhindrade att inställa sig vid valförrättningen. Departementschefen anförde därvid följande.

Det principiellt riktiga i kravet på rätt för vissa grupper av väljare att rösta utan personlig inställelse vid valtillfället torde icke kunna bestridas. Tillerkänner staten medborgarna politisk rösträtt, synes det vara ett fullt berättigat krav, att, för den händelse icke därigenom tillgodoseendet av andra oavvisliga önskemål äventyras, vallagstiftningen i övrigt göres sådan, att den gör det möjligt för den ena medborgargruppen likaväl som för den andra att också verkligen utöva sin rösträtt. Visar det sig, att det undantagslösa kravet på personlig inställelse vid valtillfället kommer att för dem innebära en faktisk, mer eller mindre konstant suspension av rösträttens åtnjutande, torde lagstiftaren vara förpliktad tillse, huruvida icke från sagda allmänna regel skulle kunna medgivas undantag, varigenom den omnämnda motsägelsen mellan den medgivna rätten och möjligheten att utöva densamma bleve i större eller mindre mån hävd.

Valedelsförsändelseinstitutet

När år 1921 rösträtt för kvinnor vid val till andra kammaren infördes, medgavs, till underlättande av gifta kvinnors deltagande i allmänna val, genom ändring i riksdagsordningen äkta make rätt att avgiva valedel genom andra maken, därest denna var röstberättigad. Samtidigt infördes i riksdagsordningen bestämmelse om rätt för valberättigad, som genom frånvaro från valdistriktet till följd av yrkes- eller tjänsteförpliktelse var förhindrad att personligen inställa sig vid valtillfället, att vid valen till andra kammaren i utsträckning och under villkor, som stadgades i vallagen, utan sådan inställelse avgiva valedel. Sådan rätt skulle enligt vallagen tillkomma den, som utövade militärtjänst eller sjömansyrket eller såsom deltagare för egen eller annans räkning i fiske i öppen sjö eller i annan egenskap tillhörde besättning eller annan personal å fartyg, samt den, som tillhörde personalen vid statens järnvägar, enskilt järnvägsföretag, postverket, tullverket eller lots- eller fyrväsendet. Nämnade personer kunde under angivna förutsätt-

ningar utöva sin rösträtt genom att insända valsedel omedelbart till Konungens befallningshavande.

Frågan om i vilken utsträckning rätt att rösta utan personlig inställelse skulle medgivas i andra fall än då äkta make önskade avgiva valsedel genom andra maken, hade varit föremål för ingående överväganden. Departementschefen framhöll sålunda i den till 1919 års riksdag avgivna propositionen nr 354 att man vid begränsningen av tillämpningsområdet för röstning utan personlig inställelse hade att räkna med två huvudalternativ. Antingen sattes såsom tillbörlig uteblivningsgrund »laga förfall» eller ock — med snävare begränsning — endast sådant hinder, som härflöte av yrke eller tjänst. Toge man först i betraktande det första alternativet — »laga förfall» — kunde väl sägas, att detta innebure den teoretiskt mest konsekventa anordningen. Men den medförde å andra sidan höggradiga vanskligheter såväl med hänsyn till den närmare utformningen av begreppet »laga förfall» som med hänsyn till svårigheten att i varje särskilt fall avgöra, om ett av valmannen åberopat hinder fölle in under det så utformade begreppet, alltså om det skulle anses utgöra laga förfall eller icke (ävensom för övrigt till bevisningen därom att, därest nu detta godkändes, hindret i fråga verkligen föreläge). Kungl. Maj:t föreslog därför att rätten att insända röst skulle tillkomma väljare, som vore förhindrade att inställa sig vid valtilfället på grund av nödvändigt uppehåll utom valdistriktet för utövande antingen av militärtjänst eller av sådant yrke eller sådan allmän tjänst, som regelmässigt medförde vistande utom distriktet.

Särskilda utskottet förordade emellertid en ytterligare begränsning i rätten att rösta medelst valsedelsförsändelse. Utskottet fann nämligen att företräde borde givas åt den läggning av bestämmelserna i ämnet, att lättnaden i fråga om kravet på personlig inställelse medgaves endast vissa uppräknade yrkes- eller tjänstegrupper, om vilka det gällde, att för dithörande personer yrkes- eller tjänsteutövningen plögade utgöra ett alldeles bestämt och oöverkomligt hinder att personligen infinna sig vid röstningen. Lagstiftningens tillämplighetsområde kunde då klart avgränsas, och man undveke den betänkliga olägenheten av en växlande och osäker praxis. Utskottets förslag innebar i enlighet härmed, att ifrågavarande rätt endast skulle tillkomma personer tillhörande vissa i lagen uppräknade yrkes- eller tjänstegrupper, och att sådan rätt ej finge utövas i annat fall än då, enligt vad vid tiden för försändelsens anordnande kunde tagas för visst, hinder för väljarens personliga inställelse vid valförrättningen mötte på grund därav, att yrkets eller tjänstens utövning betingade hans vistande utom valdistriktet den dag, då valet ägde rum. Vid bestämmande av de grupper, som kunde komma i åtnjutande av berörda rättighet, hade utskottet endast velat upptaga sådana yrken och tjänster, inom vilka, till följd av deras allmänna natur, det regelmässigt inträffade, att vissa deras utövare i och med tjänstens eller yrkets utövning hindrades att inställa sig vid valförrättning.

Beträffande spörsmålet om den tid, inom vilken insändandet av röstsedel skulle äga rum för att vara giltigt, anförde departementschefen dels att begynnelsestidpunkten å ena sidan av hänsyn till valaktens aktualitet icke finge sättas för långt före den egentliga valdagen i valdistriktet, å andra sidan av hänsyn till vederbörandes möjlighet att över huvud begagna sig av rätten att insända valsedel icke heller finge placeras allt för nära in på valet, dels ock att sluttidpunkten vore av vikt i det hänseendet, att ju längre denna framflyttades, desto större vore möjligheten för valmannen att få tillfälle insända sin röstsedel och även att inhämta den för hans ställningstagande nödiga kännedomen om valsituationen, särskilt partibeteckningarna. I enlighet med dessa överväganden föreskrevs, att valsedelsförsändelse det år ordinarie andrakammarval ägde rum ej fick anordnas tidigare än den 20 augusti och i annat fall ej tidigare än dagen för Konungens befallningshavandes kungörelse om valet. Ej heller fick försändelse i något fall anordnas senare än valdagen.

I samband med att fullmaktsröstningen avskaffades år 1920 infördes även för kommunalvalens vidkommande motsvarande rätt som vid andrakammarval att använda valsedelsförsändelse. År 1924 gjordes valsedelsförsändelseinstitutet för yrkes- och tjänstemän tillämpligt även å den som tillhörde personalen vid svensk beskickning eller svenskt konsulat samt äkta make till sådan person, i sistnämnda fall, därest hinder för hennes personliga inställelse vid valförrättningen mötte på grund därav, att hon vore bosatt å makens tjänsteort. Härvid uttalade konstitutionsutskottet (utl. nr 6), att det häri endast såge ett fullföljande av de principer, på vilka den gällande lagstiftningen byggts, nämligen att den rätt, varom fråga vore, endast skulle kunna utövas på grund av att yrkes- eller tjänsteutövning regelmässigt medförde vistande utom valdistriktet.

Efter valsedelsförsändelseinstitutets införande framfördes motionsvis en rad förslag till utvidgning av rätten att rösta utan personlig inställelse. Samtliga motioner avstyrktes av vederbörande utskott och avlogs av kamrarna. Konstitutionsutskottet anförde 1925 (utl. nr 12) och 1927 (utl. nr 18) bl. a., att, om gällande grunder för rätten att rösta utan personlig inställelse frånginges, gränserna för utövande av rätten att rösta medelst valsedelsförsändelse skulle upprivas, och att även åtskilliga andra kategorier av väljare än de i motionerna angivna med lika fog kunde påfordra att erhålla möjlighet till röstning på sådant sätt. Konstitutionsutskottet anförde 1929 (utl. nr 4) liknande skäl mot de då framlagda förslagen och framhöll svårigheten att vid en utvidgning av valsedelsförsändelseinstitutet draga en rationell gräns för åtnjutande av rätten till dess användning. Utskottet fann, att en mera vittgående utsträckning av rätten att rösta utan personlig inställelse måste antagas komma att allvarligt inkräkta på de gällande principerna för valskicket. På grund av de relativt stränga formkrav, som till förhindrande av missbruk måste uppställas vid röstning medelst

valsedelsförsändelse, kunde en allmännare rätt att använda detta valsätt lätt medföra krav på rätt att rösta genom fullmäktig. Redan valsedelsförsändelse-systemet, tillämpat i större utsträckning, vore ägnat att underlätta obehörig påtryckning på valmännen. Även i andra hänseenden fruktade utskottet vid utsträckt rätt att använda valsedelsförsändelse menliga följder för valsäkerheten och erinrade i detta sammanhang om den förhållandevis höga kassationsprocent, som kännetecknade de genom valsedelsförsändelse avgivna rösterna. Slutligen framhöll utskottet, att en större användning av valsedelsförsändelser skulle förringa värdet av den då nyligen införda preliminära röstsammanräkningen och åter framskjuta tidpunkten för resultatets överblickande.

Röstning i annat valdistrikt och inför särskilda röstmottagare

Redan vid införandet av valsedelsförsändelseinstitutet hade emellertid andra utvägar att underlätta valdeltagandet diskuterats, bl. a. införandet av rätt för röstberättigad att avlämna valsedel vid valförrättning i annat valdistrikt än det, där han var i röstlängd uppförd. Frågan om införandet av ett dylikt röstningssätt togs upp i propositionen nr 227/1933. I propositionen framhölls, att ett dylikt system ej syntes, om det utformades med omsorg, behöva medföra några egentliga risker för valsäkerheten. Konstitutionsutskottet (utl. nr 32/1933) fann den i propositionen antydda vägen för underlättande av valdeltagandet äga den förtjänsten, att den medgäve upprätthållandet av kravet på personlig inställelse inför valförrättaren. Det vore vidare icke uteslutet, att den åsyftade rätten för väljaren att rösta vid valförrättning utom hemorten skulle kunna komma en var till godo, som av vad anledning som helst valdagen vistades å annan ort inom riket än hemorten, utan att valsäkerheten härigenom äventyrades. Mot den i propositionen antydda vägen för underlättande av valdeltagandet kunde enligt utskottets mening vägande principiella invändningar icke riktas. I enlighet med riksdagens hemställan verkställdes genom tillkallade sakkunniga ytterligare utredning av berörda frågor, varefter i proposition (nr 216) till 1934 års riksdag framlades förslag till vissa ändringar i riksdagsordningen och vallagen, vilka förslag i huvudsak antogs av nämnda riksdag, förslaget om grundlagsändring såsom vilande. Sedan sistnämnda förslag antagits även av 1937 års riksdag, utfärdades bestämmelser i ämnet. Genom lagen den 12 februari 1937 (nr 41) om ändring i vissa delar av vallagen bereddtes vid *val till riksdagens andra kammare* möjlighet för den, som på grund av vistelse å annan ort var förhindrad att utöva sin rösträtt vid valförrättningen i det valdistrikt han tillhörde, att avlämna sin valsedel vid valförrättning i annat valdistrikt inom riket eller, då val ej samtidigt ägde rum i hela riket, i annat valdistrikt inom samma valkrets. Därjämte infördes rätt för väljare att i vissa fall före valdagen avlämna valsedel till särskilda röstmottagare som, då val i hela riket samtidigt förrättades, skulle finnas

i varje stad och förordnas av magistraten eller i stad utan magistrat av valnämnden. Efter lagändring 1940 skulle, i den mån Kungl. Maj:t så bestämde, röstning före valdagen kunna ske även å rikets landsbygd inför röstmottagare, som förordnades av länsstyrelsen. Sådan röstning fick även ske utom riket å svensk beskickning eller svenskt konsulat, som Kungl. Maj:t bestämde, därvid beskickningens eller konsulatets chef eller den han satte i sitt ställe skulle vara röstmottagare.

Rätt att rösta före valet tillkom de kategorier väljare, som tidigare tillerkänts rätt att insända valedelsförsändelse till Konungens befallningshavande. Därjämte tillerkändes även väljare, som med skäl kunde antagas komma att å valdagen vistas utom riket, rätt att rösta inför röstmottagare eller å beskickning eller konsulat. Någon utsträckning i övrigt av rätten att rösta före valet genomfördes emellertid icke. Sådana hinder för personlig inställelse vid valförrättning, som ej berodde på utlandsvistelse eller yrkes- eller tjänsteutövning, fann de sakkunniga icke böra ifrågakomma såsom grundande rätt till röstning före valet.

I samband med 1937 års lagändring avskaffades valedelsförsändelseinstitutet för vissa yrkes- och tjänstemän i vad avsåg riksdagsmannaval. Härom anförde departementschefen i propositionen nr 216/1934:

Beträffande de sakkunnigas förslag att det nuvarande valedelsförsändelseinstitutet för vissa yrkes- och tjänstemän skulle avskaffas och i stället möjlighet beredas att före valet avlämna valedel vill jag i likhet med de sakkunniga framhålla, att nämnda institut icke uppfyllt de anspråk som vid dess tillkomst ställdes å detsamma och att det i praktiken fått mycket ringa betydelse. Även om genomförandet av de sakkunnigas förslag i denna del skulle i enstaka fall kunna försvåra röstningen för dem, som nu äro berättigade rösta medelst valedelsförsändelse, torde likväl den ökade säkerhet varmed röstning genom valedelsavlämnande före valet kan ske böra tillerkännas avgörande betydelse. Härtill kommer, att genom den föreslagna metoden valdeltagandet skulle underlättas för många, som enligt gällande ordning på grund av vistelse utom riket å valdagen ej äro i tillfälle att delta i valet. Jag anser mig därför kunna ansluta mig till de sakkunnigas förslag jämväl i denna del.

Den som ville rösta på något av nämnda sätt skulle därvid förete särskilt utdrag ur röstlängden, utvisande att han var röstberättigad vid valet. Den tid, under vilken röstning före valdagen fick äga rum, bestämdes till aderton dagar. Anledningen därtill var, att enligt vallagen prövning av de till länsstyrelse inkomna anmälningarna av kandidater och kartellbeteckningar icke kunde ske förrän å tjugonde dagen före valet samt att länsstyrelsen först efter denna prövning skulle utfärda kungörelse om valet.

Poströstningens införande

I ett av särskilda sakkunniga avgivet förslag angående underlättande av deltagandet i *kommunala val* (SOU 1941: 28) diskuterades frågan om möjligheten och lämpligheten av att vid kommunalval tillämpa bestämmelser-

na om röstning i främmande valdistrikt och röstning före valdagen, men de sakkunniga fann, att vissa olägenheter därvid skulle uppkomma. De sakkunniga anförde bl. a.:

Då val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige ej äga rum samtidigt i hela riket utan förrättas endast i en valkrets, skulle röstning i främmande valdistrikt icke lämpligen kunna äga rum och röstning före valdagen ej ske annat än inför röstmottagare i det län, där valkretsen är belägen. Val i endast en valkrets förekommer bland annat då val sker första gången och när nytt val förrättas, sedan ett tidigare val efter anförda besvär blivit upphävt. Att vid val av samma slag i en och samma valkrets tillämpa olika röstningsmetoder, där val sker endast i denna valkrets och för det fall att val samtidigt äga rum i hela riket, är oegentligt och bör ej utan synnerliga skäl tillåtas. Det skulle nämligen kunna inträffa, att personer, som vid ett tidigare förrättat val röstat i främmande valdistrikt eller före valdagen, vid ett omval icke kunna utöva sin rösträtt, varigenom valresultatet vid omvalet blir annat än vid det förra valet.

De sakkunniga föreslog i stället för de kommunala valens vidkommande, att röstning före valdagen i samma omfattning som vid andrakammarvalen skulle få ske inom riket å fast postanstalt och utom riket å svensk beskickning eller svenskt konsulat, som Kungl. Maj:t bestämde, samt att personer, som å valdagen icke vistades inom sitt eget valdistrikt, skulle beredas möjlighet att å valdagen rösta å fast postanstalt utom hemorten.

I propositionen nr 98 till 1942 års riksdag framlade Kungl. Maj:t — i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslagits av de sakkunniga — förslag till ändringar i kommunala vallagen, vilka genomfördes genom lag den 17 april 1942 (nr 177). Genom denna infördes i kommunala vallagen de alltjämt i huvudsak gällande bestämmelserna om röstning å postanstalt, beskickning och konsulat. Rätten att rösta före valdagen utsträcktes i likhet med vad som tidigare skett vid val till riksdagens andra kammare till röstberättigad, som med skäl kunde antagas komma att å valdagen vistas utom riket. Tillräckliga skäl för någon utsträckning i övrigt av rätten att rösta före valet fann departementschefen icke föreligga. För likformighetens skull bestämdes den tid, under vilken röstning före valdagen fick äga rum, till aderton dagar även för de kommunala valens vidkommande. För röstningen krävdes innehav av röstlängdsutdrag.

Då den vid kommunalvalen införda röstningen på postanstalt visade sig fungera tillfredsställande, och då det ansågs vara av vikt att röstningsmetoderna vid allmänna val av olika slag så nära som möjligt överensstämmer med varandra, genomfördes genom lagen den 17 mars 1944 (nr 84) röstning på postanstalt även *vid valen till andra kammaren* (prop. nr 10/1944, konstitutionsutskottets utl. nr 2/1944).

Samtidigt med att riksdagen biföll nämnda proposition, anhöll riksdagen om utredning och förslag i frågan angående underlättande för de röstberättigade att delta i allmänna val.

Den av riksdagen begärda utredningen uppdrogs åt särskilda sakkun-

niga, 1944 års vallagssakkunniga, vilka 1945 avgav betänkande (SOU 1945: 64). I propositionen nr 104 till 1948 års riksdag framlades i anslutning till nämnda betänkande förslag angående röstmottagning å sjukvårdsanstalt, vilket förslag bifölls av riksdagen (konstitutionsutskottets utl. nr 18/1948, riksdagens skrivelse nr 123/1948). Bestämmelser härom meddelades genom lagar den 23 april 1948 (nr 197 och nr 198). Härigenom erhöles *den som vårdas på sjukvårdsanstalt*, där postanstalt finnes inrättad, rätt att rösta å denna utan hinder av att sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där han är uppförd i röstlängden. Vidare beslöts, att vid allmänna val till andra kammaren samt val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige tillfälliga postanstalter skulle å valdagen inrättas vid vissa sjukvårdsanstalter. Frågan om i vilken omfattning röstmottagning å sjukvårdsanstalt skall anordnas ankommer på Kungl. Maj:t att bestämma i administrativ ordning.

KAPITEL 2

Utredningens direktiv och tidigare framlagda förslag

De ursprungliga direktiven

I det anförande till statsrådsprotokollet den 27 maj 1955, vari dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, efter gemensam beredning med chefen för inrikesdepartementet, hemställde om bemyndigande att tillkalla en sakkunnig för verkställande av en teknisk översyn av bestämmelserna rörande allmänna val, redogjorde statsrådet till en början för de åtgärder, som dittills vidtagits i syfte att underlätta de röstberättigade medborgarnas deltagande i de politiska och kommunala valen. Statsrådet fortsatte därefter:

Yrkanden om ytterligare åtgärder för att underlätta för de röstberättigade att delta i de allmänna valen har vid skilda tillfällen framförts. Sålunda hemställde riksdagen år 1951 (skrivelse nr 51) om förslag till sådana ändringar i vallagarna att den nomadiserande lappbefolkningen får rätt att före valdagen rösta å postanstalt samt år 1953 (skrivelse nr 99) om översyn av bestämmelserna angående röstmottagning å beskickningar och konsulat. En utredning i frågan om vilka personer, som skall vara behöriga att på landet utfärda röstlängdsutdrag, har begärts av 1955 års riksdag (skrivelse nr 151). Vidare har i framställningar från organisationer och enskilda önskemål framförts om ytterligare lättnader för bl. a. sjuka och äldre, avlägsat boende samt utlandssvenskar och hemvändande emigranter att utöva sin rösträtt.

De åtgärder som enligt vad jag nyss nämnt vidtagits under senare år för att underlätta för de röstberättigade att delta i de allmänna valen innebär inte — och har ej heller avsett att innebära — någon slutgiltig lösning av alla hithörande spörsmål. Avsikten har i stället varit att man, sedan erfarenheter vunnits av de vidtagna åtgärderna, skall undersöka om ytterligare förbättringar kan åstadkommas utan att kravet på valsäkerhet efterges.

Det är enligt min mening lämpligt att en sådan undersökning nu äger rum. Därvid bör särskilt de olika förslag till förenklingar och lättnader som framförts inom riksdagen prövas. Beträffande reglerna om röstning genom äkta make bör utredningen undersöka huruvida man kan slopa kravet på att den make som avlämnar röstsedeln själv skall vara röstberättigad.

Vid 1955 års riksdag har konstitutionsutskottet (utlåtande nr 8) uttalat sig för en utredning av möjligheterna att begränsa öppethållandet av postanstalter för poströstning vid enstaka val av kommunala fullmäktige. Även denna fråga bör prövas av utredningen.

Ytterligare vissa bestämmelser av formell natur i vallagarna är enligt min mening i behov av översyn. Jag syftar närmast på vissa formalitetsregler rörande valedlarnas utseende samt rörande försegling och sigillering av valedlar och valedelpaket efter avslutat val och av valurnor vid avbrott i valförrättning. Dessa bestämmelsers främsta syfte är att säkerställa, att rösträtten kan med be-

varande av valhemligheten fritt utövas, att full klarhet råder om den mening åt vilken avgiven valsedel ger uttryck samt att förvanskning av valen och valresultaten ej kan ske. Med hänsyn till valens grundläggande betydelse för vårt samhällsskick är det av utomordentlig vikt att dessa syften blir säkerställda. De nuvarande lagbestämmelserna är emellertid i hög grad detaljerade och präglade av en viss formalism. Vid nästan varje val inträffar att röstsedlar i större eller mindre omfattning kasseras till följd av att gällande formalitetsregler inte strikt iakttagits. Stundom förekommer också att val får göras om, därför att formella fel begåtts och detta även i sådana fall då den reella betydelsen av avsteg från gällande regler icke har varit av den storlek att ogiltighet nödvändigtvis hade behövt inträda.

Den översyn i fråga om nu nämnda formella bestämmelser som jag alltså finner påkallad bör i främsta rummet inriktas på de regler som enligt vad erfarenheten visat föranleder kassering av valsedlar eller ogiltighet av val. Därvid bör det undersökas i vad mån det är möjligt — utan att valsäkerheten äventyras — att skapa enklare regler och i högre grad än för närvarande låta den faktiska betydelsen av ett avsteg från reglerna vara bestämmande för den verkan avsteget skall ha.

I samband med utredningen av de förut nämnda formella frågorna bör lämpligen även vissa närstående spörsmål, som nyligen aktualiserats, upptagas till prövning.

Sälunda bör utredningen behandla frågorna om ordningen för beräkning av antalet valmän vid förstakammarvalen och om grunderna för mandatfördelningen mellan valkretsarna vid förstakammarvalen, i vilka hänseenden 1955 års riksdag hemställt om utredning (skrivelser nr 202 och nr 275). Härvid bör särskilt beaktas de synpunkter som i dessa frågor framförts inom riksdagen (se konstitutionsutskottets utlåtanden nr 15 och nr 17).

Med avseende på de kommunala valen bör också vid utredningen upptagas ett par spörsmål om valkretsindelning och s. k. dubbelval. I förstnämnda hänseende hemställde 1954 års riksdag (skrivelse nr 373) om översyn av bestämmelserna i lagstiftningen om borgerliga och kyrkliga primärkommuner angående indelning i valkretsar vid fullmäktigval. I konstitutionsutskottets utlåtande nr 18, till vilket hänvisas i skrivelsen, behandlas frågorna om principerna i olika hänseenden för fördelning av mandaten mellan valkretsarna och om ökning av högsta tillåtna antalet mandat i valkrets vid församlingsval från nuvarande 20 till 30. Beträffande frågan om dubbelval har 1955 års riksdag (skrivelse nr 133) hemställt om utredning och förslag rörande förfarandet, då vid kommunalval samma person blir vald i mer än en valkrets. Närmare motivering för denna begäran lämnas i konstitutionsutskottets utlåtande nr 10, vilket återopas i skrivelsen.

För att verkställa den ifrågavarande översynen tillkallades kanslidirektören Sten Waller, varjämte dåvarande förste byråsekreteraren vid överstatshållarämbetet, Gösta Backman, förordnades som sekreterare åt utredningsmannen.

I ett den 12 december 1955 avgivet betänkande upptog utredningsmannen till behandling de i direktiven berörda frågorna om ändrade bestämmelser rörande valsedelsförsändelse genom äkta make, om behörighet att på landet utfärda röstlängdsutdrag, om ändring av bestämmelserna angående röstmottagning på beskickningar och konsulat samt om underlättande av lapparnas valdeltagande. Några särbestämmelser i sistnämnda avseende

fann utredningsmannen icke erforderliga, men i övriga frågor framlades förslag, som underställdes 1956 års riksdag i propositionen nr 166.

I denna föreslogs upphävande av det i § 24 riksdagsordningen uppställda kravet, att make, som överlämnar andre makens valsedel, själv skall vara röstberättigad. Vidare föreslogs att röstlängdsutdrag skulle på landet kunna utfärdas, förutom av valnämndens ordförande och dennes suppleant, även av person, som särskilt förordnades därtill av länsstyrelsen. För att i viss utsträckning möjliggöra att röstmottagning å beskickningar och konsulat skulle kunna äga rum på själva valdagen föreslogs slutligen förlängning av den tid, inom vilken avgivna valsedlar skulle insändas till överståthållarämbetet; det skulle räcka om valsedlarna insändes i så god tid, att de kunde beräknas vara ämbetet tillhanda sist å fjärde dagen efter valdagen i stället för som dittills sist dagen efter valdagen.

De i propositionen framlagda förslagen antogs av riksdagen, förslaget om ändring i riksdagsordningen såsom vilande. Sedan sistnämnda förslag antagits jämväl av 1957 års riksdag, vidtogs de därav betingade ändringarna i vallagarna.

I ett andra delbetänkande, som avgavs den 20 februari 1956, behandlade utredningsmannen vissa frågor rörande val till riksdagens första kammare. Beträffande frågan om ändring i grunderna för mandatfördelningen vid förstakammarvalen förordades i betänkandet, att varje valkrets vid sådant val skulle — liksom andrakammarvalkretsarna — vara tillförsäkrad minst fem mandat, i följd varav antalet ledamöter i första kammaren skulle kunna överstiga 150 på samma sätt som antalet ledamöter i andra kammaren kan överstiga 230. Den ändring i § 6 riksdagsordningen, som förslaget förutsatte, har också vidtagits, sedan frågan härom hänskjutits till riksdagen genom propositionen nr 177 år 1956.

Vidkommande den andra i direktiven berörda frågan rörande första kammaren, om ordningen för beräkningen av antalet valmän vid förstakammarvalen, ansåg sig utredningsmannen, på skäl som närmare utvecklats i betänkandet, icke böra framlägga något förslag till ändrade bestämmelser. Däremot upptogs i betänkandet till behandling en annan fråga rörande första kammaren, nämligen om utseende av suppleanter för stadsfullmäktige vid förstakammarval eller vid utseende av valmän för sådana val. Det i sådant hänseende framlagda förslaget har emellertid ansetts böra vila med hänsyn till författningsutredningens arbete.

Den 22 januari 1958 avgav utredningsmannen ett tredje delbetänkande. I detta framlades förslag till reglering av förfarandet, då någon vid kommunala val befinnes vald för två eller flera valkretsar. Det föreslagna förfarandet anslöt sig till den för riksdagsmannavalen enligt § 27 riksdagsordningen gällande s. k. efterträdametoden. I syfte att åvägabringa bättre proportionalitet mellan mandatantal och befolkningsunderlag i valkretsar vid val i borgerliga primärkommuner föreslogs vidare ändrade regler för för-

delningen av mandaten mellan valkretsarna. Beslut om mandatfördelningen skulle fattas under valåret med utgångspunkt från befolkningssiffrorna enligt den för nämnda år gällande mantalslängden. Sedan frågan underställts riksdagen genom propositionen nr 26/1959, har förslagen genomförts från och med den 1 juli 1959.

I en den 31 januari 1958 avgiven promemoria framlade utredningsmannen förslag till vissa åtgärder för att underlätta för sjuka, invalider och åldringar — personer med kroppsligt fel — att utöva sin rösträtt vid valförrättningen i det egna valdistriktet. Förslaget innebar i huvudsak att väljare, som på grund av kroppsligt fel vore förhindrad att inställa sig i vallokalen, skulle få avlämna sin valsedel omedelbart utanför densamma.

Nu nämnda betänkanden och promemoria, som utredningsmannen avgivit, är samtliga stencilerade.

Tilläggsdirektiven

I yttrande till statsrådsprotokollet den 29 augusti 1958 uppdrog dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Lindell, vissa riktlinjer för utredningens fortsatta arbete. Statsrådet anförde därvid bl. a. följande:

Genom beslut den 27 maj 1955 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla en sakkunnig för att verkställa en teknisk översyn av bestämmelserna rörande allmänna val. Med stöd av bemyndigandet tillkallades samma dag kanslidirektören vid överståthållarämbetet Sten Waller att verkställa den ifrågavarande översynen.

Utredningsmannen, vilken för utredningen antagit benämningen 1955 års valutredning, har under den tid utredningsarbetet hittills bedrivits framlagt flera olika förslag till förbättringar och förenklingar på vallagstiftningens område. Såsom särskilt betydelsefullt framstår det numera genomförda förslaget att äkta make skall kunna avlämna valsedel för andra maken utan att själv vara röstberättigad. Jämväl utredningens övriga förslag har till största delen kunnat läggas till grund för lagstiftning.

Det senaste resultatet av utredningens verksamhet utgöres av det förslag angående åtgärder till underlättande av sjuka personers deltagande i allmänna val, vilket i början av detta år avgavs av utredningen. Detta förslag, som utformats efter norsk förebild, innebär att väljare, vilken på grund av kroppsligt fel är förhindrad att inställa sig i vallokalen, skall kunna få avlämna sin valsedel omedelbart utanför densamma. Väljaren har i så fall att genom en av honom utsedd person göra framställning hos ordföranden vid valförrättningen om att få rösta utanför vallokalen. Han skall därvid uppge det hinder, som föreligger mot att rösta på vanligt sätt. Godtages hindret, skall en av valförrättarna bege sig till den plats utanför vallokalen, där väljaren uppehåller sig, medtagande ett valkuvert och överlämna detta till väljaren. Denne har därpå att inlägga sin valsedel i valkuvertet, varvid valförrättaren skall tillse att väljarens förhävanden ej kan iakttagas av utomstående personer. Nästa steg är att väljaren till valförrättaren överlämnar kuvertet och samtidigt uppger sitt namn och sin adress. Valförrättaren skall därefter, åtföljd av den person vilken väljaren utsett för ändamålet, återvända till vallokalen med valkuvertet och överlämna detta till ordföranden.

Vid remissbehandling av förslaget har detta utsatts för åtskillig kritik och

även i pressen har kritiska röster höjts mot detsamma. Vad man framför allt vänt sig emot är att av den kategori personer det här gäller — nämligen sjuka, invalider och åldringar — endast en mycket begränsad del skulle få möjlighet att rösta. Alla röstberättigade, vilka på grund av sjukdom eller ålderdomssvaghet vore bundna vid sängen utan möjlighet till personlig inställelse inför röstmottagaren, skulle fortfarande vara förhindrade att utöva sin rösträtt. Förslaget har också be-tecknats såsom tungrott samt kostnads- och personalkrävande. Det har även gjorts gällande, att den föreslagna valmetoden utgjorde en fara för valhemligheten genom valedlarnas inläggande i valkuverten under så gott som allmän insyn. Även i åtskilliga andra hänseenden har erinringar anförts mot förslaget.

Mot bakgrunden av den kritik som sålunda framförts är det tydligt att den av utredningen anvisade vägen till frågans lösning icke bör beträdas. Spörsmålet om åtgärder till underlättande för sjuka, invalider och åldringar att delta i allmänna val anser jag emellertid vara så betydelsefullt att förnyade ansträngningar bör göras för att komma till rätta med problemet. Uppslag till andra metoder än den utredningen förordat saknas ingalunda. Bland annat har vid remissbehandlingen från flera håll framförts tanken att låta personer, som på grund av sitt hälsotillstånd är oförmögna att personligen inställa sig vid valförrättning, få rösta genom valedelsförsändelse, anordnad i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller beträffande äkta make. Denna tanke är visserligen icke ny utan har vid tidigare tillfällen ingående dryftats, bl. a. av 1944 års vallagssakkunniga. Ehuru den hittills avvisats är det emellertid ej osannolikt — av remissyttrandena över valutredningens förevarande förslag att döma — att en valmetod, enligt vilken de sjuka kan utöva sin rösträtt genom någon form av valedelsförsändelse, likväl är den, som bäst tillgodoser önskemålen om en förbättring av de sjukas möjligheter att utöva sin rösträtt. En annan tanke som framförts vid remissbehandlingen är att frågan löses på så sätt att den ifrågavarande kategorien röstberättigade beredes möjlighet att avlämna valedel till ambulerande röstemottagare. Även detta uppslag bör närmare prövas.

Utredningsarbetet i förevarande ämne bör enligt min mening även i fortsättningen bedrivas av 1955 års valutredning. Med hänsyn till frågans invecklade och betydelsefulla beskaffenhet synes det dock lämpligt att utredningen för ändamålet tillföres sakkunskap av personer med parlamentarisk förankring. En dylik utvidgning av utredningen är påkallad jämväl med tanke på de ytterligare spörsmål, som står på utredningens arbetsprogram, nämligen de komplicerade frågorna om utlandssvenskarnas och sjömannens rösträtt. För egen del tillmåter jag även dessa spörsmål stor betydelse och anser det angeläget, att de snarast bringas till en tillfredsställande lösning.

Till valutredningen torde jämväl böra överlämnas riksdagens skrivelser *dels* den 21 mars 1958, nr 138, med begäran om utredning och förslag till de ändringar i lagen om val till riksdagen och kommunala vallagen, som erfordras för att de politiska partierna skola få rätt att vid allmänna val utlägga valedlar i eller i anslutning till vallokalen, *dels* den 16 april 1958, nr 189, med begäran om utredning och förslag till sådana ändringar i nyssnämnda lagar att väljarorganisationer på statsverkets bekostnad tilldelas äktamakekuvert. Utredningen bör överväga de i skrivelserna berörda frågorna och framlägga de förslag som därav kan föranledas.

Utredningsarbetet bör bedrivas skyndsamt.

I anslutning härtill erhöll utredningen sin nuvarande sammansättning. Sedan valutredningen påbörjat sitt arbete i de i tilläggsdirektiven angivna

ämnena, har till utredningen överlämnats riksdagens skrivelser *dels* den 6 mars 1959, nr 80, med anhållan om översyn av gällande bestämmelser om valkretsindelning vid primärkommunala val, *dels* den 19 maj 1959, nr 240, med begäran om utredning och förslag till sådan ändring i kommunala vallagen, att plats i landsting ej komme att stå obesatt, då någon på förhand utsedd suppleant icke funnes, som kunde tillträda platsen, *dels* den 1 april 1960, nr 151, med anledning av väckta motioner om viss ändring av 21 och 87 §§ lagen om val till riksdagen.

Därjämte har till utredningen överlämnats ett flertal framställningar från myndigheter, organisationer och enskilda om ändringar av olika delar av vallagstiftningen.

I en den 30 oktober 1959 avgiven promemoria har utredningen behandlat frågan om rätt för de politiska partierna att vid allmänna val utlägga valsedlar i eller i anslutning till vallokalen och frågan om rätt för väljarorganisationer att på statsverkets bekostnad tilldelas äktamakekuvert. Promemorian har innehållit förslag i dessa frågor.

Vidare har utredningen i promemoria den 8 februari 1960 framlagt förslag rörande röstlängdsutdragens avskaffande och ersättande med röstkort vid val till riksdagens andra kammare.

Vid 1960 års riksdag har i överensstämmelse med vad utredningen föreslagit i nyssnämnda promemorior framlagts proposition (nr 103) med förslag till vissa ändringar i vallagstiftningen. Sedan riksdagen bifallit propositionen har de berörda ändringarna vidtagits. Dessa har sedan tillämpats vid 1960 års andrakammarval.

Den 15 december 1960 har utredningen avgivit ett ytterligare delbetänkande. I detta har utredningen föreslagit att det för andrakammarvalen införda systemet med röstkort göres tillämpligt även för kommunalvalen. Den föreslagna reformen innebär, att kravet på röstlängdsutdrag vid röstning inför särskilda röstmottagare slopas även för fullmäktigvalen och landstingsmannavalen och att vid dessa val röstlängdsutdragen ersättes av röstkort, vilka skall obligatoriskt utsändas till de röstberättigade. I betänkandet har vidare föreslagits vissa ändringar med avseende å poströstningen vid de mindre kommunalvalen. Enligt förslaget skall Kungl. Maj:t, om det med hänsyn till antalet röstberättigade eller övriga omständigheter finnes lämpligt, äga för särskilt kommunalval och för allmänt val av municipalfullmäktige förordna om tillämpning av sådana bestämmelser, som bl. a. medför att tidpunkten för poströstningen flyttas från valdagen till närmast helgfria dag före denna. Med den föreslagna ordningen avses att undvika ett extra öppethållande av samtliga postanstalter för poströstning vid kommunalval, där antalet poströstande är förhållandevis ringa. I ett särskilt avsnitt av betänkandet har utredningen behandlat frågan om valkretsindelningen vid primärkommunala val. Enligt utredningens förslag bör förutställningarna för valkretsindelning skärpas. Slutligen har i betänkandet även

behandlats frågan om en ändrad ordning för utseende av suppleant för landstingsman. Utredningen har därvid föreslagit, att ny sammanräkning skall företagas för utseende av ytterligare en suppleant, så snart samtliga suppleanter för landstingsman avgått eller inkallats till ordinarie landstingsmän.

Nyssnämnda delbetänkande och de omförmälda promemoriorna, som utredningen i sin nuvarande sammansättning tidigare avgivit, är samtliga stencilerade.

KAPITEL 3

Gällande bestämmelser om rösträttens utövning

Enligt § 24 riksdagsordningen gäller för röstning såsom huvudregel, att rösträtt ej må utövas av annan valberättigad än den som, på sätt i vallagen sägs, vid valförrättning inställer sig personligen. Kravet på personlig inställelse vid valförrättningen upprätthålles dock icke undantagslöst. Sålunda må enligt samma bestämmelse i riksdagsordningen valberättigad, som till följd av vistelse utom riket eller yrkes- eller tjänsteförpliktelse är förhindrad att iakttaga sådan inställelse, i den utsträckning och under de villkor som stadgas i vallagen, före valdagen avgiva valsedel. Vidare må make, i den ordning som stadgas i nämnda lag, avgiva valsedel genom andra maken.

Reglerna om hur rösträtten skall utövas har i enlighet med de i riksdagsordningen angivna grunderna närmare utformats i lag om val till riksdagen den 26 november 1920 (Vall). Motsvarande regler har intagits i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (KVL).

Röstning vid valförrättningen i det egna valdistriktet

Enligt vallagarna skall röstningen som regel ske vid personlig inställelse å valdagen vid valförrättningen i det valdistrikt, där väljaren är uppförd i röstlängden.

Ledare av valförrättningen — valförrättare — är på landet den valnämnd, som skall finnas inom varje valdistrikt därstädes. Valnämnden består av fem ledamöter jämte fem suppleanter. Ordföranden och suppleant för honom förordnas av länsstyrelsen, medan övriga ledamöter och suppleanter väljes av kommunalfullmäktige. I stad med magistrat förrättas val inför denna, om staden utgör ett enda valdistrikt; eljest skall magistraten för varje valdistrikt utse tre eller flera personer att såsom magistratens deputerade vara valförrättare i distriktet. I stad utan magistrat fullgöres magistratens uppgifter enligt vallagarna av en valnämnd, bestående av kommunalborgmästaren jämte två av stadsfullmäktige valda ledamöter jämte suppleanter för dem. Stockholm intager så till vida en särställning att i stället för magistraten fungerar en valnämnd, bestående av en ordförande, som jämte suppleant för honom utses av överståthållarämbetet, samt fyra ledamöter och suppleanter, valda av stadsfullmäktige.

För att valmyndigheten skall vara beslutför kräves, att minst tre ledamöter är närvarande. Beslutför valmyndighet skall vara tillstädes i vallokalen under hela valtiden, även om någon röstande icke finnes där.

Bestämmelserna om själva röstningen återfinnes i 60—67 §§ ValL och 26—32 §§ KVL. Röstningen tillgår på följande sätt.

Vid valförrättningens början visar ordföranden att den valurna, som skall begagnas för nedläggande av valkuvert, är tom (60 § ValL och 26 § KVL). Väljarna får därefter utöva sin rösträtt i tur och ordning, allt efter som de anmäler sig hos valförrättaren. Röstning efter upprop får ej förekomma. Envar som anmäler sig erhåller vid valbordet ett valkuvert. Valkuverten tillverkas endast genom statsverkets försorg (96 § ValL och 60 § KVL) och får ej utlämnas på förhand eller utanför vallokalen och ej till andra personer än väljare. Härigenom erhålles garantier för att det för röstningen avgörande momentet — valsedelns inläggande i valkuvertet — försiggår i vallokalen, där avskilda platser skall finnas, avsedda att möjliggöra att inläggandet sker med valhemlighetens bevarande. Det är också obligatoriskt att inläggandet äger rum på en sådan plats, och det åligger valförrättaren att vaka över att väljares förehavande där ej må av någon kunna iakttagas.

Valsedlar tillhandahålles ej genom valmyndighetens försorg utan får medföras av väljarna själva; valmyndigheten får icke taga någon som helst befattning med utdelandet av valsedlar. Blanketter till valsedlar skall dock tillhandahållas i vallokalen för den händelse någon väljare skulle önska själv uppgöra sin valsedel. Efter lagändring år 1960 må de politiska partierna utlägga valsedlar i eller i anslutning till vallokalen. Valmyndighetens befattning med utläggandet av dessa valsedlar är emellertid inskränkt till att avse iordningställandet av erforderligt utrymme för valsedlarna.

Sedan väljaren inlagt valsedeln i kuvertet och tillslutit detsamma skall han utan dröjsmål personligen överlämna kuvertet till ordföranden. Väljare, som på grund av kroppsligt fel är oförmögen att i föreskriven ordning avgiva sin röst, äger dock till biträde vid röstningen anlita den han själv därtill utser (61 § ValL och 27 § KVL).

Väljaren har att för identifieringen uppgiva sitt fullständiga namn och hemvist inom valdistriktet. Innan ordföranden mottager valkuvertet, skall han förvissa sig om att personen i fråga är i röstlängden upptagen såsom röstberättigad i valdistriktet samt att han icke tidigare vid valförrättningen utövat sin rösträtt. Därvid tillses i möjligaste mån att väljaren är den person han uppger sig vara. Väljarens uppgifter om fullständigt namn och hemvist samt eventuellt på anmodan lämnade uppgifter om yrke eller titel och födelseår jämföres i förekommande fall med anteckningarna i röstlängden. Något krav på att väljaren skall legitimera sig är icke uppställt. Även röstande, som företer röstkort, kan tillfrågas om namn och födelseår i syfte att förebygga missbruk av röstkort. Någon skyldighet för röstande att vid valförrättningen avlämna eller förete röstkort föreligger icke.

Är framlämnat kuvert märkt på annat sätt än med föreskriven ändamålsbeteckning, får detsamma icke mottagas, utan anvisas väljaren att av-

hämta nytt valkuvert och å vederbörlig plats ånyo inlägga sin valsedel. Är kuvertet icke tillslutet, får det ej heller mottagas, utan anmodas väljaren att å någon av de avskilda platserna tillsluta kuvertet.

Då ordföranden övertygat sig om att allt är i behörigt skick, göres i röstlängden anteckning vid väljarens namn att han utövat rösträtt vid valet. Därefter nedlägger ordföranden valkuvertet öppnat i valurnan.

Vid uppehåll i valförrättningen skall valurnan omsorgsfullt förseglas under minst två närvarandes sigill samt därefter sättas i säkert förvar. Innan förseglingen vid förrättningens fortsättande borttages, skall valförrättaren inför öppna dörrar förvissa sig om att sigillerna är obrutna (66 § ValL och 32 § första stycket KVL).

Då tidpunkten för valets avslutande är inne, skall — liksom vid uppehåll i valet — tillfälle lämnas de väljare, som vid denna tidpunkt finns i vallokalen eller å anvisad plats därintill men ej hunnit delta i valet, att avlämna sina valsedlar (67 § ValL och 32 § andra stycket KVL). Därefter är röstningen avslutad.

Från skyldigheten att iakttaga personlig inställelse vid valet föreligger undantag för äkta makar så till vida, att den ene maken äger anförtro den andre maken att ingiva sin valsedel. Röstningen sker genom valsedelsförsändelse, som av andre maken överlämnas till valförrättaren i det valdistrikt, där valsedelsförsändelsens avsändare är röstberättigad. Valsedelsförsändelse får anordnas tidigast aderton dagar före valet. För försändelsen skall användas särskilda kuvert, ett innerkuvert och ett ytterkuvert. Sådana tillverkas endast genom statsverkets försorg. Närmare föreskrifter om huru en sådan valsedelsförsändelse skall anordnas finnes i vallagarna (62—64 §§ ValL och 28—30 §§ KVL).

Röstning i annan ordning

Den som på grund av vistelse å annan ort inom riket är förhindrad att utöva sin rösträtt vid valförrättningen för det valdistrikt, där han är i röstlängden uppförd, må å valdagen avlämna valsedel, avseende valet i den valkrets, dit nämnda distrikt hör, å fast postanstalt (70 § 1 mom. 1 p. ValL och 35 § 1 mom. 1 p. KVL). Denna rätt att å valdagen rösta å postanstalt föreligger oavsett anledningen till vistelsen utom hemorten. Den faktiska vistelsen utom hemorten utgör presumtion för att hinder föreligger att rösta vid valförrättningen inom det egna valdistriktet. Någon försäkran härom avkräves icke väljaren.

Vad som i detta sammanhang förstås med uttrycket »ort» framgår av vederbörande departementschefs yttrande i den till 1942 års riksdag avgivna propositionen nr 98, varigenom bl. a. frågan om poströstningens införande vid de kommunala valen underställdes riksdagen. Departementschefen anförde därvid bl. a. följande:

I likhet med en del av de hörda myndigheterna anser jag, att röstning å post-

anstalt å valdagen icke bör tillåtas för annan än den som på grund av vistelse å annan ort är förhindrad att utöva sin rösträtt vid valförrättning för det valdistrikt, där han är uppförd i röstlängden. Den som är uppförd i röstlängd inom en ort, som omfattar flera valdistrikt, bör således icke äga rätt att å valdagen rösta å postanstalt å samma ort, därvid jag med ort avser stad, köping, municipal-samhälle eller annat ur bebyggelsesynpunkt liknande samhälle. Syftet med bestämmelsen i förevarande moment är ju, att den som vistas å annan ort än den, där han är upptagen i röstlängd, och på grund därav är förhindrad att där avlämna sin valsedel, ändock skall beredas möjlighet att utöva sin rösträtt. Sådant hinder kan ej anses föreligga, om väljaren vistas å samma ort, där vallokalen är belägen, ej ens för det fall att denna ort är en större stad med vidsträckt bebyggelse.

Den som vårdas å sjukvårdsanstalt inom riket, vid vilken postanstalt finnes inrättad, må å valdagen där avlämna valsedel, ändock att sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där han är i röstlängden uppförd (70 § 1 mom. 2 p. ValL och 35 § 1 mom. 2 p. KVL). Liksom vid den vanliga poströstningen skall valsedeln avse valet i den valkrets, dit det egna valdistriktet hör. De postanstalter, som å valdagen inrättas å vissa sjukvårdsanstalter, får även begagnas av andra väljare, exempelvis sådana som tillhör personalen. Sådana väljare måste dock uppfylla det allmänna villkoret för poströstning, varför de kan rösta å dessa tillfälliga postanstalter endast om deras närvaro å sjukhuset innebär, att de vistas å annan ort än den, där de är uppförda i röstlängden.

Vid vistelse *utom riket å valdagen* äger väljaren avlämna valsedel å svensk beskickning eller svenskt konsulat, i den mån röstmottagning där är anordnad å valdagen.

Röstning före valdagen är medgiven röstberättigad, som med skäl kan antagas komma att vistas utom riket å valdagen. Samma rätt tillkommer röstberättigad, vilken utövar militärtjänst eller tillhör besättning eller annan personal å fartyg eller personalen vid statens järnvägar eller vid enskilt järnvägsföretag eller vid post-, tull- eller lotsverket, om det med skäl kan antagas, att han till följd av tjänstens utövning icke kan utöva sin rösträtt å valdagen. Även i dessa fall sker röstning inom riket å fast postanstalt samt utom riket å svensk beskickning eller svenskt konsulat, där röstmottagning är anordnad (70 § 2 och 3 mom. ValL och 35 § 2 och 3 mom. KVL).

Röstmottagare är å postanstalt den postfunktionär, som enligt av generalpoststyrelsen meddelade föreskrifter därtill utses (72 § ValL och 37 § KVL). Utom riket tjänstgör som röstmottagare beskickningens eller konsulatets chef eller den han i sitt ställe sätter. Röstmottagning skall äga rum från och med adertonde dagen före valdagen till och med valdagen, utom riket dock ej längre än till dess avgivna valsedlar skall insändas till överståthållarämbetet, vilket skall ske i så god tid, att de kan beräknas vara ämbetet tillhanda sist å fjärde dagen efter valdagen. Å postanstalt äger röstmottagningen rum å den tid postanstalten hålles öppen för allmänheten, å

valdag vid kommunalval dock minst en timme samt å valdag vid andrakammarval som regel minst en timme före klockan 11 och en timme efter klockan 13. Där röstmottagning skall äga rum å beskickning eller konsulat, skall chefen för beskickningen eller konsulatet utfärda kungörelse angående dagar och tider samt ställe för röstmottagningen.

Vid andrakammarval skall — efter lagändring år 1960 — väljare, som önskar avlämna valsedel i annan ordning än vid valförrättningen i det egna valdistriktet, inneha röstkort (71 § ValL). Röstkortet upprättas genom valnämndens eller magistratens försorg och innehåller i huvudsak samma uppgifter som röstlängdsutdragen gjort (55 a § ValL). Då val i hela riket till andra kammaren skall förrättas, skall röstkort översändas till de röstberättigade senast å tjugofemte dagen före valdagen. Skall andrakammarval förrättas i endast någon del av riket eller har röstkort förkommit, icke utsänts eller icke kommit den röstberättigade till handa, har den röstberättigade rätt att efter rekvisition hos valnämnd eller magistrat få sig röstkort tillställt. Sådan rekvisition skall göras skriftligen eller muntligen till valnämnden eller magistraten. Den, som är berättigad att rösta å postanstalt före valdagen eller å svensk beskickning eller svenskt konsulat och som kan ha intresse av att röstkort expedieras till honom redan innan den allmänna utsändningen härav äger rum, kan jämväl på särskild framställning få sig röstkort tillställt. Röstkort, som utfärdats för visst val, får användas även vid val, som hålles därefter, under förutsättning att samma röstlängd alltjämt länder till efter rättelse.

För kommunalvalens vidkommande har röstlängdsutdragen ännu icke avskaffats och ersatts av röstkort. I valutredningens den 15 december 1960 avgivna betänkande har, såsom i tidigare sammanhang omförmäls, förslag emellertid framlagts, att det för andrakammarvalen införda systemet med röstkort göres tillämpligt även vid kommunalvalen och att motsvarande ändringar, som i nämnt hänseende genomförts i ValL, vidtages i KVL.

Röstning utom det egna valdistriktet tillgår vid tillämpning av systemet med röstkort så att väljaren inställer sig hos röstmottagaren och därvid företer sitt röstkort (73 § ValL). Med hänsyn till risken att röstkort kan komma att tillställas fel person, är föreskrivet att väljaren, om han ej är känd för röstmottagaren, skall styrka sin identitet (71 § ValL). Vid röstningen skall väljaren till röstmottagaren avlämna ett särskilt ytterkuvert, å vilket han dessförinnan överfört de uppgifter, som är upptagna å röstkortet. Ytterkuvert finns tillgängliga hos röstmottagare, valnämnder och magistrater. De i riksdagen representerade politiska partierna kan även erhålla dylika ytterkuvert och väljaren har därför möjlighet att anskaffa ytterkuvert jämväl hos någon av väljarorganisationernas valbyråer.

Å ytterkuvertet skall väljaren inför röstmottagaren teckna sitt namn. Sker röstningen före valdagen, skall väljaren å ytterkuvertet jämväl teckna

uppgift rörande den omständighet, som för honom kan medföra rätt till sådan röstning.

Finnes ytterkuvertet vara i behörig ordning ifyllt och föreligger ej anledning antaga, att väljaren är annan än den röstkortet avser, samt synes, där röstningen sker före valdagen, den å kuvertet tecknade uppgiften sannolik, erhåller väljaren av röstmottagaren ett valkuvert. På avskild plats i röstningslokalen inlägger väljaren sin valsedel i valkuvertet. Detta överlämnas sedan i tillslutet skick till röstmottagaren, som i väljarens närvaro inlägger valkuvertet i ytterkuvertet. Röstmottagaren antecknar å ytterkuvertet orten och dagen för avlämnandet. I sammanhang härmed antecknar röstmottagaren i en särskild förteckning väljarens namn samt den myndighet, som skall verkställa röstsammanräkning för den valkrets väljaren tillhör.

Den, som röstar inför särskild röstmottagare, äger samtidigt avlämna valsedel för sin make, även om denne icke själv skulle vara berättigad att rösta i denna ordning (74 § Vall, jämför även 39 § KVL). Härvid skall, förutom valsedelsförsändelsen från maken, även röstkort för denne företes.

Översikt över de i betänkandet behandlade frågorna

Det är givetvis angeläget att bestämmelserna rörande allmänna val är så utformade att de röstberättigades valdeltagande underlättas så långt detta är möjligt utan att kravet på valsäkerhet eftergives. Generellt bör en sådan utformning av dessa bestämmelser eftersträvas, att möjlighet finns för varje svensk man och kvinna, som uppnått föreskriven rösträttsålder och som ej står under förmynderskap, att delta i allmänna val. Av den redogörelse, som lämnats i de föregående kapitlen, framgår att tid efter annan reformer genomförts på ifrågavarande område i syfte att underlätta valdeltagandet. I stort sett får väl, särskilt efter poströstningens införande, möjligheterna att utöva rösträtt bedömas såsom goda. Inom ramen för gällande valsysteem torde dock alltjämt kunna åstadkommas vissa förbättringar, ägnade att ytterligare främja valdeltagandet.

Vissa av de förslag — bl. a. förslaget om röstlängdsutdragens avskaffande och ersättande med röstkort — som valutredningen tidigare framlagt och som i korthet berörts i ett föregående kapitel av betänkandet, har haft till syfte att underlätta deltagandet i allmänna val. Oavsett dessa förslags genomförande torde för vissa kategorier väljare svårigheter likväl föreligga att utöva rösträtt. Här åsyftas bl. a. de, som på grund av sjukdom, invaliditet eller ålderdomssvaghet icke kan inställa sig inför valförrättaren, och de, som tjänstgör å svenska fartyg i utrikes fart.

I de för valutredningen givna direktiven har, såsom framgått av den i kap. 2 lämnade redogörelsen, utsagts bl. a., att utredningen bör undersöka möjligheterna att bereda dessa väljargrupper lättnader att utöva sin rösträtt samt att utredningen i övrigt bör verkställa en teknisk översyn av bestämmelserna rörande allmänna val.

Åtskilliga av de bestämmelser som är upptagna i gällande vallagar har i huvudsak kvarstått oförändrade alltsedan dessa lagars tillkomst, och i flera fall har dessa bestämmelser sitt ursprung i äldre vallagsbestämmelser. Flera lagrum i ValL och KVL har sålunda i stort sett samma lydelse som motsvarande lagrum i 1909 års lag om val till riksdagen. De många reformer, som genomförts på vallagstiftningens område, har även huvudsakligen skett på sådant sätt att nya stadganden tillfogats gällande lagbestämmelser, varvid de sistnämnda merendels blott underkastats de jämkningar, som varit erforderliga för anpassningen till de nya stadgandena.

Någon mera ingående överarbetning av vallagarnas samtliga bestämmelser har således icke verkställts i samband med dessa reformer. Det kunde under sådana omständigheter synas önskvärt, att den åt valutredningen anförtrodda översynen av gällande vallagstiftning skedde på sådant sätt att vallagarnas skilda bestämmelser bleve föremål för en systematisk genomgång, varvid en undersökning verkställdes av huruvida bestämmelserna behövde omredigeras, förtydligas eller i andra hänseende ändras.

För valutredningen har det emellertid framstått såsom mindre lämpligt att i nuvarande skede göra en sådan genomgång av vallagsbestämmelserna i redigeringsssyfte. Resultatet av författningsutredningens pågående arbete med en modernisering av vår författning och en i samband därmed verkställd undersökning rörande utformningen av valsystemet kan nämligen tänkas medföra vittgående ändringar i vallagstiftningen. En nu verkställd överarbetning av vallagarnas samtliga bestämmelser kan därför befaras icke nå sitt väsentliga syfte.

Vid nu angivna förhållande har valutredningen vid behandlingen av de återstående i direktiven särskilt angivna spörsmålen, inriktat sitt arbete på sådana reformer, vilka torde äga giltighet oberoende av en framtida ändring av valsystemet och vilka främst avser underlättandet för vissa kategorier väljare att utöva sin rösträtt.

Såvitt valutredningen kunnat finna torde emellertid ytterligare reformer i detta hänseende icke kunna genomföras utan att samtidigt ökade krav kommer att ställas på de valförberedande myndigheterna. Det synes därför vara av särskild vikt att dessa myndigheter i organisatoriskt hänseende är så uppbyggda, att de tillfredsställande kan fullgöra de nya arbetsuppgifter, som med anledning av reformerna kan komma att tilldelas dem. Av bl. a. nu nämnda skäl har valutredningen funnit anledning upptaga den nuvarande valnämndsorganisationen på landet till omprövning. Detta spörsmål behandlas i *kap. 5* av förevarande betänkande.

En reform, som i flera avseenden skulle vara ägnad att främja valdeltagandet och som i och för sig torde utgöra en förutsättning för andra reformer på området, har valutredningen funnit vara att utsträcka den tid, då röstning före valdagen och anordnande av valsedelsförsändelse av äkta make kan äga rum. För väljare, som å valdagen vistas utom riket, kan ofta svårigheter föreligga att utöva rösträtten, något som även framgår av det förhållandevis ringa antal valsedlar, som vid valen inkommer från sådana väljare. Visserligen har väljare, som avser att å valdagen vistas utom riket, rätt att före avresan rösta å postanstalt, men denna rätt kan icke begagnas om avresan äger rum tidigare än aderton dagar före valdagen. Möjligheterna att under vistelsen i utlandet rösta å beskickning eller konsulat är med hänsyn till den förhållandevis korta tid som står till buds för sådan röstning dessutom begränsade, i varje fall för väljare, som icke stadigvarande vistas å den ort, där beskickningen eller konsulatet är beläget. För nu

nämnda väljarkategorier skulle otvivelaktigt en utsträckning av tiden för röstning före valdagen innebära väsentliga fördelar. Även för vissa väljare, som är sysselsatta inom fiskeri- eller sjöfartsnäringen, skulle en sådan utsträckning vara till gagn. Frågan om en dylik reform har valutredningen behandlat i *kap. 6*.

För att röstberättigade, som tillhör besättning eller personal å svenska fartyg, skall i större utsträckning få sina möjligheter till valdeltagande förbättrade, torde emellertid enligt vad valutredningen funnit, sådana åtgärder behöva vidtagas, som mera direkt tar sikte på denna kategori väljare och de former, i vilka dessa skall kunna avgiva sina röster. I *kap. 7* redovisas den undersökning, som valutredningen företagit i nämnda hänseende, och framlägges förslag till en lösning.

För sådana i utlandet boende svenska medborgare, vilka icke är här mantalsskrivna och på grund därav icke heller blir upptagna i röstlängden, föreligger särskilda problem i vad avser deras möjligheter att delta i allmänna val. För att de skall få rösta vid sådant val krävs tydligtvis, att de i någon form registreras här i riket och i röstlängd antecknas som röstberättigade vid valet i fråga. När det gäller kommunalvalen är dock att märka att rösträtten vid dylikt val sammanhänger med och grundlägges av medlemskap av den kommun, som valet avser. Valutredningens avsikt har från början varit att *spörsmålet om utlandssvenskarnas deltagande i allmänna val* skulle behandlas i ett särskilt avsnitt i förevarande betänkande. Då inom utredningen enighet rått om att något förslag icke bör framläggas för att bereda här icke mantalsskrivna utlandssvenskar möjlighet att delta i kommunalval och då en lösning av frågan om deras deltagande i andrakammarval såvitt kan bedömas får betydelse först för det allmänna val, som hålles år 1964, har valutredningen, i syfte att ytterligare pröva denna fråga, funnit anledning att utbryta denna till särskild behandling. Utredningen avser att så snart kan ske i ett särskilt betänkande redovisa sina synpunkter rörande utlandssvenskarnas rösträtt.

Ett särskilt komplicerat problem erbjuder frågan om införandet av lättnader för sjuka, invalider och åldringar att delta i allmänna val. I *kap. 8* redovisas den undersökning, som utredningen enligt de givna tilläggsdirektiven verkställt i detta ämne. Något i detalj utformat förslag för denna frågas lösning innehåller icke förevarande betänkande. Däremot behandlas i nämnda kapitel olika tänkbara åtgärder för att underlätta nyssnämnda väljarkategoriernas valdeltagande och framlägges vissa principförslag, vilka innefattar en generell lösning av dessa gruppers röstningsproblem. Skall även de sjuka, som vårdas i hemmen och icke alls eller endast med stor svårighet kan taga sig fram till någon vallokal, erhålla möjligheter att rösta, har man enligt valutredningens uppfattning endast att välja mellan ett system med ambulerande röstmottagare och ett system med valesedelsförsändelser. I *kap. 8* diskuteras dessa systems närmare utformning samt

de fördelar och nackdelar, som kan vara förenade med de olika systemen. Bägge alternativen är förhållandevis komplicerade och kommer att ställa stora krav på valmyndigheterna. Sedan remissinstanserna yttrat sig över principförslagen, är valutredningen beredd att på grundval av dessa yttranden utarbeta ett i detalj utformat förslag i frågan.

I *kap. 9* har utredningen behandlat spörsmålet om i vilken utsträckning särskilda åtgärder kan vara motiverade för att underlätta valdeltagandet för vissa andra, tidigare här ej berörda kategorier väljare, som har svårigheter att delta i valförrättningen i det egna valdistriktet. De väljargrupper, vilkas röstningsförhållanden närmare granskas, är de avlägset boende, de i fångvårdsanstalt intagna samt vissa yrkeskategorier.

Såsom framgått av de ursprungliga direktiven har utredningen även fått i uppdrag att verkställa en översyn av vallagarnas formalitetsregler rörande valedlarnas utseende samt rörande försegling och sigillering av valedlar och valedelspaket efter avslutat val och av valurnor vid avbrott i valförrättning. Denna översyn har därvid angivits böra i främsta rummet inriktas på de regler, som enligt vad erfarenheten visat föranleder kassering av valedlar eller ogiltighet av val. De gällande sigilleringsföreskrifterna och verkan av att sådan föreskrift blivit åsidosatt har av utredningen behandlats i *kap. 10* av förevarande betänkande. Därvid har utredningen diskuterat vilka åtgärder, som kan vidtagas till förhindrande av att masskassering sker av valedlar, ävensom framlagt vissa reformförslag i ämnet. I *kap. 11* redovisas resultatet av den översyn, som utredningen verkställt med avseende å bestämmelserna rörande valedels ogiltighet. I samband med denna översyn har även andra närliggande frågor, vilka berörts i vissa till utredningen överlämnade skrivelser, upptagits till behandling och en redogörelse för utredningens synpunkter i dessa frågor lämnas tillika i samma kapitel.

Under senare tid har från olika håll framförts önskemål om ett snabbare sammanräkningsförfarande. Utredningen har funnit anledning att närmare undersöka möjligheterna till sådana ändringar i gällande regler för röstsammanräkning, att myndigheternas arbete därmed skall kunna underlättas och påskyndas. Spörsmålet härom upptages till behandling i *kap. 12*.

En översikt över de lagändringar, som valutredningen funnit sig böra föreslå efter sin behandling av de i betänkandet upptagna frågorna, lämnas i *kap. 13*.

KAPITEL 5

Valnämndsorganisationen på landet

Gällande bestämmelser

Andrakammarval skall enligt ValL förrättas valdistriktvis. Som huvudregel gäller därvid att varje kommun bildar ett valdistrikt. Är stad eller landskommun delad i valkretsar för val av stads- eller kommunalfullmäktige, utgör dock sådan valkrets minst ett valdistrikt vid andrakammarval. Även i andra fall kan kommun indelas i flera valdistrikt (31 och 32 §§ ValL).

För varje valdistrikt å landet skall finnas en valnämnd av fem inom distriktet boende personer, vilka utses för fyra år. Ordföranden i denna nämnd jämte suppleant för honom förordnas av länsstyrelsen, medan de fyra ledamöterna jämte lika antal suppleanter väljes av kommunens beslutande organ (33 § ValL).

Andrakammarval förrättas på landet inför valnämnden samt i stad, som utgör ett valdistrikt, inför magistraten och i annan stad inför magistratens deputerade (57 § ValL). I stad utan magistrat skall vad är stadgat om magistrat gälla om den valnämnd, som skall finnas för sådan stad. Denna valnämnd skall bestå av kommunalborgmästaren i staden såsom ordförande samt två ledamöter jämte suppleanter för dem, vilka väljes för fyra år av stadsfullmäktige (90 § ValL). För Stockholms vidkommande är magistratens bestyr med allmänna val överflyttade på andra organ. Sålunda handhaves valförrättningen av en särskild valnämnd, bestående av fem inom staden boende personer, vilka utses för fyra år. Ordföranden i denna nämnd jämte suppleant för honom förordnas av överståthållarämbetet. De fyra ledamöterna jämte lika antal suppleanter väljes av stadsfullmäktige (90 a § ValL). Är stad indelad i flera valdistrikt, skall magistraten eller i stad utan magistrat valnämnden för varje valdistrikt utse tre eller flera personer att såsom magistratens eller valnämndens deputerade vara valförrättare i distriktet. Av dessa förer den främste ordet (91 § ValL).

Enligt KVL skall vid val av *landstingsmän* eller av *kommunalfullmäktige* eller *stadsfullmäktige* varje kommun eller del av kommun, som enligt lagen om val till riksdagen utgör valdistrikt vid val till riksdagens andra kammare, bilda ett valdistrikt (3 § 1 mom. KVL). Vid val av *municipalfullmäktige* skall varje municipalsamhälle bilda ett valdistrikt. Om municipalsamhälle helt sammanfaller med två eller flera valdistrikt vid val till

andra kammaren, skall dock varje sådant distrikt utgöra ett valdistrikt jämväl vid val av municipalfullmäktige. Ingår eljest delar av municipalsamhälle i olika valdistrikt vid val till andra kammaren, må länsstyrelsen, när skäl därtill är, förordna, att varje sådan del skall bilda eget valdistrikt vid val av municipalfullmäktige (3 § 2 mom. KVL). Vid val av *kyrkofullmäktige* bildar varje församling eller, där församling är för dylikt val delad i valkretsar, varje sådan valkrets ett valdistrikt. Där på grund av bestämmelserna i lagen om val till riksdagen delar av församlingen eller av valkretsen ingår i olika valdistrikt vid val till andra kammaren, bildar dock varje sådan del eget valdistrikt vid val av kyrkofullmäktige. När skäl därtill är, må länsstyrelsen förordna, att delar av församling eller valkrets, vilka enligt dessa bestämmelser skulle var för sig bilda eget valdistrikt vid val av kyrkofullmäktige, dock skall vid sådant val tillsammans utgöra ett valdistrikt (3 § 3 mom. KVL).

Kommunalval förrättas för varje valdistrikt på landet inför den valnämnd, som enligt lagen om val till riksdagen har att förrätta val till riksdagens andra kammare för distriktet, samt i stad inför magistraten eller sådana dess deputerade, som avses i nämnda lag (5 § första stycket KVL). I municipalsamhälle, beträffande vilket länsstyrelsen meddelat förordnande som i 3 § 2 mom. KVL avses, skall val av *municipalfullmäktige* förrättas inför valnämnden i vart och ett av de valdistrikt vid val till andra kammaren, vilka helt eller delvis ingår i municipalsamhället. Eljest skall i municipalsamhälle, som ej helt sammanfaller med ett eller flera valdistrikt vid val till andra kammaren, val av municipalfullmäktige förrättas inför valnämnden i de distrikt vid val till andra kammaren, varav municipalsamhället utgör del, eller, där samhället ingår i flera sådana distrikt, inför valnämnden i det distrikt, som länsstyrelsen bestämmer (5 § andra stycket KVL). Där valdistrikt vid val av *kyrkofullmäktige* ej helt sammanfaller med valdistrikt vid val till andra kammaren, skall val av kyrkofullmäktige förrättas inför valnämnden i det distrikt vid val till andra kammaren, varav det kyrkliga valdistriktet utgör del. Om länsstyrelsen enligt 3 § 3 mom. KVL förordnat, att delar av församling eller valkrets — vilka jämlikt de allmänna reglerna skolat var för sig bilda eget valdistrikt vid val av kyrkofullmäktige — skall vid sådant val tillsammans utgöra ett valdistrikt, skall länsstyrelsen tillika förordna, inför vilken valnämnd val av kyrkofullmäktige i det sålunda bildade distriktet skall förrättas (5 § tredje stycket KVL).

De i kommunala vallagen givna bestämmelserna om församling skall, i den mån ej annat är stadgat, i tillämpliga delar gälla jämväl beträffande kyrklig samfällighet, som avses i 1 § lagen om församlingsstyrelse (62 § KVL). Vad i kommunala vallagen vidare är stadgat om magistrat skall i stad utan magistrat gälla om den valnämnd, som enligt lagen om val till riksdagen har att förrätta val till riksdagens andra kammare för staden (63 § första stycket KVL). Beträffande Stockholm skall vad i kommunala

vallagen är stadgat i avseende å magistrat såsom valförrättare gälla om den valnämnd, som enligt lagen om val till riksdagen skall finnas för staden (63 § andra stycket KVL).

Historik

Bestämmelserna om valnämnd å *landet* har sin upprinnelse i det betänkande, som den 27 oktober 1903 avgavs av särskilda sakkunniga med uppdrag att utarbete förslag till proportionellt valsätt vid val till riksdagens andra kammare m. m. Enligt det förslag till vallag, som framlades av de sakkunniga, skulle varje kommun vid andrakammarval bilda ett valdistrikt. I vissa fall skulle kommun dock kunna indelas i flera sådana distrikt. Enligt förslaget skulle inom varje valdistrikt å landet finnas en valnämnd för handhavandet av vissa åligganden i avseende å röstlängderna samt för omedelbar befattning med själva valen. I enlighet med de sakkunnigas förslag infördes i 1909 års lag om val till riksdagen bl. a. bestämmelse därom att valnämnd skulle finnas i varje valdistrikt å landet. Denna bestämmelse överfördes sedan oförändrad till 1920 års lag om val till riksdagen och har därefter icke undergått några ändringar i nu angivet hänseende.

De kommunala valen förrättades å landet ursprungligen inför kommunalstämmans eller distriktsstämmans ordförande. Genom en kommunallagsreform år 1920 kom emellertid samma valnämnd, som å landet hade att förrätta andrakammarvalen, att bli valförrättningsorgan jämväl vid de kommunala valen. Samtidigt åstadkoms en överensstämmelse mellan valdistriktsindelningen för kommunala och politiska val på landsbygden.

För *magistratsstädernas* vidkommande har det sedan länge ankommit på magistraten att taga befattning med såväl de politiska som de kommunala valen. Genom 1909 års lag om val till riksdagen infördes den bestämmelsen att magistrat skulle, därest staden var delad i flera valdistrikt, för varje sådant distrikt utse tre eller flera personer att såsom magistratens deputerade vara valförrättare i distriktet. I den år 1930 antagna kommunala vallagen gjordes denna bestämmelse tillämplig jämväl med avseende å de kommunala valen. Härigenom kom de särskilda föreskrifter, som tidigare meddelats om magistrats fördelning på avdelningar samt sammansättning vid valförrättningar, att bli helt överflödiga.

I *stad, där magistrat ej finnes*, tillkom det ursprungligen den för sådan stad tillsatta stadsstyrelsen att ombesörja valbestyren. Enligt en i 1909 års vallag intagen föreskrift, vilken senare överfördes till 1920 års vallag, skulle vad i lagen om val till riksdagen stadgades om magistrat gälla den för fögderistad särskilt tillsatta stadsstyrelsen. Genom lag den 18 juni 1920 kom sådan styrelse att bestå av kommunalborgmästare och minst två kommunalrådmän. Vid stadsstyrelseinstitutionens avlysande år 1932 överflyttades emellertid styrelsens funktioner enligt lagen om val till riksdagen och

kommunala vallagen å den då särskilt inrättade valnämnden för fögderistad. Det skulle därvid ankomma på sådan valnämnd att, om fögderistaden var indelad i flera valdistrikt, för varje distrikt utse tre eller flera personer att såsom valnämndens deputerade vara valförrättare i distriktet.

Genom en år 1953 företagen ändring i lagen om val till riksdagen och kommunala vallagen kom de bestyr med allmänna val, som dittills åvilat *Stockholms* magistrat, att överflyttas på andra organ. Uppgiften att handha valförrättning och därmed sammanhängande frågor m. m. kom sålunda att fullgöras av en för Stockholm särskilt inrättad valnämnd. Med vissa angivna undantag skulle vad i vallagarna stadgades i avseende å magistrat gälla om denna valnämnd.

Församlingsstyrelsekommitténs förslag

Församlingsstyrelsekommittén, vilken tillsattes år 1953 för att verkställa översyn av gällande församlingsstyrelselagstiftning, erhöll genom beslut den 13 januari 1956 av Kungl. Maj:t jämväl i uppdrag att utreda frågan om lämpligare tidpunkt för kyrkofullmäktigvalen. I ett den 28 oktober 1958 avgivet betänkande (SOU 1958: 42) behandlade kommittén den berörda frågan och därvid fann sig kommittén böra föreslå att de kyrkliga valen förlades till samma valdag som de borgerliga kommunalvalen eller alltså till tredje söndagen i september samt att kyrkofullmäktigvalen då förrättades vid valförrättningar, som hölls åtskilda från de övriga valen, såvitt möjligt i särskilt rum. För genomförandet av en sådan ordning fann kommittén gällande bestämmelser om valförrättare böra ändras så att dels i samtliga städer magistraten eller valnämnden ägde utse deputerade att vara valförrättare dels den nuvarande organisationen med en valnämnd i varje valdistrikt å landet ersattes av en enda valnämnd för varje kommun därstädes, varvid valnämnden hade att utse erforderligt antal deputerade.

Enligt kommittén syntes en anordning med kyrkliga och borgerliga val på samma valdag men inför skilda valförrättare redan med nuvarande bestämmelser om valförrättare vara möjlig att genomföra i de städer, som var uppdelade i flera valdistrikt. Här kunde enligt kommittén deputerade utses till ett antal, som förslog till båda valförrättningarna. En motsvarande möjlighet fann kommittén böra beredas även för stad, som bestod av endast ett valdistrikt.

Vad landsbygden beträffar fann kommittén, att man skulle kunna utöka antalet ledamöter i valnämnderna. Lämpligare syntes det dock kommittén vara att låta varje kommun på landsbygden — oavsett antalet valdistrikt i kommunen — ha en gemensam valnämnd, vilken liksom i städerna finge utse ett erforderligt antal deputerade. Härom anförde kommittén följande.

En sådan ordning torde nämligen komma att visa sig ändamålsenlig även ur andra synpunkter än de förevarande. Sålunda komme de förberedande åtgärder-

na för valen, såsom anskaffandet av vallokaler och fördelningen mellan de olika valdistrikten av valmateriel o. dyl., att omhänderhas av ett gemensamt organ i kommunen. Den nuvarande ordningen, enligt vilken exempelvis Sollentuna köping med sina 13 valdistrikt har 13 valnämnder, kan knappast sägas vara tillfredsställande ur organisatorisk synpunkt. Med den föreslagna reformen komme vidare samtliga anmärkningar mot röstlängden för kommunen att behandlas av ett och samma organ, vilket torde komma att medföra en mera enhetlig behandling och större sakkunskap vid avgörandena. Dessutom bleve endast ett justerings-sammanträde erforderligt därstädes.

Enligt detta förslag skulle länsstyrelsen vad beträffar landskommun eller köping med flera valdistrikt endast behöva tillsätta ordförande och suppleant för denne i en valnämnd medan denna i sin tur skulle utse ordförande och ordförandesuppleant bland de deputerade, som tillsattes för att handha valförrättningar i de särskilda valdistrikten. Kommittén är medveten om att detta förslag beträffande berörda kommuner skulle minska länsstyrelseinflytandet på valförrättningsorganens sammansättning. Olägenheterna härav får emellertid ej över-skattas. Den i huvudsak kommunvalda nämnd, som skulle ha att utse valförrättarna, kan antagas besitta väl så god personkänedom som länsstyrelsen då det gäller att bedöma enskildas kvalifikationer för ifrågavarande uppdrag. — Ifrågasätts kan emellertid om icke tiden snart är kommen att helt upphäva bestämmelserna om länsstyrelsernas åliggande att utse ordförande i valnämnd jämte suppleant. En sådan ändring synes stå i god överensstämmelse med utvecklingen inom kommunalstyrelsen i övrigt och torde för städernas vidkommande särskilt aktualiseras vid en reform beträffande magistratsgöromålen.

Vid remissbehandlingen av församlingsstyrelsekommitténs förslag uppehöll sig flertalet remissinstanser uteslutande vid huvudfrågan om tidpunkten för kyrkofullmäktigvalen och avstod från att göra något uttalande i frågan om lämpligheten av att införa en enda valnämnd för varje landskommun. Många av de remissinstanser, som yttrade sig även i sistnämnda fråga, var dock positivt inställda till vad församlingskommittén härutinnan föreslagit. Bl. a. anfördes i flera yttranden, att införandet av en enda valnämnd i varje kommun å landsbygden skulle medföra en lämplig och önskvärd koncentration av valförrättningsorganens arbete. En remissinstans fann förslaget i denna del så tillfredsställande ur organisatorisk synpunkt, att den ansåg den föreslagna ordningen böra genomföras oberoende av om tidpunkten för de kyrkliga valen ändrades. Från några länsstyrelser framhölls även, att förefintligheten av en gemensam valnämnd skulle innebära en lättnad för länsstyrelsernas valförberedelsearbete. I några yttranden underströks lämpligheten av att man erhöll samma organisation för såväl stads- som landskommuner.

Emellertid saknades icke kritiska röster mot förslaget om gemensam valnämnd i varje landskommun. Av några kommunalnämnder framhölls sålunda, att inrättandet av sådana valnämnder icke skulle medföra några väsentliga fördelar ur organisatorisk eller ekonomisk synpunkt, eftersom de förberedande åtgärderna vid val redan med gällande ordning ofta vidtogs centralt genom tjänstemän hos kommunalnämnd. Från några håll påpeka-

des vidare, att en organisation med flera valnämnder var lämpligast i glesbebyggda kommuner med stora avstånd och dåliga kommunikationer. I några yttranden gjordes det gällande bl. a., att införandet av gemensamma valnämnder skulle medföra ökade svårigheter för väljarna att erhålla röstlängdsutdrag, eftersom det i dylikt fall skulle finnas endast en valnämndsordförande i varje landskommun, som kunde utfärda sådana utdrag. En nackdel med den föreslagna ordningen ansågs i några yttranden även vara, att länsstyrelserna undandrogs inflytande på valförrättningsorganens sammansättning, något som ansågs kunna medföra risk för att valförrättarna komme att tillsättas mer efter partipolitiska linjer än efter kunnighet och lämplighet.

Valutredningen

Såsom framgår av det föregående har frågan om att ersätta den nuvarande organisationen med en valnämnd i varje valdistrikt å landet med en enda valnämnd i varje kommun därstädes redan blivit behandlad av församlingsstyrelsekommittén, dock med huvudsakligt syfte att möjliggöra ett genomförande av ett av kommittén framlagt förslag om ändrad tidpunkt för kyrkofullmäktigvalen. Enligt vad valutredningen inhämtat har något departementsförslag ännu icke utarbetats på grundval av församlingsstyrelsekommitténs betänkande i ämnet.

Vid sin undersökning av gällande bestämmelser rörande allmänna val har valutredningen funnit frågan om lämpligheten av den nuvarande valnämndsorganisationen å landet vara av sådan beskaffenhet, att den enligt valutredningens uppfattning synes böra prövas oberoende av huruvida tidpunkten för de kyrkliga valen ändras på sätt församlingsstyrelsekommittén föreslagit eller ej. Vid sådant förhållande och då ett genomförande av vissa förslag, som valutredningen övervägt, i viss mån kan vara beroende av nämnda frågas lösning, har valutredningen ansett sig böra underkasta frågan en förnyad granskning. Denna har därvid givit anledning till följande synpunkter och ställningstaganden.

Tidigare var landskommuner i långt mindre utsträckning än vad nu är fallet uppdelade i flera valdistrikt. Vid 1917 års andrakammarval fanns det sålunda 2 292 landskommuner, som var för sig utgjorde ett enda valdistrikt, medan motsvarande antal landskommuner vid 1958 års andrakammarval endast uppgick till ett femtiotal. Sammanlagda antalet valdistrikt å landsbygden uppgick vid 1930 års kommunala val till 3 586 samt vid motsvarande val år 1946 och 1958 till 4 425 respektive 4 634. Vid sistnämnda val år 1958 fanns det i medeltal cirka 5 valdistrikt per landskommun. Denna utveckling mot en ökad valdistriktsindelning torde främst ha varit betingad av önskemålet att underlätta valdeltagandet. Uppenbarligen har även mycket vunnits genom en sådan ökning av antalet valdistrikt.

Med hänsyn till bestämmelsen, att en särskild valnämnd skall finnas i varje sådant distrikt å landsbygden, har emellertid denna mera omfattande valdistriktsindelning icke kunnat äga rum utan en samtidig utökning av antalet valnämnder. I en landskommun, där endast en valnämnd tidigare funnits, har efter kommunens uppdelning i flera valdistrikt denna valnämnds uppgifter sålunda kommit att fullgöras av ett flertal valnämnder. En sådan utveckling har icke varit helt ändamålsenlig, i synnerhet som vissa valförberedande åtgärder torde vara mera lämpade att ombesörjas centralt för hela kommunen än för varje valdistrikt för sig.

Såsom exempel på sådana åtgärder må till en början nämnas anskaffande av vallokaler, valmateriel och dylikt. I kommuner, som uppdelats i valdistrikt, brukar detta arbete fullgöras av tjänstemän i kommunens centrala organ. Detta förfaringssätt har visat sig innebära betydande fördelar, inte minst ur rationaliseringssynpunkt. Helt naturligt skulle arbetet ytterligare underlättas, om vederbörande tjänsteman regelmässigt hade att vända sig endast till en valnämnd för erhållande av direktiv.

Vidare kan erinras om att valnämnderna handhar vissa åligganden med avseende å röstlängderna. Den lokala skattemyndigheten upprättar röstlängd — vanligtvis för varje valdistrikt — och översänder denna, då det gäller landsbygden, till vederbörande valnämndsordförande. På denne ankommer det sedan bl. a. att till envar i röstlängden upptagen person, som däri icke antecknats såsom röstberättigad, sända viss underrättelse. Det åligger även valnämnden att vid särskilt justeringssammanträde behandla mot röstlängden gjorda anmärkningar. Uppenbarligen skulle det erforderliga expedieringsarbetet kunna effektiviseras, om i varje kommun endast fanns en valnämnd. Dessutom skulle större vana och säkerhet kunna erhållas vid anmärkningsärendenas handläggning.

Även systemet med röstkort, vilket föreslagits tillämpligt jämväl med avseende å kommunalvalen, förutsätter att valnämnden skall ombesörja det omfattande arbetet med upprättandet och expedierandet av dylika kort. Det praktiska utförandet av dessa uppgifter bör helt naturligt åvila ett centralt organ. För de röstberättigade måste det även vara angeläget att i ärenden angående sådana röstkort kunna vända sig till en för kommunen gemensam valnämnd. Många röstberättigade torde nämligen sakna kännedom om i vilket valdistrikt de är uppförda i röstlängden.

I de fall, då kungörelse skall utfärdas av valnämnds ordförande — så t. ex. åligger det denne att kungöra val av municipalfullmäktige och kyrkofullmäktige — är det givetvis onödigt med mer än en kungörelse för varje kommun. I praktiken har även merendels samtliga valnämndsordförande inom en kommun i sådana fall enats om en kungörelse. Även beträffande valtiderna vid kommunalval, vilka skall bestämmas av valnämnden, finns det ett starkt krav på enhetlighet inom i allt fall varje kommun. Valnämnderna inom samma kommun har också regelmässigt samordnat sina be-

slut i detta avseende. Det torde vara uppenbart att även här skulle det vara en fördel, om inom varje kommun endast fanns *ett* beslutande organ.

Oavsett den betydelse, som en ändrad valnämndsorganisation kan ha för vissa av valutredningen övervägda förslag, har utredningen kommit till den uppfattningen, att väsentliga fördelar skulle vinnas om den gällande ordningen med en valnämnd i varje valdistrikt på landet ersattes med en ordning, enligt vilken i varje landskommun endast skulle finnas en valnämnd, gemensam för hela kommunen. Visserligen har, såsom framgår av det redan anförda, vissa brister i den nuvarande organisationen i viss mån kunnat undanröjas genom att valnämnderna samordnat sina åtgärder i olika hänseenden. En sådan samverkan mellan valnämnderna i en och samma landskommun har dock krävt särskilda arbetsinsatser och ej kunnat avse samtliga valförberedelser, exempelvis ej prövningen av anmärkningar mot röstlängden. En fullständig samordning av valbestyren till ett för varje landskommun gemensamt organ framstår därför enligt valutredningens förmenande som en under alla omständigheter ändamålsenlig reform.

De av valutredningen övervägda förslagen, som åsyftas i det föregående, gäller främst införandet av möjligheter för här ej mantalsskrivna utlands-svenskar att utöva sin rösträtt samt särskilda åtgärder för att underlätta valdeltagandet för sjuka, invalider och åldringar. Reformen i angivna hänseenden skulle för valnämnderna medföra nya arbetsuppgifter, vilka för vinnande av enhetlig rättstillämpning bör handläggas av ett organ, i vart fall gemensamt för en och samma kommun. Det torde vara tillräckligt att i detta sammanhang hänvisa till den förhandsprövning, som skulle förekomma enligt båda de av valutredningen framlagda alternativa förslagen till en generell lösning av de sjukas och med dem jämställda gruppers röstningsproblem.

I städerna är, såsom framgår av den tidigare redogörelsen, ombesörjandet av valbestyren i organisatoriskt hänseende anordnat på ett annat sätt än på landsbygden. För varje stad handhaves sålunda dessa bestyr av en för hela staden gemensam myndighet, i Stockholm och i fögderistäder av en valnämnd samt i övriga magistratstäder av magistraten. Här har utvecklingen mot en mera omfattande valdistriktsindelning icke inneburit annan mera väsentlig förändring än att magistraten eller valnämnden, därest staden blivit indelad i flera valdistrikt, haft att för varje sådant distrikt utse tre eller flera personer att såsom magistratens eller valnämndens deputerade vara valförrättare i distriktet. Det har i dylikt fall dock alltför ankommit på den centrala myndigheten att svara för de valförberedande åtgärderna. Uppenbarligen är det önskvärt, att icke alltför stora olikheter råder mellan den för stad och den för landsbygd gällande ordningen med avseende å valbestyrens handhavande. En ändring så att den nuvarande organisationen med en valnämnd i varje valdistrikt å landet ersättes av en enda valnämnd för varje kommun därstädes skulle i avsevärd mån ut-

jämna nu rådande olikhet i detta hänseende. Redan med hänsyn härtill framstår en dylik reform såsom angelägen.

Under hänvisning till vad här anförts finner valutredningen sig således böra föreslå, att den nuvarande valnämndsorganisationen å landet avskaffas och att i stället den ordningen införes, att en valnämnd skall finnas för varje landskommun.

För närvarande består varje valnämnd å landet av ordförande med suppleant, vilka förordnas av länsstyrelsen, och fyra kommunalvalda ledamöter med lika många suppleanter. Inom valutredningen har övervägts, om anledning föreligger att förordna avvikande regler beträffande sammansättningen av den gemensamma valnämnd, som valutredningen föreslår inrättad för varje landskommun.

Vad angår antalet ledamöter och suppleanter torde det väl knappast böra komma i fråga att låta en sådan för hel landskommun avsedd valnämnd erhålla färre ledamöter och suppleanter än vad en nu för valdistrikt å landet inrättad valnämnd har. Däremot synes en utökning av antalet ledamöter och suppleanter kunna ifrågasättas. Utan tvivel är det ändamålsenligt om i valnämnd, som är gemensam för en hel landskommun, finnes representanter från skilda delar av kommunen. Särskilt framstår detta såsom önskvärt, då det gäller större och mera vidsträckta landskommuner. Härigenom möjliggöres nämligen att det regelmässigt, då valbestyren skall ombesörjas för någon del av kommunen, finnes någon ledamot eller suppleant inom valnämnden, som äger kännedom om de lokala förhållandena därstädes. Även om det redan med ett antal av fyra ledamöter och lika många suppleanter finnes ett visst utrymme för att låta skilda orter bli företrädna inom valnämnden, skulle uppenbarligen en utökning av antalet ledamöter och suppleanter göra detta i än högre grad möjligt. En sådan utökning framstår måhända ur denna synpunkt såsom lämplig. Emellertid kan det icke anses tillfredsställande att ansvaret för valbestyrens ombesörjande fördelas på alltför många personer. Den med reformen avsedda koncentrationen av dessa bestyr torde även bäst kunna tillgodoses, om valnämnden icke erhåller en alltför stor sammansättning, något som tillika skulle kunna medföra en viss tungroddhet vid arbetets bedrivande. Valutredningen har med hänsyn härtill ansett sig böra föreslå, att den gemensamma valnämnd, som utredningen funnit böra inrättas för varje landskommun, erhåller samma antal ledamöter och suppleanter som de valnämnder, vilka nu finnes för varje valdistrikt å landsbygden.

Bestämmelserna om länsstyrelsernas åliggande att utse ordförande i valnämnd jämte suppleant bör enligt valutredningens förmenande bibehållas oförändrade även om valnämndsorganisationen å landsbygden ändras på sätt här föreslagits. Visserligen skulle, såsom församlingsstyrelsekommittén framhållit i sitt berörda betänkande, ett slopande av dessa bestämmelser kanske stå i överensstämmelse med utvecklingen inom kommunalstyrelsen

i övrigt. Arten av de uppgifter som åvilar valnämnderna — dessa har ju även att handlägga betydelsefulla frågor, som gäller andrakammarvalen — finner valutredningen dock böra föranleda att statlig myndighet alltjämt har inflytande på valnämndernas sammansättning genom att tillsätta ordförändarna. En sådan ordning synes även kunna befrämja en önskvärd kontakt mellan valnämndsordförändarna och länsstyrelserna i olika frågor rörande valförberedelserna.

Valutredningen får i detta sammanhang hänvisa till att stadsdomstolsutredningen i sitt den 12 januari 1961 framlagda betänkande »Underrätterna» (SOU 1961: 6 sid. 177) föreslagit, att de valbestyr, som icke skall ankomma på länsstyrelserna, övertages av valnämnder med samma sammansättning som de nuvarande valnämnderna på landet.

Är landskommun indelad i flera valdistrikt bör det ankomma på den för kommunen gemensamma valnämnden att — på samma sätt som det i stad ankommer på magistrat eller där inrättad valnämnd, då staden är uppdelad i flera valdistrikt — för varje valdistrikt utse erforderligt antal deputerade att vara valförrättare i distriktet. Vid remissbehandlingen av församlingskommitténs betänkande uttalades i vissa yttranden farhågor för att med en sådan ordning valförrättarna skulle komma att utses mera efter partipolitiska linjer än efter kunnighet och lämplighet. Enligt valutredningen synes dessa farhågor dock vara överdrivna. Det kan förmodas att sådana deputerade kommer att i stor utsträckning utväljas bland dem, som nu i egenskap av ledamöter eller suppleanter i de för valdistrikten inrättade valnämnderna har att förrätta val inom valdistrikten. Någon anledning föreligger därför enligt valutredningen icke att — såsom föreslagits i nyssnämnda remissyttranden — låta länsstyrelserna få inflytande på dessa valförrättande organs sammansättning. De valförrättare, som har att förrätta val i stad, då denna är indelad i flera valdistrikt, tillsättes för övrigt utan varje medverkan av statlig myndighet. Såvitt valutredningen har sig bekant har några olägenheter härav icke gjort sig förmärkta.

Från likformighetssynpunkt framstår det utan tvivel såsom önskvärt, att valnämnderna å landet har samma funktioner som motsvarande valorgan i stad. Enligt gällande bestämmelser verkställer — om här bortses från vad som gäller för Stockholms del — magistraten eller valnämnd i stad vid vissa val definitivt sammanräkning av avgivna röster. Så sker exempelvis, då valet avser stadsfullmäktige eller kyrkofullmäktige i stadsförsamling. Någon liknande befogenhet tillkommer däremot icke valnämnderna å landet vare sig fråga är om kommunalfullmäktigval, kyrkofullmäktigval i landsförsamling eller annat allmänt val. Med den nuvarande ordningen med en valnämnd i varje valdistrikt å landet har över huvud taget förutsättningar saknats för att valnämnderna därstädes skulle kunna taga någon som helst befattning med den slutliga röstsammanräkningen, vilken under alla omständigheter måste verkställas valkretsvis. Ett genomfö-

rande av en organisation med endast en valnämnd i varje landskommun skulle emellertid förändra läget och i väsentlig mån undanröja förefintliga hinder för en utjämning av de olikheter, som i nämnt hänseende för närvarande råder med avseende å valorganens funktioner å landet och i stad. Vissa fördelar skulle onekligen kunna vinnas om de valnämnder, som här föreslås inrättade i landskommunerna, bleve på samma sätt som magistrat eller valnämnd i stad sammanräkningsmyndighet vid vissa val. Härigenom skulle det slutliga valresultatet vid dessa val kunna framläggas betydligt tidigare än om länsstyrelsen alltjämt hade att verkställa röstsammanräkning vid desamma. Valutredningen har därför funnit anledning uppmärksamma frågan om huruvida uppgifter av nu angivet slag i något hänseende bör åläggas sådan för landskommun avsedd valnämnd.

Magistraterna och valnämnderna i städerna har i allmänhet visat sig väl skickade för sammanräkningsproceduren. I dessa organ ingår dock vanligtvis personer med särskilda kvalifikationer för att handha de många gånger komplicerade uppgifter, som sammanhänger med denna procedur. För valutredningen har det emellertid framstått såsom osäkert, om samma kompetens kan påräknas hos de valnämnder, som enligt utredningens förslag skall finnas i landskommunerna. Härtill kommer att stadsdomstolstutredningen i sitt berörda betänkande föreslagit att den befattning med röstsammanräkningen vid kommunala val, som nu ankommer på magistrat och valnämnd i fögderistad, överflyttas på länsstyrelsen på motsvarande sätt som skedde då valnämnden i Stockholm inrättades. Under sådana förhållanden synes i varje fall anledning saknas att nu genomföra en ändring i motsatt riktning beträffande valnämnderna på landet. Valutredningen förutsätter därför att kompetensfördelningen mellan länsstyrelsen och valnämnd på landet icke skall påverkas av ett genomförande av förslaget om ändrad valnämndsorganisation på landet.

KAPITEL 6

Utsträckning av tiden för röstning före valdagen

Såsom framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen föreskrevs vid valedelsförsändelseinstitutets införande för andrakammarvalen, att valedelsförsändelse vid ordinarie sådant val ej fick anordnas tidigare än den 20 augusti det år valet ägde rum och vid annat sådant val ej tidigare än dagen för länsstyrelsens kungörelse om valet. Ej heller fick försändelse i något fall anordnas senare än valdagen. Dessa föreskrifter avsåg valedelsförsändelse, som personer, tillhörande vissa yrkeskategorier, hade rätt att insända direkt till länsstyrelsen. Valedelsförsändelse för avgivande av valsedel genom andra maken fick anordnas tidigast fjorton dagar före valet.

Då frågan om rätt att å valdagen rösta i annat valdistrikt behandlades av 1934 års riksdag, vidtogs i en villkorligt antagen lag sådana ändringar i ValL att personer, som på grund av sitt yrke hade rätt att rösta medelst valedelsförsändelse, i stället skulle få rösta före valdagen inför särskilda röstmottagare. Sådant röstmottagning skulle liksom anordnande av valedelsförsändelse av äkta make äga rum från och med den trettionde dagen före valdagen.

Påföljande år genomfördes emellertid de bestämmelser i ValL, som syftar till att skapa skydd för väljarbeteckning vid andrakammarval. Dessa bestämmelser innebär i korthet följande. Partiorganisationerna kan hos inrikesdepartementet centralt för hela riket och med från val till val bestående verkan registrera envar en partibeteckning (54 § ValL). Parti, som registrerat beteckning, äger för visst val för varje valkrets hos Konungens befallningshavande såsom kandidater anmäla minst fem högst femton valbara personer (56 § ValL). Sådant anmälan skall ske sist åt tjugufemte dagen före valdagen, men möjlighet finns att senast å femte dagen efter utgången av anmälningstiden ändra skedd anmälan. Vid anmälan, som skall göras skriftligen genom partiets till registret anmälda ombud eller genom någon av honom därtill förordnad person, skall fogas intyg, utvisande att envar av de anmälda kandidaterna är i röstlängd för valdistrikt inom valkretsen uppförd såsom röstberättigad och senast valdagen uppnått tjugutret års ålder, ävensom intyg av varje kandidat, att han lämnat partiet tillstånd att anmäla honom. Sedan den tid gått till ända, inom vilken kandidatanmälan må ändras, skall Konungens befallningshavande ofördröjligen företaga slutlig prövning av de inkomna anmälningarna av kandidater och därefter omedelbart

utfärda kungörelse om valet, i vilken även en lista på de anmälda kandidaterna skall upptagas. Valkungörelsen kan således utfärdas först å nittonde dagen före valet.

Har å valsedel utsatts registrerad partibeteckning, skall valsedeln som första namn upptaga någon av partiet för valkretsen anmäld kandidat; om spaltad sedel användes, skall första namnet å dess vänstra sida, d. v. s. första namnet för själva valet, vara namnet på en sådan kandidat (59 § femte stycket ValL). Uppfylles icke dessa krav, anses samtliga namn å sedeln såsom obefintliga (80 § andra stycket ValL). Detta medför dock icke att valsedeln som sådan blir ogill utan den tillgodoräknas partiet (79 § ValL).

Med hänsyn till andrakammarvalens karaktär av personval bör av principiella skäl röstning icke äga rum innan en väljare, som önskar rösta med valsedel upptagande en registrerad partibeteckning, kan med säkerhet bedöma, om namnen å valsedeln kommer att godkännas eller icke. Begynnelse-dagen för röstningen blir därför beroende av de tider, som gäller för anmälan av kandidater.

I den till 1935 års riksdag avlåtna propositionen, varigenom förslaget om skydd för väljarbeteckningar underställdes riksdagen (nr 139), anförde departementschefen härom följande.

Ett genomförande av det nu förordade förslaget angående skydd för väljarbeteckning vid andrakammarval förutsätter, förutom ändringar i gällande vallag, jämväl vissa ändringar i nyssberörda vid 1934 års riksdag — under förutsättning och villkor att ett samtidigt såsom vilande antaget förslag till ändrad lydelse av § 24 riksdagsordningen bleve slutligt genomfört — antagna lag om ändring i vissa delar av vallagen. Enligt denna villkorligt antagna lag skola väljare beredas möjlighet dels att avgiva valsedel vid valförrättningen i annat valdistrikt än det de tillhöra, dels ock i vissa fall att avgiva valsedel före valdagen i rikets städer samt å vissa svenska beskickningar och konsulat i utlandet, därvid röstmottagning skall äga rum från och med trettionde dagen före valdagen. Röstmottagning före valet bör emellertid ej kunna ske innan anmälningsförfarandet enligt de föreslagna bestämmelserna till skydd för väljarbeteckning är avslutat och kungörelse om valet utfärdad. Då anmälningsförfarandet enligt förslaget skall avslutas först tjugonde dagen före valdagen och kungörelse först därefter utfärdas, måste tiden för röstmottagningen sättas att börja tidigast adertonde dagen före valdagen i stället för trettionde dagen. En sådan inskränkning av tiden för röstavlämning före valet synes icke i någon mera betydande mån minska institutets användbarhet. Även tidpunkten, då enligt den år 1934 villkorligt antagna lagen valsedelsförsändelse för äkta make tidigast må anordnas, bör i detta sammanhang ändras från trettionde till adertonde dagen före valet.

Den sålunda föreslagna ändringen genomfördes också i ValL. För likformighetens skull tillämpas samma tider vid kommunalvalen, ehuru någon förhandsanmälan av kandidater icke förekommer vid dessa val.

Uttalandet i propositionen att inskränkningen av tiden för röstavlämning före valet icke skulle i någon mera betydande mån minska institutets användbarhet synes ha besannats, när det gäller väljare, som under hela den

tid röstningen pågår vistas inom riket. För väljare, som vistas utom riket, torde det däremot många gånger vara svårt att under den jämförelsevis korta tid som står till buds för röstningen — vilken på vissa orter måste avbrytas åtskilliga dagar före valdagen — komma i förbindelse med någon beskickning eller något konsulat, där röstning är anordnad. Även för personer, som vistas här i riket men som avser att avresa till utlandet före valdagen, skulle det vara fördelaktigt, om de i större utsträckning än vad nu kan bli fallet finge tillfälle att rösta å postanstalt före avresan. Skäl föreligger därför att utsträcka tiden för röstning före valdagen. Det må även framhållas att ett genomförande av det förslag till fartygsröstning, som kommer att behandlas senare i detta betänkande, med nödvändighet förutsätter en sådan utsträckning.

För att tiden för röstning före valdagen skall kunna förlängas, erfordras en tidigare anmälan av kandidater. När det gäller att bedöma de praktiska möjligheterna härför, bör uppmärksammas, att dessa anmälningar icke binder partierna i fråga om valsedlarna i vidare mån än att namnet på någon av de anmälda kandidaterna skall stå som första namn å sedeln. Det finns således möjlighet både att utesluta anmälda kandidater och att upptaga icke tidigare anmälda namn. Valsedlarna behöver således icke med nödvändighet vara färdigställda samtidigt som anmälan av kandidater sker, även om det måste vara önskvärt, att de föreligger färdiga, då röstningen får taga sin början. Det synes vidare förhålla sig så, att den tid av fem dagar, som står till förfogande för ändringar av gjorda anmälningar, endast i mycket liten utsträckning utnyttjas för detta ändamål, varför anmälningarna som regel är slutgiltiga redan den tjugufemte dagen före valdagen. För länsstyrelsernas del är dock denna tidsfrist av viss betydelse, då den kan användas för en preliminär granskning av anmälningarna och upprättande av förslag till den föreskrivna listan på de anmälda kandidaterna. Valutredningen har därför icke ansett sig böra föreslå någon förkortning av denna tidsfrist.

Om den tid, som står till buds för ändringar av gjorda anmälningar, alljämt skall vara bestämd till fem dagar, skulle det för en återgång till ett system med röstning från och med trettionde dagen före valdagen erfordras, att anmälan av kandidater göres sist å trettiosjunde dagen före valdagen. Anmälningarna måste i sådant fall vara definitiva senast å trettioandra dagen före valdagen, medan de nu i allmänhet föreligger i slutgiltigt skick sist å tjugufemte dagen före valdagen, ehuru de icke behöver vara det förrän på tjugonde dagen före.

Från partiernas sida torde icke möta några hinder mot en sådan ordning. Valutredningen föreslår att röstning före valdagen liksom även anordnande av valsedelsförsändelse av äkta make vid såväl andrakammarval som kommunalval får ske från och med den trettionde dagen före valdagen samt att bestämmelserna i 62 § och 72 § andra stycket Vall samt 28 § och

37 § andra stycket KVL ändras i enlighet härmed. För förslaget genomförande erfordras ändring av — förutom den i 56 § 2 mom. ValL bestämda tiden för anmälan av kandidater vid andrakammarval på sätt här nämnts — de tidsfrister, som är angivna i 54 § 7 mom., 55 § 2 mom. och 55 a § andra stycket ValL samt 11 § 2 mom. första stycket och 20 § 1, 2 och 3 mom. KVL. Valutredningens förslag innefattar därför ändring av samtliga nu nämnda lagrum.

dagen skulle det vara föredögligt, om de i sådana händelser en del för-
kan till lämplig längd tillfälle till väcka å postens till för att kunna
ligger därför att utsträckt tillräckligt för att kunna för att kunna
framhållas att ett genomgående av det förslag till förändring som
kommer till behandlas senare i detta betänkande, med nödvändighet för-
utse till en sådan utsträckt.
För att tiden för röstning före valdagen skall kunna förändras, erfordras
en tidigare anmälan av kandidater. När det gäller att bestämma de praktiska
möjligheterna här för, har utredningen utgått från de förhållanden som
binds partier i fråga om röstningstid, vilka inte kan bli längre än
någon av de nämnda kandidaternas skall. Det som för att kunna bestämma
tills således möjligt hade till nästintill alla kandidater och att till
fåga inte tidigare anmälda röstare. Valutredningen har utgått från att
nödvändighet vara tillräckligt omfattande som omfattas av kandidater
skiljer även om det måste vara nödvändigt att bestämma förändring av tiden
någon får laga sin början. Det synes vidare föredögligt att bestämma en
lång dag, som står till förfogande för kandidater för alla möjliga
endast i mycket liten utsträckning utgått för detta ändamål, varför en
måttningen som regel är stundiga sedan den föregående dagen för
valdagen. För försäkringsdel är dock denna tidpunkt en viss förlust.
Om den kan användas för en praktisk användning av kandidaternas och
upprättande av försäkr till den föregående dagen på en bestämd tidpunkt
för att Valutredningen har därför följande förslag till förändring för
kötning av denna tidpunkt.
Om den tid, som står till förfogande för kandidater av andra kammarval, till-
gått skall vara bestämd till den dag, som står till förfogande till ett
system med röstning från och med följande dagen före valdagen erfordras
ett anmälan av kandidater för ett förhållande dagen före valdagen.
Anmätningarna måste i sådant fall vara delaktiga senast å följande dag
gen före valdagen, medan de nu i allmänhet förligger i stället för att
å följande dagen före valdagen, emedan de inte behövs vara delaktiga
på följande dagen före.
För partier som inte förde tillräckligt hinder mot en sådan ordning,
Valutredningen föreslår att röstning före valdagen liksom även anmät-
ning av valberedningskommittéer av skilja mått vid såväl andrakammarval
som kommunalval för ska från och med den följande dagen före valdagen
samt till bestämmelserna i 62 § och 72 § andra stycket ValL samt 20 § och

KAPITEL 7

Sjömännens deltagande i allmänna val

Gällande bestämmelser

Röstberättigade, som tillhör besättning eller annan personal å fartyg, är medtagna bland de yrkes- och tjänstemän, vilka före valdagen äger avlämna valsedel å fast postanstalt inom riket, därest det med skäl kan antagas, att de till följd av tjänstens utövning icke kan utöva sin rösträtt å valdagen. Vid vistelse utom riket äger de under samma förutsättning antingen före eller under valdagen avlämna valsedel å svensk beskickning eller svenskt konsulat, där röstmottagning är anordnad. Röstning före valdagen äger rum från och med adertonde dagen före valdagen till och med valdagen, utom riket dock ej längre än till dess avgivna valsedlar skall insändas till överståthållarämbetet. Efter ändring genom lag den 1 juni 1956 skall översändandet från röstmottagare utom riket ske i så god tid, att kuverten kan beräknas vara överståthållarämbetet till handa sist å fjärde dagen efter valdagen. Att märka är att redan det hinder mot röstning å valdagen inom riket, som själva utomlandsvistelsen utgör, är tillräcklig anledning för en röstning antingen å postanstalt inom riket före avresan eller också utom riket å beskickning eller konsulat. Några särskilda bestämmelser som uteslutande avser röstberättigade, som tillhör besättning eller annan personal å fartyg, finns över huvud taget icke.

Historik

Innan rätten att i vissa fall rösta före valdagen inför särskilda röstmottagare infördes — första gången i fråga om andrakammarvalen genom en år 1937 genomförd lagändring — förelåg för vissa kategorier yrkes- och tjänstemän, i huvudsak desamma som alltjämt äger rösta före valdagen, en rätt att ingiva valsedel direkt till sammanräkningsmyndigheten genom särskild valsedelförsändelse. För sådan försändelse skulle användas innerkuvert och ytterkuvert av särskild beskaffenhet. Innerkuvertet skulle vara försett med en vidhängande blankett. Å denna skulle väljaren i närvaro av ett av honom anmodat vittne teckna upplysning angående de av hans yrke eller tjänst förorsakade omständigheter, som förhindrade hans personliga närvaro vid valförrättningen, ävensom förklaring, att han frivilligt och i enrum inlagt sin valsedel i kuvertet och själv tillslutit detta.

Vad sålunda tecknats å blanketten skulle egenhändigt underskrivas av väljaren. Tillika skulle å blanketten angivas yrke eller tjänsteställning, valdistrikt, som väljaren vid tiden för valet tillhörde, och hans hemvist inom valdistriktet, så ock de omständigheter i övrigt, angående vilka Konungen föreskrev att uppgift därvid skulle meddelas. Vittnet skulle å blanketten vitsorda de omständigheter, vilka av väljaren angivits såsom förfallogrund, och intyga, att väljaren egenhändigt skrivit sitt namn på blanketten, samt att han omedelbart dessförinnan befunnit sig i enrum, ävensom angiva dag och ort för intygets meddelande. Med hänsyn till vittnesintygets art och omfattning var vittneskompetensen enligt lagens föreskrifter begränsad till allenast vissa särskilt angivna grupper av personer. Lagstiftningen om valsedelsförsändelse innehöll därvid en bestämmelse som direkt tog sikte på sjömännen. Vistades väljaren utom riket, skulle nämligen såsom vittne få anlitas svensk konsul eller ock, där väljaren tillhörde besättning eller annan personal å svenskt fartyg, dettas befälhavare eller, i händelse av förfall för denne, hans närmaste man. Var väljaren ej personligen känd för vittnet, ålåg det väljaren att styrka sin identitet genom prästbevis, debetsedel, arbets- eller sjöfartsbok eller annan tillfyllestgörande handling. — Sedan innerkuvertet med vidhängande blankett i vittnets närvaro inneslutits i ytterkuvertet, skulle detta i sin ordning tillslutas och adresseras till sammanräkningsmyndigheten. En å ytterkuvertet anbragt uppgift, att det innehöll väljarens valsedel, skulle dessförinnan underskrivas av väljaren. Tillika skulle å ytterkuvertet angivas det valdistrikt väljaren tillhörde ävensom hans hemvist inom valdistriktet. Därefter skulle försändelsen av väljaren personligen överlämnas till sammanräkningsmyndigheten eller genom posten eller annorledes tillställas denna myndighet. Överlämnades försändelsen åt posten, skulle den rekommenderas. Var vittne enligt vallagarnas föreskrifter skyldig att tillhandagå väljare vid valförsändelses anordnande — så var fallet med exempelvis fartygsbefälhavare eller, om denne hade förfall, hans närmaste man — ålåg det vittnet att på särskild anmodan härom ombesörja försändelsens postbefordran mot gottgörelse för postavgifter.

I en till 1933 års riksdag avgiven proposition nr 227 upptogs bl. a. frågan om att för andrakammarvalen införa en rätt för röstberättigad att avlämna valsedel vid valförrättning i annat valdistrikt än det där han vore i röstlängd uppförd. Vid propositionen var fogad en av tillkallad sakkunnig inom justitiedepartementet utarbetad promemoria i ämnet. I denna framhölls bl. a., att valsedelsförsändelseinstitutet i praktiken erhållit allenast ringa betydelse. Vid de efter institutets införande hållna andrakammarvalen hade sålunda allenast omkring en promille av de godkända rösterna avgivits genom valsedelsförsändelse. Antalet kasserade röster hade även varit synnerligen högt, 10—20 procent av samtliga. I Göteborgs och Bohus län hade enligt promemorian antalet försändelser varit påfallande ringa i be-

traktande av att institutet tillkommit med tanke på, bland andra, västkustens fiskare och sjömän.

Sedan riksdagen hemställt om ytterligare utredning i ämnet, tillkallade Kungl. Maj:t vissa sakkunniga att ombesörja en fortsatt undersökning angående bl. a. åtgärder till underlättande av valdeltagandet. I en särskild promemoria, vilken avgavs den 23 februari 1934 och sedermera fogades vid prop. nr 216/1934, redovisade de sakkunniga sin verkställda undersökning. De sakkunniga förklarade sig ha funnit anledning undersöka, om icke vid en reform beträffande andrakammarvalen, vilken enligt de sakkunniga i varje fall måste beröra valsedelsförsändelseinstitutet, detta skulle kunna helt avskaffas för väljare såväl inom som utom riket och ersättas med andra röstningsformer, vilka bättre tillgodosåg de speciella behov av rätt till röstning i särskild ordning, som nämnda institut var avsett att fylla. Enligt de sakkunniga var detta institut på grund av det omständliga och invecklade förfarandet föga användbart för väljarna och likväl ganska betungande för myndigheterna. Åtskilliga av de myndigheter, som hörts i ärendet, hade enligt de sakkunniga även framhållit, att institutet var otillfredsställande, och i regel ansett, att en utvidgning av detsamma icke skulle vara ändamålsenlig. Vad angår i utlandet vistande röstberättigade hade dock länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus samt Blekinge län ifrågasatt en utsträckning av rätten att rösta medelst valsedelsförsändelse. Förstnämnda länsstyrelse hade enligt de sakkunniga anfört, att ett underlättande av valdeltagandet för utlandsvistande knappast skulle kunna ske på annat sätt. De sakkunniga fann sig emellertid böra föreslå bl. a., att valsedelsförsändelseinstitutet för yrkes- och tjänstemän avskaffades och att i stället ett nytt institut infördes med möjlighet för bestämda grupper yrkes- och tjänstemän ävensom för röstberättigade, som vistades utomlands, att rösta före valet, inom riket inför särskilt förordnade röstmottagare och utom riket å svensk beskickning eller svenskt konsulat. Enligt de sakkunniga syntes den föreslagna rätten till röstning före valet vara en fullgod ersättning för nästan alla, som hade rätt till röstning genom valsedelsförsändelse. De sakkunniga anförde i fortsättningen:

Endast beträffande personal å fartyg synes i någon nämnvärd utsträckning fall kunna tänkas inträffa, då möjlighet att rösta skulle finnas med valsedelsförsändelseinstitutet men icke med de nu föreslagna röstningsformerna. Den teoretiskt försämrade möjlighet för denna grupp att rösta, som de föreslagna omläggningarna sålunda skulle medföra, torde dock sakna praktisk betydelse. Ehuru statistiken icke direkt utvisar i vilken utsträckning personal å handels- och fiskerifartyg insänt valsedelsförsändelse, kan man ur fördelningen av de insända rösterna på partier och valkretsar med visshet säga, att denna grupp endast i ringa utsträckning är representerad bland de i och för sig så fåtaliga väljare som insänt godkända valsedlar. Sannolikt utgör sjöfolk, som torde ha svårare än andra att iakttaga institutets formalia, en större del av de väljare vilkas valsedlar kasserats. Är så förhållandet, bestyrker detta endast institutets otjänlighet för denna grups vidkommande. Med den nu föreslagna anordningen med röstavlämnningen

före valet torde däremot, som förut framhållits, någon större kassering av de avgivna rösterna icke vara att befara.

På grundval av de sakkunnigas nyssnämnda undersökning framlades i proposition nr 216 till 1934 års riksdag — förutom förslag att med avseende å andrakammarvalen införa rätt för väljare att avlämna valsedel i annat valdistrikt än det han tillhörde — förslag att för samma val avskaffa valsedelsförsändelseinstitutet och införa ett nytt institut med möjlighet att avlämna valsedel före valet. I sitt av riksdagen godkända utlåtande (utl. nr 16/1934) tillstyrkte konstitutionsutskottet det berörda förslaget. Även om ett genomförande av förslaget i något enstaka fall skulle kunna försämra ställningen för den, som dittills varit berättigad rösta medelst valsedelsförsändelse, fann utskottet likväl den ökade säkerhet, varmed röstning genom valsedels avlämnande före valet kunde ske, fullt uppväga denna olägenhet. Sedan förslaget antagits även av 1937 års riksdag, utfärdades genom lag den 12 februari 1937 erforderliga bestämmelser i ämnet. Med hänsyn till de vid 1935 års riksdag antagna reglerna om skydd för partibeteckningar kom därvid den ifrågavarande röstmottagningen före valet att avse tiden från och med den adertonde dagen före valdagen.

I ett av särskilda sakkunniga avgivet betänkande med förslag angående underlättandet av deltagandet i kommunala val (SOU 1941:28) uttalade de sakkunniga, att de funnit en av olägenheterna vid valsedelsförsändelseinstitutets begagnande vara svårigheten att med ledning av de uppgifter, som väljaren lämnade vid anordnandet av försändelsen, återfinna denne i röstlängden. Denna olägenhet fann de sakkunniga dock kunna undvikas, om skyldighet infördes för väljaren att anskaffa och i försändelsen inlägga röstlängdsutdrag. Övriga olägenheter var dock enligt de sakkunniga av sådan art, att institutet ändock icke kunde anses tillfredsställande. Enligt de sakkunniga innebar institutet ej tillräcklig säkerhet för bevarandet av valhemligheten och skydd mot obehörig påtryckning av väljarna. På grund härav och med hänsyn till det invecklade tekniska förfarandet fann de sakkunniga detta institut böra avskaffas även för de kommunala valens vidkommande. De sakkunniga föreslog bl. a., att möjlighet beredd röstberättigad, vilken med skäl kunde antagas komma att valdagen vistas utom riket, samt röstberättigad, som tillhörde någon av vissa yrkes- eller tjänstegrupper — däribland besättning eller annan personal å fartyg — och med skäl kunde antagas till följd av tjänstens utövning icke kunna utöva sin rösträtt å valdagen, att under viss tid före valdagen avlämna valsedel inom riket å postanstalt och utom riket å svensk beskickning eller svenskt konsulat, som Konungen bestämde.

Vid remissbehandlingen av betänkandet tillstyrktes de sakkunnigas förslag av flertalet remissinstanser. Från några håll ifrågasattes dock, om icke valsedelsförsändelseinstitutet borde bibehållas och utsträckas att gälla

även andra kategorier väljare än som dittills ägt begagna detta förfarande. En länsstyrelse fann det böra ifrågasättas, om icke sjömän i utrikes fart och idkare av storsjöfiske alltjämt borde äga rätt att använda valsedelsförsändelse.

I proposition nr 98 till 1942 års riksdag framlades — i huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas förslag — förslag till ändringar i kommunala vallagen. Departementschefen uttalade i propositionen, att han funnit de erinringar mot sakkunnigförslaget, som framställts av vissa myndigheter, icke vara av större vikt och att han ansåge en reform kunna ske i stort sett i enlighet med de sakkunnigas förslag. Sedan riksdagen antagit propositionen, utfärdades lag den 17 april 1942 om de berörda ändringarna.

År 1944 infördes — med ändring av de år 1937 antagna bestämmelserna — motsvarande regler även för andrakammarvalen.

Genom de år 1942 och 1944 antagna lagändringarna erhöll vallagarna i huvudsak sina nuvarande bestämmelser med avseende å rätten att rösta före valdagen.

Vid 1956 års riksdag framlades i proposition nr 166 förslag till vissa ändringar i vallagarna bl. a. med syfte att åstadkomma en förlängning av röstmottagningstiden utomlands och på så sätt förbättra möjligheterna att rösta därstädes. Förslaget avsåg en framflyttning av den tidpunkt, vid vilken de till röstmottagarna utom riket avgivna valsedlarna sist skulle vara överståthållarämbetet tillhanda. Vidare omfattade förslaget bl. a. sådan ändring, att röstmottagning utom riket skulle kunna äga rum även å valdagen. Propositionens förslag härutinnan överensstämde med det som framlagts av valutredningen i dess den 12 december 1955 avgivna delbetänkande. I sitt av riksdagen godkända utlåtande (utl. nr 11/1956) tillstyrkte konstitutionsutskottet de föreslagna lagändringarna. Utskottet framhöll emellertid i sitt utlåtande, att vissa kategorier röstberättigade — särskilt å fartyg anställda samt avlägset boende — fortfarande i stor utsträckning saknade tillfredsställande möjligheter att delta i de allmänna valen, samt erinrade därom, att de i propositionen framlagda lagförslagen icke var avsedda att innefatta någon slutgiltig lösning av dessa spörsmål.

Reformkrav

Under de senaste åren har i artiklar i dagspressen och i olika facktidsskrifter för de ombordanställda framhållits, att de gällande bestämmelserna i vallagarna icke gör det möjligt för de röstberättigade tillhörande denna yrkeskategori att i någon större utsträckning delta i de allmänna valen. I några artiklar har påpekats, att vissa ombordanställda t. o. m. finge anses helt betagna möjligheten härtill. Tankfartyg och andra fartyg som går i oceanfart kunde, har det framhållits, ofta vara ute till sjöss så länge,

att anlöpan det av hamn skedde först sedan tiden för konsulatröstning var försutten. Vidare har det påpekats, att en del fartyg understundom icke anlöpte sådana hamnar, där konsulatröstning var anordnad, samt att, även om så skedde, deras hamnuppehåll kunde vara så korta, att någon tid för konsulatröstning icke stod till buds för de ombordvarande. I de berörda artiklarna har önskemål kommit till uttryck om en reformering av bestämmelserna så att de ombordanställdas möjligheter till valdeltagande i väsentlig grad ökades. Därvid har bl. a. förslag framförts att inrätta ett för sjöfolket särskilt institut för röstavgivning, enligt vilket fartygsbefälhavarna skulle fungera såsom röstmottagare. Vissa jämförelser har därvid gjorts med de regler, som gäller för de norska sjömännen med avseende å deras deltagande i norska val. Det har i artiklarna ifrågasatts, om det icke vore möjligt att för det svenska sjöfolkets vidkommande genomföra en ordning, som i väsentliga hänseenden överensstämde med det norska systemet härutinnan.

Även i riksdagen har frågan om sjöfolkets möjligheter till valdeltagande blivit uppmärksammas. Vid 1958 års B-riksdag hemställdes sålunda i en motion (II: B 5) om en undersökning av vilka åtgärder, som lämpligen borde vidtagas för att trygga sjöfolkets och fiskarens möjligheter att utöva sin rösträtt. De utvägar, som enligt motionen syntes stå till buds för att avhjälpa rådande olägenheter, var endera en utsträckning av valtiden eller för fartyg på långresor bestämmelser, som medgav fartygets befälhavare rätt att fungera som röstmottagare. För fiskarens del skulle enligt motionen särskilt röstning med äktamakeförsändelse vidga möjligheterna att utöva rösträtten, om tiden för röstningen utsträcktes så att röstningen merendels kunde ske, innan fiskefartyg lämnade hemmahamn. Konstitutionsutskottet erinrade i sitt utlåtande (utl. nr B 5/1958) över motionen, att frågan om sjömännens rösträtt stod på valutredningens arbetsprogram samt att departementschefen, i samband med att nya riktlinjer givits för utredningen, framhållit angelägenheten av att den berörda frågan snarast bringades till en tillfredsställande lösning. I enlighet med utskottets hemställan blev motionen avslagen av riksdagen.

I samband med att proposition om röstlängdsutdragens avskaffande och ersättande med röstkort för andrakammarvalens vidkommande förelades 1960 års riksdag väcktes motioner (I: 581 och II: 738) med förslag, som likaledes syftade till att underlätta valdeltagandet för sjömän ehuru i ett mera speciellt hänseende. I motionerna föreslogs en sådan överarbetning av det i propositionen framlagda lagförslaget, att lagtexten kompletterades med en anvisning, att försändelser till anställda ombord på fartyg skulle — om den röstberättigade begärde röstkort senast två månader före valdagen — utsändas till adressaten med flygpostbefordran senast 45 dagar före valdagen och att även i de fall sådan röstberättigad uppgav adress i hemlandet, t. ex. rederiadress f. v. b., försändelsen skulle frankeras för

flygpostbefordran. Konstitutionsutskottet, som behandlade motionerna i samband med propositionen, uttalade i sitt utlåtande (utl. nr 12/1960), att utskottet, innan valutredningen slutfört sitt arbete rörande frågan om sjömannens möjligheter att utöva sin rösträtt, icke ansåg sig böra tillstyrka införandet av några särbestämmelser i lagen om val till riksdagen med avseende å röstkorts expediering till anställda ombord å fartyg. Deras intresse av att i god tid före valet erhålla röstkort kunde enligt utskottets förmenande tillgodoses redan inom ramen för det i propositionen framlagda lagförslaget. Enligt detta skulle nämligen röstkort utsändas senast å tjugufemte dagen före valdagen. Den som vid valet beräknades vara utomlands skulle vidare enligt förslaget på särskild framställning kunna få röstkort sig tillställt redan innan den allmänna utsändningen därav ägde rum. Utskottet fann det dock angeläget, att för de myndigheter, som hade att utfärda röstkort, anvisningar meddelades i administrativ väg därom att expedieringen av röstkort till bl. a. anställda å fartyg skulle ske med största möjliga skyndsamhet och på mest ändamålsenliga sätt. Utskottet förutsatte, att vad utskottet sålunda anfört skulle beaktas inom vederbörande departement vid utarbetandet av anvisningar till valmyndigheterna. På så sätt fann utskottet det väsentliga syftet med motionerna kunna tillgodoses i avvaktan på slutförandet av valutredningens arbete i det angivna ämnet. Motionerna föranledde ej heller någon åtgärd från riksdagens sida.

Statistik rörande sjömannens valdeltagande

För att närmare belysa behovet av åtgärder för att underlätta sjömannens valdeltagande må följande uppgifter lämnas angående röstfrekvensen inom denna yrkesgrupp vid de senaste andrakammarvalen. Uppgifterna är hämtade från den av statistiska centralbyrån utgivna publikationen Riksdagsmannavalen (Sveriges officiella statistik) och grundar sig på vissa verkställda urvalsundersökningar, som omfattat omkring $\frac{1}{10}$ av antalet i röstlängderna upptagna personer.

Vid 1956 års andrakammarval deltog av 493 röstberättigade inom gruppen fartygsbefäl 280 i valet, vilket motsvarar en röstfrekvens av 56,8 %. För deras hustrur var motsvarande röstfrekvens 75,3 %. Av 791 sjömän m. fl. inom handelsflottan deltog vid samma val 293, vilket motsvarar en röstfrekvens av 37,0 % mot för deras hustrur 71,4 %. Valdeltagandet i sin helhet för röstberättigade män var enligt urvalsundersökningen vid detta val 81,8 %.

Vid 1958 års andrakammarval uppvisar i stort sett samma valdeltagande. Av 466 röstberättigade fartygsbefäl deltog 280 i valet, vilket motsvarar en röstfrekvens av 60,1 %. För deras hustrur var motsvarande röstfrekvens 78,8 %. Av 844 tillhörande kategorien sjömän m. fl. inom handelsflottan deltog 297 i valet, vilket motsvarar en röstfrekvens av 35,2 % mot för

deras hustrur 75,6 %. Valdeltagandet i sin helhet för röstberättigade män var enligt urvalsundersökningen vid 1958 års andrakammarval 79,5 %.

Vid de berörda urvalsundersökningarna uppvisade kategorierna fartygsbefäl och sjömän det ojämförligt lägsta valdeltagandet av samtliga yrkesgrupper. När det gäller sjöfolk i utrikes fart är det att förmoda att deras valdeltagande t. o. m. varit något lägre än som framgår av nu angivna siffror, vilka inbegriper sjöfolk såväl i utrikes som inrikes fart. Det kan i detta sammanhang vara av intresse att jämföra å ena sidan det beräknade antalet svenska sjömän å svenska fartyg i utrikes fart och å andra sidan det totala antalet ytterkuvert, som inkommit från röstmottagare i utlandet. Även om det av en sådan jämförelse icke kan dragas några säkra slutsatser angående hur stor röstfrekvensen varit hos nyssnämnda kategori sjöfolk, torde dock jämförelsen i viss mån utvisa i vilken utsträckning möjligheten till konsulatröstning utnyttjats inom denna yrkesgrupp.

Enligt den av kommerskollegium 1957 utgivna publikationen Sjöfart (Sveriges officiella statistik) omfattade den i trafik varande svenska handelsflottan vid 1955 års slut 1 521 fartyg med en sammanlagd bemanning av 24 905 man. Bland dessa fanns dock flera utlänningar. Enligt av kommerskollegium gjorda beräkningar med ledning av insamlade uppgifter om antalet utlänningar, anställda ombord på de svenska fartygen den 30 juni 1955, uppgick antalet utlänningar vid nämnda tidpunkt till 32,0 % av totala antalet anställda på fartyg med en storlek över 300 bruttoton. På fartyg med mindre storlek än nu sagts var proportionen utlänningar något lägre än på de större fartygen.

I det av 1956 års sjömansskattesakkunniga avgivna betänkandet Sjömansskatt (SOU 1957: 39 sid. 75) har de sakkunniga med ledning av vissa uppgifter, som erhållits från Sveriges redareförening, företagit nedanstående beräkning av antalet vid 1955 års slut anställda ombord å svenska fartyg i olika slag av fart.

Fart	Medeltal man per fartyg	Antal fartyg	Antal man
Oceanfart	37	298	11 026
Annan europeisk fart . .	23	82	1 886
Nordsjöfart	20	240	4 800
Östersjöfart	15	366	5 490
Kustfart	5	263	1 315
Inre fart	3	272	816
Summa		1 521	25 333

Av tabblån framgår att å svenska fartyg i utrikes fart vid berörda tidpunkt fanns omkring 23 000 anställda. Av dessa torde — med ledning av de av kommerskollegium gjorda beräkningarna rörande proportionen anställda utlänningar å svenska fartyg — antalet sjömän med svenskt medborgarskap kunna uppskattas till cirka 15 000.

Antalet vid röstmottagning å beskickningar och konsulat avgivna röster var vid riksdagsmannavalet 1952 2 251, vid samma val 1956 2 395 samt vid motsvarande val 1958 2 734. Vid 1960 års val hade antalet stigit till 4 047. Av de sålunda avgivna rösterna hänförde sig ungefär hälften till Stockholm, vilket delvis sammanhänger med att svensk beskickningspersonal med tjänst utomlands kyrkobokföres i Stockholm. Om man antager, att en del av rösterna avgivits av svenska affärsmän och turister utomlands, blir sjömannens andel i rösterna liten. Detta måste betecknas såsom anmärkningsvärt med hänsyn till det förhållandevis stora antalet svenska sjömän i utrikes fart. Emellertid bör beaktas, att bland dessa sjömän finnes sådana, som av åldersskäl icke äro röstberättigade, samt att vissa sjömän haft möjlighet att före avfärden från Sverige rösta å postanstalt och — då det gäller gifta sjömän — rösta genom äktamakeförsändelse.

Gällande bestämmelser i övriga nordiska länder

Då frågan om ett bättre tillgodoseende av det svenska sjöfolkets möjligheter till valdeltagande avhandlats i tidningsartiklar och i andra sammanhang, har, såsom framgår av det tidigare anförda, vissa jämförelser gjorts med de bestämmelser, som gäller för de norska sjömännen med avseende å deras valdeltagande. Det torde vara på sin plats att här något beröra innehållet i dessa norska bestämmelser. I samband därmed synes även det huvudsakliga innehållet av motsvarande bestämmelser i Danmark och Finland böra återges.

De *norska* bestämmelserna härutinnan återfinnes i lov av den 17 december 1920 om stortingsvalg och lov av den 10 juli 1925 om kommunevalg. Dessa lagar innehåller vissa stadganden, som gör det möjligt för väljare, vilken är förhindrad att inställa sig vid valförrättning på grund av frånvaro från valdistriktet å valdagen, offentliga göromål inom valdistriktet eller vistelse å sjukhus, att rösta i förväg inför röstmottagare i eller utanför sitt valdistrikt (förhandsstemmegivning). Röstberättigad, som beräknar befinna sig utanför norska rikets gränser å valdagen, kan rösta i förväg antingen före avresan från Norge eller från plats utanför rikets gränser. I sistnämnda fall får han å valdagen ej ha varit borta från riket mer än 48 månader. Denna tidsbegränsning gäller dock icke besättning å norskt fartyg. Förhandsröstning får ej ske tidigare än aderton dagar före valdagen, dock må utanför Norge sådan röstning äga rum från och med den 1 maj valåret och i visst fall från och med den 1 mars valåret. Förhandsröstning får icke äga rum efter klockan 20 dagen före valdagen, och under alla omständigheter måste röstavgivningen ske i sådan tid, att valsedel utan särskilda åtgärder från röstmottagarens sida kan vara vederbörande valnämnd tillhanda, innan röstningen i vallokalen är avslutad.

När det gäller förhandsröstning utanför Norge är — förutom norska beskicknings- och konsulat tjänstemän — befälhavare eller styrman å norskt fartyg röstmottagare. De är skyldiga att medverka, då fartygets besättning eller passagerare önskar avgiva sina röster. Vid sådan röstavgivning skall en av besättningen tillkallas såsom vittne. Röstavgivningen kan endast äga rum ombord på fartyget och blott när detta befinner sig utanför den norska territorialgränsen. Vid röstavgivningen skall väljaren legitimera sig genom röstkort (manntallspass), vilket utfärdas av röstlängdsföraren för det valdistrikt, där väljaren är bosatt, eller genom giltigt pass, utfärdat av norsk myndighet. För väljare, som tillhör fartygets besättning, må även sjöfartsbok eller giltigt certifikat för tjänst på fartyg — t. ex. certifikat såsom sjökaptén, styrman eller maskinist — utnyttjas såsom legitimationshandling. Det åligger röstmottagaren att å det omslagskuvert, som användes i och för förhandsröstningen, bestyrka, att väljaren företett vederbörlig legitimationshandling samt att, i förekommande fall då väljaren legitimerat sig genom sjöfartsbok eller certifikat, å kuvertet göra anteckning om väljarens nummer i sjömansrullan. Röstavgivningen tillgår på så sätt att väljaren osedd och i enrum inlägger sin valsedel i ett valkuvert, som tillhandahålles av röstmottagaren, varefter väljaren lägger valkuvertet i det nyssnämnda omslagskuvertet och tillsluter detta. Sedan röstmottagaren försett omslagskuvertet med erforderliga anteckningar om bl. a. väljarens namn, hemort m. m. samt tiden och platsen för röstavgivningen, ävensom å kuvertet bestyrkt, att väljaren själv »ved full sans og samling, i enrom og usett» inlagt sin valsedel i det inneslutna valkuvertet, underskriver såväl röstmottagaren som det tillkallade vittnet de å omslagskuvertet lämnade uppgifterna. Väljaren får därefter själv bekräfta riktigheten av dessa uppgifter genom att förse omslagskuvertet med sin namnteckning. Det åligger röstmottagaren att så skyndsamt och på så betryggande sätt som möjligt insända omslagskuvertet antingen direkt till valnämnden i väljarens hemort eller till Kommunaldepartementet i Oslo. Röstmottagaren skall i skeppsdagboken anteckna, att röstavgivning skett och vem som varit tillkallad såsom vittne. Vidare skall i samma bok antecknas väljarens fullständiga namn, den kommun eller det valdistrikt, som han tillhör, ävensom när röstförsändelsens befordran blivit ombesörjd. Kommer det till röstmottagarens kännedom att någon, som avlämnat sin röst på här angivet sätt, avlidit före valet, åligger det röstmottagaren att snarast telegrafiskt underrätta vederbörande departement härom.

Befälhavaren på norskt fartyg är skyldig att sörja för att å manskapsmännen å fartyget finnes anslaget ett särtryck av de lagbestämmelser, som äger avseende å de utom riket vistande väljarnas röstavgivning. Det åligger ägaren till fartyget att ombesörja, att all materiel, som erfordras för förhandsröstning å fartyget och som vederbörande departement tillställer honom, utan dröjsmål blir vidarebefordrat till fartygets befälhavare. De

utgifter för porto m. m., som befälhavaren å fartyget eller ägaren till detta har i anledning av förhandsröstning därstädes, gottgöres av norska staten.

I den *danska* loven av den 31 mars 1953 om valg til folketinget finnes vissa bestämmelser, som möjliggör för danska väljare, vilka vistas utomlands, att rösta genom att insända röstsedel före valet. För anställda å fartyg kan röstsedelsförsändelse anordnas antingen å beskickning eller konsulat med dansk beskicknings- eller konsulattjänsteman såsom röstmottagare eller ombord å fartyget med fartygets befälhavare eller dennes närmaste man såsom röstmottagare. Vid röstningen skall väljaren legitimera sig för röstmottagaren. Väljaren erhåller därefter av denne en röstsedel med valkuvert samt ett formulär till följbrev jämte ett omslagskuvert. Utan insyn av annan fyller väljaren i röstsedeln, lägger den i valkuvertet och tillsluter detta. Följbrevet ifylles med bl. a. förklaring om frivillig röstning och underskrives av väljaren i närvaro av röstmottagaren, vilken bevittnar väljarens underskrift och intygar, att röstavgivningen ägt rum utan insyn. Härefter lägger väljaren valkuvertet och följbrevet i omslagskuvertet, tillsluter detta och adresserar det till vederbörande kommunala myndighet. Omslagskuvertet överlämnas till röstmottagaren, som ombesörjer att detta översändes till adressaten. Denne i sin tur bokför inkomna omslagskuvert och vidarebefordrar dem till valmyndigheten. Omslagskuverten skall vara valmyndigheten tillhanda i god tid före valförrättningens början.

Enligt den *finska* lagen den 30 juni 1955 om riksdagsmannaval kan väljare, som vistas utomlands, avlämna sin röst å vissa i särskild förordning angivna finska representationer eller — då fråga är om besättning eller passagerare å finskt fartyg — å fartyget. Å finsk legation eller annan representation sker röstavgivningen vid valförrättning, som äger rum inför chefen för legationen eller representationen eller inför en av denne tillförordnad tjänsteman. På fartyg tjänstgör fartygets befälhavare eller styrman eller annan av befälhavaren tillförordnad befälsperson å fartyget såsom valförrättare. Valförrättning som nu sagts skall försiggå i närvaro av ett av valförrättaren tillkallat vittne. Såväl valförrättaren som vittnet bör vara finska medborgare. Å legationer eller andra representationer börjar valförrättningen den trettonde dagen före den första valdagen i hemlandet och avslutas den tredje dagen före sagda tidpunkt. På fartyg äger valförrättning blott rum under två av dessa dagar vid en av fartygsbefälhavaren närmare bestämd tidpunkt. Med hänsyn till att det varken å representationerna eller å fartygen finnes röstlängder att tillgå, är röstberättigad, som önskar utöva sin rösträtt vid nu angiven valförrättning, skyldig att förete röstlängdsutdrag, åtföljt av en röstsedel. Väljaren måste även för valförrättaren kunna styrka sin identitet genom pass eller annan lik-

värdig handling. Valförrättningen — å vilken i huvudsak tillämpas samma föreskrifter som gäller för valförrättning i hemlandet — tillgår på så sätt, att väljaren får inlägga sin vederbörligen avstämplade röstsedel i ett valkuvert, som tillhandahålles av valförrättaren och som även det lämpligen stämplas. Därefter får väljaren nedlägga valkuvertet i en valurna eller i ett däremot svarande hölje, som kan tillslutas, eller inlägga det i ett lämpligt kuvert. Dessförinnan skall dock namnet på väljarens valkrets antecknas på valkuvertet. Vid valförrättningen skall föras protokoll, vari antecknas bl. a. tiderna och platserna för valförrättningen, de närvarande valförrättarna samt vilka personer, som utövat sin rösträtt vid valförrättningen. Då valförrättningen avslutats, uttages valkuverten ur valurnan eller annan förvaring och räknas. Härefter ordnas valkuverten enligt valkretsar och inneslutes i omslag, som förses med stämpel. Sedan i protokollet antecknats bl. a. tidpunkten, då valkuverten inneslutits i omslag, samt den vid valförrättningen begagnade stämpeln avtryckts i protokollet, underskrives detsamma av valförrättaren och det tillkallade vittnet. Vid protokollet fogas de av väljarna företedda röstlängdsutdragen. Valförrättare å legation eller annan representation skall efter förrättningens avslutande insända valhandlingarna på snabbaste sätt som tjänstepost eller rekommenderade som flygpост till utrikesministeriet för vidarebefordran till centralnämnden i Helsingfors, som ofördröjligen till övriga centralnämnder översänder dem tillkommande valkuvert öppnade. Då valförrättare å fartyg ej har samma möjlighet att hemsända valmaterialet som tjänstepost, stadgas för deras vidkommande att de skall överlämna valhandlingarna till finsk legation eller annan representation i det land, i vars hamn fartyget vid valförrättningens avslutande befinner sig eller, om fartyget då ej befinner sig i hamn, till vars hamn det först anländer, för vidarebefordran till utrikesministeriet. Från sådant land, i vilket Finland ej har legation eller annan representation, skall valförrättare å fartyg sända valkuverten såsom särskilda postförsändelser till vederbörande centralnämnder samt övriga valhandlingar till utrikesministeriet. Med hänsyn till det i den finska lagen intagna stadgandet att valets utgång skall fastställas vid det sammanträde med centralnämnden, som hålles den femtonde dagen efter den andra valdagen, kan valkuvert, som inkommer till centralnämnden efter angivna tidpunkt, icke inverka på valresultatet.

Valutredningen

Såsom framgått av den tidigare redogörelsen är ett betydande antal svenska medborgare sysselsatta inom sjöfartsnäringsen. Hittills har — enligt vad vissa urvalsundersökningar rörande valdeltagandet inom olika yrkesgrupper vid andrakammarvalen utvisat — röstfrekvensen hos de röstberättigade tillhörande denna näringsgren varit tämligen låg. Sålunda har av de röstbe-

rättigade sjömännen inom handelsflottan endast omkring en tredjedel deltagit vid andrakammarvalen 1956 och 1958. För kategorien fartygsbefäl har röstfrekvensen vid samma val varit något högre men dock ojämförligt mycket lägre än för andra yrkesgrupper. Det kan icke antagas, att intresset för de politiska frågorna och för valdeltagande varit så mycket mindre hos nyssnämnda yrkeskategorier än hos röstberättigade i allmänhet. Framhållas bör att valdeltagandet hos kvinnorna (hustrurna) inom sjöfolksgrupperna icke i någon avsevärd grad skilt sig från det valdeltagande, som de kvinnliga röstberättigade i gemen uppvisat. Den förhållandevis låga röstfrekvensen hos de förvärvsarbetande inom sjöfartsnäringen kan därför icke förklaras på annat sätt än att deras möjligheter till valdeltagande varit sämre än de röstberättigades inom andra verksamhetsområden.

Från demokratisk synpunkt är det givetvis av vikt, att de röstberättigade inom samhällets olika näringsgrenar har samma möjligheter att delta i de allmänna valen och på så sätt påverka valutgången. Det framstår som i hög grad angeläget, att de skilda bestämmelserna om röstavgivning är så anpassade, att icke någon yrkesgrupps möjligheter till sådant deltagande blir eftersatt. Utvecklingen på ifrågavarande område har också gått i riktning mot ett ökat främjande av valdeltagandet. Under de senaste decennierna har sålunda flera reformer tillkommit i sådant syfte. Det vill emellertid synas som om sjöfolkets möjligheter till valdeltagande icke förbättrats i någon nämnvärd grad härigenom. Röstfrekvensen hos de röstberättigade inom denna yrkesgrupp har i vart fall därefter icke undergått några väsentliga förändringar.

Enligt valutredningens förmenande skulle det kunna ifrågasättas, om icke vissa av de tidigare genomförda reformerna t. o. m. inneburit, att möjligheterna till valdeltagande i någon mån försämrats för sjöfolkets del, särskilt för dem som tjänstgör å fartyg i utrikes fart. Det tidigare tillämpade valsedelsförsändelseinstitutet innebar nämligen vissa fördelar för sjöfolket jämfört med den ordning med röstning inför särskilda röstmottagare, som sedermera ersatt detta institut. Såsom framgått av den tidigare redogörelsen kunde valsedelsförsändelse anordnas även å fartyg under medverkan av fartygets befälhavare eller dennes närmaste man. Härigenom var det möjligt för de ombordanställda att ombesörja sin röstning utan att fartyget behövde anlöpa någon hamn, där svensk beskickning eller svenskt konsulat fanns. Anordnandet av valsedelsförsändelse fick regelmässigt ske under längre tidrymd före valdagen än den om aderton dagar, som enligt gällande bestämmelser står till buds för poströstning och — såvida icke inskränkning av denna tidrymd blir erforderlig med hänsyn till bestämmelsen om den tidpunkt, då konsulatröster senast skall vara överståthållarämbetet tillhanda — även för konsulatröstning. Då valsedelsförsändelseinstitutet avskaffades, synes man även ha varit medveten om att det för sjöfolkets del kunde inträffa fall, då möjlighet fanns att rösta med valsedelsförsändelse

men icke med de röstningsformer, som var avsedda att ersätta detta institut. Försämringen av möjligheterna för denna grupp att rösta ansåg man dock vara närmast teoretisk och sakna praktisk betydelse. Från någon remissmyndighet ifrågasattes likväl, om icke institutet även i fortsättningen borde få utnyttjas av sjöfolket.

År 1956 vidtogs — såsom omnämnts i den tidigare redogörelsen — i vallagarna vissa ändringar, vilka var avsedda att i viss utsträckning underlätta bl. a. sjöfolkets valdeltagande. I syfte att åstadkomma en förlängning av tiden för röstmottagning utom riket framflyttades därvid den tidpunkt, vid vilken till röstmottagare utomlands avgivna valsedlar sist skulle vara överståthållarämbetet tillhanda. Vidare möjliggjordes att röstmottagning utomlands skulle kunna äga rum även å valdagen.

Inom valutredningen har man varit medveten om att dessa år 1956 genomförda lagändringar endast i mycket begränsad omfattning kunnat minska sjöfolkets svårigheter att deltaga i allmänna val. Valutredningen har med hänsyn härtill ansett sig böra till särskild behandling upptaga frågan om vilka ytterligare åtgärder, som lämpligen bör vidtagas för att sjöfolkets möjligheter till valdeltagande bättre skall kunna tillgodoses.

Till en början må framhållas att ett genomförande av vissa av de reformförslag, som valutredningen redan tidigare framlagt eller nu framlägger i förevarande betänkande, kommer att befrämja sjöfolkets möjligheter att rösta, ehuru förslagen icke direkt tager sikte på denna yrkeskategori. Avskaffandet av röstlängdsutdragen och deras ersättande med röstkort — en reform som föreslagits införd även för kommunalvalens vidkommande — synes sålunda vara ägnat att i viss omfattning underlätta valdeltagandet inom denna yrkesgrupp. Särskilt för sjöfolket, som långa tider vistas ute till sjöss och som icke har någon bestämd tjänstgöringsort, har det säkerligen varit förordat med stora besvär att anskaffa röstlängdsutdrag för att kunna rösta utom det egna valdistriktet. Sådant utdrag har nämligen endast kunnat erhållas efter särskild beställning, som alltid måst göras av väljaren personligen, oavsett var han befunnit sig. Med en tillämpning av röstkortssystemet skall vid de allmänna valen röstkort regelmässigt utsändas till envar i röstlängd som röstberättigad upptagen person utan att någon beställning härav behöver göras. I de fall väljare önskar bekomma röstkort redan innan den allmänna utsändningen härav äger rum måste likväl särskild framställning göras härom. Sådan rekvisition kan väljare emellertid göra helt formlöst och vid 1960 års andrakammarval, då röstkortssystemet tillämpades för första gången, ansågs hinder icke möta att rekvisitionen gjordes av annan person för väljarens räkning. I de anvisningar, som med anledning av detta val utarbetades inom inrikesdepartementet och som före valet tillställdes de olika valmyndigheterna, underströks — i enlighet med vad konstitutionsutskottet anfört i sitt tidigare berörda utlåtande (nr 12) till

1960 års riksdag — vikten av att expedieringen av röstkort till bl. a. anställda å fartyg, som gjort särskild ansökan om sådant kort, skedde med största möjliga skyndsamhet och på mest ändamålsenliga sätt. Vidare uttalades i anvisningarna att försändelse med röstkort till sökande i utlandet borde befordras med flygpost, därest det kunde befaras, att röstkortet eljest skulle komma att vara sökanden för sent till handa. Såvitt valutredningen kunnat finna, torde röstkortsystemet med den tillämpning, som detta erhållit vid nu berörda andrakammarval, innebära betydande fördelar för sjöfolket med avseende å deras möjligheter till valdeltagande jämfört med den tidigare vid andrakammarvalen och hittills vid kommunalvalen praktiserade ordningen med röstlängdsutdrag.

En annan reform, som även den är ägnad att befrämja möjligheterna för sjöfolket att deltaga i val, är utsträckningen av tiden för såväl röstning före valdagen som anordnande av äktamakeförsändelse. Frågan härom har valutredningen behandlat i ett annat avsnitt av detta betänkande. Det må därför här endast erinras om att utredningen efter företagen undersökning funnit sig böra föreslå, att röstning före valdagen ävensom anordnande av äktamakeförsändelse skall få ske fr. o. m. trettionde dagen före valdagen.

Det kan ifrågasättas om genomförandet av nyssnämnda reformer — införandet av röstkortsystemet samt utsträckningen av tiden för röstning före valdagen och för äktamakeförsändelsens anordnande — i och för sig är tillräckligt för att sjöfolket skall erhålla samma möjligheter till valdeltagande som övriga yrkesgrupper. Såvitt valutredningen kunnat finna, synes detta icke vara fallet. Fartyg, som går i utrikes fart, kan ofta vara borta från hemlandet under flera månader. För ombordanställda å sådana fartyg skulle det säkerligen även efter dessa reformers genomförande alltjämt i åtskilliga fall kunna uppkomma svårigheter att ombesörja röstning. Endast ett begränsat antal av dessa fartyg torde besöka Sverige å sådan tid, att möjlighet till poströstning före valdagen står till buds. Med hänsyn till att röstavgivning å svensk beskickning eller svenskt konsulat av naturliga skäl endast kan äga rum å ett förhållandevis litet antal platser utomlands, synes även möjligheten för de ombordanställda till sådan röstavgivning vara starkt beskuren. En del fartyg anlöper måhända under tiden för konsulatröstningen icke någon hamn, där sådan röstning är anordnad. I andra fall åter kan fartygets uppehåll i sådan hamn vara så kort, att någon konsulatröstning icke medhinnes. En jämförelse mellan å ena sidan antalet ombordanställda svenska medborgare å svenska fartyg i utrikes fart och å andra sidan antalet avgivna konsulatröster har även givit vid handen, att de röstberättigade inom denna kategori hittills icke i någon större utsträckning utnyttjat konsulatröstningsförfarandet.

Av det nu anförda torde framgå, att om svårigheterna för sjöfolkets valdeltagande i mera väsentlig grad skall kunna undanröjas, det torde vara

nödvändigt att sådana lagändringar genomföres, som mera direkt tar sikte på de ombordanställda och de former, i vilka dessa skall kunna avgiva sina röster. I motsats till vad som är fallet i Norge, Danmark och Finland saknar gällande vallagar i Sverige bestämmelser, som gör det möjligt för de ombordanställda att avgiva sina röster ombord å fartyg. Enligt valutredningens förmenande synes denna omständighet vara till väsentlig nackdel för sjöfolket, vars låga valdeltagande tydligtvis främst haft sin grund i tjänstgöringsförhållandena. Valutredningen har vid sin verkställda undersökning kommit till den slutsatsen, att endast en reform, som åsyftar införandet av möjlighet för sjöfolket att ombesörja röstning ombord å fartyget, kan vara ägnad att i mera betydande hänseende underlätta deras deltagande i de allmänna valen.

En reform i nu angivet syfte har valutredningen funnit kunna ske på flera olika sätt. En utväg är att komplettera vallagarnas föreskrifter om valförrättning med sådana bestämmelser, att röstberättigade, som vistas utom riket ombord å svenskt fartyg, kan avlämna sina röster vid valförrättning, som hålles ombord å fartyget. I den finska lagen om val till riksdagen finnes — såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen — bestämmelser av motsvarande innehåll. Den enklaste formen att ordna en sådan valförrättning torde vara att låta fartygsbefälhavarna bli röstmottagare, vilka — på motsvarande sätt som post- eller konsulattjänstemän, då fråga är om poströstning respektive konsulatröstning — skall äga mottaga de ombordvarandes röster och vidarebefordra dessa till vederbörande valmyndighet. En annan utväg är att i en eller annan form återinföra valedelsförsändelseinstitutet för ombordanställda röstberättigade. Givetvis kan en eller annan kombination av nu antydda system även vara tänkbar. I Norge och Danmark har sjöfolkets möjligheter till valdeltagande sålunda tillgodosetts genom ett röstavgivningssystem, vilket synes utgöra en mellanform mellan en tillämpning av valedelsförsändelseinstitutet och en ordning med särskilda röstmottagare. Reglerna om sjöfolkets röstavgivning har visserligen erhållit en något olika utformning i dessa båda länder men synes i huvudsak uppbyggda efter samma grundprincip. Enligt såväl de norska som de danska vallagsbestämmelserna kan sålunda sjöfolket upprätta valedelsförsändelser, och det åligger därvid fartygsbefälhavarna att medverka vid försändelsernas anordnande ävensom att ombesörja deras vidarebefordran till vederbörande valmyndighet i hemlandet.

För genomförandet av en reform i syfte att underlätta sjöfolkets valdeltagande bör enligt valutredningens förmenande i möjligaste mån eftersträvas en sådan lösning, som varken föranleder några väsentliga ändringar i den redan förefintliga organisationen för ombesörjandet av valens förrättande eller kräver mera omfattande kompletteringar av gällande regelsystem på ifrågavarande område.

Från nu angivna synpunkter torde några betänkligheter icke kunna hysas

mot införandet av en sådan ordning, som gör fartygsbefälhavare till röst-mottagare, jämställd med post- eller konsulattjänsteman.

Om däremot *valsedelsförsändelseinstitutet* skulle tillämpas för de ombordanställda bleve det icke möjligt att följa de regler, som nu gäller beträffande valsedelsförsändelse av äkta make, utan det erfordrades införandet av vissa särbestämmelser i vallagarna. Med hänsyn till att denna röstningsform skulle vara avsedd för endast en begränsad kategori väljare, skulle dessa särbestämmelser måhända icke behöva föranleda, att redan gällande regelsystem ändrades i några mera väsentliga hänseenden. Införandet av detta institut för de ombordanställda skulle under alla omständigheter icke kräva någon ändring av förefintlig valförrättningsorganisation. Härtill kommer att systemet med valsedelsförsändelser icke utgör någon nyhet på ifrågavarande område. Erinras må att valsedelsförsändelseinstitutet tidigare — innan rätten att rösta inför särskilda röstmottagare infördes — kunnat användas såsom röstningsform av röstberättigade, tillhörande bl. a. yrkeskategorien ombordanställda. Såvitt valutredningen kunnat finna, synes därför en tillämpning av detta institut för de ombordanställdas del kunna ifrågakomma såsom en tänkbar utväg att undanröja deras svårigheter till valdeltagande.

Ett system med valsedelsförsändelser kan givetvis vara utformat på olika sätt. Det mest renodlade systemet torde vara ett sådant, enligt vilket det åligger väljaren själv såväl att anskaffa erforderliga kuvert för försändelsens anordnande som att ombesörja försändelsens befordran till vederbörande valmyndighet. En sådan utformning av institutet synes dock icke vara ägnad att göra detsamma så praktiskt användbart som möjligt för de ombordanställda. I dylikt fall kan det förmodas att åtskilliga av de röstberättigade skulle finna ett utnyttjande av valsedelsförsändelseinstitutet alltför besvärligt och hellre avstå från att använda detsamma. Skall institutet göras tillämpligt för de ombordanställda, synes det önskvärt, att utformningen av institutet blir sådan, att detta kan förväntas komma att utnyttjas i mera betydande omfattning. Samtidigt måste emellertid tillses att institutet kommer att i tillräcklig mån fylla de krav, som kan uppställas på detsamma för att valsäkerheten skall tillgodoses och valhemligheten kunna bevaras.

Enligt vad valutredningen erfarit, har den ordning med valsedelsförsändelser, som gäller i Norge och Danmark för sjöfolkets röstavgivning, hittills fungerat tillfredsställande från nu angivna synpunkter och även rönt livlig uppskattning därstädes. Skall ett institut med valsedelsförsändelser ifrågakomma för det svenska sjöfolkets del, synes det därför mest ändamålsenligt att institutet utformas i huvudsak efter samma principer som det norsk-danska systemet. Detta torde för övrigt ha flera beröringspunkter med det valsedelsförsändelseinstitut, som tidigare tillämpats i Sverige.

Utformningen av ett valsedelsförsändelseinstitut för det svenska sjöfolkets del finge sålunda lämpligen ske på sådant sätt, att fartygets befälhavare

eller dennes närmaste man ålades skyldighet att såsom vittne medverka vid anordnandet av valedelsförsändelse ombord å fartyget ävensom att ombesörja försändelsens befordran till svensk valmyndighet. Denna skulle därvid kunna vara den myndighet, som hade att verkställa röstsammanräkningen, eller — för samtliga valedelsförsändelsers vidkommande — överståthållarämbetet, i vilket fall det borde åligga ämbetet att till vederbörande sammanräkningsmyndigheter vidarebefordra sådana inkomna valedelsförsändelser, med vilka ämbetet självt ej hade att taga befattning såsom dylik myndighet. För valedelsförsändelsens anordnande erfordrades tydligtvis ett särskilt valkuvert — innerkuvert — och ett särskilt ytterkuvert. För att möjliggöra att väljares valedelsförsändelse komme rätt valmyndighet tillhanda och att denna myndighet snabbt kunde återfinna väljaren i röstlängden, vore det säkerligen ändamålsenligt, att valedelsförsändelseinstitutet utformades med hänsynstagande jämväl till röstkortsystemet. Väljare, som anordnade valedelsförsändelse, borde sålunda inneha röstkort och överföra röstkortets uppgifter å valedelsförsändelsens ytterkuvert.

Anordnandet av valedelsförsändelsen skulle i övrigt kunna tillgå på följande sätt. Väljaren skulle själv frivilligt inlägga sin valedel i innerkuvertet och tillsluta detta samt i närvaro av vittnet — fartygsbefälhavaren eller dennes närmaste man — inlägga innerkuvertet i ytterkuvertet, vilket omedelbart därpå skulle tillslutas av väljaren. Därefter skulle väljaren egenhändigt underteckna en å ytterkuvertet anbragt förklaring att så tillgått som nu sagts och att det med skäl kunde antagas, att väljaren till följd av sin vistelse å fartyget vore förhindrad att rösta å valdagen inom riket. Vittnet skulle, med angivande av fartygets namn och hemort ävensom dag och ort för valedelsförsändelsens anordnande, å ytterkuvertet intyga, att väljaren ombord å fartyget i vittnets närvaro egenhändigt undertecknat nämnda förklaring, ävensom vitsorda den av väljaren angivna förfallogrunden. Lämpligen borde reglerna om valedelsförsändelsens anordnande kompletteras med föreskrift därom att vittnet å ytterkuvertet jämväl skulle intyga, att väljaren för honom företett sitt röstkort samt att uppgifterna å det samma blivit riktigt överförda å ytterkuvertet.

Mellan röstavgivning med utnyttjande av valedelsförsändelseinstitut och röstavgivning inför röstmottagare — med den funktion dessa erhållit vid post- eller konsulatröstning — torde från principiell synpunkt föreligga den olikheten, att röstningen på först angivna sätt icke kan anses verkställd, förrän valedelsförsändelsen kommit vederbörande valmyndighet tillhanda, medan en röstning inför röstmottagare är att betrakta som verkställd i och med att röstmottagaren omhändertagit väljarens ytterkuvert med inneiggande innerkuvert jämte valedel.

Bortsett från denna olikhet synes ett valedelsförsändelseinstitut, utformat på sätt här ovan skisserats, icke i någon nämnvärd utsträckning skilja sig från en ordning med fartygsbefälhavare som röstmottagare, jämställd

med post- eller konsulat tjänsteman, då fråga är om post- eller konsulat-
röstning. Skulle institutet kombineras med skyldighet för fartygsbefälhava-
re att tillhandahålla väljare, som önskade anordna valsedelsförsändelse om-
bord å fartyget, härför erforderliga kuvert, bleve skillnaden än mindre. Med
hänsyn till nu angivna förhållanden och då en ordning med fartygsbefäl-
havare som röstmottagare avgjort lättare låter sig inpassa i gällande regel-
system än ett för sjöfolket avsett valsedelsförsändelseinstitut, har valutred-
ningen ansett sig böra förorda *lösningen med fartygsbefälhavare såsom
röstmottagare*. Detta skulle medföra, att fartygsbefälhavarna erhöle i huvud-
sak motsvarande åligganden som post- eller konsulat tjänstemän, då fråga
är om post- respektive konsulat röstning.

Med en sådan lösning uppkommer dock vissa praktiska spörsmål.

Till en början synes det vara nödvändigt att åstadkomma en begränsning
av den krets av fartygsbefälhavare, som skall fungera såsom röstmottagare.
Givetvis kan av naturliga skäl endast befälhavare å svenska fartyg ifråga-
komma. Att införa en ordning, som gör befälhavare å svenska fartyg i gemen
till röstmottagare, torde emellertid vara förenat med stora svårigheter. En
sådan ordning skulle bl. a. förutsätta, att varje svenskt fartyg finge förse
med erforderlig valmateriel för röstmottagning ombord. Även med en in-
skränkning av röstmottagningen till fartyg av större storlek skulle det sä-
kerligen med hänsyn till det svenska fartygsbeståndets omfattning krävas
vidlyftiga valförberedelseåtgärder för att möjliggöra en röstmottagning å
samtliga dessa fartyg. Skulle till följd av brist på valmateriel eller annan
omständighet hinder föreligga för fartygsbefälhavare att fullgöra sina
åligganden som röstmottagare, funnes risk för uppkomst av besvärsgrun-
der vid valet i fråga. Med en ordning med en mera generell röstmottagning
å svenska fartyg kan det ifrågasättas, om det över huvud taget är möjligt
att i någon högre grad förebygga sådana risker.

Såvitt valutredningen kunnat bedöma, synes en eftersträvad reform i
syfte att förbättra sjöfolkets möjligheter till valdeltagande icke med nöd-
vändighet behöva innebära, att varje befälhavare å svenskt fartyg blir röst-
mottagare. Såsom framgått av det tidigare anförda är en ordning, som möj-
liggör röstavgivning ombord å fartyg, främst erforderlig för att förbättra
röstningsmöjligheterna för sådana röstberättigade, som tjänstgör å svenska
fartyg i utrikes fart. Ombordanställda å fartyg, som går i inre fart eller i
kustfart eller som eljest vid tiden för valet ligger i eller anlöper svensk
hamn, torde regelmässigt kunna utnyttja de ordinära röstningsformerna, i
synnerhet om tiden för poströstningen och anordnandet av äktamakeför-
sändelse utsträcker till att omfatta tiden fr. o. m. den trettionde dagen före
valdagen. Fartygsröstning, d. v. s. en ordning med fartygsbefälhavare som
röstmottagare, synes därför över huvud taget endast behöva ifrågakomma
å svenska fartyg, som vid tidpunkten för valet befinner sig utom riket. Med

hänsyn härtill torde en komplettering av vallagarnas bestämmelser om röstning inför röstmottagare endast vara påkallad i sådant hänseende, att röstavgivning utom riket möjliggöres — förutom å svenska beskickningar och konsulat — å svenska fartyg utom riket.

När det gäller konsulatröstningen bestämmer Kungl. Maj:t för varje val å vilka svenska beskickningar och konsulat röstmottagning skall vara anordnad. En motsvarande ordning för fartygsröstningen, varigenom Kungl. Maj:t vid varje val förordnar, å vilka fartyg röstmottagning skall få äga rum, torde vara ändamålsenlig från flera synpunkter. En sådan ordning skulle främst tillgodose valsäkerheten och i väsentlig mån förhindra uppkomsten av besvärsgrunder vid valen. Härigenom skulle även valförberedelsearbetet i hög grad underlättas. Vidare blir det med denna ordning möjligt att anpassa anordnandet av röstmottagning å fartyg — på samma sätt som beträffande röstmottagning å beskickningar eller konsulat — efter det vid valet i fråga föreliggande behovet av sådan röstmottagning. Det synes sålunda icke vara nödvändigt att hålla möjligheten till fartygsröstning öppen vid sådana val — exempelvis enstaka kommunalval — vid vilka antalet röstberättigade, som vistas å svenska fartyg utom riket, kan beräknas vara ringa. Däremot är det givetvis önskvärt att möjlighet till fartygsröstning står till buds vid de större allmänna valen.

En sådan ordning, som här angivits, torde emellertid erfordra en viss utbyggnad av systemet för anordnandet av fartygsröstningen. Med hänsyn till det svenska fartygsbeståndets omfattning och svårigheten att över huvud taget bedöma, vilka svenska fartyg som vid tiden för ett val kan komma att befinna sig utom riket, synes det — om icke särskilda anordningar vidtages i detta hänseende — icke vara möjligt att på ett tillfredsställande sätt avgöra frågan angående å vilka fartyg röstmottagning skall få vara anordnad vid valet.

För att Kungl. Maj:t skall kunna bestämma omfattningen av fartygsröstningen synes det enligt utredningens förmenande vara mest ändamålsenligt att komplettera systemet med ett särskilt anmälningsförfarande, varigenom behörig representant för svenskt fartyg får, innan ett större allmänt val förrättas, i särskild framställning till Kungl. Maj:t anmäla behovet av röstmottagnings anordnande å fartyget vid valet i fråga. Dylik framställning bör lämpligen få göras av redare för eller befälhavare å sådant svenskt fartyg, som med skäl kan antagas komma att befinna sig utom riket valdagen och de dagar dessförinnan, då röstning inför röstmottagare inom riket kan äga rum, eller m. a. o. under tiden från och med — om hänsyn tages till valutredningens förslag att utsträcka tiden för röstning före valdagen — den trettonde dagen före valdagen till och med valdagen. Endast för röstberättigade å fartyg, som nu sagts, kan hinder antagas föreligga att utöva rösträtt inom riket. Därest de uppgifter, som i framställningen lämnas om fartygets vistelse utom riket vid tiden för valet, synes sannolika,

bör det ankomma på Kungl. Maj:t att giva förordnande därom att röstmottagning skall vid valet få vara anordnad å fartyget medan det befinner sig utom riket. Ett förordnande, som nu sagts, bör enligt valutredningens förmenande icke givas sådant innehåll, att fartygsbefälhavaren under alla omständigheter blir skyldig att hålla röstmottagning å fartyget. Vissa oförutsedda förhållanden — exempelvis att fartygsbefälhavaren icke i tid erhåller kuvert och annan materiel, som erfordras för röstmottagningen — kan omöjliggöra en röstmottagning å fartyget. Förordnandet bör därför endast innebära, att fartygsbefälhavaren får möjlighet att hålla röstmottagning å fartyget, därest förhållandena så medger.

Huruvida röstmottagning äger rum å ett utom riket befintligt svenskt fartyg, blir med en ordning, som här angivits, beroende av icke blott Kungl. Maj:ts — efter vederbörlig framställning härom av fartygets redare eller befälhavare — lämnade tillstånd till röstmottagningens anordnande å fartyget utan jämväl fartygsbefälhavarens föranstaltanden sedan dylikt tillstånd givits. Enligt valutredningen torde det emellertid kunna förutsättas, att fartygsbefälhavare och redare skall i möjligaste mån söka tillgodose de ombordanställdas intresse av att beredas möjlighet att avlämna sina röster vid de större allmänna valen. Några farhågor synes enligt valutredningens förmenande därför icke behöva hysas för att med nämnda ordning fartygsröstningens omfattning kommer att inskränkas i sådan grad, att syftet med reformen — att underlätta sjöfolkets valdeltagande — icke uppnås. Däremot torde en utbyggnad av systemet för anordnandet av fartygsröstningen på sätt här angivits i och för sig kunna medverka till att fartygsröstningen endast kommer att äga rum å sådana svenska fartyg, där för de ombordvarande röstberättigade ett verkligt behov föreligger av möjlighet till sådan röstning och där de tekniska förutsättningarna för anordnandet av röstmottagning förefinnes.

Valutredningens förslag innefattar en lösning efter här angivna riktlinjer.

Valutredningen föreslår sålunda, att 70 § 3 mom. lagen om val till riksdagen och motsvarande bestämmelser i kommunala vallagen ändras så att i nämnda lagrum angivna röstberättigade — de, som vistas utom riket och som med skäl kan antagas till följd härav eller till följd av viss bestämd tjänsteutövning vara förhindrade att utöva sin rösträtt å valdagen inom riket — erhåller möjlighet att rösta, förutom å svensk beskickning eller svenskt konsulat som Konungen bestämmer, å sådant utom riket befintligt svenskt fartyg, där med Konungens medgivande röstmottagning är anordnad.

De nu nämnda lagändringarna innebär, att å sådant fartyg, där röstmottagning är anordnad, icke blott de röstberättigade bland fartygets personal utan även andra å fartyget vistande personer, vilka är berättigade att rösta vid valet, erhåller möjlighet att under samma förutsättningar, som

gäller för röstning å svensk beskickning eller svenskt konsulat, avlämna sina valsedlar å fartyget. Ett sådant resultat har för valutredningen framstått såsom ändamålsenligt. Givetvis är det önskvärt, att passagerare, som vistas å fartyget vid tiden för valet, i samma mån som de ombordanställda å fartyget får tillfälle att rösta ombord å fartyget. För dessa passagerare torde regelmässigt samma hinder föreligga att rösta inom riket som för fartygets personal. Då ett tillgodoseende av sjöfolkets röstningsmöjligheter på intet sätt förutsätter att fartygsröstningen inskränkes till att avse endast denna väljarkategori, synes det naturligt att rätten till sådan röstning blir allmän. Det kan dock icke påfordras att befälhavaren under fartygets uppehåll i utländsk hamn anordnar röstmottagning på sådant sätt att jämväl andra än fartygets personal och passagerare erhåller möjlighet till röstning å fartyget.

Med den här föreslagna lösningen följer, att å sådant fartyg, där röstmottagning är anordnad, befälhavaren skall vara röstmottagare med samma funktioner som en post- eller konsulattjänsteman, då fråga är om post- respektive konsulatröstning. Något krav på att befälhavaren skall vara svensk medborgare torde icke behöva uppställas i vallagarna. Det må erinras om att enligt föreskrift i 7 § sjöbefälskungörelsen (SFS 1960 nr 487) för behörighet att vara befälhavare å svenskt handelsfartyg eller fiskefartyg fordras svenskt medborgarskap. Situationer kan givetvis inträffa, då hinder föreligger för befälhavaren att fullgöra sina uppgifter som röstmottagare. Skulle i dylikt fall icke någon annan person kunna inträda i befälhavarens ställe, bleve röstningen å fartyget omöjliggjord. Enligt valutredningens förslag bör därför fartygsbefälhavaren medgivas rätt att i sitt ställe sätta annan person såsom röstmottagare. Det torde kunna förutsättas att befälhavaren, då han utnyttjar sin möjlighet härtill, utser någon av sitt närmaste befäl, som är svensk medborgare, till röstmottagare. Framhållas må att en sådan befogenhet som nu sagts kan vara ändamålsenlig även för det fall befälhavaren själv önskar rösta å fartyget.

Röstningen å svenska fartyg bör enligt valutredningens uppfattning i huvudsak följa de regler, som i vallagarna uppställts för röstning inför röstmottagare i allmänhet. I den mån vallagarna innehåller särskilda bestämmelser med avseende å röstningen inför röstmottagare utom riket, bör dessa bestämmelser tydligtvis tillämpas även å fartygsröstningen, vilken är avsedd att endast kunna äga rum utom riket.

Om valutredningens förslag att utsträcka tiden för röstning före valdagen genomföres, kan röstmottagningen å svenska fartyg äga rum från och med den trettionde dagen före valdagen. Med hänsyn till de många gånger långsamma postförbindelserna mellan de utom riket befintliga svenska fartygen och hemlandet vore det givetvis i och för sig önskvärt, om röstmottagningen å de svenska fartygen skulle kunna påbörjas ännu tidigare än här angivits. Såsom utredningen framhållit vid sin behandling av frågan att utsträcka tiden för röstning före valdagen, förutsätter emellertid varje sådan utsträck-

ning andra betydelsefulla ändringar i gällande valordning. Valutredningen har därför icke ansett sig kunna tillstyrka att den tidpunkt, då röstmottagningen tidigast må äga rum, för fartygsröstningen bestämmas annorlunda än för röstning inför röstmottagare i övrigt.

De å fartygen avgivna valsedlarna skall liksom de valsedlar, vilka avgives å svenska beskickningar och konsulat, tillställas överståthållarämbetet och vara ämbetet till handa sist å fjärde dagen efter valdagen. Den sista dagen för röstmottagningen ombord blir vid sådant förhållande beroende av när de å fartyget avgivna valsedlarna måste avlämnas till befordran för att kunna vara ämbetet till handa inom angiven tid. Röstmottagningen får under alla omständigheter icke ske senare än å valdagen.

Enligt valutredningen bör det ankomma på fartygsbefälhavaren att, då röstmottagning skall anordnas å fartyget, bestämma dagar och tider samt ställe å fartyget för röstmottagningen. Vad befälhavaren sålunda bestämt bör genom anslag eller på annat lämpligt sätt bringas till de ombordvarandes kännedom.

Fartygsröstningen bör, såsom tidigare framhållits, försiggå på samma sätt som röstningen å postanstalter, beskickningar och konsulat. Detta innebär bl. a. att väljare, som avlämnar valsedel å fartyg, måste inneha röstkort. Förvisso kan det i vissa fall uppstå svårigheter för röstberättigade, som vistas å utom riket befintligt fartyg, att i tid erhålla röstkort. Någon handling, som innehåller de för röstningen och sammanräkningen erforderliga uppgifterna och som vid fartygsröstningen kan ersätta röstkortet, finns dock icke, vare sig det är fartygets personal eller andra ombordvarande, som skall rösta å fartyget. Det synes därför icke böra ifrågakomma att för fartygsröstning, lika litet som för röstning inför röstmottagare i övrigt, efterge kravet på innehav av röstkort.

Valutredningen har förutsatt, att samma slags kuvert — valkuvert (innerkuvert) och ytterkuvert — som användes vid röstning å postanstalter, beskickningar och konsulat, skall kunna utnyttjas även vid röstning å fartyg. För att så skall kunna ske erfordras dock en mindre omredigering av ytterkuverten. De berörda ytterkuverten bör i god tid före valet finnas tillgängliga å fartyg, där röstmottagning skall äga rum.

Vid röstning å fartyg skall väljaren personligen inställa sig hos röstmottagaren (fartygsbefälhavaren eller den denne därtill utsatt). Det torde kunna förutsättas, att väljaren i de flesta fall är känd för röstmottagaren å fartyget. Skulle emellertid så ej vara fallet, åligger det väljaren att styrka sin identitet. Väljaren skall för röstmottagaren förete sitt röstkort samt avlämna ytterkuvertet vederbörligen ifyllt, sedan han å detsamma inför röstmottagaren tecknat sitt namn. Sker röstningen före valdagen, vilket torde vara det vanliga då det gäller fartygsröstning, skall väljaren å ytterkuvertet jämväl teckna uppgift rörande den omständighet, som för honom kan medföra rätt till sådan röstning. Finnes ytterkuvertet vara i behörig ordning ifyllt och

föreligger ej anledning antaga, att väljaren är annan än den röstkortet avser, samt synes, där röstningen sker före valdagen, den å kuvertet tecknade uppgiften sannolik, erhåller väljaren av röstmottagaren ett valkuvert. Väljaren skall därefter å plats i röstningslokalen, där hans förehavande ej må av någon kunna iakttagas, eller i anvisat enrum inlägga sin valsedel i valkuvertet och tillsluta detsamma, varefter han överlämnar det till röstmottagaren. Är valkuvertet tillslutet och utan annat märke än föreskriven ändamålsbeteckning, mottages detsamma; i annat fall skall det ej mottagas. Röstmottagaren inlägger i väljarens närvaro mottaget valkuvert i ytterkuvertet samt antecknar därå orten och dagen för avlämnandet. I sammanhang härmed antecknas väljarens namn samt den myndighet, som skall verkställa sammanräkning av de vid valet avgivna rösterna, å en särskild förteckning. Därefter tillsluter röstmottagaren ytterkuvertet.

Gällande formulär till förteckningar över väljare, som röstat å postanstalt eller å svensk beskickning eller svenskt konsulat, bör — om förslaget genomföres — lämpligen underkastas en mindre omredigering så att formulären även avser de fall, då röstning äger rum inför röstmottagare å svenskt fartyg.

Röstmottagare å svenska beskickningar och konsulat har i vissa fall möjlighet att översända avgivna valsedlar till hemlandet som kurirpost, vilket medför, att valsedlarna relativt snabbt kan befordras till överståthållarämbetet. För att å svenskt fartyg avgivna valsedlar så skyndsamt som möjligt skall kunna befordras till Sverige har valutredningen funnit röstmottagare å fartyg lämpligen böra medgivas rätt att sända valsedlarna till svensk beskickning eller svenskt konsulat. Därest så sker, kan beskickningen eller konsulatet med utnyttjande av sina många gånger snabbare postförbindelser med hemlandet vidarebefordra fartygets valhandlingar till överståthållarämbetet. Givetvis bör röstmottagare å fartyg använda sig av nu angivna förfarande endast i sådana fall, då det synes troligt att valsedlarna härigenom skulle komma överståthållarämbetet till handa tidigare än om valsedlarna sändes med post — lämpligen såsom flygpost — direkt till ämbetet. Vare sig det ena eller andra förfaringssättet tillämpas för valhandlingarnas befordran till Sverige, bör dessa vara inlagda i omslag och, där handlingarna sändes med post, försändelsen anordnas som värdepост.

En tillämpning av en ordning med fartygsröstning föranleder — även om sådan röstning endast äger rum å vissa fartyg — omfattande valförberedelseåtgärder, bl. a. för att förse fartygen med den valmateriel, som erfordras för röstmottagning ombord. Redan på grund härav synes det nödvändigt att inskränka fartygsröstningens tillämplighetsområde så att fartygsröstning endast förekommer vid sådana större val, där behovet av denna röstningsordning är betydande.

Givetvis bör möjlighet till fartygsröstning regelmässigt stå till buds, då

val i hela riket till riksdagens andra kammare hålles. Det torde även vara påkallat, att samma möjlighet förefinnes, då allmänna val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige förrättas. Däremot kan det ifrågasättas, om fartygsröstning bör förekomma vid allmänt val av municipalfullmäktige eller av kyrkofullmäktige, vilka val visserligen äger rum samma år som övriga kommunalval men å senare tidpunkt än dessa. Hittills har antalet röstande på svenska beskickningar och konsulat vid de allmänna municipalfullmäktigvalen och kyrkofullmäktigvalen varit förhållandevis ringa och ojämförligt mycket mindre än vid andrakammarvalen och de övriga kommunalvalen. År 1958 var antalet sådana röstande 3 vid municipalfullmäktigvalen och 215 vid kyrkofullmäktigvalen. Om en ordning med fartygsröstning tillämpades vid municipalfullmäktigvalen och kyrkofullmäktigvalen, kan det därför med fog antagas, att endast ett begränsat antal röstberättigade skulle utnyttja möjligheten till sådan röstning vid dessa val. Med hänsyn härtill och med beaktande av de omfattande förberedelseåtgärder, som otvivelaktigt erfordras för att möjliggöra fartygsröstning såväl vid val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige som efterföljande val av municipalfullmäktige och kyrkofullmäktige, har valutredningen funnit sig böra förorda, att ordningen med fartygsröstning icke göres tillämplig å de båda sistnämnda fullmäktigvalen.

Med den av utredningen förordade lösningen, enligt vilken Kungl. Maj:ts medgivande erfordras för röstmottagnings anordnande å svenskt fartyg medan det befinner sig utom riket, följer, att Kungl. Maj:t har möjlighet att begränsa förekomsten av fartygsröstning till vissa val. Under hänvisning till vad ovan anförts förutsätter valutredningen, att denna begränsning sker på sådant sätt, att fartygsröstning endast kommer att äga rum, då val i hela riket till riksdagens andra kammare samt då allmänna val av landstingsmän, kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige förrättas.

För att Kungl. Maj:t vid val, som nu sagts, skall kunna bestämma omfattningen av fartygsröstningen eller m. a. o. å vilka fartyg sådan röstning skall få vara anordnad, bör, på sätt närmare utvecklats i det föregående, redare för eller befälhavare å sådant svenskt fartyg, som med skäl kan antagas komma att befinna sig utom riket såväl valdagen som de dagar dessförinnan, då röstning inför röstmottagare inom riket må äga rum, före valet hos Kungl. Maj:t göra framställning om att röstmottagning vid valet skall få vara anordnad å fartyget under dess uppehåll utom riket. Enligt valutredningens förmenande torde det vara mest ändamålsenligt, att bestämmelserna rörande detta framställningsförfarande intages i en av Kungl. Maj:t särskilt utfärdad kungörelse.

Sådan kungörelse kan givetvis utfärdas för varje val, då ordningen med fartygsröstningen skall tillämpas. I det förslag till kungörelse, som valutredningen upprättat och redovisat i förevarande betänkande, har emellertid

kungörelsen gjorts generell med avseende å samtliga de val, vid vilka fartygsröstning enligt valutredningens förmenande bör förekomma.

Framställning om röstmottagnings anordnande å svenskt fartyg bör enligt valutredningens förslag göras skriftligen till inrikesdepartementet. För att fartygsröstningen skall kunna förberedas och erforderlig valmateriel för röstmottagning distribueras till fartygen i god tid före valet, synes nämnda framställningar behöva vara inkomna till departementet en avsevärd tid före valet i fråga. Utredningen har i sitt förslag till kungörelse angivit den tidpunkt, före vilken framställningar skall ha gjorts, till den 1 maj det år valet äger rum. I framställning som nu sagts bör uppgift lämnas om fartygets namn och hemort samt, där framställningen göres av befälhavaren å fartyget, dess redare. För att underlätta distributionen av valmateriel till fartyget synes det önskvärt, att i framställningen uppgift även lämnas om det antal ombordvarande, som kan antagas finnas å fartyget vid tiden för valet.

Då kontakten mellan hemlandet och de i utrikes fart gående fartygen regelmässigt sker via fartygens redare, synes det lämpligt att distributionen av valmateriel till fartygen som regel sker på sådant sätt, att fartygens redare får ombesörja vidarebefordran av materielen till fartygen. Enligt vad utredningen erfarit, lär man på redarehåll även vara beredd att lämna det bistånd, som erfordras för att valmateriel skall kunna i tid överbringas till de fartyg, å vilka röstmottagning är avsedd att äga rum.

Valutredningen har förutsatt, att någon ersättning icke skall behöva utgå för fullgjort uppdrag såsom röstmottagare å fartyg. Däremot bör enligt utredningen redare och fartygsbefälhavare erhålla gottgörelse av statsmedel för de utlägg, som de haft för postbefordran av valmateriel eller valhandlingar. Statsverkets utgifter för detta ändamål torde emellertid icke behöva uppgå till något större belopp.

KAPITEL 8

Sjukas, invaliders och åldringars deltagande i allmänna val

Gällande bestämmelser

Bestämmelserna om rösträttens utövning, för vilka en redogörelse lämnats i tidigare sammanhang, är endast i mycket liten omfattning utformade med beaktande av de svårigheter för valdeltagandet, som kan föranledas därav att väljaren är sjuk på valdagen eller lider av invaliditet eller ålderdomssvaghet.

Enligt 61 § 3 st. Vall och 27 § 3 st. KVL äger visserligen väljare, som på grund av kroppsligt fel är oförmögen att i föreskriven ordning avgiva sin röst, att till biträde vid röstningen anlita den han själv därtill utser, men denna bestämmelse befriar icke väljaren från skyldigheten att personligen inställa sig vid valförrättningen.

För väljare, som å valdagen vårdas å sjukvårdsinrättning, finns dock i betydande utsträckning möjlighet att avlämna valsedel å postanstalt inom sjukhuset. Å valdagen inrättas för detta ändamål tillfälliga postanstalter på ett stort antal sjukhus. Det principiella kravet på vistelse utom hemorten för rätt att poströsta å valdagen gäller icke i dessa fall. Enligt 70 § 1 mom. Vall och 35 § 1 mom. KVL må nämligen den som vårdas å sjukvårdsanstalt inom riket, vid vilken postanstalt finns inrättad, å valdagen där avlämna valsedel, ändock att sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där han är uppförd i röstlängden.

Tidigare förslag

Frågan om åtgärder till underlättande av sjukas, invaliders och åldringars deltagande i allmänna val har tidigare vid åtskilliga tillfällen varit föremål för uppmärksamhet. Redan vid 1902 års riksdag föreslogs motionsvis, att möjlighet skulle beredas bl. a. sjuka väljare att utöva rösträtt utan personlig inställelse, och motioner i samma syfte har sedermera väckts vid ett flertal riksdagar. Denna fråga har även vid olika tillfällen behandlats av sakkunniga, däribland 1944 års vallagssakkunniga, som redovisade sina överväganden i sitt år 1945 avgivna betänkande angående underlättande av deltagandet i allmänna val (SOU 1945: 64). De sakkunniga undersökte bl. a. möjligheten att låta personer, som på grund av sitt hälsotillstånd var urständsatta att personligen inställa sig vid valförrättning, i stället få rösta

genom valedelsförsändelse, anordnad i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller beträffande valedelsförsändelse av äkta make. I samband därmed framhöll de sakkunniga svårigheterna att få sjukdomshindret styrkt på sådant sätt, att möjligheterna att få rösta med valedelsförsändelse icke missbrukades. De påpekade vidare, att en del sjukdomstillstånd, som innebure hinder för personlig inställelse vid valförrättningen, också gjorde den sjuke mindre skickad att utöva den rösträtt, som formellt tillkomme honom, därest han icke på grund av sjukdomen blivit omyndigförklarad. De sakkunniga underströk den betydande risken för att en obehörig påverkan av sjuka väljare skulle äga rum samt betonade svårigheterna att på ett lämpligt sätt avgränsa den krets av personer, som skulle kunna ifrågakomma såsom intygsgivare beträffande sjukdomshindret och tillvägagångssättet vid valedelsförsändelsens iordningställande eller som skulle äga rätt att överlämna densamma till valförrättaren. De sakkunniga förklarade i anslutning därtill, att de funnit allvarliga betänkligheter möta, framförallt med avseende å valsäkerheten, mot införande av en särskild röstningsmetod för sjuka personer i allmänhet, och att de därför icke kunde tillstyrka att så skedde.

Däremot föreslog de sakkunniga införandet av det system för röstning å vissa sjukvårdsanstalter, för vilket redan en redogörelse lämnats.

I en vid 1949 års riksdag väckt motion (II: 161) hemställdes bl. a. om utredning, huruvida icke i samband med införande av medborgarkort enligt 20 § folkbokföringsförordningen möjlighet kunde beredas ogifta sjuka att rösta genom ombud. Konstitutionsutskottet, som i sitt utlåtande (nr 22) förklarade sig ansluta sig till vad 1944 års vallagssakkunniga andragit i frågan, yttrade att, även om en enkel men tillförlitlig metod för ombudets legitimering kunde ernås genom utfärdandet av medborgarkort, dock alltför många betänkligheter av valteknisk art gentemot ombudsöstning kvarstode för att utskottet skulle kunna tillstyrka en utredning i antydd riktning. Utlåtandet, vari motionen avstyrktes, bifölls av båda kamrarna.

Vid 1954 års riksdag hemställdes i två likalydande motioner (I: 136 och II: 204), att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning av frågan om vidgade möjligheter för röstberättigade, som drabbats av ohälsa eller invaliditet, att vid de allmänna politiska valen utöva sin rösträtt. I enlighet med konstitutionsutskottets hemställan (utl. nr 4) föranledde ej heller dessa motioner någon riksdagens åtgärd.

1958 års promemoria

Även valutredningen har — såsom tidigare nämnts — framlagt förslag om åtgärder till underlättande av sjukas och åldringars deltagande i allmänna val. Detta skedde i promemoria den 31 januari 1958. Utredningen betecknade det därvid såsom yttrest otillfredsställande, att en genom sjukdom uppkommen oförmåga att å valdagen uppsöka vallokalen utestängde välja-

ren från möjligheten att utöva sin rösträtt, samt anförde, att den på senare år tillskapade förmånen för sjuka å vissa sjukvårdsanstalter att där avlämna valsedel innebure en ökad anledning till missnöje hos sådana sjuka, som saknade möjlighet att rösta. Ur rättvisesynpunkt syntes det därför utredningen angeläget att bereda så många sjuka som möjligt tillfälle att deltaga i de allmänna valen.

Med hänsyn till de av 1944 års vallagssakkunniga anförda skälen och den ståndpunkt riksdagen intagit med anledning av väckta motioner, ansåg sig valutredningen icke böra framlägga något förslag om röstning medelst valsedelsförsändelse för dessa kategorier väljare. Utredningen fann visserligen, att åtskilliga av betänkligheterna mot ett sådant system skulle kunna undanröjas, därest valsedelsförsändelsen avhämtades av därtill särskilt förordnad person, vilken även skulle kunna fungera som vittne vid valsedelsförsändelsens iordningställande, men att kostnaderna och de organisatoriska svårigheterna torde utesluta ett dylikt förfarande, som i realiteten skulle innebära en ambulerande röstmottagning. I varje fall hade ett sådant sätt att lösa frågan om de sjukas röstning icke syntts böra övervägas, förrän andra tänkbara utvägar prövats.

Utredningen fann, att om kravet på personlig inställelse vid valförrättningen skulle bibehållas, den enda möjlighet som stod till buds för att underlätta de sjukas röstning var att låta röstningen försiggå på sådant sätt, att de sjuka — med vilka i detta sammanhang jämfördes invalider och åldringar — icke behövde förflytta sig in i själva vallokalen utan fick avlämna sin röst utanför densamma. En sådan anordning tillämpades i Norge och hade enligt vad utredningen erfarit praktisk betydelse för personer, som väl hade möjligheter att vid hemmet erhålla erforderlig hjälp för att taga plats i ett fordon och ofta relativt lätt — med egna invalidvagnar eller som passage-rare i andras fordon — kunde taga sig fram till vallokalen, men likväl hade svårigheter att lämna fordonet och förflytta sig från detta in i vallokalen. Härtill kom att psykologiska skäl kunde utgöra hinder för den sjuke att inställa sig i närvaro av andra röstande.

Rent praktiskt skulle enligt utredningen röstningen utanför vallokalen tillgå på följande sätt. Den sjuke gjorde genom någon av honom utsedd person framställning hos ordföranden om att få rösta utan att inställa sig i själva vallokalen, varvid hindret mot en sådan inställelse skulle uppgivas. Var det uppgivna hindret godtagbart, begav sig en av valförrättarna till den plats omedelbart utanför vallokalen, där väljaren uppehöll sig, medtagande ett valkuvert, som överlämnades till väljaren, vilken däri fick inlägga valse-deln — om så vore påkallat med biträde av annan person. Valförrättaren skulle tillse, att väljarens förehavanden ej kunde iakttagas av någon. Sedan valse-deln nedlagts och valkuvertet tillslutits, hade väljaren att överlämna detta till valförrättaren, som omedelbart återvände in i vallokalen, där valkuvertet överlämnades till ordföranden, vilken efter verkställd granskning

nedlade det i valurnan, samtidigt som vederbörlig anteckning verkställdes i röstlängden. Den person, som framfört väljarens begäran om röstning, tänktes skola följa förfarandet såsom vittne. Skulle valkuvertet av någon anledning icke mottagas, borde meddelande härom genast lämnas väljaren av valförrättaren.

Beträffande valmyndighetens praktiska möjligheter att fullgöra denna uppgift ansåg utredningen, att det icke kunde förutsättas, att valförrättare under hela den tid valförrättningen pågick, skulle finnas tillstädes till ett sådant antal, att valmyndigheten enligt nu gällande bestämmelser var beslutför, även om någon av valförrättarna lämnade vallokalen för att medverka vid röstning utanför densamma. En lösning av frågan syntes tänkbar efter två olika linjer; antingen jämkades reglerna om beslutförheten på sådant sätt, att det i här avsett fall var tillräckligt, om minst två ledamöter var kvar i vallokalen, eller också begränsades rätten att rösta utanför densamma till viss tid på dagen, exempelvis minst en timme, under vilken tid minst fyra valförrättare måste vara tillstädes för att bestämmelserna om beslutförhet alltid skulle kunna iakttagas. Valutredningen förordade för sin del det senare alternativet. Utredningen ansåg att det icke skulle möta några svårigheter att vidtaga åtgärder för att erforderligt antal valförrättare under en begränsad tid skulle finnas tillstädes, exempelvis i samband med att avlösning av valförrättare skedde.

Yttrandena över 1958 års promemoria

Över promemorian avgavs, efter remiss, yttranden av bl. a. överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, Svenska landskommunernas förbund och De vanföras riksförbund. Förslaget tillstyrktes eller lämnades utan erinran av länsstyrelserna i Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Hallands, Värmlands, Örebro, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län. Av övriga remissinstanser fann överståthållarämbetet förslaget godtagbart och länsstyrelsen i Stockholms län att övervägande skäl talade för detsamma. Länsstyrelsen i Uppsala län förklarade sig vilja förorda förslaget, medan länsstyrelsen i Östergötlands län ställde sig mycket tveksam, länsstyrelsen i Jönköpings län i viss mån tveksam och länsstyrelsen i Gotlands län godtog detsamma med någon tvekan. Länsstyrelsen i Skaraborgs län och Landskommunernas förbund önskade ej motsätta sig förslaget, och länsstyrelserna i Västmanlands och Jämtlands län tillstyrkte att detsamma infördes på prov.

Länsstyrelserna i Södermanlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs samt Norrbottens län avstyrkte förslaget.

I de remissyttrandena, vari förslaget kritiserades, gjordes gällande att en förmodligen relativt liten grupp invalider, gamla och sjuka skulle få nytta av reformen, medan för en avsevärd grupp av denna kategori, som genom att

vara bunden vid sängen eller av annan anledning ej kunde inställa sig i eller vid vallokalen, röstningsproblemet fortfarande komme att vara olöst. För denna senare grupp måste förslaget framstå som orättvist. Man pekade också på att den största svårigheten för invalider och sjuka ej låg i att taga sig in i vallokalen, vartill erforderlig hjälp ofta kunde erhållas från bl. a. partiorganisationerna, utan snarare i att lämna bostaden. Från något håll anfördes, att sjuka och gamla personers röstning såtillvida underlättades som de i allmänhet vid köbildning i vallokalen bereddes förtur. Det ifrågasattes även, om det var praktiskt möjligt att vid röstning utanför vallokalen förhindra att väljarens förehavanden kunde iakttagas och därigenom valhemligheten eventuellt röjas. Det anfördes i detta sammanhang också, att risken för obehöriga påtryckningar å de röstande måste anses större med det föreslagna förfarandet än om röstningen skedde i vallokalen. Vidare fann man, att det enligt förslaget ej var fullt klart under vilka förutsättningar röstning utanför vallokalen finge ske, och att, även om föreskrifter lämnades om och huru hindret mot att rösta i vanlig ordning skulle styrkas, prövningen kunde bli av vansklighets natur. Bland annat kunde det komma att brista i enhetlighet vid bestämmelsernas tillämpning. Då förmodligen hindret endast i undantagsfall komme att underkännas, befarades att det föreslagna röstsättet kunde komma att medföra missbruk. Mot förslaget framfördes ur kostnadssynpunkt, att valförrättarnas antal måste ökas och valkungörelserna belastas med ytterligare tidsangivelser, vilket skulle komma att göra dessa såväl kostsammare som mindre överskådliga. Man hävdade vidare vikten av personlig inställelse inför valmyndigheten och anförde, att möjligheten att kontrollera identiteten bleve mindre vid det föreslagna röstsättet än vid röstning i vanlig ordning, att röstningsproceduren utanför vallokalen komme att taga lång tid och förrättningens fortgång störas till men för röstande i vallokalen, samt att valnämndens arbetsbörda komme att ökas disproportionerligt. Det gjordes gällande, att det enligt förslaget var oklart, hur man rent praktiskt skulle förfara med tillhandahållande av röstsedlar, övervakning m. m. Den föreslagna valmetoden betecknades också som tungrodd, varjämte ifrågasattes, om den ej var för omständlig för att stimulera till livligt valdeltagande från de sjukas sida.

Från några håll ifrågasattes, om tiden nu icke vore mogen för ett förnyat övervägande av möjligheten att låta personer, som på grund av sitt hälsotillstånd var urståndsatta att personligen inställa sig vid valförrättning, få rösta genom valförsändelse, anordnad i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller beträffande äkta make. För att vid denna röstningsform skapa tillräckliga garantier mot missbruk anfördes i ett yttrande, att sjukdomshindret kunde bestyrkas av trovärdigt vittne och i ett annat yttrande att, för att skapa garantier mot obehörig påverkan, intyg angående såväl hindret som den röstandes psykiska tillstånd kunde lämnas av förtroendemän, läkare, präst eller liknande. Om denna röstningsmetod genomfördes,

skulle man även kunna slopa de tillfälliga postanstalterna på vissa sjukhus. Vidare förordades, att möjlighet bereddades sjuka personer att rösta i bostaden genom att ett system med ambulerande röstmottagare infördes, varvid den röstande eventuellt hade att styrka behovet av röstmottagning samt exempelvis fem dagar före valdagen göra anmälan om att han ville använda sig av denna metod. Även för sjukhusen förordades ett liknande system. Länsstyrelsen i Jämtlands län föreslog en sådan kombination av de båda nyssnämnda metoderna, att valedelsförsändelse finge avlämnas till en särskilt förordnad ambulerande röstmottagare. Vidare väcktes förslag om inrättande av särskilda vallokaler för den kategori väljare, som avsågs med valutredningens förslag, och om införande av ett system med »drive-in-postkontor», i vilka sjuka väljare kunde utöva sin rösträtt enligt reglerna för poströstning, samt om en utvidgning av rätten till poströstning i hemortskommunen till att avse exempelvis alla intagna på pensionärshem och liknande inrättningar.

Behovet av ytterligare åtgärder

Syftet med det förslag, som framlades i 1958 års promemoria, var att skapa förutsättningar för de sjuka att i största möjliga utsträckning utöva sin rösträtt vid valförrättningen i det egna valdistriktet. Ett genomförande av förslaget ansågs icke utgöra något hinder för att införa en fristående röstningsmetod för sådana sjuka, som under inga omständigheter kunde infinna sig personligen vid valförrättningen. Tvärtom skulle förslaget, om det genomförts, kunnat underlätta införandet av en röstningsmetod utan personlig inställelse genom att minska den krets av sjuka, som skulle behöva begagna sig av densamma.

Att utredningen stannade för ett förslag av så begränsad räckvidd som det framlagda, hade främst sin grund i den negativa inställning, som 1944 års vallagssakkunniga och även riksdagen givit tillkänna inför tanken på mera långtgående åtgärder. Utredningens nya direktiv, vilka utformats med beaktande av vad som förekommit vid remissbehandlingen av utredningens tidigare förslag, torde emellertid innebära, att utredningen har att förutsättningslöst pröva olika tänkbara vägar för att nå fram till en lösning av frågan om de sjukas röstning. Utredningen är sålunda oförhindrad att till förnyad prövning upptaga även sådana alternativ, som redan förut övervägts utan att de dock ansetts böra genomföras.

Innan utredningen närmare ingår på de olika alternativ, som kan stå till buds för frågans lösning, skall här redovisas för ett försök att bedöma storleken av de grupper av sjuka, för vilka behov av särskilda åtgärder för att underlätta valdeltagandet skulle kunna föreligga.

Kan den sjuke inställa sig i vallokalen, är det såsom redan framhållits,

sörjt för att han kan erhålla erforderligt biträde vid själva röstningen. Man torde också kunna förutsätta, att vid valförrättningen även andra åtgärder vidtages för att underlätta sjuka väljares röstning, exempelvis att giva dem förtur vid köbildning.

Av stor betydelse för den kategori väljare det här gäller är naturligtvis stadgandet, att äkta make kan avgiva valsedel genom andra maken. För sådana sjuka, åldringar eller invalider, som är gifta, är härigenom sörjt, att de kan utöva sin rösträtt, såvida ej också den andra maken är på grund av kroppsligt fel eller av annan orsak förhindrad att inställa sig vid valförrättningen. Det är således huvudsakligen för de ensamstående som svårigheter kan uppstå, när det gäller röstningen. För dessa är dock den tidigare omnämnda rätten att på valdagen poströsta å sjukhus av betydelse.

Tillfälliga postanstalter har vid de senaste valen brukat inrättas vid kroppssjukhus med minst 25 vårdplatser. Vid 1958 års kommunalval ordnades således 399 sådana postanstalter. Antalet röstande vid sjukhusen var dock icke särskilt stort. Det uppgick endast till 7 227. Vid 1954 års val, för vilket närmare uppgifter föreligger, motsvarade antalet poströstande å sjukhus 15,1 % av de intagna patienterna.

Anledningarna till den förhållandevis låga röstningsfrekvensen torde vara flera. En del sjuka är över huvud taget icke i stånd att rösta, oavsett valmetod. Skall de poströsta å sjukhuset, måste de för övrigt befinna sig i ett sådant fysiskt tillstånd att de själva eller med den hjälp, som av praktiska skäl kan stå till buds, kan förflytta sig till det ställe inom sjukhuset, där den för tillfället anordnade postanstalten är belägen. Även besväret med att anskaffa röstlängdsutdrag torde ha avhållit åtskilliga sjuka från att begagna sig av möjligheten att poströsta å sjukhuset. För sådana sjuka som är gifta torde det i allmänhet ha framstått som enklare att rösta medelst äktamakeförsändelse. Röstlängdsutdragets avskaffande har också medfört en markerad ökning av antalet poströstande på sjukhusen; från 7 251 vid 1958 års andrakammarval till 13 343 vid 1960 års val.

Mot bakgrunden av det nu sagda kan konstateras, att betydande grupper av de sjuka — och av de med dem i detta hänseende jämställda åldringarna och invaliderna — saknar tillfredsställande möjligheter att utöva rösträtten. För alla dem, som vårdas i hemmet och där är bundna vid sängen eller i vart fall icke utan betydande svårigheter kan förflyttas därifrån till vallokalen, ger lagen ej någon annan lättnad än den, att de, som har möjlighet därtill, kan rösta genom äktamakeförsändelse. De, som saknar sådan möjlighet, är däremot praktiskt taget försatta ur spel vad beträffar deltagandet i den viktiga manifestation ett allmänt val utgör. Detsamma är fallet med sådana ensamstående, som vårdas på ålderdomshem eller andra anstalter, där postanstalter icke inrättas å valdagen.

Storleken av dessa grupper är svår att bedöma. Det torde dock icke med

fog kunna göras gällande, att grupperna är så stora, att de har någon väsentlig betydelse för valdeltagandet. Att så skulle vara fallet motsäges redan av tillgängliga uppgifter om det procentuella valdeltagandet i olika åldersgrupper. Vid andrakammarvalet i juni 1958 var, enligt den inom statistiska centralbyrån gjorda bearbetningen av uppgifterna i röstlängderna, valdeltagandet visserligen lägst, 50,4 %, bland väljare, som var 75 år eller äldre, medan det i närmast yngre åldersgrupp, 70—74 år, var 71,6 %. Det näst lägsta valdeltagandet, 59 %, uppvisade den allra yngsta åldersgruppen, d. v. s. väljare som året före valet fyllt 21 år. Motsvarande siffror var för 22-åringarna 61,4 % och för åldersgruppen 23—24 år, 65,6 %. Ännu i åldersgrupperna 25—29 år var valdeltagandet, 72,9 %, lägre än det genomsnittliga, 77,5 %.

Av de nu redovisade siffrorna torde kunna dragas den slutsatsen att — bortsett från de allra högsta åldersklasserna — sjukdom eller kroppslig svaghet icke spelar någon större roll för valdeltagandet. Detta synes också bekräftas av en undersökning, som valutredningen med hjälp av Stockholms Centralsjukhus företagit inom ett antal valdistrikt i Stockholm beträffande sjukfrekvensen bland sådana röstberättigade, som icke deltagit i 1958 års stadsfullmäktigval.

Antalet i röstlängden upptagna, icke röstande i de distrikt undersökningen omfattade var 1 971. Av dessa kunde av olika anledningar 231 ej återfinnas i sjukhusens register, medan 49 avlidit före valdagen. Av övriga 1 691 personer var 108 eller 6,39 procent sjukskrivna valdagen eller dagen närmast före eller efter densamma. Till jämförelse kan nämnas, att av sjukhusens samtliga medlemmar var vid utgången av september månad 4,21 procent sjukskrivna.

Även om således sjukfrekvensen bland de icke röstande var betydligt större än den genomsnittliga, utgjorde dock de sjukskrivna en förhållandevis liten del av dem, som icke begagnat sig av sin rösträtt. Självfallet kan icke några säkra slutsatser rörande sjuklighetens betydelse för valdeltagandet dragas av en så begränsad undersökning som den av valutredningen företagna. Att utredningen likväl icke ansett sig böra föranställa om en mera omfattande undersökning, beror i främsta rummet därpå att resultatet av en sådan undersökning under alla omständigheter måste bli av underordnad betydelse, då det gäller att bedöma, i vad mån röstberättigade personer genom sjukdom hindrats från valdeltagande. Många sjukdomar eller skador, som kan medföra arbetsförmåga, behöver sålunda ej utgöra hinder för inställelse vid valförrättningen, medan å andra sidan ålderdomssvaghet eller invaliditet endast i begränsad omfattning torde föranleda anmälan till sjukhusen, även om vederbörandes tillstånd är sådant, att det icke medger någon personlig inställelse.

Olika sätt att tekniskt lösa frågan om de sjukas röstning

Om man bortser från olika former av fullmaktsröstning, finns det i princip två olika vägar, på vilka man kan söka nå fram till en lösning av frågan om de sjukas röstning. Den ena (I) innebär, att kravet på personlig inställelse bibehålles, men särskilda åtgärder vidtages för att underlätta den sjukes röstning. Väljer man den andra vägen (II), får man efterge kravet på personlig inställelse och i stället låta den sjuke rösta genom en av honom själv iordningställd valsedelsförsändelse, som i tillslutet skick, genom postverket eller annan person än väljaren, befordras till vederbörande valmyndighet.

I. Röstning med bibehållet krav på personlig inställelse

Även i detta fall är olika alternativ tänkbara: antingen (A) söker man genom olika åtgärder möjliggöra för de sjuka att rösta vid samma förrättningar som övriga väljare eller också (B) anordnas särskild röstmottagning för de sjuka.

A) Vid samma förrättning som övriga väljare

Redan den omständigheten att vallokalerna är lättillgängliga för besökarna och i övrigt lämpade för sitt ändamål är ägnat att underlätta de sjukas valdeltagande. Av betydelse i detta avseende är också rätten att vid behov anlita biträde vid själva röstningsproceduren. Det nu anförda gäller vare sig det är fråga om röstning vid valförrättningen i det egna valdistriktet eller inför särskild röstmottagare.

Jämväl det i 1958 års promemoria framlagda förslaget om rätt för sådana väljare, som på grund av bristande rörlighet ej kunde taga sig in i vallokalen, att rösta utanför densamma hade till syfte att möjliggöra för de sjuka att delta i den vanliga valförrättningen. Vid ett genomförande av förslaget — som närmast var utarbetat efter norsk förebild, ehuru det har sin motsvarighet även i Danmark — hade väl själva röstningen kommit att ske i det fordon, varmed den sjuka anlät, men röstningen hade dock ingått som ett led i valförrättningen inom distriktet. Förslaget var avsett att tillämpas endast vid dylika valförrättningar, däremot icke vid röstning inför särskilda röstmottagare.

Med hänsyn till den förhållandevis stora organisation som skulle krävas, om valförrättarna i samtliga distrikt skulle vara beredda att under viss del av valdagen betjäna väljare, som önskade rösta utanför vallokalerna, har under remissbehandlingen förslag framförts om inrättande av särskilda vallokaler för ifrågavarande kategori av väljare, exempelvis genom införande av ett system med drive-in-postkontor. Sjuka väljare skulle därvid ha rätt att rösta på dylika postkontor även vid vistelse inom hemorten. En sådan anordning är närmast att jämställa med dem som skola behandlas under B).

B) *Vid särskilda förrättningar, avsedda endast eller huvudsakligen för sjuka väljare*

Ser man saken ur väljarens synpunkt kan särskild röstmottagning för sjuka väljare med bibehållet krav på personlig inställelse anordnas på två principiellt olika sätt. Enligt det första inrättas visserligen en särskild röstmottagning för dessa väljare, men röstmottagaren uppehåller sig på en på förhand angiven plats, som får uppsökas av väljaren. Röstmottagarens uppehållsplat är dock mera lättillgänglig för väljarna än de vanliga vallokalerna. Det andra sättet är att låta röstmottagaren efter framställning uppsöka väljaren å den plats där denne vistas, d. v. s. ambulerande röstmottagning.

1. *Fast röstmottagning.* Ett exempel på röstmottagning, avsedd huvudsakligen för sjuka väljare, är den röstmottagning, som hos oss förekommer å valdagen vid vissa sjukhus, där särskilda postanstalter inrättas för ändamålet. Även andra väljare får visserligen rösta å dessa, men de måste då fylla det allmänna kravet för röstning å postanstalt å valdagen, d. v. s. vistelse utom hemorten. Jämväl i andra länder är den särskilda röstmottagningen för sjuka väljare i regel knuten till sjukvårdsanstalterna. Det är också naturligt, att de ansträngningar, som gjorts för att möjliggöra de sjukas röstning, främst satts in på punkter, där de kunnat komma så många väljare som möjligt till godo. Den omständigheten, att den sjuke är intagen på sjukvårdsanstalt, medför även den fördelen, att någon ytterligare utredning icke behövs beträffande hindret för den sjuke att delta i valförrättningen inom det egna valdistriktet. Som redan antytts skulle det emellertid vara tänkbart att i viss utsträckning anordna särskild röstmottagning med fast stationering även för sjuka väljare, som vistas i hemmet eller på sådana vårdanstalter, där postanstalter ej inrättas på valdagen. Detta skulle exempelvis kunna ske genom att inrätta särskilda postanstalter, som tillåter röstning utan att den sjuke skulle behöva lämna det fordon, varmed han anlät.

2. *Ambulerande röstmottagning* innebär, att en eller flera röstmottagare, efter därom av väljaren gjord framställning, uppsöker denne, antingen i hemmet eller på någon annan plats, där han å valdagen vårdas. Till skillnad mot vad som tillämpas vid den nuvarande poströstningen å sjukhusen, skulle röstmottagarna infinna sig hos den sjuke i det rum, där denne vårdas.

Det kan möjligen ifrågasättas, om en sådan röstningsprocedur uppfyller riksdagsordningens krav på att väljaren skall personligen inställa sig vid valförrättning. Anmärkas må att 1944 års vallagssakkunniga, som övervägde att införa ambulerande röstmottagning å sjukhusen, ansåg att så icke var fallet. Enligt de sakkunniga skulle röstmottagningen ha försiggått på följande sätt.

Röstmottagare skulle vara den eller de personer, som därtill utses förslagsvis av sjukvårdsanstaltens styresman eller av länsstyrelsen, därvid i första hand torde ifrågakomma anstaltens syssloman eller motsvarande tjänsteman. Röstmottagaren skulle å valdagen besöka de personer, som önska delta i valet och vilka

fördenskull i förväg anskaffat röstlängdsutdrag. Väljare skulle inlägga sin valse- del i ett av röstmottagaren erhållet valkuvert, som röstmottagaren därpå skulle inlägga i det med röstlängdsutdrag försedda ytterkuvertet. Sedan väljaren tecknat sitt namn å detta ytterkuvert och röstmottagaren försett detsamma med bevis att väljaren på grund av sjukdom är förhindrad att personligen inställa sig vid val- förrättningen eller, om detta icke skulle anses erforderligt, försett kuvertet med en för sjukvårdsanstalten särskilt avsedd stämpel, skulle röstmottagaren översända ytterkuvertet till vederbörande sammanräkningsmyndighet. Över de personer, vilka sålunda utövat sin rösträtt, skulle röstmottagaren föra särskild förteckning. Om kravet på röstlängdsutdrag vid röstning å postanstalt icke skulle bibehållas, skulle väljaren uppvisa föreskriven legitimationshandling samt i stället för det omnämnda ytterkuvertet använda annat för ändamålet avsett kuvert, vilket, där sammanräkningsmyndigheten icke vore känd, skulle översändas till länsstyrelsen för vidarebefordran till vederbörande sammanräkningsmyndighet.

Något förslag om en sådan röstningsmetod framlades icke av de sakkun- niga. Dessa behandlade emellertid frågan om metoden uppfyllde de i § 24 riksdagsordningen uppställda kraven:

Skulle en särskild röstningsmetod för sjuka personer ändock anses böra in- föras, torde detta, såvitt angår val till riksdagens andra kammare, icke kunna ske utan ändring av § 24 riksdagsordningen. Enligt denna bestämmelse må nämligen rösträtt ej utövas av annan valberättigad än den som, på sätt i vallagen sägs, vid valförrättning personligen sig inställer; dock att dels sådan valberättigad, som till följd av vistelse utom riket eller yrkes- eller tjänsteförpliktelse är förhindrad att iakttaga sådan inställelse, må, i den utsträckning och under de villkor som stadgas i nyssnämnda lag, före valet avgiva valse- del, dels ock äkta make må, i den ordning som stadgas i samma lag, avgiva valse- del genom andra maken, därest denna är röstberättigad.

Röstning å sjukvårdsanstalt i den ordning förut angivits torde icke kunna inne- fattas i stadgandet, att rösträtt skall utövas vid personlig inställelse vid valför- rättning. Eftersom denna bestämmelse innebär en viss garanti för att väljaren handlar frivilligt och utan påtryckning, kan även ifrågasättas, huruvida en änd- ring av bestämmelsen lämpligen bör ske. Skulle röstning å sjukvårdsanstalt ske på det sätt, att röstmottagaren uppsöker väljaren, skulle större möjlighet till obe- hörig påtryckning förefinnas än om väljaren frivilligt inställer sig hos röstmot- tagaren.

Därest en ambulerande röstmottagning ordnas på ett sådant sätt, att för- farandet vid själva röstningen är detsamma som vid fast röstmottagning, torde de sakkunnigas uttalande knappast vara tillämpligt. I kravet på per- sonlig inställelse lär icke kunna inläggas mera än att väljaren skall per- sonligen — och således icke genom ombud — vara närvarande vid valför- rättningen. Var någonstans valförrättningen äger rum och hur väljaren tar sig dit, torde sakna betydelse. Vid en ambulerande röstmottagning tar sig frivilligheten uttryck i en begäran om att få utöva röstning i denna ordning, och röstmottagaren har i detta fall, liksom vid röstning i de vanliga valloka- lerna, att vaka över att röstningen sker utan insyn. Självfallet föreligger icke heller något tvång att rösta, utan väljaren kan helt avstå därifrån eller också rösta »blankt», d. v. s. med tomt kuvert eller med makulerad valse- del.

II. Röstning utan personlig inställelse

Eftersom röstning genom ombud ej anses böra få ske vid politiska val, är det enda alternativet till röstning vid personlig inställelse ett system med valedelsförsändelse. Rent tekniskt kan en sådan anordnas på flera olika sätt, men principen är dock alltid densamma. Väljaren skall själv frivilligt inlägga valedeln i ett valkuvert och tillsluta detsamma. Det led i röstningsförfarandet, som får anförtros annan, är allenast valkuvertets befordran till valmyndigheten, varvid kuvertet med valedeln skall vara av väljaren inlagt i ett ytterkuvert, som tillslutes och förses med vissa uppgifter för att möjliggöra identifiering och kontroll av tillvägagångssättet vid valedelsförsändelsens iordningställande.

Variationerna kan hänföra sig till olika moment i förfarandet. *Rätten att rösta* genom valedelsförsändelse måste visserligen vara knuten till i vallagarna klart angivna omständigheter, men prövningen av dessa omständigheters förhandenvaro kan ske på olika sätt; antingen kan krav uppställas på en förhandsprövning genom valnämnden efter ansökan av väljaren eller också kan prövningen ske i samband med valförrättningen — eller sammanräkningsförrättningen — på grundval av en av väljaren å valedelsförsändelsen tecknad försäkran, eventuellt styrkt av intyg.

Olika regler kan också gälla beträffande *försändelsens iordningställande*. Dessa regler syftar framför allt till att skapa garantier för att röstningen skett frivilligt. Det minsta som därvid kan krävas är en skriftlig förklaring från väljaren, att så är fallet. En ytterligare garanti vinnes, om förklaringen skall avgivas i närvaro av ett vittne, varvid även vissa kvalifikationskrav på vittnet kan uppställas.

Slutligen kan jämväl valedelsförsändelsens *befordran* till vederbörande valmyndighet ordnas på olika sätt. Det kan sålunda stadgas, att den skall insändas med posten till sammanräkningsmyndigheten, varvid den måste vara myndigheten tillhanda före förrättningens början, men det kan också föreskrivas, att försändelsen skall ingivas vid själva valförrättningen. Som överbringare av försändelsen får då väljaren anlita någon annan person. Därvid kan den krets av personer, som må anlitas som ett sådant bud, vara mer eller mindre begränsad — antingen endast vissa närstående eller också endast vissa särskilt kvalificerade personer. Det är också tänkbart, att som bud får fungera vilken person som helst, i varje fall om han uppnått viss ålder.

Gällande bestämmelser i vissa främmande länder

En genomgång av vallagarna i våra nordiska grannländer samt i England och Västtyskland ger vid handen, att i samtliga lagar — ehuru i växlande utformning — en motsvarighet finns till bestämmelsen i 61 § sista stycket ValL (27 § sista stycket KVL), enligt vilken väljare, som på grund av

kroppsligt fel är oförmögen att i föreskriven ordning avgiva sin röst, har rätt att anlita biträde vid själva röstningen å vallokalen.

Danmark och Norge har därjämte ytterligare en bestämmelse, som är avsedd att underlätta för den sjuke att deltaga i den allmänna valförrättningen, nämligen den, som ger en väljare, vilken på grund av bristande rörlighet icke kan taga sig in i vallokalen, rätt att omedelbart utanför vallokalen avlämna sin valsedel till representanter för valnämnden. Detta innebär i praktiken, att en väljare som anlät i bil kan sitta kvar i bilen och rösta. I övrigt finns icke i dessa länder några bestämmelser, avsedda endast för sjuka väljare. Den förhandsröstning inför särskilda röstmottagare som förekommer är icke utformad med särskild tanke på denna väljarekategori; dock kan i Norge en väljare som ett skäl för sådan röstning åberopa, att han på grund av vistelse å sjukhus kommer att vara förhindrad att inställa sig vid själva valförrättningen, något som kan vara av betydelse för en person som väntar på att bli intagen på sjukhus, exempelvis för undersökning eller operation.

I Norge har bl. a. sjuka väljare tidigare haft rätt att rösta genom ett slags valsedelsförsändelse. Härom anför 1944 års vallagssakkunniga i sitt betänkande (SOU 1945: 64 sid. 36).

I Norge hava tidigare förekommit bestämmelser om att den som på grund av sjukdom, militärtjänst eller annat laga förfall icke kunde inställa sig personligen vid valförrättningen ägde rätt att på förhand insända sin valsedel. Tillämpningen av detta röstningssätt beredde emellertid många svårigheter, och bestämmelserna därom undergingo många förändringar, utan att tillfredsställande resultat kunde sägas bliva uppnått. Även voro valbesvär i anledning av institutets användning synnerligen vanliga. Svårigheter voro för handen, då det gällde dels att bedöma vad som skulle räknas såsom laga förfall, dels att pröva bevisningen här- om, dels ock att erhålla betryggande säkerhet såväl mot obehöriga påtryckningar som för valhemlighetens bevarande och valsäkerheten i övrigt. På grund härav har detta system numera frångåtts.

I *Finland* kan röstberättigad person, som vårdas å sjukhus, dock ej patient vid sinnessjukhus, rösta inför en särskilt förordnad valkommission, till vilken utses ordförande, vice ordförande, en ledamot och två suppleanter. Valförrättning kan anordnas på de olika sjukhusavdelningarna och i patientrummen. För att kunna utöva sin rösträtt måste de röstande till valkommissionen ingiva utdrag ur vallängden. Sedan förrättningen avslutats, sänder valkommissionen samtliga röstsedlar till valkretsens centralnämnd, som tillställer övriga centralnämnder dem tillkommande röstsedlar.

I *England* kan en sjuk väljare efter ansökan behandlas såsom en s. k. absent voter och få rösta per post. Som absent voters får nämligen behandlas bl. a. personer, som på grund av blindhet eller annan fysisk oförmåga är förhindrade att personligen inställa sig i vallokalen, eller, om de kan inställa sig, ej kan rösta utan hjälp. Ansökan om att bli behandlad som absent voter göres hos vederbörande myndighet senast å tolfte dagen före valdagen och

måste innehålla en adress, till vilken väljarens valsedel kan sändas. Åberopas till grund för ansökan fysisk oförmåga, skall läkarintyg bifogas, såvida sökanden ej är registrerad som blind. Bortsett från de särskilda fall, då en absent voter fått rätt att rösta genom ombud, sker röstningen per post, varvid själva röstavgivningen tillgår på följande sätt: Valförrättaren sänder per post enligt särskilda regler till den av väljaren uppgivna adressen en röstsedel och ett innerkuvert, vilka båda är numrerade med samma nummer, en identitetsförsäkran och ett omslagskuvert. Avsändandet av röstsedlarna får blott ske i närvaro av valförrättare och vissa andra personer. De avlägger alla särskild tystnadsförklaring. I fråga om mottagandet av de från väljarna återkomna röstsedlarna gäller särskilda regler. Då röstningen skall ske, företer väljaren röstsedeln, identitetsförsäkran och kuvertet för ett vittne samt undertecknar identitetsförsäkran i närvaro av vittnet, som bestyrker underskriften. Därefter märker väljaren röstsedeln, lägger den i innerkuvertet, tillsluter detta samt lägger innerkuvertet och identitetsförsäkran i ytterkuvertet. Röstsedeln måste, för att räknas, återvändas till valförrättaren så tidigt, att den når denne, innan vallokalen stängs å valdagen.

I *Västtyskland* kan väljare, som innehar en s. k. Wahlschein (motsvarar närmast ett röstlängdsutdrag), rösta antingen vid valförrättningen i vilket valdistrikt som helst av den valkrets, för vilken Wahlschein gäller, eller också per post genom ett s. k. Briefwahl. Berättigad att på begäran erhålla Wahlschein är bl. a. väljare, som till följd av sjukdom, hög ålder, kroppsligt lyte eller annars på grund av sitt kroppsliga tillstånd icke alls eller endast med svårighet kan uppsöka vallokalen. Wahlschein utfärdas av den kommunala myndighet, i vars väljarförteckning väljaren är uppförd, efter muntlig eller skriftlig framställning, varvid sökanden måste göra skälet till att en Wahlschein skall utfärdas troligt. Wahlschein kan utdelas tidigast fjorton dagar före valet. Ansökan därom kan som regel göras fram till klockan 12.00 dagen före valdagen. Utställda Wahlschein numreras, och över dem föres förteckningar med motsvarande nummer. Förteckningarna tillställs på visst sätt ledaren för valet i valkretsen (Kreiswahlleiter). Om Wahlschein utfärdas för väljare, uppförd i väljarförteckning, införes i denna ett W vid väljarens namn.

Vill väljaren rösta genom Briefwahl skall detta framgå redan av hans ansökan om Wahlschein, varvid han utöver denna erhåller en röstsedel för valkretsen, ett valomslag (innerkuvert) och ett valförsändelseomslag (ytterkuvert), å vilket bl. a. skall angivas adressen på ledaren av valet i valkretsen. Vid Briefwahl tillgår i huvudsak sålunda: Väljaren märker själv sin röstsedel och lägger den i innerkuvertet samt tillsluter detta. Härjämte undertecknar han, med angivande av ort och dag, på Wahlschein en edlig försäkran om att han personligen märkt röstsedeln, varefter innerkuvertet och Wahlschein lägges i ytterkuvertet, som väljaren tillsluter och

per post sänder till den å ytterkuvertet angivna adressen. Försändelsen, som befordras portofritt, kan även avlämnas genom bud. Som bud kan vem som helst användas. Försändelsen skall ha inkommit till adressaten senast klockan 18.00 valdagen. Rösten är ogiltig, om försändelsen kommit för sent eller om Wahlschein ej bifogats eller om försäkran saknas å Wahlschein. Adressaten antecknar på varje försändelse dess ankomsttid samt förvarar den under lås. Sammanräkning av röster, som avgivits genom Briefwahl, göres av särskilda valnämnder.

Utöver dessa mera allmänna regler för underlättande av deltagandet i val tjänar vissa andra bestämmelser samma syfte. Sålunda kan vissa större anstalter bilda särskilda anstaltsvaldistrikt, medan i vissa mindre anstalter finns möjlighet att rösta inför en rörlig valnämnd.

Möjligheten till förbättringar inom ramen för nu gällande system för poströstning

Vad som härvidlag i första hand skulle kunna komma i fråga är en utbyggnad av systemet med poströstning å sjukhusen.

För närvarande är det endast på vissa sjukvårdsanstalter som röstning anordnas å valdagen. Vallagarna anger icke i vilken utsträckning postanstalter skall inrättas å sjukvårdsanstalterna för att möjliggöra röstning därstädes, utan det ankommer i stället på Kungl. Maj:t att bestämma härom. Något formellt hinder möter således icke att inrätta postanstalter å sjukhusen i större utsträckning än vad nu är fallet.

Däremot är det icke möjligt att utan ändring i vallagarna anordna poströstning jämväl på andra vårdanstalter än sjukhusen i den särskilda ordning, som gäller för dessa.

Beträffande frågan om en utökning av poströstningen till *nya kategorier sjukhus*, må framhållas, att det icke kan vara ändamålsenligt att inrätta postanstalter på smärre sjukvårdsanstalter än vad nu är fallet, d. v. s. sådana som har mindre än 25 vårdplatser. Det synes vidare tveksamt, om röstmottagning kan anordnas å andra slags sjukvårdsanstalter än vad för närvarande sker. Frågan om på vilka sjukhus röstning lämpligen bör ske var föremål för överväganden av 1944 års vallagssakkunniga, då dessa behandlade det tidigare omnämnda förslaget om ambulerande röstmottagare på sjukhus. Härvid framhölls, att med hänsyn till smittofaran borde epidemisjukhusen undantagas. I fråga om sinnessjukhusen och vid andra sjukhus inrättade sinnessjukavdelningar samt därmed likartade anstalter ansåg de sakkunniga rent principiella skäl tala för att röstning där borde få äga rum. De sakkunniga hänvisade i detta sammanhang till att å dessa sjukvårdsanstalter vårdades icke blott de, som är sinnessjuka i egentlig mening och på grund därav är eller kan bliva omyndigförklarade, utan även ett förhållandevis stort antal personer, som endast lider av lättare

nervösa åkommor. Sinnessjuka eller personer, som lider av nervösa rubbningar av svårare art, borde dock enligt de sakkunniga icke beredas särskild möjlighet att utöva den rösträtt de kunde äga, därest de icke blivit omyndigförklarade. Att skilja mellan svårare och lättare fall torde understundom möta svårigheter, och ett avgörande av denna fråga, vilket icke torde kunna anförtros annan än vederbörande läkare, skulle kunna förorsaka irritation hos patienterna och eventuellt föranleda överklagande av val. De sakkunniga fann, att med hänsyn till vad sålunda anförts, röstning icke i något fall borde få ske å sinnessjukhus och därmed likartade anstalter. — Icke heller å sjukvårdsanstalter inom fångvården ansåg de sakkunniga, att röstning borde ske.

Ehuru de vallagssakkunnigas ovan återgivna uttalanden icke direkt tog sikte på det system med poströstning å sjukhusen, vari de sakkunnigas förslag utmynnade, utan på det dessförinnan diskuterade systemet med ambulerande röstmottagare, synes de av de sakkunniga uppdragna riktlinjerna i huvudsak ha följts vid besluten om inrättande av postanstalter på sjukhus å valdagen. I första hand har därvid ifrågakommit lasarett samt vissa andra sjukhus av lasarettskaraktär, såsom garnisonssjukhus, anstalter för vanföra, pensionsstyrelsens fristående anstalter och anstalter för kirurgisk tuberkulos. Vidare har poströstning ägt rum å förlossningsanstalter, tuberkulossjukvårdsanstalter, kronikerhem och en del enskilda sjukhem, liksom även å de avdelningar å epidemisjukhusen, som använts för vård av andra patienter än sådana, som lidit av smittosamma sjukdomar.

De skäl som 1944 års vallagssakkunniga åberopat mot röstning på epidemisjukhus och sinnessjukhus torde alltjämt äga giltighet. Vad fångvårdens sjukvårdsanstalter angår, torde frågan om poströstning för dem som vårdas å dessa vara beroende av huruvida det över huvud taget kan anses lämpligt med särskilda åtgärder för att underlätta valdeltagandet för personer, som är intagna å fångvårdsanstalter. Härtill återkommer utredningen i ett följande kapitel.

Av det ovan anförda torde framgå, att det knappast är möjligt att utsträcka poströstningen till flera kategorier sjukvårdsanstalter än vad för närvarande är fallet. Genomföres icke någon generell lösning av de sjukas röstningsproblem, vilken med fördel kan tillämpas jämväl beträffande sådana sjuka, som vårdas å sjukhus, bör poströstningen bibehållas å sjukhusen i nuvarande utsträckning. Därvid skulle dock röstningen kunna underlättas genom att postfunktionären på särskild begäran besöker den sjuke i det rum, där denne vårdas. Det torde dock i detta sammanhang böra framhållas, att 1944 års vallagssakkunniga just i den omständigheten, att väljaren själv fick uppsöka röstmottagaren, såg en garanti för att väljaren handlade frivilligt och utan obehörig påtryckning.

Det kan också övervägas om poströstning icke borde anordnas även på andra anstalter än sjukvårdsanstalter. I första hand skulle därvid ålder-

domshemmen kunna ifrågakomma. Några principiella betänkligheter här-
emot torde icke föreligga. Poströstning förekommer för övrigt redan nu
vid de särskilda sjukavdelningar, som finns inrättade vid vissa större ålder-
domshem. Däremot torde genomförandet av en sådan reform vara förenad
med stora praktiska svårigheter. Antalet ålderdomshem är betydande, men
flertalet hem är förhållandevis små. Sålunda uppgick, enligt statistisk års-
bok för Sverige 1960, antalet ålderdomshem den 31 december 1958 till 1 363,
varav dock mindre än hälften eller 627 hade mer än 20 platser. Även om de
allra minsta ålderdomshemmen skulle undantagas enligt samma regler som
gäller beträffande sjukvårdsanstalter, skulle dock poströstningen å ålder-
domshemmen bli mycket personalkrävande. Då postens personella resur-
ser redan nu är hårt ansträngda å valdagar, synes det tveksamt, om för
närvarande ytterligare biträde från postens sida kan påräknas vid valen.
Misslyckas försöken att generellt lösa frågan om de sjukas röstning, torde
dock denna utväg böra närmare undersökas. Det torde icke vara uteslutet,
att samma postfunktionärer, som på valdagen tjänstgör som röstmottagare
å postkontoren, i en del fall skulle kunna utnyttjas även för röstmottag-
ning å ålderdomshemmen, eftersom postanstalterna endast är öppna under
en förhållandevis kort tid under valdagen och ålderdomshemmen icke säl-
lan är belägna i närheten av postkontoren. Utredningen har dock icke an-
sett sig böra nu framlägga något förslag härom, särskilt som reformen på
grund av det stora antalet smärre ålderdomshem skulle få en begränsad
räckvidd, om en kategoriklyvning efter storleken skulle ske.

Väljarklientelet på ålderdomshemmen har icke heller en sådan samman-
sättning, att poströstningen framstår som den ändamålsenligaste vägen för
att möjliggöra röstning för dem av de där intagna, som icke kan inställa
sig vid valförrättningen i valdistriktet.

De som är intagna å ett ålderdomshem torde i de flesta fall tillhöra den
kommun, där hemmet är beläget. Det synes därför naturligtast att, om sär-
skilda åtgärder anses böra vidtagas för att underlätta röstningen för de å
ålderdomshemmen intagna, anknyta dessa åtgärder till valförrättningen
i det egna valdistriktet. En sådan anknytning är möjlig, vare sig man för
en mer generell lösning av de sjukas problem väljer systemet med ambule-
rande röstmottagare eller med valesedelsförsändelser.

Avslutningsvis vill utredningen i detta sammanhang erinra om det vid
remissbehandlingen av 1958 års promemoria framförda förslaget om att
tillåta även sådana sjuka, som icke vårdas å sjukhus, att poströsta å hem-
orten, varvid drive-in-röstning skulle kunna anordnas för dem, som hade
svårigheter att vid röstning i valdistriktet taga sig in i vallokalen. I orter
med mer än ett postkontor skulle således något av dem kunna utväljas för
sådan röstning, och särskilda åtgärder härför vidtagas. Det synes sannolikt,
att en sådan anordning skulle innebära en avsevärd lättnad för en del väl-
jare, bl. a. invalider med egna fordon. Mot en sådan lösning av frågan om

de sjukas röstning kan emellertid framställas samma huvudinvändning som mot det i 1958 års promemoria framlagda förslaget, nämligen den, att endast en förhållandevis liten del av de väljare det här är fråga om kan draga nytta av en sådan reform.

Olika alternativ till en generell lösning av frågan om de sjukas röstning

Skall även de sjuka, som vårdas i hemmen och icke alls eller endast med stor svårighet kan taga sig fram till någon vallokal, erhålla möjligheter till valdeltagande, torde man endast ha att välja mellan ett system med ambulerande röstmottagare och ett system med valesedelsförsändelser. En annan sak är, att båda systemen medger olika möjligheter att lösa de praktiska problem, som uppkommer vid den närmare utformningen.

A. Ambulerande röstmottagning

a) Organisationen

Denna kan utformas från två principiellt olika utgångspunkter: *antingen* skall röstmottagningen ske i anslutning till valförrättningen i respektive valdistrikt och bör då endast omfatta dem, som när röstmottagningen sker vistas inom de distrikt, där de är i röstlängden uppförda; dock att rätten att rösta i sådan ordning kan utsträckas till röstberättigade sjuka, som vistas i sin hemortskommun, även om de icke skulle befinna sig inom det egna valdistriktet; *eller* också kan ambulerande röstmottagning ordnas för alla sjuka väljare, som vistas inom valdistriktet — eller kommunen — oavsett var de är röstberättigade.

I förstnämnda fall kan de mottagna valesdlarna redovisas till respektive valförrättare i samband med valförrättningen, medan i det andra fallet valesdlarna måste redovisas direkt till röstsammanräkningsmyndigheten liksom nu sker vid poströstningen. I båda fallen kan bestämmelserna utformas så, att röstmottagning skall få ske endast å valdagen eller också få äga rum viss tid före valdagen. En ambulerande röstmottagning, som skulle kunna omfatta även sådana väljare, som befinner sig utom det valdistrikt eller i vart fall utom den kommun, där de är uppförda i röstlängden, skulle erbjuda stora praktiska svårigheter. Den erforderliga förhandsprövningen av rätten att rösta i sådan ordning torde svårligen kunna anförtros någon annan än valnämnden i hemorten, medan verkställigheten måste anförtros valnämnden i vistelsekommunen. Det synes därför nödvändigt att begränsa möjligheten att rösta i denna ordning till dem, som vistas inom hemortskommunen. Genomföres valutredningens förslag om en gemensam valnämnd i varje kommun, skulle det icke behöva möta några svårigheter att låta samma röstmottagare arbeta inom två eller flera valdistrikt. Det förslag till ambulerande röstmottagning, som redovisas i det följande, har

upprättats med utgångspunkt från att röstmottagarna skall vara representeranter för valnämnden och röstningen ingå som ett led i röstningen i det egna valdistriktet. Med en sådan ordning synes det ligga närmast till hands att begränsa röstmottagningen till själva valdagen. Ur väljarens synpunkt torde det i varje fall icke finnas någon anledning att låta röstmottagningen börja tidigare, utan det enda skäl, som skulle kunna åberopas för en sådan ordning är att röstmottagningen skulle få den omfattningen, att den icke kan medhinnas på en enda dag. Förhållandevis stränga krav måste emellertid uppställas för att få rätt att rösta inför ambulerande röstmottagare, varför antalet sådana röstande kan antagas bliva förhållandevis litet. Då det vidare framstår som i och för sig angeläget, att röstningen i största möjliga utsträckning koncentreras till valdagen, har utredningen i det följande utgått ifrån att röstmottagningen endast skall äga rum å valdagen.

b) *Rätten att få avlämna valsedel till ambulerande röstmottagare*

Denna måste redan av organisatoriska skäl göras beroende av en förhandsanmälan, som skall ha inkommit till valnämnden i god tid före valdagen, enligt valutredningens mening minst åtta dagar före valdagen. Röstning i sådan ordning bör endast medgivnas den, vars hälsotillstånd utgör ett bestämt hinder mot inställelse vid valförrättningen. Hindret bör styrkas med läkarintyg eller därmed jämförligt intyg, exempelvis av distriktssköterska. Att inställelse icke kan ske utan biträde av andra bör icke vara tillräckligt skäl för att röstning skall få ske i här avsedd ordning. Icke heller bör medgivande härtill lämnas den, som har möjlighet att rösta med äktamakeförsändelse. Väljarens hälsotillstånd skall således utgöra ett bestämt hinder för honom att uppsöka vallokalen. Det skulle även kunna ifrågasättas, om icke intyget jämväl borde innehålla uppgift om att väljarens hälsotillstånd icke gjorde honom urståndsatt att över huvud taget delta i valet. Något krav härpå torde dock svårligen kunna uppställas och synes icke heller vara erforderligt, då redan den omständigheten, att den sjuke under kontroll av en utomstående kunnat iordningställa en ansökan — som bör vara egenhändigt underskriven — torde vara en tillräcklig garanti för att hans hälsotillstånd medger ett deltagande i valet.

Även om sjukdomshindret kan styrkas, kan knappast valnämnden vara skyldig att under alla omständigheter ordna röstmottagning. Svårigheter möter dock att avgränsa de fall, då en vägran skulle vara motiverad. Skall ambulerande röstmottagning endast ske på valdagen, måste som allmän regel gälla, att röstmottagarna icke skall vara skyldiga att inställa sig hos väljare, som bor så avlägset, att röstmottagarna icke hinner redovisa mottagna valsedlar, innan den preliminära sammanräkningen påbörjas. Särskilda besvär över ett avslagsbeslut synes icke böra få anföras, när någon tid för prövning av sådana besvär ofta icke skulle stå till buds.

c) *Tillvägagångssättet vid röstningen*

Den som medgivits rätt att rösta inför ambulerande röstmottagare erhåller meddelande härom med angivande av den ungefärliga tid, då besök kan väntas av röstmottagarna, vilka såväl av praktiska skäl som av hänsyn till valsäkerheten bör vara minst två av valnämnden förordnade personer. Jämväl de som icke erhållit tillstånd, bör erhålla meddelande om valnämndens beslut, även om någon särskild besvärsmätt icke skulle förefinnas.

Valnämnden upprättar distriktsvis förteckningar över de personer, som medgivits rätt att rösta inför ambulerande röstmottagare. Dessa förteckningar kan göras så fullständiga, att de är att anse som utdrag ur röstlängden. Förteckningarna bör upptaga plats för anteckningar om mottagarna valsedelsförsändelser eller uppgift om att besök hos vederbörande avlagts, utan att dock någon försändelse avlämnats (röstmottagarna har ej erhållit tillträde eller väljaren har avstått från sin föresats att rösta). Något absolut krav på företeende av röstkort skulle således icke behöva uppställas.

Röstningen kan ordnas på samma sätt som poströstningen tillgår, sedan de särskilda röstlängdsutdragen avskaffats. Valsedeln nedlägges således i närvaro av röstmottagarna i ett innerkuvert, som tillhandahålles av dem. Detta kuvert bör vara av samma slag som det som användes vid röstning i vallokalen. Röstmottagarna övervakar att inläggandet sker ostört, men rätt att vid behov anlita biträde måste givetvis föreligga. Valkuvertet inlägges av en röstmottagare i ett ytterkuvert, försett med erforderliga uppgifter. Ytterkuverten bör vara tillgängliga på förhand, så att de med ledning av röstkortet kan ifyllas av väljarna med eller utan biträde av andra personer.

Röstmottagarna medtar valsedelsförsändelserna och överlämnar dem sedan till valförrättaren i respektive valdistrikt. Röstmottagningen måste vara avslutad i så god tid, att röstmottagarna hinner inställa sig i vallokalen, innan valförrättningen avslutats eller i varje fall innan den preliminära röstsammanräkningen påbörjats. De mottagna försändelserna överlämnas till ordföranden, och sedan ytterkuverten granskats, sker avprickning i röstlängden, varefter innerkuverten med valsedlarna nedlägges i valurnan tillsammans med övriga vid valförrättningen avgivna valsedlar.

B. *Röstning genom valsedelsförsändelse*

En sådan röstningsmetod för sjuka väljare bör i princip anordnas enligt samma regler som nu gäller för äktamakeförsändelse. Röstningen tillgår i detta fall på sådant sätt att den make, som vill begagna sig av rätten att avgiva sin valsedel i denna ordning, lägger in valsedeln i ett innerkuvert och därefter tillsluter detta. Inläggandet av valsedeln i innerkuvertet skall ske frivilligt. I närvaro av ett vittne — vilket ej får vara väljarens make eller barn till väljaren eller hans make — lägger väljaren sedan in innerkuvertet i ett ytterkuvert. Detta tillslutes därefter omedelbart av väljaren.

Väljaren undertecknar därefter en på ytterkuvertet anbragt förklaring, att det tillgått som nu beskrivits. Det åligger vittnet, att på ytterkuvertet intyga, att väljaren egenhändigt undertecknat nämnda förklaring. Väljarens make beger sig därefter till vallokalen och avlämnar där valsedelsförsändelsen till ordföranden vid valförrättningen. Den make, som avlämnar valsedelsförsändelsen, behöver ej själv vara röstberättigad.

I enlighet med det nu anförda skulle ett system med valsedelsförsändelser för sjuka väljare kunna utformas på följande sätt.

a) *Rätten att rösta genom valsedelsförsändelse*

I princip bör förutsättningarna för att sjuka väljare skall få rösta genom valsedelsförsändelse vara desamma som skulle gälla vid ambulerande röstmottagning, d. v. s. situationen skall vara sådan, att väljaren icke har några andra möjligheter att delta i valet.

Detta skulle innebära, att rätt att rösta genom valsedelsförsändelse endast skulle tillkomma sådana sjuka och gamla, vilka på grund av sjukdom eller ålder är helt ur stånd att personligen infinna sig vid valförrättningen. Det kan dock ifrågasättas, om man icke, när det gäller valsedelsförsändelse, kan vara något välvilligare än vid ett system med ambulerande röstmottagning och låta möjligheten att rösta genom valsedelsförsändelse stå öppen även för dem, vilka av enahanda anledning endast med stor svårighet kan inställa sig. Prövningen av frågan, huruvida rätt att rösta genom valsedelsförsändelse skall föreligga i det särskilda fallet, kan ske på olika sätt: antingen får det bliva beroende av väljarens egen bedömning, huruvida han befinner sig i ett sådant tillstånd, att han icke kan eller endast med stor svårighet kan förflytta sig till vallokalen, varvid dock även det vittne, som förutsättes skola närvara vid valsedelsförsändelsens iordningställande, måste vara av samma mening; eller också kan krav på en förhandsprövning genom valnämnden uppställas på samma sätt som under alla omständigheter måste ske, om alternativet med ambulerande röstmottagning väljes.

För att förebygga missbruk synes en förhandsprövning på grundval av intyg vara att föredraga. En sådan ordning skulle också innebära ett skydd för väljarna mot obehöriga påtryckningar.

b) *Tillvägagångssättet vid valsedelsförsändelsens anordnande och vidarebefordran till valförrättaren*

Den sjuke bör, på samma sätt som äkta make, ha att vid anordnandet av valsedelsförsändelse frivilligt inlägga sin valsedel i ett innerkuvert — som kan vara av samma slag som det som nu användes vid äktamakeförsändelse — och därefter tillsluta detta. Därefter tänkes väljaren skola i närvaro av ett vittne inlägga innerkuvertet i ett ytterkuvert, vilket omedelbart därefter tillslutes av väljaren. Även i detta hänseende överensstämmer proceduren

med förfarandet vid äktamakeröstning, och jämväl ytterkuvertet torde kunna göras gemensamt för båda formerna av valedelsförsändelse.

Vid äktamakeröstning är det, såsom tidigare nämnts, tillfyllest att den som anlitas såsom vittne ej är någon väljaren närstående person; till vittne får ej tagas väljarens make och ej heller barn till väljaren eller hans make. Då det gäller sjuka och gamla föreligger uppenbarligen viss risk för att dessa i samband med val är i alldeles särskild grad utsatta för obehörig påverkan. De är i många fall mindre motståndskraftiga än friska och unga människor och kan i sådana fall lätt bli offer för övertalningsförmågan hos starkare viljor. Dock är det naturligtvis felaktigt att tro, att ej samma risk i viss utsträckning förefinnes också vid äktamakeröstning.

Det är tydligt, att om sjuka och gamla skulle tillåtas rösta genom valedelsförsändelse på samma sätt som äkta makar, risken för obehörig påverkan skulle öka. Det gäller således att utforma förfarandet på sådant sätt, att detta ej inträffar. Svagheten i det nuvarande systemet, applicerat på de sjuka och gamla, ligger uppenbarligen i att till vittne vid valedelsförsändelsens anordnande kan anlitas praktiskt taget vem som helst utom de allra närmaste. Som tidigare framhållits, lär dock redan den omständigheten, att en förhandsprövning skulle ske, otvivelaktigt innefatta ett skydd mot obehörig påverkan. Röstningsproceduren skulle således komma att bli uppdelad på två skilda moment, vilket säkerligen skulle motverka en utveckling, som många fruktat för, då frågan om en utsträckt tillämpning av valedelsförsändelseinstitutet förts på tal: alltför nitiska representanter för de olika partierna, som genom hembesök hos sjuka och gamla söker förmå dem att rösta och även tillhandahåller dem valedlar för röstningen samtidigt som de besökande själva tjänstgör som vittnen. Ett fullt tillfredsställande skydd mot obehörig påverkan skulle dock icke metoden med förhandsprövning innebära, om rätten att själv utse vittne skulle vara så vidsträckt som nu är fallet vid röstning genom äktamakerförsändelse. De kategorier väljare det här är fråga om, särskilt åldringarna, kan också bli utsatta för påtryckningar från personer i sin närmaste omgivning — anhöriga eller vårdare — av vilka de ofta är mycket beroende. Uteslutna från att vittna bör därför vara alla personer, som tillhör samma hushåll som väljaren liksom även hans vårdare, även om denne icke tillhör samma hushåll. För att få en fullt tillfredsställande ordning torde det dock vara nödvändigt, att ytterligare starkt begränsa kretsen av vittnen. Dessa vittnen bör helst vara personer med särskilda kvalifikationer och med en sådan auktoritet att deras blotta närvaro vid valedelsförsändelsens anordnande utgör en garanti mot missbruk. I vittnets närvaro skall ju väljaren inlägga innerkuvertet i ytterkuvertet, och vittnet skall sedan intyga, att väljaren egenhändigt undertecknat den förklaring angående

tillvägagångssättet vid försändelsens anordnande, som finns anbragt å ytterkuvertet.

Då det gäller att bestämma, vilka som skall kunna komma i fråga som vittnen vid anordnande av valsedelsförsändelse för sjuka och gamla, torde man få inrikta sig på personer, som på grund av sin ställning åtnjuta sådant förtroende, att man kan utgå ifrån att de med fullständigt bortseende från sitt eget politiska engagemang eller hemvist skall på ett objektivt och riktigt sätt fullgöra sin grannliga uppgift. Kretsen av vittnen bör också — mätt i absoluta tal — vara så stor, att den som önskar påkalla närvaron av ett vittne kan finna honom på nära håll. En grupp, som ur nu angivna synpunkter träder i förgrunden, är nämndemännen. Beträffande dessa kan visserligen invändas, att de numera i allmänhet är utsedda under medverkan av de politiska partierna. De har emellertid efter avlagd domaredd deltagit i rättsskipningen, och man torde kunna förutsätta, att de skall vara fullt pålitliga även i det hänseende det här gäller. Den ifrågasatta uppgiften kan ej heller sägas vara direkt främmande för våra nämndemän; det är ju mycket vanligt — särskilt på landsbygden — att nämndemännen anlitas i en mångfald skiftande uppdrag. Nämndemanskåren är dessutom så stor, att man kan förvänta sig betydande effekt av dess medverkan. Enbart i Stockholm finns för närvarande 750 nämndemän; Göteborg har 330 nämndemän och Malmö 180. Kåren är dock icke så stor, att man kan lita enbart till nämndemännen. Lämpliga såsom vittnen torde även lands- och stadsfiskal få anses vara.

Det kan ifrågasättas, huruvida man ej skulle kunna anknyta föreskrifterna om behörighet att vara vittne till bestämmelserna i 33 kap. 25 § rättegångsbalken och som vittne godkänna alla där angivna personer, vilkas intyg om delgivning gäller som fullt bevis utan att därför erfordras att delgivningen skett efter förmäns uppdrag. Genom sistnämnda inskränkning skulle polismän vara uteslutna. Kretsen av personer, som skulle vara behöriga att tjänstgöra som vittnen skulle dock behöva vidgas till andra kategorier än stämningmän och med dem i sådant hänseende likställda personer. Med hänsyn till sådana sjuka och gamla, vilka vistas på sjukhus där poströstning ej är anordnad och vilka saknar möjlighet att rösta genom äktamakeförsändelse, torde även läkare vid sjukhuset böra få anlitas som vittne. Samma synes böra vara fallet med provinsialläkare och distrikts-sköterska. Härutöver lär vara erforderligt, att valnämnden äger förordna vissa personer att i nu avsedda egenskap medverka vid anordnande av valsedelsförsändelse. Det torde få förutsättas, att för uppgiften utses allenast personer, för vilka valnämnden hyser obegränsat förtroende. Dessa personer torde böra utses särskilt för varje val. Förteckning över de utsedda bör, med angivande av adress och telefonnummer, på lämpligt sätt kunngöras allmänheten i god tid före valet.

För de personer, vilka utrustats med ifrågavarande behörighet — aningen omedelbart på grund av lagen eller på grund av särskilt förordnande — torde ej böra föreskrivas någon direkt skyldighet att fullgöra uppgiften. Det är här fråga om personer i sådan ställning, att man torde kunna utgå ifrån, att de utan uttryckligt påbud kommer att känna det som en medborgerlig plikt att bistå de sjuka och gamla i det hänseende det här gäller. De väljare som skulle behöva sådan hjälp är icke så talrika, att uppgiften kan bli särskilt betungande för hela den kader av vittnen som ställs till deras förfogande. Med hänsyn även härtill bör det ej komma i fråga att ersättning av statsmedel skall utgå för uppdraget. Kommun bör dock icke betagas möjlighet att anslå medel till ersättning åt de av valnämnden som vittnen utsedda personerna, vilka finge bilda en reserv som efter anvisning av valnämnden skulle kunna anlitas, om den sjuke icke själv kunde komma i förbindelse med något behörigt vittne.

Sedan valedelsförsändelsen färdigställt på sätt ovan beskrivits, återstår *avlämnandet av försändelsen*. Detta bör, såsom vid äktamakeröstning, ske i vallokalen. Då äkta make röstar genom valedelsförsändelse, är det den andre maken som avlämnar försändelsen. På samma sätt kan det av naturliga skäl ej gå till, då sjuka och gamla röstar genom valedelsförsändelse. Här gäller det således att bestämma vem som i stället skall äga avlämna försändelsen.

Man kan naturligtvis tänka sig att den person, vilken anlitas som vittne, åtager sig att också vidarebefordra valedelsförsändelsen till vallokalen. Något hinder mot en sådan ordning bör rimligen icke uppställas. Tvärtom får det anses lämpligt att så sker. Man torde också kunna räkna med att vittnet gärna medverkar även i detta hänseende. Väljaren bör emellertid ej vara bunden av att hålla sig just till vittnet. Det förhåller sig onekligen så, att överbringandet av valedelsförsändelsen till valförrättarna är en i och för sig tämligen enkel akt i valproceduren. Uppgiften är ej svårare än att praktiskt taget vem som helst kan fullgöra den. Garantier måste emellertid finnas för att försändelsen under mellantiden ej öppnas eller därunder utsättes för andra obehöriga manipulationer. En förutsättning för hela det nya systemet med valedelsförsändelse är att ytterkuvertet ej efter tillslutandet kan öppnas eller förvanskas utan att detta mycket lätt kan upptäckas vid försändelsens avlämnande. Det torde ej erbjuda någon större teknisk svårighet att konstruera kuverten på sådant sätt, att det icke blir möjligt att utan mycket stor risk för upptäckt utsätta desamma för åverkan. Vid sådant förhållande torde det knappast möta någon betänklighet att låta avlämnandet av valedelsförsändelsen ske genom den, vilken väljaren efter gottfinnande utser för uppgiften. Det kravet torde dock böra uppställas, att budet är en till vuxen ålder kommen person. Lämpligen kan föreskrivas att den, som anlitas för att överlämna valedelsförsändelsen till valnämnden, ej får vara omyndig. Däremot bör icke krä-

vas, att budet skall vara röstberättigat. Motsvarande krav har genom lagändring 1957 borttagits, då det gäller äktamakeröstning.

Budets uppgift inskränker sig i allmänhet till att efter mottagandet av valsedelsförsändelsen förvara och vid valförrättningen avlämna densamma. Ordföranden, som mottager valsedelsförsändelsen, bör därvid ägna försändelsen en mera noggrann granskning än vad som är brukligt vid mottagande av äktamakeförsändelse. Särskilt bör han ge akt på att försändelsen ej utsatts för åverkan eller skada, som tyder på obehöriga manipulationer. Finnes grundad anledning till misstanke att ytterkuvertet efter tillslutandet blivit öppnat, får försändelsen ej mottagas. Ordföranden skall naturligtvis också kontrollera, att ytterkuvertet är försett med de uppgifter och underskrifter, som enligt vad förut nämnts fordras för att försändelsen skall vara giltig. Anteckning om valnämndens beslut om väljarens rätt att rösta i denna ordning bör även vara införd i röstlängden. Ordföranden bör även kontrollera, att den som bevittnat försändelsen verkligen varit därtill befogad. Befinnes allt vara i sin ordning, bör ordföranden — såsom fallet är vid äktamakeröstning — bryta ytterkuvertet och därefter, sedan innerkuvertet granskats på sedvanligt sätt, nedlägga detta i valurnan. Eventuella anmärkningar, som kan utgöra hinder för mottagandet, bör delgivas den person som medfört försändelsen, så att denne i sin tur kan framföra dem till väljaren.

C. De olika metodernas fördelar och nackdelar

Då det gäller att välja mellan de nu nämnda båda metoderna må till en början framhållas, att ett system med ambulerande röstmottagare innefattar någonting absolut nytt i förhållande till rådande förhållanden. Systemet med valsedelsförsändelse har däremot sedan länge praktiserats i vårt land, och en utbyggnad av systemet kan således bygga på de erfarenheter, som hittills vunnits av detsamma. Redan detta utgör otvivelaktigt en omständighet, som talar till förmån för metoden med valsedelsförsändelse.

Ur valsäkerhetssynpunkt erbjuder däremot denna metod vissa problem, vilka skulle undvikas, om man i stället valde systemet med ambulerande röstmottagare. Eftersom dessa skulle övervaka, att själva inläggandet av valsedeln i innerkuvertet sker utan insyn, innebär detta system samma garantier mot obehörig påverkan som då röstningen sker inom en vallokal. Någon motsvarande uppgift har icke ansetts kunna åläggas den person, som tjänstgör som vittne vid en valsedelsförsändelses iordningställande. Bortsett från den olika ställning ett av väljaren tillkallat vittne intager i jämförelse med en röstmottagare, som framträder som representant för valnämnden, är en kontroll av inläggandet icke möjlig, om icke väljaren är skyldig att för ändamålet använda ett innerkuvert av särskild typ, som endast kan erhållas genom röstmottagaren; själva inläggandet skall ju

ske på sådant sätt, att valhemligheten är tryggad även i förhållande till röstmottagaren.

Ur säkerhetssynpunkt måste det vidare vara en fördel, att röstmottagarna omedelbart omhändertager ytterkuvertet med innehåll. Härmed får också själva röstningen anses avslutad. Skall däremot röstningen ske genom valsedelsförsändelse, ankommer det på väljaren själv att ombestyra, att försändelsen blir avlämnad vid valförrättningen, och röstningen kan icke anses som slutförd, förrän försändelsen mottagits av valförrättaren å valdagen. I detta fall uppkommer således problemet hur det skall förfaras, om en väljare, som begagnat sig av denna form för att avgiva sin valsedel, avlider före valdagen.

Ett system med ambulerande röstmottagning kan dock bli betungande för valnämnderna, om det skall göras fullt effektivt. Sannolikt måste man, som redan framhållits, av rent organisatoriska skäl begränsa röstmottagningen till sådana väljare, som vistas inom sitt eget valdistrikt eller i varje fall inom den kommun, till vilket valdistriktet hör. Skall röstmottagning endast äga rum på valdagen, är det ändock tveksamt, om röstmottagningen överallt kan medhinnas. Som redan framhållits i det föregående, kan långa avstånd och dåliga kommunikationer lägga hinder i vägen härför. Och även om röstmottagningen finge börja före valdagen, skulle det sannolikt möta stora praktiska svårigheter, att utan allt för stora kostnader ordna med röstmottagning för alla sjuka väljare, som kan vara i behov därav. I sådant fall skulle också uppkomma vissa praktiska problem beträffande de mottagna ytterkuvertens förvaring och redovisning.

Vid behandlingen av den nu berörda frågan om röstmottagning för sjuka väljare på avsides belägna platser kan man icke heller helt förbigå en annan omständighet, som kan påverka valet mellan de båda röstningsmetoderna: Är det icke sannolikt, att övriga medlemmar av den sjukes familj, vilka på grund av det långa avståndet kan anse sig förhindrade att taga sig fram till vallokalen och som dessutom kan vara bundna av vården av den sjuke, kommer att ha svårt att förstå, att de icke får avlämna sina egna valsedlar till valnämndens representanter, då dessa ändock befinner sig på platsen?

Slutligen må framhållas, att med den begränsade räckvidd ett system med ambulerande röstmottagning av praktiska skäl sannolikt måste få, det icke skulle bli möjligt att begränsa poströstningen på sjukhusen, något som däremot skulle kunna ske, om man stannade för ett system med valsedelsförsändelser.

De praktiska svårigheter, som ett system med ambulerande röstmottagare är ägnat att medföra för valmyndigheterna, kan i stor utsträckning undvikas, om i stället metoden med valsedelsförsändelser väljes. Detta är en direkt följd av den principiellt olika uppläggningsen av de båda metoderna. Vid en ambulerande röstmottagning är det valmyndigheterna, som

har att svara för att de väljare, vilka tillerkänts rätt att rösta i denna ordning, också får möjligheter att göra det, medan ett lagfästade av metoden med valsedelsförsändelser endast skulle innebära, att en särskild röstningsmetod ställdes till förfogande för vissa kategorier väljare, vilka får begagna sig av densamma, i den mån de själva kan skaffa sig de praktiska möjligheterna härtill. Renodlat kan denna principiella skillnad dock icke upprätthållas vid utformningen av de båda metoderna. Sålunda har i det föregående förutsatts, att det kan bliva nödvändigt att begränsa myndigheternas skyldighet att anordna ambulerande röstmottagning, medan å andra sidan ett krav på kvalificerat vittne vid valsedelsförsändelsens iordningställande kan föranleda, att valnämnden i viss utsträckning blir skyldig att medverka till att sådana vittnen verkligen står till buds. Den principiella skillnaden består dock, vilket bland annat är ägnat att medföra, att ett system med ambulerande röstmottagning ökar riskerna för överklaganden av valet.

Framför allt med hänsyn till valsäkerheten finns det inom valutredningen sympatier för den ambulerande röstmottagningen, men tveksamhet har dock yppats i fråga om de praktiska möjligheterna att genomföra ett sådant system.

Utbygges systemet med valsedelsförsändelser med förhandsprövning av rätten att rösta i denna ordning och krav på kvalificerat vittne vid försändelsens iordningställande, synes de tidigare farhågorna för valsäkerheten inom ett sådant system kunna undanröjas. Skulle emellertid en ordning med både förhandsprövning- och kvalificerat vittne te sig som alltför tungrodd eller svårigheter möta att tillgodose båda dessa krav, återstår att överväga ett slopande av kravet på kvalificerat vittne, dock endast under förutsättning att jävsbestämmelserna skärpes i förhållande till dem som nu gäller för vittne vid äktamakeförsändelse.

Då valet mellan de olika alternativen i betydande utsträckning är beroende av vilka praktiska möjligheter det finns att genomföra desamma, har utredningen ansett sig böra avvakta remissförfarandet, innan utredningen utarbetar ett detaljerat förslag i frågan. Det må erinras om att ett system med valsedelsförsändelser kräver ändring i § 24 riksdagsordningen. Beträffande systemet med ambulerande röstmottagning kan visserligen hävdas, att detta skulle vara förenligt med riksdagsordningens krav på personlig inställelse vid valförrättning, men skulle röstmottagningen behöva börja före valdagen, måste under alla omständigheter en ändring i riksdagsordningen ske.

KAPITEL 9

Vissa andra kategorier väljare, för vilka särbestämmelser ifrågasatts

I valutredningens uppdrag ingår att undersöka, i vilken utsträckning särskilda åtgärder kan vara motiverade för att underlätta valdeltagandet för sådana kategorier väljare, som icke alls eller endast med stor svårighet kan delta i valförrättningen i det egna valdistriktet. De väljarekategorier, vilkas problem tidigare behandlats i detta betänkande, är sjöfolket samt sjuka, invalider och åldringar.

I sitt första delbetänkande har utredningen därjämte behandlat frågan om den nomadiserande lappbefolkningens röstning. Utredningen har därvid intagit den ståndpunkten, att de förhållanden som sammanhänger med den för denna befolkningsgrupp säregna yrkesutövningen — renskötseln — icke kan motivera, att den upptages bland de yrkesgrupper, som äger rätt att rösta före valdagen. I anslutning härtill anförde emellertid utredningen, att frågan i vad mån bosättningsförhållandena i övrigt kunde motivera särskilda bestämmelser i syfte att underlätta deltagandet i allmänna val icke vore något speciellt problem för lappbefolkningen utan vore gemensamt för alla röstberättigade, som på grund av långa avstånd och mindre goda kommunikationer mellan hemorten och vallokalen eller vistelseorten och närmaste postanstalt hade svårt att på valdagen utöva sin rösträtt. I enlighet med direktiven kommer den sålunda berörda frågan om de avlägset boende väljarna att nu upptagas till behandling. Därjämte återstår att undersöka behovet av särbestämmelser för vissa andra kategorier väljare, nämligen de som är intagna i fångvårdsanstalter samt vissa yrkesgrupper.

A. Avlägset boende

Historik och reformkrav

Vid flera olika tillfällen har önskemål framställts om åtgärder för underlättande av valdeltagandet för avlägset boende personer. Härvid har framhållits, att i många fall, särskilt i Norrland, måste väljarna företaga långa och kostsamma resor för att inställa sig vid valförrättning. Detsamma gällde emellanåt också skärgårdsbefolkningen, för vilken det dessutom understundom kunde föreligga svårighet att inställa sig på grund av otjänlig väderlek.

I en vid 1925 års riksdag väckt motion (II: 127) hemställdes, att sådan ändring vidtoges i lagen om val till riksdagen, att röstberättigad, boende längre än 5 km från vallokal, ävensom sådan röstberättigad, vilken icke kunde komma dit annat än sjöledes, skulle äga rätt att genom valsedelsförsändelse till länsstyrelsen avgiva sin röst.

Konstitutionsutskottet framhöll i sitt utlåtande (nr 12), att redan det förhållandet, att förslaget stode i klar motsättning till de principer, som förut tillämpats på här ifrågavarande lagstiftningsområde, måste ingiva betänkligheter och att, om de dittills gällande grunderna för rätten att rösta utan personlig inställelse frånginges, gränserna för utövningen av ifrågavarande rätt skulle upprivas, och även åtskilliga andra kategorier väljare med fog kunde påfordra att erhålla möjlighet rösta medelst valsedelsförsändelse. Utskottet, som icke ville förneka, att vissa åtgärder för underlättande av valdeltagandet kunde vara behövliga inom områden, där avstånden till vallokaler vore långa och kommunikationerna bristfälliga, ansåg sig dock icke kunna tillstyrka den föreslagna anordningen samt hänvisade även till de tekniska svårigheter, som var förbundna med användningen av systemet med valsedelsförsändelse. De svårigheter för rösträttsutövning, som vållades av lokala förhållanden, borde enligt utskottets mening övervinnas på annan väg, särskilt genom ökning av antalet vallokaler inom områden, där så funnes nödigt.

Utskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Denna hemställan bifölls av riksdagen.

År 1927 verkställdes inom justitiedepartementet en undersökning angående åtgärder i ändamål att underlätta valdeltagandet för avlägset boende valmän å landsbygden. Frågan överlämnades till samma år tillkallade vallagstiftningsakkunniga. Bland de uppslag, som framkom, märktes förslag att beträffande valen till andra kammaren utsträcka tiden för röstavlämnningen till två eller möjligen flera dagar, eventuellt i förening med förläggande av valförrättningen till olika ställen inom valdistriktet för olika tider. I syfte att möjliggöra införande i vallagen av bestämmelser i denna riktning, framlades i proposition till 1928 års riksdag (nr 178) förslag om ändring av 17 § riksdagsordningen. Konstitutionsutskottet, som beträffande principfrågan om ett utsträckande av tiden för röstavgivningen till mer än en dag hyste vissa betänkligheter, fann sig dock i sitt utlåtande (nr 21) böra tillstyrka den föreslagna ändringen, vilken endast möjliggjorde men icke avgjorde en lösning i angiven riktning. Sedan första kammaren bifallit propositionen, och andra kammaren avslagit den, förföll emellertid frågan.

I en vid 1943 års riksdag väckt motion (II: 153) föreslogs, att i vallagen borde fastslås, att vallokaler skulle så förläggas, att avståndet till dessa endast i undantagsfall överstege 5 km, samt att de, som bodde avlägset från vallokaler, ävensom de, som icke kunde komma till dessa annat än

sjöledes, skulle erhålla rätt att före valdagen rösta å postanstalt. Konstitutionsutskottet framhöll i sitt utlåtande (nr 10), att vidsträckt möjlighet föreläge att vid de allmänna valen åstadkomma en ändamålsenlig valdistriktsindelning men att det svårligen låte sig göra att giva ännu mera preciserade bestämmelser i ämnet. Beträffande förslaget om en utvidgning av rätten till röstning före valdagen vid såväl andrakammarval som kommunalval anförde utskottet, att det knappast vore möjligt att i en lagtext närmare precisera den kategori väljare, som härmed avsåges. Ett tillmötesgående av motionärernas önskemål i denna del skulle medföra, att en betydande del av väljarkåren komme att tillerkännas rätt att rösta på postanstalt under ett större antal dagar. En lagändring i motionens syfte skulle därför framstå som en genomgripande ändring i nu gällande valsystem. Några bärande skäl härför hade emellertid icke förebragts av motionärerna.

Utskottet avstyrkte i enlighet härmed motionen, som även avlogs av riksdagen.

I sitt år 1945 avgivna betänkande angående underlättande av deltagandet i allmänna val (SOU 1945: 64) framhöll de sakkunniga bl. a., att bestämmelserna om röstning å postanstalt utom hemorten ej syntes böra utgöra hinder för att en person, som bor på långt avstånd från sin vallokal men nära en postanstalt utanför valdistriktet, å valdagen begiver sig till denna postanstalt och där avlämnar sin valsedel, under förutsättning att vistelsen å sistnämnda ort utgör hinder för honom att inställa sig i vallokalen. De sakkunniga anförde vidare:

Det kan emellertid även förekomma fall, då en person bor närmare en postanstalt inom valdistriktet än vallokalen. Att generellt utsträcka rätten att rösta å postanstalt till att avse jämväl postanstalt, som är belägen inom väljarens valdistrikt, torde dock icke böra ske. Röstning i sådan ordning skulle nämligen då kunna ske i mycket stor utsträckning, särskilt inom större orter, trots att något hinder för inställelse vid valförrättning icke förefunnes, och röstmottagaren skulle då bliva nödsakad att närmare pröva om sådant hinder föreläge, vilket emellanåt skulle kunna föranleda, att röstning förvägrades. Vistelse å annan ort än hemorten torde däremot i regel innebära sådant hinder, och detta behöver därför i allmänhet icke särskilt prövas.

Röstning å postanstalt inom valdistriktet skulle möjligen kunna tillåtas beträffande vidsträckt valdistrikt för personer, som bo på mycket långt avstånd från vallokalen. Ett närmare bestämmande härav i lagtext synes dock svårligen kunna ske, varför, om rätt till sådan röstning skulle införas, medgivande därtill i stället torde böra lämnas av vederbörande länsstyrelse, där så anses vara av behovet påkallat. Även detta skulle dock möta praktiska svårigheter, och tillämpningen därav skulle kunna bliva mycket olikartad i skilda delar av landet.

Till belysande av förevarande fråga lämnades därefter i betänkandet vissa uppgifter angående antalet valdistrikt och postanstalter i riket. Vid 1944 års andrakammarval uppgick sålunda antalet valdistrikt till 5 237, därav 4 356 på landsbygden och 881 i städerna. De sakkunniga ansåg sig även kunna konstatera, att indelning i valdistrikt var vanligare i Norrland med

dess fåtaliga men vidsträckta kommuner än i landet i övrigt. Av de nordligaste länen hade Västernorrlands län 249 valdistrikt, Jämtlands län 179, Västerbottens län 451 samt Norrbottens län 222.

Av dessa och andra anförda uppgifter ansåg de sakkunniga framgå, att i de nordligaste länen vallokaler i allmänhet funnes till sådant antal, att ett medgivande att rösta å postanstalt i stället för i vallokal i stort sett icke skulle medföra någon lättnad för väljarna.

Därefter fortsatte de sakkunniga:

Personer, som endast sjöledes kunna inställa sig i vallokalen, hava för närvarande rätt att före valdagen rösta å postanstalt, under förutsättning att de tillhöra besättning eller annan personal å fartyg eller personalen vid tull- eller lotsverket samt till följd av tjänstens utövning äro förhindrade att utöva sin rösträtt å valdagen. Att på samma sätt underlätta valdeltagandet för andra personer, som måste anlita båtlägenhet för att kunna inställa sig vid valförrättning, synes icke böra ske. Även härvidlag föreligga svårigheter att på lämpligt sätt avgränsa den kategori personer, som skulle komma i åtnjutande av denna förmån.

En utvidgning av rätten att rösta å postanstalt skulle vidare innefatta ett avsteg från principen, att röstning i största möjliga utsträckning bör ske å valdagen i valdistriktets vallokal, och skulle kunna medföra, att antalet valdistrikt minskades i syfte att nedbringa kommunernas kostnader för valen. De sakkunniga vilja framhålla angelägenheten av att för underlättande av valdeltagandet för avlägset boende personer åtgärder i stället vidtagas för utökning av antalet valdistrikt. Då annat lämpligt sätt för vinnande av detta syfte icke synes föreligga, kunna de sakkunniga icke i förevarande hänseende förorda ändring av gällande bestämmelser.

Vid 1949 års riksdag ifrågasattes i en motion (II: 161) bl. a. om icke en uppmjukning borde ske i fråga om rätten att rösta å postanstalt. Vägglängd och usla kommunikationer ansågs mer än väl motivera godtagandet av poströstning. Konstitutionsutskottet erinrade i sitt utlåtande (nr 22) till en början om vissa av generalpoststyrelsen utfärdade bestämmelser om poströstning samt anförde:

Enligt vad utskottet under hand inhämtat ha förevarande bestämmelser av de postala myndigheterna, såvitt rör landskommuner, så tillämpats, att med ort förståtts samhälle med tätare bebyggelse jämte landsbygden närmast däromkring. Inom vidsträckta landskommuner har väljare därför haft möjlighet att rösta å postanstalt under förutsättning att postanstalten icke är belägen vare sig inom det valdistrikt eller inom det tätortsområde, som väljaren enligt röstlängden tillhör. Genom den tolkning postverket sålunda givit åt reglerna om röstning å postanstalt har enligt utskottets mening hänsyn tagits till avlägset boende väljares intresse i den utsträckning, som för närvarande kan bedömas lämplig. Att anordna någon särskild form för röstupptagning bland avlägset boende och då särskilt bland lapparna skulle, såvitt utskottet kan finna, stöta på alltför stora tekniska svårigheter för att nu kunna förordas.

I enlighet med utskottets hemställan avslog riksdagen motionen.

I motionerna I: 199 och II: 255 vid 1953 års riksdag hemställdes om utredning och förslag om underlättande av deltagandet i allmänna val. I motionerna framhölls, att postanstalterna icke vore idealiska som röstmot-

tagare, samt anfördes, att det syntes enklast att de röstberättigade, som vore på främmande ort å valdagen, finge avlämna valsedel hos valnämnden i det distrikt, vari de då befunno sig. Konstitutionsutskottet, vars utlåtande (nr 6) godkändes av riksdagen, hemställde att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Valutredningen

Som framgår av den lämnade redogörelsen har de tid efter annan framlagda förslagen till åtgärder för att underlätta valdeltagandet för de avlägset boende väljarna icke lett till något resultat. Några särbestämmelser för denna väljarkategori finns sålunda icke hos oss, till skillnad mot vad fallet är exempelvis i Danmark. Bland de väljare, som där har rätt att före valdagen rösta inför röstmottagare, nämnes också sådana, som är bosatta på avlägset belägna öar, vilka icke utgör egna valdistrikt, om väljaren endast med stor svårighet kan komma till vallokalen.

Den negativa inställningen till de olika förslagen — vilka, sedan valseldsförsändelseinstitutet avskaffats för andra väljare än äkta makar, främst gått ut på att medgiva de avlägset boende väljarna rätt att poströsta före valdagen — har i första hand motiverats med svårigheten att i en lagtext närmare precisera denna väljarkategori. Att såsom även föreslagits låta rätten att rösta före valdagen bli beroende av om avståndet mellan bostaden och vallokalen överstiger en viss längd, innebär ingen tillfredsställande lösning, eftersom det icke enbart är avståndet utan även förbindelserna som är avgörande för möjligheten att utan alltför stora svårigheter uppsöka vallokalen.

Skulle man å andra sidan nöja sig med en mera allmän formulering i lagtexten — exempelvis att rätt att rösta före valdagen skall tillkomma »väljare, som på grund av långt avstånd och bristfälliga förbindelser mellan bostaden och vallokalen endast med stor svårighet kan inställa sig vid valförrättningen i det valdistrikt, där han är uppförd i röstlängden» — skulle rätten att rösta i angiven ordning ytterst bli beroende av väljarens egen skönmässiga bedömning, i varje fall om valmyndighetens prövning i likhet med vad nu är fallet vid röstning före valdagen endast skulle ske på grundval av en av väljaren avgiven försäkran.

I stället har vid behandlingen av de olika förslagen hänvisats till möjligheten att genom inrättande av nya valdistrikt minska avstånden till vallokalerna. Så har också kontinuerligt skett. Vid 1958 års andrakammarval var sålunda antalet valdistrikt 6 046, varav på landsbygden 4 627 och i städerna 1 419, en ökning sedan 1944 med över 800. Ökningen hade även kommit de nordligaste länen tillgodo. Sålunda hade valdistriktens antal ökat i Västernorrlands län med 60, i Jämtlands län med 36, i Västerbottens län med 37 och i Norrbottens län med 92. Ett genomförande av valutredningens förslag om gemensamma valnämnder i landskommuner torde komma att

underlätta en ytterligare uppdelning av valdistrikten, om så skulle anses erforderligt, eftersom antalet deputerade för valförrättningens genomförande kan vara mindre än antalet ledamöter och suppleanter i en valnämnd. Härtill kommer att de förbättrade kommunikationerna, framför allt bilismens utveckling och utbyggnaden av vägnätet, alltmer reducerat avståndens betydelse. Det torde därför med fog kunna göras gällande, att de avlägset boende väljarnas situation undan för undan förbättrats. Då de olägenheter av långa avstånd och dåliga förbindelser, som trots allt i vissa trakter kvarstår för väljarna, i första hand måste vara kännbara för sjuka, invalider och åldringar, torde en lösning av dessa väljarkategoriernas röstningsproblem ytterligare förbättra läget även för gruppen avlägset boende väljare.

Med hänsyn till det ovan anförda har valutredningen ansett sig sakna anledning att nu förorda ett frångående av den ståndpunkt statsmakterna tidigare intagit till frågan om särbestämmelser för sistnämnda väljarkategori. Utredningen vill emellertid framhålla, att en lösning av frågan om de sjukas röstning enligt något av de i betänkandet redovisade alternativen, samtidigt som den skulle minska behovet av särskilda åtgärder för de avlägset boende väljarna, skulle kunna underlätta genomförandet av sådana särskilda åtgärder, för den händelse något behov därav alltjämt skulle finnas. I båda alternativen förutsätts ju en förhandsprövning av valnämnden för att de sjuka skall få rätt att rösta i särskild ordning. Införes en förhandsprövning i nämnda fall, torde det icke vara otänkbart med en förhandsprövning beträffande de avlägset boende, verkställd av valnämnden enligt vissa i vallagarna uppdragna riktlinjer. Därmed skulle man kunna undanröja det hinder mot särbestämmelser, som ligger i svårigheten att avgränsa gruppen avlägset boende från övriga väljare.

B. Väljare, intagna i fångvårdsanstalt

Denna kategori väljare har icke varit föremål för samma uppmärksamhet som övriga kategorier, vilkas särskilda röstningsproblem tidigare behandlats av valutredningen. Förespråkare har dock icke saknats för att särskilda åtgärder skall vidtagas för att underlätta de intagnas röstning. Sålunda har Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund i skrivelse till valutredningen den 23 maj 1960, med anledning av en vid den senaste kongressen väckt motion, förklarat sig vilja fästa utredningens uppmärksamhet på det problem, som svårigheterna att utöva rösträtten utgör för de i fångvårdsanstalterna intagna. De som icke är gifta och icke heller beviljats permission på valdagen saknar — har det framhållits — varje möjlighet att utöva sin rösträtt. Förbundsstyrelsen har i yttrande över motionen anfört, att enligt från fångvårdsstyrelsen inhämtade uppgifter ungefär hälften av de röstberättigade intagna var gifta vid det tillfälle uppgifterna av-

såg samt att vissa intagna kunde förlägga sina permissioner så att de sammanföll med valdagen. Att generellt bevilja intagna permissioner för att de skulle bli i tillfälle att utöva sin rösträtt vore däremot enligt vad förbundsstyrelsen erfarit från fångvårdsstyrelsen icke möjligt att genomföra i praktiken.

Enligt valutredningens mening kan det icke anses i och för sig omotiverat att bereda i anstalt intagna möjlighet att rösta. Så sker exempelvis i Västtyskland, där särskilda valnämnder kan inrättas för olika slags anstalter, däribland fångvårdsanstalter. Utredningen har dock ansett, att även frågan om de intagnas röstning i viss mån är beroende av att frågan om de sjukas röstning bringas till en lösning. Skall särskilda anordningar vidtagas för att möjliggöra de intagnas röstning, torde poströstning inom de olika anstalterna vara den enda tänkbara utvägen. Införes ett system med valsefelsförsändelse för de sjuka och med dem jämställda väljare, kan detta komma att medföra en minskning av behovet av särskilda postanstalter å sjukhusen på valdagen och således öka de praktiska möjligheterna för postverket att åtaga sig nya uppgifter i fråga om allmänna val. Skulle å andra sidan en generell lösning av de sjukas problem icke kunna genomföras, kan tvärtom ökade krav på postverkets medverkan komma att ställas för att tillgodose dessa sistnämnda väljares intressen.

C. Vissa yrkeskategorier

De yrkesgrupper, som enligt bestämmelserna i vallagarna har rätt att rösta före valdagen, är alltså i huvudsak desamma, som tillerkändes denna rätt, då valsefelsförsändelseinstitutet år 1921 infördes.

Frågan om en utvidgning av rätten att rösta före valdagen har varit föremål för övervägande, bland annat av 1944 års vallagssakkunniga, som härom anförde följande:

I fråga om vilka personer, som böra hava rätt att rösta före valdagen, har önskemål framställts, att till de yrkesgrupper, som för närvarande äga denna rätt, borde hänföras även telegrafverkets personal. Som emellertid de som tillhöra denna personal, i motsats till de yrkesgrupper, som tillerkänts rätt att rösta före valdagen, icke annat än i undantagsfall torde hava sådan tjänstgöring å de dagar, sön- eller helgdagar, då val äga rum, att de till följd av tjänstens utövning äro förhindrade att utöva sin rösträtt å valdagen, synes enligt de sakkunnigas uppfattning, särskilt med hänsyn till möjligheten att å valdagen rösta å postanstalt, någon utvidgning av yrkesgrupperna till att omfatta nämnda personal icke böra ske. Även personer tillhörande andra yrkesgrupper kunna understundom anses vara till följd av tjänstens utövning förhindrade att rösta å valdagen. Att utvidga kretsen av dem som hava rätt att rösta före valdagen utöver de fall, där synnerliga skäl därtill föreligga, synes olämpligt även med hänsyn därtill, att valdagen därigenom skulle kunna berövas sin speciella karaktär och intresset för valen minskas. Röstning bör givetvis som regel äga rum å valdagen, och undantag härifrån bör medgivas endast där verkligt hinder föreligger att utöva rösträtten å nämnda dag.

Att någon systematisk översyn icke verkställts av bestämmelserna om rätt att rösta före valdagen torde bero på flera olika omständigheter.

Sålunda torde behovet av en utökning av de därtill berättigade yrkesgrupperna ha minskat genom den fortgående inskränkningen i söndagstjänstgöringen. Det behov av att rösta utanför det egna valdistriktet, som uppstått därigenom att allt fler väljare av olika skäl å valdagen vistas utom hemorten, kan i stor utsträckning tillgodoses genom poströstningen å valdagen. Denna rätt kan utnyttjas vare sig frånvaron från hemorten sammanhänger med yrkesutövningen eller icke. Vid vistelse utom riket är visserligen de faktiska möjligheterna att rösta inför särskilda röstmottagare, d. v. s. å beskickningar och konsulat, mer begränsade, men det är att märka, att väljare som planerar att avresa till utrikes ort, redan av denna anledning har rätt att poströsta före valdagen. På grund härav torde det knappast föreligga behov för en sådan väljargrupp som exempelvis personalen å de reguljära flyglinjerna att erhålla någon särskild rätt att rösta före valdagen.

Det torde dock icke kunna bestridas, att viss personal, som har att fullgöra tjänstgöring å valdagen, exempelvis personal på sjukhus samt brandmän och polispersonal, kan ha svårigheter att inställa sig vid valförrättningen, även om tjänstgöringen är förlagd till hemorten. Avstånden mellan hemmet och tjänstgöringsstället kan, exempelvis i en stad av Stockholms storlek, vara mycket betydande. Den utsträckning av tiden för vallokalernas öppethållande, som år 1960 genomförts beträffande andrakammarvalen och som kan förväntas ha återverkningar även i fråga om de borgerliga kommunalvalen, torde dock ha ökat möjligheterna att rösta för sådana, som har att i hemorten fullgöra tjänstgöring å valdagen.

Valutredningen har därför icke ansett sig böra framlägga förslag om att ytterligare yrkesgrupper skall få rätt att rösta före valdagen. Beträffande personal, som å valdagen tjänstgör å sådana sjukvårdsanstalter, där postanstalter finns inrättade, torde dock den lättnaden kunna införas, att väljare, som tillhör denna personal, får möjlighet att rösta å postanstalten, även om denna är belägen i vederbörandes hemort. Att sådan rätt icke förelagat torde på sina håll ha medfört en viss irritation bland de väljare, som på grund av sin jourtjänst haft svårt att lämna sjukhusen för röstningen.

KAPITEL 10

Verkan av att sigilleringsföreskrift åsidosatts

Gällande ordning

För att möjliggöra kontroll av att de vid ett val använda valsedlarna icke utsättes för obehörig behandling skall sigillering ske av valurnorna eller de omslag, vari valsedlarna inlagts, dels vid avbrott i valförrättning eller sammanräkningsförrättning dels vid förrättningarnas avslutande. Bestämmelser härom återfinnes beträffande andrakammarvalen i 66 §, 68 § 3 mom. e) och 5 mom., 83 §, 84 § och 87 § 1 mom. ValL samt beträffande kommunalvalen i 32 §, 33 § 3 mom., 34 § 1 mom. e) och g), 49 § 2 och 3 mom. och 52 § 2 mom. KVL.

I vallagarna finns visserligen icke direkt angivet, vilka påföljder ett åsidosättande av dessa säkerhetsföreskrifter skall ha, men svårigheterna att i dylika fall utesluta möjligheten av att valsedlarna varit utsatta för obehörig behandling har i betydande utsträckning föranlett kassering av valsedlarna och i vissa fall även ett upphävande av valet i vederbörande valkrets.

Fel, som medfört sådana konsekvenser, har i allmänhet hänfört sig till bristfällig sigillering av de valpaket, som efter valförrättningens och den preliminära sammanräkningens avslutande iordningställes för valmaterielens översändande till sammanräkningsmyndigheten. Därför kommer endast reglerna härom att närmare behandlas.

Beträffande förfarandet på vallokalerna i samband med valförrättningens avslutande föreskriver vallagarna, att när alla, som vid det för valförrättningens slut fastställda klockslaget äger tillträde till valet, avlämnat sina valsedlar, förklarar ordföranden röstningen avslutad. Därefter uttages valkuverten ur valurnan och räknas, varefter antalet valkuvert jämföres med antalet röstande enligt anteckningarna i röstlängden (68 § 1 och 2 mom. ValL och 33 § 1 och 2 mom. KVL). Vid andrakammarval liksom även vid flertalet kommunalval fortsättes förfarandet med en preliminär sammanräkning av valsedlarna, vilka uttages ur valkuverten och ordnas i grupper på visst i vallagarna angivet sätt (68 § 3 mom. ValL och 34 § 1 mom. KVL). Efter sammanräkningen inlägges valsedlarna i omslag. Å varje omslag skall antecknas vad det innehåller samt det valdistrikt, där förrättningen ägt rum. Omslagen skall vara av hållfast beskaffenhet samt omsorgsfullt förseglas under minst två närvarandes sigill, vilka sigill avtryckes å det vid den preliminära sammanräkningen förda protokollet. Vid de kommunalval, där

preliminär sammanräkning icke äger rum, är det i stället de öppnade valkuverten, som lägges in i omslag, vilka på motsvarande sätt förseglas.

Om icke valförrättaren också skall verkställa den definitiva sammanräkningen, såsom undantagsvis kan vara fallet vid kommunalval, skall de förseglade omslagen jämte valprotokollet och röstlängden av valförrättaren ofördröjligen insändas till den myndighet, som har att verkställa den definitiva röstsammanräkningen. Nämnda myndighet har att i god tid före sammanräkningen verkställa en förberedande granskning av ifrågavarande handlingar. Befinnes dessa därvid icke vara i behörigt skick, skall myndigheten, där så prövas nödigt, på lämpligt sätt införskaffa erforderliga upplysningar angående anledningen därtill (76 § sista stycket ValL och 43 § sista stycket KVL). Vid röstsammanräkningen skall sigillerna å omslagen jämföras med de sigill, som är avtryckta på protokollen. Förekommer därvid ej skälig anledning antaga, att omslag blivit efter tillslutandet öppnat, brytes förseglingen. I annat fall lämnas omslaget orubbat, och däri inneslutna valsedlar inverkar ej på valet (77 § 4 mom. ValL och 44 § 4 mom. KVL). I fråga om den fortsatta granskningen av de från valförrättarna insända valsedlarna föreskrives i 78 § ValL och 44 § 5 mom. KVL, att sammanräkningsmyndigheten skall pröva valsedlarnas giltighet och meddela de beslut, vartill valsedlarna och protokollen, med hänsyn jämväl till enligt 76 § sista stycket ValL — respektive 43 § sista stycket KVL — inhämtade upplysningar, må giva anledning.

Historik och reformkrav

Redan i 1909 års lag om val till riksdagen återfinner man sigilleringsföreskrifter av samma innehåll som de nu gällande. I ett år 1903 av därtill förordnade kommitterade avgivet betänkande med förslag till proportionellt valsätt vid val till riksdagens andra kammare uttalade de kommitterade i fråga om förfarandet efter den preliminära sammanräkningen, att särskilda försiktighetsmått borde iakttagas vid insändandet av röstsedlarna till länsstyrelsen. De kommitterade yttrade i detta sammanhang bl. a.:

Men på det att ingen misstanke sedan må kunna uppstå därom att allt icke försiggått riktigt och lagligt, hava kommitterade ansett nödigt att de vid valet avgivna röstsedlarna inläggas i ett hållfast omslag, som omsorgsfullt förseglas under minst tre närvarandes sigill; att för behörig kontroll de åsatta sigillerna avtryckas i protokollet, — — — allt detta vid själva förrättningen. — — — Det lär härvid kunna antagas att valmyndigheten utan särskild föreskrift inlägger alla dessa handlingar i ett gemensamt yttre omslag och därvid särskilt iakttagar att de å röstsedelomslaget och protokollet åsatta sigillerna få sådant läge, att de skyddas för yttre skada.

I 1909 års vallag återfanns föreskrifterna om sigillering av valpaketen före deras insändande till sammanräkningsmyndigheten i 54 §, vilken motsvarade 68 § ValL. Då någon motsvarighet till den nuvarande preliminära

sammanräkningen icke förekom — bestämmelser om en sådan sammanräkning tillkom först år 1927 — var det de öppnade valkuverten som inlades i omslagen. Dessa omslag skulle därefter förseglas under minst två närvarandes sigill, vilka jämväl skulle avtryckas i protokollet. Ursprungligen fanns ej i 1909 års lag någon motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen i 76 § sista stycket ValL om skyldighet för sammanräkningsmyndigheten — länsstyrelsen — att verkställa en förberedande granskning av de från valförrättarna inkomna handlingarna. I 1909 års lag fanns i 56 § blott en föreskrift om sammanräkningsmyndighetens skyldighet att tillse att valmaterialet inkom från samtliga valdistrikt.

Däremot hade bestämmelsen i sistnämnda lag om den definitiva granskningen av omslagen i huvudsak samma innehåll som nu. Sålunda föreskrevs i 57 § sista stycket följande: »Protokollen över röstningen granskas var för sig, och sigillen å omslaget till de vid varje protokoll fogade valsedlar jämföras med de sigill, som äro å protokollet avtryckta. Förekommer därvid ej skälig anledning, att omslaget efter tillslutningen blivit öppnat, brytes förseglingen. I annat fall lämnas omslaget orubbat, och de däri inneslutna valsedlar inverka ej på valet.»

Bestämmelsen i 58 § samma lag var däremot mer knapphändig än den i nuvarande 78 § ValL och hade följande lydelse: »Efter det protokollen från de särskilda valdistrikten upplästs samt valsedlarna uttagits ur valkuverten och granskats, pröve Konungens befallningshavande valsedlarnas giltighet och meddele de beslut, vartill valsedlarna och protokollen må giva anledning.»

Ifrågavarande bestämmelser liksom deras motsvarighet i ValL har vid skilda tillfällen varit föremål för uppmärksamhet i riksdagen.

I anledning av en vid 1912 års riksdag väckt motion (II: 181) om åtgärder mot masskassering av valsedlar framhöll konstitutionsutskottet i sitt utlåtande (nr 37) bl. a. följande:

Det synes utskottet, att den största uppmärksamhet bör ägnas åt att i möjligaste mån genom lagstiftningsåtgärder söka förekomma upprepande av sådana fall, som de förut nämnda, där valmännen utan egen förskyllan på grund av valförrättarens felaktiga förfarande berövas sitt inflytande på valets utgång. Emellertid torde det vara förenat med synnerliga svårigheter att utfinna bestämmelser, som kunna skydda valmännens rätt härutinnan. Sålunda torde man icke genom lagstiftningsåtgärder kunna förekomma försummelser från valförrättarnas sida, och ej heller synes det med hänsyn till valsäkerheten vara lämpligt att göra någon eftergift i vallagens bestämmelser om valets förrättande.

Däremot kan det efter utskottets mening ifrågasättas, huruvida man icke i väsentlig mån skulle kunna nå det ovanberörda syftmålet därigenom att Konungens befallningshavande tillerkändes större frihet vid granskningen och prövningen av valprotokoll och försegling å valsedelskonvoluten. — — — Man kunde sålunda möjligen tänka sig bestämmelser av den innebörd, att Konungens befallningshavande, innan beslut om kassering fattades, på lämpligt sätt hade att göra sig underrättad om huru vid valförrättningen förfarits och att kassering icke skulle få äga rum, med mindre det för kontrollens skull visade sig vara nödvändigt. Emot

en dylik bestämmelse torde det emellertid kunna riktas den invändningen att den samma ur valsäkerhetens synpunkt måhända icke är tillräddlig, och utskottet har därför med hänsyn till frågans ovissa läge ej ansett sig kunna förorda någon särskild åtgärd.

Motionen ledde icke till någon riksdagens åtgärd.

I anledning av inträffade nya fall av masskassering återupptogs frågan av 1918 års riksdag, som i skrivelse till Kungl. Maj:t anhöll om utredning om de åtgärder, som kunde vidtagas för undanröjande av de olägenheter, vilka var förenade med masskassering av valsedlar.

Den begärda utredningen verkställdes av proportionsvalssakkunniga, vilka den 10 mars 1920 avgav ett betänkande angående åtgärder mot s. k. masskassering m. m. I sin redogörelse för anledningarna till masskassering av valsedlar erinrade de sakkunniga om föreskriften i 57 § i 1909 års vallag, enligt vilken kassering ägde rum om skälig anledning förekom att ett omslag, som innehöll valkuvert, blivit efter tillslutandet öppnat, samt framhöll, att dylik anledning brukade anses föreligga, då vallagens föreskrifter om försegling (54 §) ej blivit tillbörligen iakttagna. Jämväl av annan anledning kunde utan väljarnas eget förvållande kassering av valsedlar ske, bl. a. på grund av att de valkuvert, som valförrättarna hade att tillhandahålla väljarna, icke varit av föreskriven beskaffenhet. Dessa kuvert tillverkades icke då såsom nu är fallet uteslutande genom statsverkets försorg.

De sakkunniga diskuterade ingående olika åtgärder för att *förebygga masskassering*, nämligen *dels* administrativa åtgärder, främst promemorior till valförrättarna och möjlighet för dem att beställa valkuverten genom länsstyrelsen, *dels* ändringar i vallagstiftningen och *dels* införandet av ansvarsåföljd för försumliga valförrättare, i den mån sådan åföljd icke redan funnes stadgad. Vidare undersökte de sakkunniga möjligheterna att *minska omfattningen av olägenheterna av masskassering*, bl. a. genom införandet av en ordning med distriktsnyval, men framlade dock icke något förslag härom.

Icke heller införandet av särskilda ansvarsbestämmelser tillstyrktes av de sakkunniga, vilka däremot framlade förslag till förebyggande åtgärder i de två förstnämnda hänseendena. Av dessa torde förslagen till ändringar i vallagstiftningen ha det största intresset i detta sammanhang.

De sakkunniga erinrade i betänkandet om att redan med då gällande lagstiftning behövde en underlåtenhet att följa vallagens bestämmelser ovillkorligen medföra masskassering. Länsstyrelsen, som hade att granska valförrättningens överensstämmelse med laga föreskrifter, och regeringsrätten, som skulle pröva besvär över riksdagsmannaval, måste — framhöll de sakkunniga — nämligen på grund av 58 § vallagen vara berättigade att med hänsyn till i det särskilda fallet förekommande omständigheter avgöra, huruvida uraktlåtenhet att iakttaga vallagens föreskrifter skulle föranleda masskassering. Enligt vad de sakkunniga inhämtat

verkställde även vissa länsstyrelser, innan sammanräkningen började, en förberedande granskning av det från valförrättarna inkomna valmaterialet samt införskaffade i anslutning därtill erforderliga upplysningar och kompletteringar. Härigenom hade icke sällan föreliggande orsaker till masskasseringar undanröjts. De sakkunniga ansåg för sin del icke att ur valsäkerhetens synpunkt befogade invändningar kunde framställas mot stadganden, varigenom sammanräkningsmyndigheten uttryckligen tillerkändes något större frihet vid granskningen och prövningen av valmaterialet. I enlighet härmed föreslog de sakkunniga sådana tillägg till 56 och 58 §§ i 1909 års vallag, att länsstyrelsen skulle vara skyldig att verkställa en förberedande granskning samt att införskaffa erforderliga upplysningar om anledningen till att valhandlingarna till äventyrs icke vore i behörigt skick, ävensom att vid den slutliga granskningen taga hänsyn till sådana upplysningar.

Förslagen underställdes 1920 års riksdag genom proposition nr 327 och vann riksdagens bifall. Samma bestämmelser infördes jämväl i nu gällande lag om val till riksdagen, där de, såsom redan angivits, återfinnes i 76 § sista stycket och 78 §.

I en motion (I: 224) vid 1935 års riksdag hemställdes, att till undvikande av masskassering av valsedlar måtte föreskrivas, att samtliga valsedlar skulle inläggas i ett omslag. I sitt utlåtande (nr 4) över motionen hänvisade konstitutionsutskottet till de ovannämnda ändringarna i vallagstiftningen, vilka införts på förslag av proportionsvalssakkunniga, samt upp gav, att det därefter vid granskning av valhandlingar i flera fall förekommit, att vederbörande myndigheter med hänsyn till inhämtade upplysningar godkänt valsedlar, inlagda i felaktigt sigillerade omslag. Utskottet anförde vidare, att det kunde förväntas att på valförrättarnas försummelse beroende felaktigheter vid sigillering och vid andra i vallagarna föreskrivna åtgärder till valsäkerhetens bevarande komme att bli allt mera sällsynta, eftersom anvisningar för valförrättare utarbetades inom justitie- och socialdepartementen och genom länsstyrelsernas försorg tillhandahölls valförrättarna. Utskottet, som fann det vanskligt att i viss mindre detalj ändra det säkerhetsförfarande, vilket uppbyggts såsom ett helt för de offentliga valen, ansåg sig icke kunna tillstyrka motionen, då däri ifrågasattes rubbning av en ur säkerhets- och ordningssynpunkt värdefull bestämmelse, vars tillämpning icke kunde vara förenad med nämnvärd svårighet. I enlighet med utskottets hemställan avslogs motionen av riksdagen.

I anledning av en vid 1954 års riksdags höstsession framställd interpellation angående frågan, huruvida gällande bestämmelser angående försegling av valsedelspaket — utan att erforderlig säkerhet äventyrades — skulle kunna ändras, anförde chefen för justitiedepartementet bland annat följande. Det syntes icke vara så lätt att finna något förfarande, som var enklare än det nuvarande men likväl erbjöd tillräcklig grad av säkerhet. Det

borde också beaktas, att rådande ordning gällt sedan lång tid tillbaka och var väl inarbetad samt att man löpte risk för att misstagen, i varje fall till en början, ökade i antal, så snart nyheter infördes på ett område som detta. Stränga krav borde också gälla i ifrågavarande avseende. Förfarandet måste nämligen vara sådant, att man tveklöst kunde avvisa varje misstanke, att obehörig åtgärd vidtagits med valsedlarna.

I syfte att minska riskerna för kassation av valsedlar hemställdes i motioner (I: 63 och II: 83) vid 1955 års riksdag om utredning och därav föranlett förslag till ändrade bestämmelser angående försegling av s. k. valsedelspaket. Konstitutionsutskottet förklarade i sitt utlåtande (nr 6) att det delade den uppfattning, som chefen för justitiedepartementet tillkännagett i sitt interpellationssvar angående vikten av säkerhetsåtgärder på förevarande område. I fortsättningen anförde utskottet:

Genom föreskriften att de omslag, i vilka valsedlarna inneslutas, skola förseglas under minst två närvarandes sigill, vinnes tillfredsställande garanti för att obehörig åtgärd icke vidtages med valsedlarna under tiden mellan valförrättningen och den slutliga sammanräkningen. Förfarandet vid sigillering är tämligen enkelt. Enär reglerna härom gällt sedan lång tid tillbaka ävensom tydligt framgå av de promemorior samt formulär till omslag och protokoll, vilka vid valen tillhandahållas valförrättarna, kunna dessa knappast vara okunniga om förfarandet. Det måste därför antagas, att förelupna felaktigheter i allmänhet berott därpå att valförrättarna icke iakttagit tillräcklig noggrannhet. Även om det skulle vara möjligt att finna något annat förfarande, som erbjuder tillräcklig grad av säkerhet — — — är det vid sådant förhållande antagligt, att felaktigheter ledande till masskassering av valsedlar icke skulle kunna undgås genom införande av andra säkerhetsföreskrifter. Det må vidare framhållas, att ett åsidosättande av sigilleringsföreskriften icke under alla förhållanden torde behöva medföra, att valsedlarna förklaras ogilla. Upplysningar, som sammanräkningsmyndigheten införskaffat rörande anledningen till den bristfälliga sigilleringen, lära nämligen kunna giva vid handen, att skälig anledning icke förekommer till antagande att omslag blivit efter tillslutandet öppnat. På grund av vad sålunda anförts anser utskottet skäl icke föreligga att tillstyrka utredning i ämnet.

Motionerna avslogs av riksdagen.

Slutligen väcktes vid 1959 års riksdag motioner (I: 188 och II: 241) med hemställan, att frågan om ogiltigförklaring av valförrättning på grund av oriktig sigillering av s. k. valsedelspaket skulle hänskjutas till 1955 års valutredning och att förslag till ändring av härom gällande bestämmelser skulle senare föreläggas riksdagen. I sitt över motionerna avgivna utlåtande (nr 12) hänvisade konstitutionsutskottet till direktiven för valutredningen och framhöll att dessa direktiv redan omfattade det i motionerna väckta spörsmålet. Motionerna föranledde icke någon riksdagens åtgärd.

Valutredningen

Föreskrift rörande sigillering av valsedelsomslag har funnits sedan år 1909. Ända sedan tillkomsten har denna bestämmelse föranlett ofta uppmärk-

sammade olägenheter i tillämpningen på grund av den masskassering av valsedlar, som gång efter annan blivit en följd av att bestämmelsen icke iakttagits. Myndigheterna har också sedan lång tid tillbaka haft sin uppmärksamhet riktad på behovet av åtgärder för att motverka masskassering av valsedlar på grund av fel från valförrättarnas sida.

Det torde med fog kunna påstås, att från myndigheternas sida gjorts allt vad som rimligen kan begäras i form av utfärdandet av *anvisningar* samt utarbetandet av *formulär och i övrigt ändamålsenlig valmateriel* i syfte att förebygga fel och försummelser med avseende å sigilleringen. I de formulär till valprotokoll, som fastställts av Kungl. Maj:t, angives i kronologisk ordning de olika i valet och den preliminära röstsammanräkningen ingående momenten. Omedelbart ovanför platsen för protokollförarens underskrift finns följande text anbragt: »Samtliga omslag förseglades med — — — olika sigill, vilka här nedan finnas avtryckta.» Före ordet »olika» finns en asterisk med följande förklaring: »Antalet; minst två olika sigill skola användas.» Nedanför platsen för protokollförarens underskrift finns plats angiven för avtryck av två sigill. Ytterligare finns en bekräftelse av följande innehåll: »Att detta protokoll vid valförrättningen upplästs och befunnits riktigt, därvid kontrollerats, att omslagen förseglats med de ovan avtryckta sigillen, bekräftas.» Härunder finnes plats för namnunderskrifter för ordföranden vid valet och för två av valnämndens ledamöter.

Å de kuvertomslag som tillhandahålles valförrättarna finnes angivet att å omslagen skall anbringas två närvarandes sigill och att sigillen jämväl skall avtryckas i protokollet.

Vid senare års val har valförrättarna tillhandahållits — förutom särtryck av respektive vallagar — en inom inrikesdepartementet utarbetad promemoria, vari i översiktlig form givits en redogörelse för vad valförrättarna har att iakttaga. I en särskild punkt av denna promemoria lämnas anvisning om påskrift och sigill på omslag, varjämte vikten av att dessa regler iakttagas inskräpes genom följande kursiverade erinran: »Iakttag noga, att varje omslag skall förseglas med minst två olika sigill samt att dessa sigill skola avtryckas å valprotokollet. Underlåtenhet att iakttaga detta kan medföra kassering av valsedlarna och upphävande av valet.» I en annan punkt av promemorian inskräpes — likaledes med kursiv stil — att i samband med valprotokollets uppläsning och påskrivande skall kontrolleras »att samtliga omslag förseglats med minst två olika sigill samt att dessa sigill avtryckts å protokollet». Förutom att valförrättarna tillhandahållits författningstexten och promemorian har länsstyrelserna i stencilerade anvisningar inskräpt bl. a. vikten av att vederbörliga kontrollåtgärder vidtoges och att ordföranden hade ett personligt ansvar för att så skedde.

Detta oaktat har sigilleringssfel av valsedelspaket icke visat någon tydlig tendens att minska i antal. Vid 1958 års stads- och kommunalfullmäktigval förordnades om omval i icke mindre än tio fall på grund av att fel före-

lupit vid sigilleringen av valsedelspaket. Nämnas kan också att vid de samtidigt med nämnda val hållna landstingsmannavalen masskassering i nio fall ägde rum som en följd av sigilleringsfel. I vad mån sigilleringsfel föranlett masskassering av sedlar vid sedan år 1940 hållna andrakammarval och landstingsmannaval framgår av *tabell 1. Tabellerna 2 och 3* utvisar i vilken utsträckning besvär anförts och bifallits vid andrakammarval samt vid efter år 1940 hållna landstingsmannaval, stads- och kommunalfullmäktigval. Av i tabell 3 angivna 38 val, som efter besvär blivit upphävda har orsaken i icke mindre än 30 fall varit att reglerna om sigillering av valsedelspaket icke iakttagits. Övriga sigilleringsföreskrifter har däremot icke annat än undantagsvis föranlett masskassering av valsedlar eller upphävande av val.

Frågan om *ansvarspåföljd för försumlige valförrättare* har varit föremål för justitieombudsmannens uppmärksamhet, närmast till följd av de omval som måste företagas vid 1958 års kommunalval på grund av att valförrättare åsidosatt gällande föreskrifter i fråga om sigillering av valsedelsomslag. (Justitieombudsmannens ämbetsberättelse till 1960 års riksdag, sid. 306 och följande.)

I berättelsen behandlades den principiella frågan om valförrättare kunde dömas till ansvar för sådan försumlighet, varvid anfördes:

Skyldighet att tillse att försegling av omslag och sigillering av valprotokoll sker på behörigt sätt åvilar valförrättarna, d. v. s. ledamöterna av valnämnd eller magistratens deputerade.

Beträffande frågan huruvida valförrättare är underkastad ämbetsansvar må till en början framhållas, att det aldrig ifrågasatts annat än att ordförande i valnämnd — liksom magistrat och dess deputerade — har sådant ansvar för av honom i denna hans egenskap vidtagna åtgärder. Däremot har i visst sammanhang — låt vara i försiktig form — uttryck givits för den uppfattningen, att i övrigt valförrättare på landet icke vore underkastad ämbetsansvar enligt 25 kap. 11 § strafflagen (se riksdagens skrivelse nr 113/1918 s. 18 och proportionsvalssakkunnigas betänkande den 10 mars 1920 om åtgärder mot s. k. masskassering m. m. s. 14—15). Det synes emellertid ur principiell synpunkt svårigen kunna göras skillnad mellan valnämnd, å ena sidan, och sådana organ som exempelvis pensionsnämnd, nykterhetsnämnd etc., å andra sidan, vilka senare otvivelaktigt äro underkastade ämbetsansvar. I rättstillämpningen har också ansetts att ämbetsansvar åvilar ledamot av valnämnd på landet (så t. ex. i en av hovrätten för Övre Norrland den 14 november 1959 given dom). För min del har jag ej anledning intaga annan ståndpunkt.

Justitieombudsmannen fann, att ur allmänpreventiv synpunkt starka skäl talade för att de felaktigheter, som föranlett undersökningen, blev föremål för beivran. Emellertid erinrade han samtidigt om att i valutredningens uppdrag ingick att verkställa en översyn av vissa säkerhetsföreskrifter i vallagarna, däribland bestämmelserna om försegling och sigillering av valsedlar och valsedelspaket, samt att enligt direktiven därvid bor-

de undersökas i vad mån det vore möjligt — utan att valsäkerheten äventyrades — att skapa enklare regler och i högre grad än för närvarande låta den faktiska betydelsen av ett avsteg från reglerna vara bestämmande för den verkan avsteget skulle ha.

Sitt beslut i ärendet redovisade justitieombudsmannen på följande sätt:

I betraktande av att bestämmelserna på hithörande område sålunda kunna väntas komma att uppmjukas fann jag, att ett beivrande av de begångna felen för att för framtiden inskräpa kravet på ett noggrant iakttagande av gällande bestämmelser icke kunde anses oundgängligt ur allmänpreventiv synpunkt. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt — bl. a. det förhållandet att liknande försummelser tidigare förekommit vid upprepad tillfällen utan att föranleda åtal — ansåg jag mig kunna, med stöd av stadgandet i 4 § instruktionen för riksdagens ombudsmän, låta bero vid en allvarlig erinran till valnämndernas ledamöter om vikten av att vid valförrättningar gällande bestämmelser noggrant iakttagas.

För väljarna måste det framstå som stötande, att en försummelse från valförrättarens sida medför att deras röster icke kommer att inverka på valet. Icke heller framstår det som tillfredsställande, att ett oriktigt förfaringsätt av valförrättaren leder till att nytt val — förenat med olägenheter för väljarna och icke oväsentliga kostnader för det allmänna — måste hållas.

Vallagens säkerhetsföreskrifter, vari bestämmelserna om sigillering utgör ett led, är emellertid av synnerlig betydelse för att förhindra att en förvanskning av valresultatet skall kunna äga rum. Det måste också vara av största vikt att man tveklöst skall kunna avfärda varje misstanke att obehörig åtgärd vidtagits med valsedlarna.

Självfallet kan man tänka sig andra förfaranden, som erbjuder lika hög grad av säkerhet som det nu tillämpade. Emellertid torde man svårigen kunna finna ett enklare tillvägagångssätt utan att eftersätta viktiga säkerhetssynpunkter. Dessutom står knappast något system till buds, mot vilket fel icke skulle kunna bli begångna.

De nu gällande sigilleringsföreskrifterna, som måste sägas vara mycket enkla, har gällt sedan lång tid tillbaka och är väl inarbetade. Rent allmänt kan sägas att föreskrifterna fyllt sin uppgift att trygga valsäkerheten. Om säkerhetsföreskrifter av annat slag skulle införas, kan antagas att miss tagen i varje fall till en början skulle öka i antal. Utredningen anser därför att sigilleringsföreskrifterna bör bibehållas.

Det återstår emellertid att undersöka, om ett åsidosättande av dessa föreskrifter också skall behöva, i den utsträckning som alltjämt är fallet, leda till masskassering av valsedlar, även om varje anledning saknas till antagande, att de begångna felen utnyttjats till att utsätta valsedlarna för obehörig behandling.

Redan nu gäller visserligen att en underlåtenhet att följa vallagarnas föreskrifter om försegling av omslag och sigillering av valprotokoll icke

med nödvändighet medför kassering av de berörda valsedlarna. Även om en sådan underlåtenhet i och för sig anses utgöra »skälig anledning antaga, att omslag blivit efter tillslutandet öppnat», kan dock detta antagande vederläggas av andra omständigheter. Därvid må erinras om den utredning sammanräkningsmyndigheten i samband med den förberedande granskningen har att föranstalta om, därest anledning därtill föreligger. Blir resultatet av denna utredning negativt, vilket ofta torde vara fallet, kvarstår emellertid antagandet om att omslaget blivit efter tillslutandet öppnat. De däri inneslutna valsedlarna måste då kasseras, vilket sker i den formen, att omslaget lämnas orubbat (77 § 4 mom. ValL och 44 § 4 mom. KVL). En kassering av valsedlarna förutsätter alltså icke att det även finns anledning att antaga, att valsedlarna utsatts för obehörig behandling, och någon undersökning huruvida så kan vara fallet företages därför icke. Genom bestämelsen om att omslaget vid kassering skall lämnas orubbat har man tvärtom betagit sammanräkningsmyndigheten möjligheten att genom en jämförelse mellan det faktiska innehållet i omslaget och anteckningarna om innehållet i valprotokollet och å omslaget få belägg för att några obehöriga åtgärder icke vidtagits med valsedlarna och sålunda knappast heller med omslaget.

Denna regel, enligt vilken omslaget skall lämnas orubbat såvida misstanke föreligger om att omslaget blivit öppnat efter tillslutandet, blir dock fullt förklarlig, i fall man beaktar att den kvarstått oförändrad ända sedan 1909. Vid denna tid förekom icke någon preliminär sammanräkning i egentlig mening. Valkuverten räknades visserligen men inlades sedan oöppnade i ett eller flera omslag. Eftersom det enda man kunde veta om innehållet var att det skulle bestå av ett antal valkuvert från ett visst valdistrikt, var det meningslöst att i kontrollsyfte bryta omslaget.

I dessa hänseenden är förhållandena helt förändrade sedan bestämmelser om preliminär sammanräkning av valsedlarna år 1927 införts i ValL och därefter även i KVL. Vid denna sammanräkning sorteras de som giltiga ansedda valsedlarna i olika grupper efter väljarbeteckningen, och anteckningar om antalet sedlar i varje grupp sker dels i valprotokollet dels å de olika omslagen. Helt uttömmande är visserligen icke denna redovisning av valsedlarna, eftersom den i allmänhet icke anger förekomsten av olika valsedelstyper med samma väljarbeteckning och icke heller eventuella strykningar å valsedlarna. Men partierna begagnar sig ofta endast av en enda valsedelstyp inom en och samma valkrets, och förekomsten av strykningar är vanligen mycket ringa. Även om en granskning av valsedlarna icke skulle kunna innefatta full bevisning om att valsedlarna är desamma, som vid den preliminära sammanräkningen inlagts i ett felaktigt sigillerat omslag, torde dock resultatet av denna granskning tillsammans med övriga förekomna omständigheter många gånger ge ett fullt tillräckligt stöd för ett antagande, att någon obehörig åtgärd icke vidtagits med valsedlarna.

Valutredningen föreslår därför, att bestämmelserna i 77 § 4 mom. ValL och 44 § 4 mom. KVL ändras på sådant sätt att omslagen skall brytas, även om sigillen å desamma icke är i behörig ordning. Frågan om de i sådana omslag inneslutna valsedlarna skall tillåtas inverka på valet, får därefter bli beroende av huruvida sammanräkningsmyndigheten vid sin prövning av samtliga förekomna omständigheter finner skälig anledning föreligga antaga, att valsedlarna icke blivit utsatta för obehörig åtgärd, trots att föreskrivna säkerhetsåtgärder åsidosatts. Denna princip torde böra komma till uttryck i ett tillägg till 78 § ValL och 44 § 5 mom. KVL av följande lydelse: Hava föreskrivna säkerhetsåtgärder beträffande valsedlars förvaring åsidosatts, skall denna omständighet icke medföra att valsedlarna förklaras ogilla, därest skälig anledning förekommer till antagande, att obehörig åtgärd icke på grund av åsidosättandet vidtagits med valsedlarna.

KAPITEL 11

Bestämmelserna rörande valsedels giltighet

Enligt riksdagsordningen skall riksdagsmannaval förrättas med slutna sedlar. För kommunalvalens del återfinns motsvarande bestämmelser i kommunala vallagen. Vid valen skall begagnas valsedlar av vitt papper utan kännetecken (59 § ValL och 23 § KVL). Det ankommer på väljarna själva att uppgöra eller anskaffa valsedlar; dock skall blanketter till valsedlar tillhandahållas i vallokalen. I verkligheten användes dessa blanketter sålunda utan de politiska partierna ombesörjer tryckning av valsedlar, som genom partiernas försorg tillhandahålles väljarna. Enligt en under år 1960 i vallagarna införd bestämmelse skall särskilt utrymme, där valsedlar kan utläggas, finnas anordnat antingen i anslutning till vallokalen eller, om så ej lämpligen kan ske, i denna.

Å valsedeln skall enligt särskilda regler uppföras namn å de personer, som den röstande avser att välja.

Ovanför namnen skall enligt 59 § andra stycket ValL utsättas en, två eller tre beteckningar i ord för viss grupp väljare eller för samverkande sådana grupper eller för viss meningsriktning (väljarbeteckning). Jämlikt 23 § första stycket KVL skall å valsedel ovanför namnen utsättas partibeteckning och må vidare förekomma dels ovanför partibeteckningen en kartellbeteckning dels mellan partibeteckningen och namnen en fraktionsbeteckning. Dessa stadganden har emellertid suspenderats och ersatts av de bestämmelser, som under motsvarande lagrumsbeteckningar upptagits i lagen den 30 maj 1952 med vissa bestämmelser om val till riksdagens andra kammare för perioden 1953—1956 respektive lagen den 12 mars 1954 med vissa bestämmelser om kommunalval för perioden 1955—1958 m. m. Sedermera har utfärdats liknande bestämmelser för val till riksdagens andra kammare beträffande perioden 1957—1960 den 23 mars 1956 och beträffande perioden 1961—1964 den 8 april 1960 samt för kommunalval beträffande perioden 1959—1962 den 28 mars 1958.

Enligt dessa bestämmelser skall å valsedel såväl vid riksdagsmannaval som vid kommunalval *ovanför namnen* utsättas *partibeteckning*. I lagtexten definieras partibeteckning såsom »partinamn eller annan beteckning i ord för viss grupp av valmän eller för viss meningsriktning».

Vidare må jämlikt 59 § ValL och 23 § KVL *nedanför namnen* såsom *valkrets-beteckning* anbringas beteckning för den valkrets sedeln avser. För

de kommunala valen må vidare nedanför namnen vara såsom *valbeteckning* anbragt en av beteckningarna »landstingsmannaval», »kommunalfullmäktigval», »municipalfullmäktigval», »stadsfullmäktigval», »kyrkofullmäktigval för församlingen», »kyrkofullmäktigval för samfälligheten» eller »kyrkofullmäktigval för skoldistriktet» eller annan beteckning i ord för ifrågavarande slag av val.

Om valsedel utformats i strid mot nu angivna regler eller om den upptager något utöver vad som uttryckligen är tillåtet medför detta som regel att den är ogiltig. De felaktigheter som orsakar kassering av valsedlar finns angivna i 79 § Vall och 25 § KVL. Med den lydelse, som dessa lagrum skall ha enligt de för nyssnämnda valperioder utfärdade lagarna, är sådan valsedel ogill

1. till vilken använts annat än vitt papper eller å vilken finnes något kännetecken, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt;

2. vilken saknar partibeteckning eller upptager sådan å annat ställe än ovanför namnen eller vilken upptager mer än en beteckning ovanför namnen;

3. vilken upptager valkrets-beteckning och vid kommunalval valbeteckning å annat ställe än nedanför namnen; samt

4. vilken icke upptager något giltigt namn; dock att vid andrakammarval valsedel skall tillgodoräknas det parti, vars partibeteckning den bär, därest anledningen till att den ej upptager något giltigt namn är att samtliga namn skall anses som obefintliga på grund av att sedeln icke såsom första namn upptager någon för partiet anmäld kandidat.

Innehåller ett valkuvert två oliklydande valsedlar eller flera än två valsedlar eller jämte valsedel annat än sådan sedel, ogillas samtliga dessa sedlar. Finnes i ett kuvert två likalydande valsedlar, räknas däremot den ena som giltig. Regeln att två oliklydande valsedlar i samma kuvert skall vara ogilla är dock för kommunalvalens vidkommande modifierad genom vissa särbestämmelser, som gäller då två eller flera val samtidigt äger rum.

Utöver här uppräknade orsaker till rösters kassering tillkommer främst de fall, då valkuverts innehåll utgöres av annat än valsedel eller av blank eller sönderriven sedel. Från dessa fall, liksom även från de fall då valkuvert innehåller två olika valsedlar eller flera än två valsedlar, bortses i den följande framställningen. Icke heller kommer någon närmare redogörelse att lämnas för de fall, då röstning ägt rum inför röstmottagare och kassering sker utan att valkuverten blivit brutna.

Rörande reglerna om valsedels utformning kan rent allmänt sägas, att deras syfte är att säkerställa icke blott att valsedeln får ett sådant utseende att rösträtten kan med valhemlighetens bevarande fritt utövas utan även att full klarhet kommer att råda om den mening, åt vilken avgiven valsedel ger uttryck. Det är med hänsyn härtill nödvändigt, att i lagen klart utsäges, vilka uppgifter en valsedel minst skall innehålla för att kunna god-

tagas. I enhetlighetens och ordningens intresse måste det å andra sidan vara förbjudet att därutöver tillföra valsedeln andra uppgifter än som kan vara uttryckligen tillåtet. För att i görligaste mån undvika kassationer bör reglerna om valsedelns utseende och innehåll vara klara och entydiga. De bestämmelser, som nu gäller i detta avseende, kan sägas vara i allt väsentligt ändamålsenliga. Således kan nämnas, att vid 1958 års val till andra kammaren icke fullt två promille av de röstades valsedlar kasserades som följd av att reglerna om valsedelns form ej iakttagits. Motsvarande promilletal vid det samma år hållna landstingsmannavalet var ett. Redan med hänsyn härtill kan det synas tveksamt om ändringar i gällande bestämmelser bör vidtagas, i synnerhet som oförutsebara felaktigheter med kassation som följd erfarenhetsmässigt är att förvänta vid ändring av sådana formföreskrifter, om vilka här är fråga. Härtill kommer att reglerna om valsedlarnas form intimt sammanhänger med själva valsystemet. Som redan framhållits har också de provisoriska ändringarna i valsystemet föranlett ändringar i formföreskrifterna och i anslutning därtill jämväl i fråga om ogiltighetsanledningarna. Då det är att förvänta, att författningsutredningen kommer att upptaga dessa frågor till behandling, har valutredningen intagit den ståndpunkten, att ändringar i fråga om ogiltighetsanledningar, som grundar sig på de i vallagarna uppställda kraven på valsedlarnas form, icke för närvarande bör vidtagas, såvida detta icke är nödvändigt för att undanröja mera påtagliga olägenheter.

Av *tabellerna 4 och 5*, framgår i vilken utsträckning valsedlar och valkuvert på grund av fel, som begåtts av väljaren, förklarats ogiltiga vid senare års andrakammarval och landstingsmannaval.

Utredningen skall i det följande från de nu angivna utgångspunkterna upptaga de olika ogiltighetsgrunderna till behandling.

1. Ogiltighet på grund av att till valsedel använts annat än vitt papper eller att å valsedel anbragts kännetecken

Föreskriften att vid val skall begagnas valsedlar av vitt papper utan kännetecken är meddelad till skydd för valhemligheten. Redan enligt 1909 års lag om val till riksdagen gällde, att valsedel var ogiltig om därtill använts annat än vitt papper eller om därå fanns något kännetecken, som kunde antagas vara med avsikt där anbragt. I förarbetena till nämnda lag anfördes som skäl för att valsedel med kännetecken skulle vara ogiltig, att valmännen eljest skulle äga en utväg att, där de av en eller annan bevekelsegrund skulle finna sådant önskligt, angiva huru de röstat.

I en vid 1920 års riksdag väckt motion (I: 290) hemställdes om sådan ändring av förevarande bestämmelse i då gällande vallag, att valsedel endast skulle vara ogill, om valsedeln eller dess valkuvert innehöll något, som angav vem som avlämnat densamma. Konstitutionsutskottet avstyrkte

motionen (utl. nr 44) och anförde härvid, att en dylik ändring syntes vara otillfredsställande, då det icke torde vara möjligt att avgöra, huruvida ett å valsedel anbragt tecken vore ägnat att för någon eller några angiva den väljandes identitet; någon mildring av bestämmelserna i föreslagen riktning syntes alltså icke befogad. I enlighet med utskottets hemställan avsågs motionen.

Före tillkomsten av kommunala vallagen var även för kommunalvalens del bestämmelsen om kännetecken som ogiltighetsgrund utformad på samma sätt som i 1909 års vallag. I samband med den år 1930 genomförda lagstiftningen om kommunala val ändrades emellertid ifrågavarande ogiltighetsgrund till att avse endast fall, då å valsedel finns något kännetecken, som *uppenbarligen* blivit med avsikt där anbragt. Ändringen infördes i KVL på förslag av konstitutionsutskottet, som anförde (utl. nr 30/1930), att en bestämmelse, enligt vilken ogiltighet skulle inträda så snart kännetecknet kunde antagas vara anbragt där med avsikt, syntes för sträng, allra helst som i många fall osäkerhet på denna punkt kunde föreligga. Motsvarande ändring i Vall vidtogs år 1944 (prop. nr 10).

Frågan om att i lag reglera valsedlarnas storlek och papperskvalitet för att därigenom ytterligare säkra valhemligheten har vid skilda tillfällen, senast år 1951, varit föremål för behandling av riksdagen. Konstitutionsutskottet (ej enhälligt), som i sitt utlåtande (nr 13) avstyrkte vid nämnda års riksdag väckta motioner i ämnet, framhöll, att valhemligheten icke äventyrades genom den rådande friheten att vid allmänna val begagna valsedlar av olika storlek och papperskvalitet och att en dylik lagstiftning icke utan vägande skäl borde beslutas, bland annat därför att den skulle framtinga nya kassationsbestämmelser. På utskottets hemställan lämnades motionerna utan bifall av riksdagen.

Bestämmelsen att valsedel skall vara av *vitt papper* synes icke förorsaka väljarna några svårigheter. Kassation på grund av att denna bestämmelse blivit åsidosatt förekommer endast i mycket ringa utsträckning. Frågan om hur strängt kravet på vitt papper bör upprätthållas har dock varit föremål för uppmärksamhet. Sålunda har i motioner vid 1960 års riksdag (I: 146 och II: 179) hemställts om utredning beträffande sådana förtydliganden och förändringar i vallagarnas ordalydelse, att det bland annat klart framgick, huruvida till valsedel kan användas vitt papper med färgad linjering.

I sitt utlåtande (nr 10) i anledning av motionen anförde konstitutionsutskottet:

Frågan huruvida valsedlar, skrivna å linjerat papper, kunna anses giltiga eller ej har förelegat till bedömande i några fall, som underkastats regeringsrättsens prövning. I ett av dessa fall hade vid ett å kyrkostämma företaget val av ledamöter till församlings skolråd linjerat papper använts till några valsedlar.

Regeringsrätten fann därvid nämnda förhållande icke kunna föranleda till att ifrågakvarande valsedlar ansågos märkta (RÅ 1926 ref. 51). Det oaktat synes tvekan understundom föreligga om giltigheten av dylika valsedlar. Med hänsyn härtill är det önskvärt att denna tveksamhet undanröjes genom förtydligande av gällande bestämmelser härutinnan utan att valhemligheten äventyras. Spörsmålet om ett dylikt förtydligande av vallagarna kan förväntas bli behandlat av 1955 års valutredning. Denna verkställer nämligen översyn av bl. a. formalitetsreglerna rörande valsedlarnas utseende. Utskottet anser därför motionerna i denna del icke behöva föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Enligt valutredningen synes det uppenbart att, så länge valsedlarnas upprättande i princip ankommer på väljarna, en valsedel icke bör ogillas allena av den anledningen, att för densamma använts papper med sådan linjering, som allmänt brukas på det i handeln förekommande skrivpapperet. Därest föreliggande rättsfall icke skulle anses vara tillräckligt klarläggande, får utredningen hänvisa till att det formulär till spaltad valsedel, som i enlighet med vallagarnas bestämmelser fastställts av Kungl. Maj:t, förutsätter att valsedeln skall vara linjerad. Kravet på vitt papper för valsedeln gäller även i detta fall, och om användningen av linjerat papper i princip skulle vara förbjudet, skulle ett frångående av principen knappast vara tillräckligt motiverat av den omständigheten att linjeringen, då det gäller spaltad valsedel, kan anses ingå som ett led i själva upprättandet av valsedeln och således icke från början finns å det för valsedeln använda papperet.

Ett förtydligande av lagtexten i syfte att förhindra kassering av valsedlar, för vilka använts linjerat papper, synes därför icke vara erforderligt. Icke heller har utredningen ansett sig böra till närmare behandling upptaga den tidigare av riksdagen avvisade frågan om en reglering av valsedlarnas storlek och det till valsedlarna använda papperets kvalitet.

Föreskriften att valsedel, å vilken finns *kännetecken*, som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt, skall vara ogiltig, förorsakar i motsats till föreskriften om vitt papper kassation i relativt betydande omfattning. Statistiken synes dock härvidlag utvisa en nedåtgående tendens; i varje fall har antalet av denna anledning kasserade valsedlar icke ökat i takt med antalet röstande. Det torde också förhålla sig så, att märkningen i åtskilliga fall tillkommit i direkt syfte att få valsedeln kasserad och således inneburit, att väljaren velat rösta blankt.

Till att hålla kassationssiffrorna uppe har också bidragit, att bestämmelsen, ehuru tillkommen för att skydda valhemligheten, i praktiken tillämpats på ett sätt som går vida längre. I själva verket har den kommit att utgöra ett hinder mot att å valsedel anbringa något, som icke uttryckligen är tillåtet. Att så är förhållandet framgår otvetydigt av regeringsrättens praxis på området.

Behovet av en bestämmelse, som hindrar att valsedlar fördes med kännetecken, är uppenbart. Kravet på att väljarens identitet icke skall kunna avslöjas genom valsedeln innebär ett skydd för valhemligheten och kompletterar de regler, som i samma syfte uppställts i fråga om tillvägagångssättet vid själva röstningen. Väljaren skall icke genom att märka valsedeln kunna utvisa, hur han röstat, och icke heller skall en person, som vill begagna sitt inflytande över en väljare för att förmå honom att rösta på ett visst sätt, kunna genom att tillhandahålla väljaren en märkt valsedel få möjlighet att kontrollera att röstningen skett i enlighet med hans önskan. Ett märke, som åsatts valsedeln av annan person än väljaren själv, kan vara hur obetydligt som helst men ändå vara ägnat att för dess upphovsman identifiera valsedeln. Med hänsyn härtill torde det — såsom också framhållits av konstitutionsutskottet vid 1920 års riksdag — vara omöjligt för sammanräkningsmyndigheten att avgöra, huruvida ett å valsedel anbragt tecken är ägnat att för någon eller några ange den väljandes identitet eller icke. Valutredningen kan därför icke förorda, att bestämmelserna i vallagarna får en sådan utformning att valsedel, å vilken finns kännetecken som uppenbarligen blivit med avsikt där anbragt, skall vara ogill endast om kännetecknet är ägnat att röja väljarens identitet.

Valutredningen vill dock icke bestrida, att tillämpningen av nu gällande bestämmelser i vissa fall kan leda till resultat, som framstår som mindre tillfredsställande, i varje fall i jämförelse med vad som från andra synpunkter är tillåtet. Således anses en valsedel märkt och därför ogiltig, om ett namn är understruket eller ett kryss har satts framför ett namn, medan valsedlar med överstrukna namn godkännes, något som är en direkt konsekvens av vallagarnas föreskrift om att överstruket namn å en valsedel skall anses såsom obefintligt. Från identifieringssynpunkt föreligger dock icke någon skillnad mellan en valsedel med understruket namn och en med överstruket namn. Vidare torde rätten att egenhändigt skriva valsedeln, liksom även rätten att bland namnen på valsedeln upptaga sitt eget, öppna möjligheter att utan märkning av valsedeln i vallagarnas mening likväl nå samma resultat som med en märkning.

De möjligheter, som således finns att kringgå vallagarnas bestämmelser om märkta valsedlar, bör dock icke åberopas till stöd för en uppmjukning av dessa bestämmelser, vilka i och för sig synes vara utformade på ett tillfredsställande sätt. Det är närmast önskemålet om att tillgodose andra i och för sig berättigade intressen som medfört de nu berörda konsekvenserna vid tillämpningen. Rätten att stryka ett eller flera namn gör det således möjligt för en väljare att begagna en av partiet tillhandahållen valsedel, även om han icke vill skänka sin röst åt alla där upptagna kandidater. Möjligheten att upptaga sitt eget namn å valsedeln är återigen en konsekvens av att man icke velat införa någon allmän skyldighet för partierna att verkställa förhandsanmälan av kandidater. Med hänsyn till

de nu anförda omständigheterna har valutredningen icke ansett sig böra föreslå någon ändring i vallagarnas bestämmelser om valsedlars ogiltighet på grund av där anbragta kännetecken. Utredningen har dock förutsett, att de därmed sammanhängande problemen — vilka i än högre grad kommer att göra sig gällande om man vill öka möjligheterna till personval — uppmärksammas, då frågan om valsystemets utformning upptages till prövning.

Slutligen vill valutredningen understryka, att om bestämmelserna om kännetecken skulle ges en så begränsad räckvidd, att de endast komme att avse individuellt märkta valsedlar, det skulle bli nödvändigt med en särskild regel för att hindra väljarna och de politiska partierna att på valsedlarna anbringa andra uppgifter än vad sedlarna enligt lag får innehålla. En möjlighet härtill skulle kunna utnyttjas i propagandasyfte och bör därför ej tillåtas. Dessutom är det ett allmänt intresse att valsedlarna blir så enhetliga som möjligt. Nu gällande bestämmelser om ogiltighet av valsedel, å vilken anbragts kännetecken, har verkat i denna riktning.

2. Ogiltighet på grund av att partibeteckning saknas eller felaktigt utsatts

Bestämmelserna rörande valsedelns förseende med partibeteckning har såsom ovan angivits provisorisk karaktär. Denna provisoriska lagstiftning, som första gången genomfördes år 1952 i fråga om andrakammarval och år 1954 i fråga om kommunalval, har till syfte att åstadkomma större proportionell rättvisa mellan partierna än det i vallagarna upptagna systemet, enligt vilket flera väljarbeteckningar är tillåtna. Ifrågavarande bestämmelser har icke föranlett kassation i större omfattning. Det bör dock nämnas att vid 1954 års kommunalval förekommit ett antal fall, då valsedlar av regeringsrätten förklarats vara ogilla på grund av att partibeteckningens olika led upptagits på mer än en rad.

I två likalydande motioner (I: 81 och II: 108) vid 1955 års riksdag yrkades att ifrågavarande bestämmelser skulle ändras på sådant sätt att partibeteckningen skulle betraktas som en enhet, oavsett om den bestod av ett eller flera ord och upptog en eller flera rader. Konstitutionsutskottet hemställde i sitt över motionerna avgivna utlåtande (nr 7) att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd och anförde som skäl härför bl. a., att lagstiftningen var av provisorisk karaktär och att författningsutredningen hade att pröva kartellsystemet och andra spørsmål rörande väljarbeteckningar vid dess överväganden av ny vallagstiftning. Riksdagen avsåg motionerna.

Anledning saknas enligt utredningen att nu föreslå någon ändring i förevarande provisoriska bestämmelser, i synnerhet som väljarorganisationerna numera torde vara medvetna om de risker som är förbundna med att icke på valsedeln jämställa de olika leden av en partibeteckning.

3. Ogiltighet på grund av oriktig placering av valkrets-beteckning och valbeteckning

Genom år 1926 vidtagna ändringar i kommunallagarna bereddes möjlighet till gemensamt företagande av val av landstingsmän och av kommunal- eller stadsfullmäktige. I samband härmed meddelades -- för att förebygga förväxlingar vid samtidiga valförrättningar -- bestämmelser om att *valbeteckning* skulle få anbringas nederst å valsedelns framsida. Om valbeteckning upptogs på annan plats skulle valsedelns ogillas. Det ansågs att förväxling med väljarbeteckningen lätt kunde uppstå, om valbeteckningen finge placeras ovanför namnen, och anledning att tillåta valbeteckningens anbringande i valsedelns marginal ansågs heller ej förefinnas. — För att icke tillskapa en ny kassationsanledning gjordes bestämmelsen om valsedelns förseende med valbeteckning icke obligatorisk. Av samma anledning infördes en bestämmelse, som innebär att, om vid samtidigt hållna flera val väljaren förväxlar sedlarna, sedel som avgivits för visst val med valbeteckning för annat sådant val icke på denna grund skall vara ogiltig. Bestämmelserna angående rätt att å valsedel anbringa valbeteckning överfördes sedermera oförändrade till KVL.

Rätt att anbringa *valkrets-beteckning* å valsedel infördes i Vall och KVL år 1952 (prop. nr 207). Bestämmelsens syfte är att förebygga att väljaren av misstag använder valsedel för annan valkrets än den han tillhör. I den departementspromemoria, som låg till grund för lagstiftningen, framhölls bl. a., att det borde tillses att lagändringen icke utformades på ett sådant sätt att i stället andra kassationsgrunder tillkom. Härom anfördes i promemorian följande.

Det bör således icke komma i fråga att göra föreskriften om valkrets-beteckning obligatorisk. Men även om föreskriften göres fakultativ, uppkomma vissa kassationsproblem. Om valsedel får förseas med valkrets-beteckning, uppkommer nämligen fråga, huruvida den skall ogillas, om den enligt valkrets-beteckningen avser annan valkrets än den, för vilken den avgivits, men den eljest icke är ogiltig. Användande av valsedel med felaktig valbeteckning torde för närvarande utan särskild föreskrift föranleda kassering med undantag för vissa fall vid val som förrättats i samband med varandra. Kassation på grund av felaktig valkrets-beteckning på valsedelns kunde befaras komma att bli av större betydelse än den kassation som för närvarande måste ske vid användande av valsedlar som avse annan valkrets — på grund av att de icke upptaga något giltigt namn — eller annat val. Problemet är av särskild betydelse beträffande kommunalval inom en stor kommun med flera valkretsar, eftersom vid kommunalval valbarheten icke hänför sig till valkretsen utan till kommunen eller motsvarande. Valsedelns skulle därför kunna vara giltig ur synpunkten av att den upptar valbara namn, även om felaktig valkrets-beteckning används därför. Ett medgivande att förse valsedel med valkrets-beteckning skulle — som nämnts — syfta till att i möjligaste mån förhindra avlämnande av valsedlar, som icke äro giltiga, och felaktig valkrets-beteckning torde därför icke böra föranleda att valsedelns skall anses ogiltig. Av det sagda framgår dock att särskild föreskrift härom torde vara erforderlig.

En föreskrift om att valsedel icke skall ogillas på grund av att valsedel försetts med valkretsbeteckning avseende annan valkrets än den väljaren tillhör har också införts i KVL. För andrakammarvalen har ingen motsvarande regel upptagits, eftersom en valsedel med felaktig valkretsbeteckning vid dessa val regelmässigt antagits bli ogiltig redan av den anledningen, att den icke upptager något giltigt namn.

Vid de senaste andrakammarvalen har det dock i en del fall förekommit, att som något av de sista namnen på valsedlar avseende en viss valkrets upptagits namnet på en person, vilken varit valbar i angränsande valkrets, detta i syfte att möjliggöra att valsedeln skall bli giltig i sistnämnda valkrets. Valkretsbeteckningen torde dock medföra, att valsedeln blir ogill, eftersom medgivandet i 59 § ValL att åsätta valsedel sådan beteckning endast gäller beteckning för den valkrets valsedeln avser. I ValL finns, såsom redan framhållits, icke någon sådan undantagsbestämmelse som i KVL. Icke heller föreligger det lika starka skäl för en dylik bestämmelse för andrakammarvalens del. Vid dessa val kan med nuvarande valkretsindelning aldrig en person samtidigt vara valbar i två eller flera valkretsar, medan detta är vanligt vid kommunalvalen, exempelvis vid landstingsmannaval och vid fullmäktigeval i kommun, som är uppdelad i valkretsar. Det behov, som vid andrakammarvalen kan föreligga av en inom flera valkretsar gällande valsedel, torde kunna tillgodoses bl. a. genom användande av s. k. riksvalsedel på det sätt, som angives i följande avsnitt av detta kapitel.

4. Ogiltighet på grund av att valsedel saknar giltigt namn

Vår vallagstiftning är i princip utformad som ett val av person. Utvecklingen har emellertid lett därhän att valet av parti för de allra flesta väljare kommit att få betydligt större betydelse. Detta torde särskilt gälla vid andrakammarval och landstingsmannaval.

Vid remissbehandlingen av den promemoria, som låg till grund för lagstiftningen om rätt att på valsedel anbringa valkretsbeteckning, ifrågasatte en länsstyrelse i sitt yttrande om man icke kunde begagna en annan lagstiftningsteknik än den i promemorian föreslagna för att komma till rätta med den kassation, som kan följa vid användande av valsedel för annan valkrets än den väljaren tillhör. Man skulle, anförde länsstyrelsen, helt enkelt kunna avskaffa själva grunden för kassationen genom att borttaga bestämmelsen om att valsedel är ogiltig om den saknar giltigt namn. Eftersom man i verkligheten kommit långt bort från personvalmetoden, borde det enligt länsstyrelsen icke spela någon roll om i ett eller annat fall valsedel godkändes trots att den ej upptog giltigt namn. Departementschefen förklarade (prop. nr 207/1952) i anledning av länsstyrelsens angivna yttrande att det innebar en reform, som åtminstone ur principiell synpunkt var så genomgripande att den icke borde upptagas i den då aktuella lagstiftningsfrågan.

Såsom av den föregående framställningen framgår infördes rätt att å valsedel anbringa valkrets-beteckning främst för att väljarna icke av misstag skulle använda valsedel för annan valkrets än den han tillhör. Ett dylikt misstag kan nämligen få till följd att valsedeln blir ogiltig, emedan den saknar giltigt namn. Man förmodade att en bestämmelse, som medgav att valkrets-beteckning fick anbringas å valsedeln, skulle medföra att sådana misstag undveks i många fall. Emellertid har utvecklingen vid därefter hållna val visat att kassationen — framför allt av poströster — av nu ifrågasvarande anledning alltjämt är betydande. Antalet valsedlar utan giltigt namn utgjorde sålunda vid 1958 års val till andra kammaren omkring 3 300, varav drygt 2 300 avgivits inför röstmottagare. Motsvarande siffror för det samma år hållna landstingsmannavalet utgjorde respektive 1 000 och 400. Av de valsedlar, som vid nämnda riksdagsmannaval förklarats ogiltiga i anledning av att reglerna rörande valsedelns form icke iakttagits, utgjordes icke mindre än 59 procent av sådana, som icke upptog giltigt namn. Denna avsaknad av giltigt namn var vid detta val också den utan jämförelse vanligaste kasseringsorsaken bland de inför röstmottagare avgivna rösterna. Det synes tydligt att väljarna i dessa fall använt valsedlar från de valkretsar, inom vilka de röstat. Vid andrakammarvalet år 1960, då röstkortssystemet tillämpades för första gången, begagnade sig ett avsevärt större antal väljare av poströstning än tidigare. Däremot skedde emellertid icke någon motsvarande ökning av kasseringar på grund av att valsedel var utan giltigt namn. Antalet sådana kasseringar utgjorde vid nämnda val icke fullt 2 700, varav omkring 1 850 gällde valsedlar, som avgivits inför röstmottagare.

Det föreligger uppenbarligen ett starkt intresse av att i möjligaste mån nedbringa antalet kasserade röster. Den omständigheten att ett relativt stort antal röster regelmässigt ogiltigförklaras på en och samma grund — låt vara att en viss nedåtgående tendens kan skönjas — torde därför utgöra anledning att överväga, om åtgärder kan vidtagas för att åstadkomma en förbättring i detta avseende.

Såsom framgår av vad tidigare anförts är regeln, att valsedel skall vara ogiltig om den saknar giltigt namn, icke undantagslös. Om nämligen vid andrakammarval väljare använder sig av registrerad partibeteckning men underlåter att såsom första namn å valsedeln upptaga namnet å någon av partiets anmälda kandidater, anses visserligen sedelns samtliga namn såsom obefintliga men denna regel, som tillkommit i syfte att förhindra ett illojalt utnyttjande av registrerad partibeteckning, leder emellertid icke till att valsedeln ogiltigförklaras. Den skall i stället, oavsett att den ej upptager giltigt namn, tillgodoräknas det parti, vars partibeteckning den bär. Av förarbetena (prop. nr 139/1935) till denna bestämmelse framgår, att man visserligen ansett att valsedel, som sålunda saknar giltigt namn, principiellt borde vara ogiltig men att de olägenheter, som uppstår om sedeln tillgodo-

räknades vederbörande parti, vore mindre än olägenheten av att riskera kassering i större utsträckning.

Enligt utredningens uppfattning kan enahanda synpunkter läggas på förevarande spörsmål. Uppenbart är att införandet av möjlighet att å valsedel anbringa valkrets-beteckning icke haft åsyftad effekt. Det måste rent allmänt sett anses mindre tilltalande att en väljare, vars huvudintresse vid valet är att avgiva sin röst för visst parti, får denna röst kasserad därför att han förbisett att sedeln icke upptager namnet på någon som är valbar inom den valkrets, där väljaren är i röstlängd uppförd.

Den enda utvägen att helt eliminera denna kasseringsgrund synes vara att i enlighet med det tidigare omnämnda förslaget slopa ifrågavarande krav på giltigt namn.

De principiella betänkligheterna mot en sådan reform skulle måhända kunna övervinnas, om bestämmelsen härom utformades på sådant sätt, att den finge karaktär av ett undantag på samma sätt som den tidigare omnämnda bestämmelsen, vilken sammanhänger med skyddet för registrerad parti-beteckning. Om valsedel visserligen upptog namn på en person som vore valbar som riksdagsman ehuru icke i den valkrets, för vilken valsedeln använts, skulle valsedeln icke kasseras utan tillgodoräknas partiet. En ytterligare begränsning kunde också ske genom att undantagsbestämmelsen endast skulle gälla, därest valsedeln avgivits inför särskild röstmottagare.

Även med den ovan angivna utformningen skulle dock reformen komma att i så hög grad strida mot gällande vals-systems karaktär av personval att valutredningen icke ansett sig kunna i nuvarande läge framlägga något förslag därom.

Valutredningen får i stället erinra om de ansträngningar, som från de politiska partiernas sida vid det senaste andrakammarvalet gjorts för att eliminera den nu behandlade ogiltighetsgrundens verkningar genom att upprätta s. k. »riksvalsedlar», vilka utan åsatt valkrets-beteckning upptar ett giltigt namn för varje valkrets. Dessa valsedlar torde, såvitt valutredningen har sig bekant, som regel ha godkänts av sammanräkningsmyndigheterna. Viss tvekan föreligger dock alltjämt beträffande frågan, huruvida vid tillämpning av bestämmelsen i 80 § tredje stycket ValL hänsyn skall tagas till valsedelns samtliga namn eller blott till de namn, som kvarstår sedan bestämmelserna i paragrafens första och andra stycken tillämpats. Enligt det första alternativet skulle nyttan av sådana riksvaledlar bli förhållandevis begränsad.

Frågan har upptagits till behandling i en av dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare Gustaf Larsson i Julita till länsstyrelsen i Södermanlands län ingiven skrift, vilken länsstyrelsen med skrivelse den 28 oktober 1960 överlämnat till Kungl. Maj:t. Handlingarna i ärendet har därefter av Kungl. Maj:t överlämnats till valutredningen för att tagas i övervägande vid fullgörandet av utredningens uppdrag.

Av handlingarna framgår att länsstyrelsen vid sammanräkning av de inom Södermanlands läns valkrets vid 1960 års andrakammarval avgivna rösterna godkänt en valsedel, trots att namnet på den person, som var valbar inom valkretsen, var upptaget på ett sådant sätt att namnet med tillämpning av bestämmelsen i 80 § tredje stycket ValL skulle ansetts som obefintligt, om därvid hänsyn skulle ha tagits till samtliga å valsedeln upptagna namn. Länsstyrelsen har sålunda vid sin bedömning av huruvida valsedeln upptagit flera namn för riksdagsmannavalet än som vore medgivet icke beaktat sådana namn å sedeln, vilka enligt första och andra styckena av nämnda lagrum skulle anses såsom obefintliga. Enligt valutredningens uppfattning har länsstyrelsens bedömning varit riktig.

Även om möjligheten att på en valsedel medtaga namn, som icke är valbara inom den valkrets, där valsedeln skall användas, i viss mån är ägnad att motverka syftet med bestämmelsen i 80 § tredje stycket ValL, anser dock utredningen att bruket av valsedlar av den typ, varom här är fråga, kan komma att verksamt bidra till en minskning av kasseringar på grund av den nu behandlade ogiltighetsgrunden. För att icke tvekan om utgången vid ett eventuellt överklagande av ett val, där valsedlar av denna typ kommit till användning, skall avhålla partierna från att tillhandahålla väljarna sådana valsedlar, föreslår valutredningen att ifrågavarande bestämmelse förtydligas på sådant sätt, att det klart framgår, att den endast skall tillämpas på de namn, som kvarstår sedan bestämmelserna i paragrafens första och andra stycken tillämpats. Motsvarande förtydligande bör även göras i 18 § andra stycket ValL och i 23 § sista stycket KVL.

Slutligen skall valutredningen i detta kapitel till behandling upptaga frågan om beskaffenheten av de *innerkuvert*, som skall användas *vid anordnandet av äktamakeförsändelse*. Frågan har tidigare uppmärksammats på grund av de kasseringar, som föranletts därav, att sådana innerkuvert i icke ringa utsträckning felaktigt använts vid röstning inför särskild röstmottagare i stället för de av röstmottagaren tillhandahållna valkuverten. Såsom påpekats i en till Riksdagens justitieombudsman ingiven skrift från biträdande stadfiskalen Harald Freijd, vilken vid 1958 års stadsfullmäktigval i Stockholm tjänstgjorde som en av valnämndens deputerade, kan frågan om innerkuvertens beskaffenhet även ha betydelse i ett annat avseende. I skriften — som av justitieombudsmannen överlämnats till statsrådet och chefen för justitiedepartementet och sedermera tillställts valutredningen — framhålles, att valhemligheten icke vore fullständig, då äkta make begagnade sig av möjligheten att rösta genom andra maken, eftersom det för valsedelsförsändelsen avsedda innerkuvertet vore av en annan typ än det valkuvert, som användes för röstning vid personlig inställelse vid valförrättningen. Valurnan komme därför att innehålla två olika slags kuvert med

valedlar. Därest endast ett fåtal valedelsförsändelser ingivits, föreläge risk att valhemligheten bleve avslöjad vid den preliminära sammanräkningen, då valförrättaren alltfjämt hade kvar valedelsförsändelsernas ytterkuvert med därå tecknade namnuppgifter. Om endast en valedelsförsändelse förekommit eller om alla, som röstat på detta sätt, valt samma parti, vore valhemligheten röjd.

Valutredningen vill icke ifrågasätta riktigheten av de gjorda iakttagelserna, även om det synes sannolikt, att situationen icke alltför ofta blir sådan, att risk föreligger för valhemlighetens röjande på det sätt som angivits i skriften. Det må för övrigt understrykas, att vilka åtgärder, som än vidtages till skydd för valhemligheten, skyddsåtgärderna icke kan bli effektiva gentemot dem som har att bryta valkuverten, för den händelse röstningsfrekvensen är liten och det inträffar att alla röstar på samma sätt. Detta kan även vara fallet vid sammanräkningsmyndighetens behandling av post-röster avseende en och samma valkrets, exempelvis vid kyrkofullmäktig- eller municipalfullmäktigvalen, där antalet poströstande brukar vara litet.

Systemet med olika valkuvert, varav endast det som är avsett för äktamakeförsändelse finns tillgängligt utanför vallokalen, utgör en förutsättning för att valförrättaren utan ett alltför omständligt och tidsödande förfarande skall kunna övervaka att röstningen sker utan obehörig påverkan. Valutredningen får i detta avseende hänvisa till vad 1944 års vallagssakkunniga anfört i sitt år 1945 avgivna betänkande (SOU 1945: 64):

Anledningen till att valkuvert för röstning å postanstalt enligt gällande bestämmelser icke må utlämnas på förhand är att man därigenom velat i viss mån till skapa en garanti för att väljarna utan obehörig påverkan skola fritt avgiva sina röster. Om valkuvert skulle finnas tillgängliga för allmänheten före röstningen, skulle det nämligen kunna inträffa, att tillslutna valkuvert med på förhand inlagda valedlar skulle kunna tillställas osjälvständiga väljare, vilka efter påtryckning skulle avlämna dessa vid röstningen.

Till förhindrande av sådant förfaringssätt vid röstning i vallokal gällde tidigare, att såsom valkuvert endast fick användas sådant kuvert, som utlämnades vid valbordet och därvid försågs med stämpel, utvisande det valdistrikt där röstningen ägde rum. Vid den kommunala vallagens införande år 1930 avskaffades visserligen bestämmelsen om denna stämpling vid de kommunala valen i de fall, då preliminär röstsammanräkning skulle verkställas, men bestämmelsen återinfördes år 1932 med anledning av att obehörig påtryckning på angivet sätt förekommit. I samband med att bestämmelser infördes i vallagarna om rätt att rösta å annan ort än hemorten, avskaffades åter föreskriften att valkuvert skulle stämplas med valdistriktets namn, men i stället stadgades, i syfte att förhindra obehörig påverkan, att samtliga valkuvert skola tillhandahållas genom statsverkets försorg och förses med särskild ändamålsbeteckning samt att valkuvert icke få av valförrättare eller röstmottagare utlämnas annat än till väljare i samband med att röstning äger rum. Valedeln kan således icke på förhand inläggas i valkuvertet, utan detta skall ske å särskild plats i röstningslokalen.

Såsom undantag härifrån gäller, att äkta make må under vissa förutsättningar på förhand anordna valedelsförsändelse, därvid väljaren utan att inställa sig vid

valförrättning eller röstmottagning äger utfå för detta ändamål avsett valkuvert. Härvidlag finnas emellertid särskilda säkerhetsföreskrifter meddelade, i det väljaren skall i närvaro av ett ojävigt vittne inlägga valkuvertet i ett ytterkuvert, varjämte en å ytterkuvertet anbragt förklaring och ett därå befintligt vittnesintyg skola undertecknas av väljaren respektive vittnet. Trots dessa föreskrifter har det dock inträffat, att den som anordnat valedelsförsändelse i sitt handlande obehörigen påverkats av annan person.

Skulle för röstning å postanstalt avsedda valkuvert, vilka i fråga om andrakammarval även må användas vid röstning i vallokal, utlämnas till väljarna på förhand, skulle det förut nämnda skyddet mot obehörig påverkan försvinna såväl i vad avser röstning inför röstmottagare som beträffande röstning vid valförrättning. Skulle i stället såsom valkuvert vid röstning inför röstmottagare användas valkuvert av samma slag som begagnas för valedelsförsändelse av äkta make, skulle förhållandet bliva detsamma i fråga om röstning inför röstmottagare.

Att på förhand även inlägga valkuvertet i det med röstlängdsutdrag försedda ytterkuvertet synes ännu mindre böra tillåtas. För sådant fall skulle dessutom åtskilliga felaktigheter med all säkerhet förekomma, särskilt vid kommunalval, där t. ex. oriktigt angivande av valbeteckning å valkuvert kan föranleda kassering därav.

På grund av vad nu anförts bör enligt de sakkunnigas uppfattning eftergivande av kravet på användande vid röstning inför röstmottagare av valkuvert av för ändamålet särskilt avsett slag icke ske, och valkuvert böra icke heller på förhand utlämnas till väljarna. Kassering till följd av användande av felaktigt slag av valkuvert synes icke kunna förebyggas eller motverkas på annat sätt än genom skärpt uppmärksamhet från röstmottagarnas sida samt genom meddelande av anvisningar åt väljarna, och förfarandet vid röstning å postanstalt torde icke i förevarande hänseende kunna underlättas annorledes än genom utökning av antalet röstmottagare, där så kan anses erforderligt.

De synpunkter, som sålunda framförts av de vallagssakkunniga, synes alltjämt äga giltighet. Skulle väljaren för röstningen å vallokalen kunna fritt använda sig av valkuvert, som finns tillgängliga för allmänheten utom vallokalen, bleve det svårt att upprätthålla det skydd för väljarnas rätt att rösta utan obehörig påverkan, som ligger i kravet på att valedels inläggande i valkuvert skall ske på avskild plats i vallokalen. Detta skydd utgör en så väsentlig beståndsdel i hela röstningsförfarandet att det icke kan offras ens för att tillgodose andra i och för sig berättigade intressen.

Valutredningen vill emellertid framhålla, att det icke synes uteslutet att genom en återgång till systemet med stämpling av valkuverten å vallokaler-na upprätthålla skyddet, även om valkuverten skulle göras tillgängliga för allmänheten utanför vallokalerna i syfte att de skall kunna användas även för äktamakeförsändelserna. För att icke de valkuvert, som använts som innerkuvert vid äktamakeförsändelser, skulle skilja sig från de övriga valkuverten, finge ordföranden låta stämpla även förstnämnda kuvert, innan de nedlades i valurnan. Jämväl vid röstningen inför särskilda röstmottagare å postanstalter, beskickningar och konsulat skulle valkuverten behöva stämplas innan de utlämnades till väljarna.

Som framgår av det ovan anförda skulle ett slopande av det särskilda

innerkuvertet för äktamakeförsändelserna medföra betydande svårigheter beträffande arbetet på vallokalerna. Å andra sidan skulle — även bortsett från att de påtalade riskerna för valhemlighetens röjande skulle elimineras — vissa fördelar kunna vinnas. Sålunda skulle den ogiltighetsgrund, som ligger i förväxlingen av valkuvert, försvinna, varjämte röstmottagarnas förseende med valmateriel skulle underlättas. Det sistnämnda skulle icke minst vara av betydelse för den händelse förslaget om fartygsröstning genomföres. Valutredningen har dock icke funnit att de skäl, som talar för införandet av en enhetlig typ av innerkuvert, är så starka, att de kan motivera en därigenom nödvändiggjord återgång till det tidigare systemet med stämpling av valkuverten å vallokalerna före användandet.

KAPITEL 12

Frågan om ett snabbare sammanräkningsförfarande

Utvecklingen har gått i riktning mot en ökning av antalet röstande inför särskilda röstmottagare. Särskilt införandet av röstkortssystemet synes ha medfört, att möjligheten att rösta utom det egna valdistriktet utnyttjats i större utsträckning än någonsin. Vid andrakammarvalet 1960, då systemet praktiserades för första gången, uppgick enligt vissa av Statistiska centralbyrån företagna preliminära beräkningar antalet väljare, som efter röstning inför särskilda röstmottagare antecknats i röstlängden som deltagare i valet, till 190 816. Vid andrakammarvalen 1956 och 1958 var motsvarande antal 110 876 respektive 134 551. Såvitt kan bedömas synes det icke föreligga anledning till antagande att antalet väljare, som röstar utom det egna valdistriktet, kommer att i fortsättningen nedgå. Skulle vissa av valutredningen framlagda förslag genomföras, finns det snarare skäl att förmoda, att antalet sådana röstande kommer att ytterligare öka. Så t. ex. är ett genomförande av förslaget att införa möjlighet till röstning å vissa utom riket befintliga svenska fartyg, vilket förslag behandlats i ett tidigare sammanhang, ägnat att öka antalet röstande inför röstmottagare utom riket.

Den omständigheten, att ett allt större antal väljare utövar sin rösträtt inför särskilda röstmottagare, medför helt naturligt ett väsentligt ökat arbete för sammanräkningsmyndigheterna. Deras behandling av rösterna, avgivna inför särskilda röstmottagare, kräver nämligen en betydande arbetsinsats. Över de till myndigheten inkomna ytterkuverten skall till en början upprättas en särskild förteckning (75 § sista stycket Vall och 41 § andra stycket KVL). Vid röstsammanräkningen — vilken äger rum vid offentlig förrättning och ej må påbörjas förrän å åttonde dagen efter valdagen (76 § Vall och 43 § KVL) — skall de från röstmottagare inkomna ytterkuverten räknas och antalet jämföras med den över sådana kuvert förda förteckningen. Inkommer ytterkuvert efter sammanräkningens början, skall dessa lämnas åsido. Övriga ytterkuvert granskas med hänsyn till dels om de kan antagas ha blivit öppnade efter tillslutandet och dels om samma väljare avgivit flera ytterkuvert; är endera fallet lämnas de åsido. Vidare tillses vid granskningen — som jämväl skall avse de å ytterkuverten tecknade uppgifterna — att väljaren är upptagen i röstlängden såsom röstberättigad och icke har utövat sin rösträtt vid valförrättningen. Därefter brytes ytterkuverten samt uttages och granskas valkuvert och valedelsförsändelser, var-

jämte de sistnämndas ytterkuvert brytes samt deras innerkuvert uttages och granskas. Valkuvert och innerkuvert nedlägges därpå i en urna, i sammanhang varmed i röstlängden vid väljarens namn antecknas, att röst-rätten utövats (77 § ValL och 44 § KVL). De i urnan nedlagda kuverten medtages sedan vid röstsammanräkningen.

Resultatet av den definitiva röstsammanräkningen avvaktas regelmässigt med stort allmänt intresse. Detta intresse har i hög grad förstärkts genom bl. a. den betydande ökningen av antalet inför särskilda röstmottagare av-givna röster. Med hänsyn till denna ökning har valutgången nämligen icke i samma grad som tidigare kunnat bedömas med ledning av resultaten från de preliminära röstsammanräkningarna, vilka endast omfattar de vid val-förrättningarna avgivna rösterna. Nu nämnda förhållande har medfört, att allt större anspråk framställts på att sammanräkningsmyndigheternas arbete skall bedrivas skyndsamt och att resultaten av sammanräkningarna skall vara tillgängliga så kort tid efter valet som möjligt. Sammanräkningsmyndigheternas ökade arbetsbörda har emellertid medfört en viss försening av sammanräkningarnas slutförande jämfört med tidigare.

Mot bakgrunden av nu angivna utveckling har önskemål framförts om sådana ändringar i gällande regler för röstsammanräkning, att myndig-heternas arbete därmed skall kunna underlättas och påskyndas. I två till valutredningen överlämnade skrivelser, den ena av länsstyrelsen i Stock-holms län och den andra av länsstyrelsen i Jämtlands län, har vissa förslag framförts i nu nämnt syfte. I båda dessa skrivelser har ifrågasatts om icke sammanräkningsmyndighet bör medgivas rätt att tidigare än å åttonde dagen efter valdagen granska och öppna från röstmottagare inkomna ytter-kuvert samt verkställa avprickning i röstlängden. Enligt dessa länsstyrel-ser skulle en ordning, som ger myndigheterna möjlighet att behandla in-komna post- och konsulatröster redan före den egentliga röstsammanräk-ningens början, betydligt underlätta dessa myndigheters arbete och avse-värt bidra till att påskynda röstsammanräkningarnas slutförande. Läns-styrelsen i Jämtlands län har i sin skrivelse därjämte väckt förslag om att den förteckning, som sammanräkningsmyndighet enligt 75 § ValL och 41 § KVL skall föra över de från röstmottagare inkomna ytterkuverten, slopas samt att en i 77 § 4 mom. ValL och 44 § 4 mom. KVL given bestämmelse om att valförrättningsorganens valprotokoll skall uppläsas vid den slutliga röstsammanräkningen, utmönstras ur lagtexten.

Enligt valutredningen vore det givetvis tillfredsställande om önskemålet om ett snabbare sammanräkningsförfarande kunde tillgodoses. Såväl sam-manräkningsmyndigheternas ökade arbetsbörda som allmänhetens och de politiska partiernas stora intresse av att relativt snart efter valet få klarhet om valets utgång gör det angeläget att, därest så kan ske, sådana ändringar vidtages, som är ägnade att underlätta röstsammanräkningarna och möj-

liggöra ett tidigare avslutande av desamma. Ett tillgodoseende av nämnda önskemål får emellertid icke ske på sådant sätt, att kraven på rättssäkerhet och noggrannhet vid röstsammanräkningens verkställande eftersättes. Reglerna rörande sammanräkningsförfarandet måste otvivelaktigt vara utformade med hänsynstagande i första hand till dessa krav.

Ett sätt att minska sammanräkningsmyndigheternas arbetsbörda och möjliggöra ett snabbare sammanräkningsförfarande utan att nyssnämnda krav behövde eftersättas vore att *låta röstmottagarna översända ytterkuverten* icke till sammanräkningsmyndigheten utan i stället *till vederbörande valförrättningsorgan*, på vilka det sedan skulle ankomma att granska och öppna ytterkuverten samt verkställa avprickning i röstlängden. En sådan ordning — som för övrigt har sin motsvarighet i Danmark — skulle emellertid innebära, att ytterkuverten finge vara ifrågavarande valförrättningsorgan tillhanda senast före valförrättningens avslutande. Detta skulle i sin tur föranleda, att röstningen inför röstmottagare icke kunde äga rum å valdagen och troligen ej heller under de närmaste dagarna dessförinnan. Den angivna ordningen skulle vid sådant förhållande medföra, att reglerna för post- och konsulatröstningen finge ändras i vissa väsentliga hänseenden. Såvitt synes skulle ordningen även motverka syftet med det av valutredningen framlagda förslaget om en förlängning av tiden för röstning inför röstmottagare före valdagen. Valutredningen har därför icke funnit det antydda förfaringssättet ändamålsenligt.

Ej heller synes det vara möjligt att *låta sammanräkningen i dess helhet påbörjas tidigare än vad nu sker*. Den i vallagarna intagna bestämmelsen, att sammanräkningsförrättningen ej må påbörjas förrän å åttonde dagen efter valdagen, har sin grund bl. a. i det förhållandet, att ytterkuvert, som inkommer från röstmottagare efter sammanräkningens början, skall lämnas orubbade och att däri inneslutna valsedlar ej skall inverka på valet. I de sakkunnigas betänkande (SOU 1941: 28), som låg till grund för poströstningsreglernas utformning, uttalades bl. a. följande:

Enligt det av de sakkunniga föreslagna systemet kan sammanräkning icke ske omedelbart efter röstningens avslutande utan först sedan så lång tid därefter förflutit, att ytterkuvert kunna hava inkommit från samtliga postanstalter i riket. Denna tid synes med normal postgång kunna beräknas till fem dagar, men med hänsyn till möjligen förekommande förseningar torde tiden böra förlängas med några dagar.

Inte minst med tanke på konsulatrösterna och, därest utredningens förslag om fartygsröstning genomföres, de å svenska fartyg avgivna rösterna, synes det enligt utredningens förmenande icke böra ifrågakomma att förkorta den i vallagarna fastställda tidsfristen om åtta dagar för sammanräkningens påbörjande. Genom en år 1956 företagen lagändring har nämligen den tidpunkt, vid vilken till röstmottagare utom riket avgivna valsedlar sist skall vara överståthållarämbetet till handa, bestämts till fjärde dagen

efter valdagen. För att ämbetet skall ha möjlighet att till vederbörande sammanräkningsmyndighet vidarebefordra sådana valsedlar, som inkommit till ämbetet först på fjärde dagen efter valet, så att de kan beräknas med säkerhet komma sammanräkningsmyndigheten till handa före röstsammanräkningens början, torde den härför bestämda tidsfristen om åtta dagar vara erforderlig.

I de till utredningen överlämnade skrivelserna från länsstyrelserna i Stockholms och Jämtlands län har ifrågasatts om icke *vissa åtgärder*, vilka nu ingår som moment i röstsammanräkningen, skulle kunna *vidtagas redan före den egentliga röstsammanräkningens början*. I skrivelserna har, såsom framgått av det redan anförda, sålunda föreslagits, att sammanräkningsmyndighet bör medges rätt att dessförinnan granska och öppna från röstmottagare inkomna ytterkuvert samt verkställa avprickning i röstlängden. Med ett genomförande av förslaget följer tydligtvis, att sammanräkningsmyndighet får möjlighet att omedelbart behandla ytterkuverten, allteftersom de inkommer från röstmottagarna. En sådan ordning kan emellertid icke utan vidare införas med hänsyn till den i vallagarna givna bestämmelsen om att, därest flera ytterkuvert befinnes härröra från samma väljare, samtliga dessa ytterkuvert skall lämnas orubbade och däri inneslutna valsedlar ej inverka på valet.

Behandlas, såsom nu sker, samtliga från röstmottagare inkomna ytterkuvert i ett sammanhang efter sammanräkningsförrättningens början — ytterkuvert som inkommer därefter skall, såsom tidigare framhållits, enligt föreskrift i vallagarna lämnas orubbade — uppstår icke några svårigheter att upptäcka om samma väljare avgivit flera ytterkuvert. Skulle däremot ytterkuverten på sätt här angivits omedelbart behandlas, allteftersom de inkommer till sammanräkningsmyndigheten, blir läget ett annat. Har i dylikt fall en väljare avgivit flera ytterkuvert, kan det ena redan ha blivit föremål för sammanräkningsmyndighetens åtgärder, då nämnda förhållande uppmärksammas. Dessa åtgärder kan då ha inneburit, att det berörda ytterkuvertet öppnats och däri inneslutande valkuvert nedlagts i valurnan samtidigt som väljaren avprickats i röstlängden. Någon möjlighet att i en sådan situation upphäva de redan vidtagna åtgärderna kan givetvis icke tänkas föreligga.

Det kan visserligen ifrågasättas om icke den angivna bestämmelsen i vallagarna skulle kunna givas sådant innehåll, att av flera från samma väljare härrörande ytterkuvert det först inkomna skall godtagas, därest övriga förutsättningar härför är för handen, medan senare inkomna skall lämnas orubbade. En sådan regel skulle emellertid vara svår att tillämpa i praktiken. I en del förekommande fall av dubbelröstning inför röstmottagare kan det vara vanskligt att avgöra vilket av de från samma väljare härrörande ytterkuverten, som kommit sammanräkningsmyndigheten först till handa. Ej heller synes det vara lämpligt att låta den ordning, i vilken sammanräk-

ningsmyndigheten upptager de inkomna ytterkuverten till behandling, vara avgörande för frågan angående vilket av de från samma väljare härrörande ytterkuverten, som skall vara giltigt. En valsedels giltighet skulle i ett sådant fall bli helt beroende av det sätt, på vilket sammanräkningsförrättningen handlades.

Det må här även framhållas, att man inom valutredningen i samband med framläggandet av förslaget om röstkortssystemets införande för andrakammarvalens vidkommande diskuterat, huruvida särskilda åtgärder borde vidtagas till förhindrande av att väljare med utnyttjande av sitt röstkort vid samma val röstade vid mer än ett tillfälle inför röstmottagare. Den ifrågavarande bestämmelsen, att i sådant fall samtliga de från väljaren härrörande ytterkuverten skall lämnas orubbade, ansågs därvid vara ägnad att motverka dylika missbruk av rätten att rösta inför röstmottagare, och några åtgärder i nämnt hänseende — vilka skulle komplicera röstningsförfarandet och dessutom svårligen kunna helt förebygga sådana missbruk — befanns därför icke vara erforderliga.

Av nu anförda skäl har valutredningen icke ansett sig kunna tillstyrka en sådan ändring av reglerna rörande sammanräkningsförfarandet, som berörts i de båda länsstyrelsernas skrivelser.

Valutredningen har även övertvägt möjligheten av att låta sammanräkningsmyndigheterna påbörja realbehandlingen av det från valförrättarna i valdistrikten inkomna valmaterialalet tidigare än vad nu kan ske. En ändring av vallagarnas bestämmelser i detta syfte torde nämligen icke möta samma svårigheter som då fråga är att möjliggöra en tidigare behandling av de från röstmottagarna till sammanräkningsmyndigheten inkomna rösterna. Emellertid är det främst till de sistnämnda rösterna och deras fördelning på de olika partierna, som nyhetsintresset är knutet, och det är — såsom redan framhållits — just dessa rösters ökning, som krävt allt större arbetsinsatser från sammanräkningsmyndigheternas sida. Det synes därför vara tveksamt om några väsentliga fördelar skulle kunna vinnas genom en tidigare behandling av det från valförrättarna inkomna valmaterialalet. Det må i detta sammanhang även erinras om att enligt gällande bestämmelser sammanräkningsmyndighet har att före sammanräkningsförrättningens påbörjande vidtaga vissa åtgärder med avseende å detta valmaterial. Myndigheten skall sålunda i god tid dessförinnan icke blott tillse att hela det föreskrivna materialet inkommit till myndigheten och i förekommande fall infordra vad som fattas, utan jämväl företaga en förberedande granskning av materialets yttre skick och, därest härutinnan yppas anledning till anmärkning, inhämta upplysningar om anledningen till felet (76 § sista stycket ValL och 43 § sista stycket KVL). Den tidsfrist om åtta dagar, som står till myndighetens förfogande innan sammanräkningsförrättningen må påbörjas, kan vara erforderlig för dessa åtgärders vidtagande ävensom för planläggandet och organiserandet av sammanräkningsförrättningen. Val-

utredningen har med hänsyn till det anförda ej heller ansett sig böra förorda någon ändring av reglerna rörande sammanräkningsförfarandet i här angivna hänseende.

Såsom redan omförmålts åligger det sammanräkningsmyndighet att föra *särskild förteckning* över de från röstmottagare inkomna ytterkuverten (75 § sista stycket ValL och 41 § andra stycket KVL). Vid sammanräkningsförrättningen skall dessa kuvert räknas och antalet jämföras med förteckningen (77 § 2 mom. ValL och 44 § 2 mom. KVL).

Ändamålet med förteckningen är tydligtvis att åstadkomma en redovisning av de ytterkuvert, som inkommit till sammanräkningsmyndigheten, och möjliggöra en kontroll av att samtliga dessa kuvert medtages vid sammanräkningsförrättningen. Vallagarna innehåller icke några närmare föreskrifter om hur denna förteckning skall föras. I det tidigare omförmålda betänkandet, som låg till grund för poströstningssystemets införande för kommunalvalen, uttalades beträffande förteckningen endast att det borde ankomma på vederbörande sammanräkningsmyndighet att bestämma dess beskaffenhet. Vanligtvis brukar icke i förteckningen antecknas — förutom ankomstdag och eventuell även avsändningsort — flera uppgifter än som erfordras för att identifiera den väljare, som avgivit inkommet ytterkuvert. I sistnämnda hänseende antecknas vid överståthållarämbetet numera för varje ytterkuvert, som inkommer till ämbetet från i Stockholm skrivna väljare, endast det registernummer, varunder väljaren är upptagen i röstlängden (uppgiften om registernumret å röstkort i Stockholm motsvarar närmast uppgiften å övriga röstkort om det uppslag och den rad i röstlängden, där väljaren finns upptagen).

Enligt vad valutredningen erfarit är förandet av nämnda förteckning tämligen arbetskrävande. Från överståthållarämbetet har sålunda blivit upplyst, att för färdigställandet av den vid ämbetet förda förteckningen över ytterkuvert, med vilka ämbetet haft att taga befattning såsom sammanräkningsmyndighet vid 1960 års andrakammarval, åtgått cirka 500 arbetstimmar. Länsstyrelsen i Stockholms län har å sin sida uppgivit, att dess förteckning vid samma val ej hunnit färdigställas före sammanräkningsförrättningens påbörjande.

Det kan — såsom länsstyrelsen i Jämtlands län antytt i sin till valutredningen överlämnade skrivelse — ifrågasättas om icke den föreskrivna ordningen, enligt vilken sammanräkningsmyndighet har att anteckna varje från röstmottagare inkommet ytterkuvert i särskild förteckning, skulle kunna förenklas eller ersättas med något annat mindre arbetskrävande och tidsödande förfarande, som likväl möjliggör en tillfredsställande kontroll av att samtliga till myndigheten inkomna ytterkuvert blir behandlade vid sammanräkningsförrättningen. Vid flera sammanräkningsmyndigheter brukar ytterkuverten, jämsides med att de antecknas i den särskilda förteckningen, numreras i löpande följd. Såvitt valutredningen kunnat be-

döma synes en sådan numrering av ytterkuverten, lämpligen kombinerad med en efter varje numreringstillfälle gjord anteckning — exempelvis i ett särskilt protokoll — om antalet numrerade ytterkuvert, vara tillräcklig för att den omförmälda kontrollen skall kunna utövas. Med en sådan ordning torde en särskild uppteckning av vilka väljare, som avgivit de ifrågavarande ytterkuverten, eller några anteckningar, som möjliggör en identifiering av dessa väljare, enligt valutredningens förmenande icke vara behövlige. Det må anmärkas att redan hos vederbörande röstmottagare föres en fullständig förteckning över de väljare, som där utövat sin rösträtt.

Valutredningen föreslår att vallagarnas berörda föreskrifter ändras i enlighet med vad här anförts. Framhållas bör dock att valutredningen funnit den särskilda förteckning, som överståthållarämbetet enligt 75 § andra stycket ValL och 41 § första stycket KVL har att föra över ytterkuvert, inkomna från röstmottagare utom riket, böra bibehållas oförändrad. Nämda ytterkuvert skall av ämbetet vidarebefordras till de röstsammanräknande myndigheterna och det kan därför från kontrollsynpunkt vara ändamålsenligt att dessa ytterkuvert av ämbetet förtecknas på sätt hittills skett.

Såsom tidigare framhållits har länsstyrelsen i Jämtlands län även föreslagit en utmönstring av den i 77 § 4 mom. ValL och 44 § 4 mom. KVL intagna bestämmelsen att valförrättarnas *valprotokoll* skall *uppläsas* vid sammanräkningsförrättningen. Bestämmelsen härom torde uteslutande vara betingad av offentlighetskravet. Intresset för dessa protokoll bland den allmänhet, som kan vara närvarande vid sammanräkningsförrättningen, torde dock som regel vara mycket ringa. Det må även anmärkas att ifrågavarande protokoll uppläses redan vid själva valförrättningen (69 § första stycket ValL samt 33 § 3 mom. och 34 § 1 mom. h KVL). Enligt valutredningens förmenande torde därför en uppläsning vid sammanräkningsförrättningen av dessa protokoll kunna begränsas till de fall, då någon vid förrättningen närvarande särskilt påkallar att så skall ske.

Ett genomförande av valutredningens här framlagda förslag — vilka i huvudsak innebär att sammanräkningsmyndigheternas förteckningar över inkomna ytterkuvert slopas och att uppläsningen vid sammanräkningsförrättningarna av valprotokoll begränsas — kan tydligtvis endast till ringa del underlätta och påskynda de röstsammanräknande myndigheternas arbete. Såvitt valutredningen kunnat finna torde emellertid några möjligheter knappast föreligga att inom ramen för gällande valordning genomföra sådana lagändringar, som i någon högre grad kan vara ägnade att tillgodose detta syfte. Enligt valutredningens förmenande synes därför ett tidigare slutförande av valmyndigheternas röstsammanräkningar endast kunna möjliggöras genom *en förstärkning av dessa myndigheters personella resurser vid röstsammanräkningarna*. Valutredningen vill därför avslutningsvis framhålla vikten av att en sådan förstärkning kommer till stånd. I de fall sammanräkningsmyndigheten har att verkställa röstsammanräkning för flera val-

KAPITEL 13

De föreslagna lagändringarna m. m.

Riksdagen har i en till Kungl. Maj:t avgiven skrivelse den 1 april 1960, nr 151, såsom sin mening givit till kända vad konstitutionsutskottet anfört i sitt utlåtande nr 7 till 1960 års riksdag. I utlåtandet har utskottet behandlat de i 21 och 87 §§ ValL upptagna bestämmelserna rörande utseende av efterträdare åt avgången riksdagsman. Utskottet har därvid erinrat om att regeringsrätten i två särskilda avgöranden (RÅ 1948 ref. 9 och 1959 ref. 29) tillämpat dessa bestämmelser så, att ersättarvalet skall avse utseende av efterträdare åt den ursprungligen valde riksdagsledamoten och ej åt den sist avgångne. Enligt utskottet kan efter dessa avgöranden visserligen icke föreligga någon tvekan om tolkningen av de gällande bestämmelserna. Den regel, på vilken praxis stöder sig, skulle emellertid enligt utskottet kunna tänkas komma till klarare uttryck i lagtexten än vad för närvarande är fallet och utskottet har funnit spörsmålet härom förtjäna att närmare undersökas. Riksdagens skrivelse jämte utskottets berörda utlåtande har av Kungl. Maj:t överlämnats till valutredningen att tagas under övervägande vid fullgörandet av utredningens uppdrag.

Skall ett förtydligande av ValL:s bestämmelser i det av riksdagen angivna hänseendet göras, torde samma förtydligande jämväl böra ske i 52 § 2 mom. och 53 § KVL, där för fullmäktigvalens vidkommande motsvarande bestämmelser som i 21 och 87 §§ ValL finns intagna rörande utseende av efterträdare åt avgången fullmäktig.

Enligt valutredningens uppfattning är det givetvis av vikt att vallagar-nas bestämmelser har sådan utformning, att någon oklarhet icke råder om deras rätta tolkning. För att reglerna rörande utseende av efterträdare åt avgången riksdagsledamot eller fullmäktig skall klarare komma till uttryck i gällande lagtext skulle det måhända vara lämpligt om i 21 § första stycket och 87 § 1 mom. ValL samt 52 § 2 mom. KVL tydligare utmärktes att dessa lagrum avser sådana fall, där den *ursprungligen* valde av sagt sig uppdraget eller eljest avgått. Första meningen i 21 § första stycket ValL skulle exempelvis kunna erhålla följande lydelse: »Där någon, som enligt 20 § blivit vald till riksdagsman, vid valtillfället avsäger sig uppdraget, skall efterträdare åt honom utses och valförrättaren genast företaga ny röstsammanräkning inom det parti, för vilket den avgångne blivit vald.» Därjämte skulle 21 § sista stycket och 87 § 2 mom. ValL samt 53 § KVL

— vilka lagrum behandlar de fall, då utsedd efterträdare till en ursprungligen vald ledamot i sin tur avgått, och vilkas gällande lydelse främst synes ha givit anledning till tveksamhet — förtydligas på sådant sätt, att det klart framginge att i dessa fall ny efterträdare skall utses till den ursprungligen valde. Sista stycket av 21 § ValL skulle sålunda kunna erhålla följande lydelse: »Skulle jämväl sålunda utsedd riksdagsman vid valtillfället avsäga sig uppdraget, *utes ny efterträdare åt den först avgångne och förfares därvid på enahanda sätt; — — —.*»

Genom det provisoriska valsysteem, som för andrakammarvalens del tillämpats sedan 1952 och för kommunalvalens del sedan 1954, har bl. a. 87 § i 1920 års lag om val till riksdagen samt 52 § 2 mom. och 53 § i kommunala vallagen satts ur kraft och ersatts av de bestämmelser, som under motsvarande lagrumsbeteckningar upptagits i vissa särskilt utfärdade lagar. Dessa bestämmelser har för kommunalvalens del genom lag den 28 mars 1958 erhållit fortsatt giltighet för perioden 1959—1962 och för andrakammarvalens del genom lag den 8 april 1960 för perioden 1961—1964.

Skall de förtydliganden, som här berörts, få någon omedelbar verkan, måste de i huvudsak likartade bestämmelser, som upptagits i dessa särskilda lagar och som för närvarande skall tillämpas i stället för 87 § ValL samt 52 § 2 mom. och 53 § KVL, ändras i samma hänseende som dessa lagrum. För valutredningen har det emellertid framstått som mindre lämpligt att låta den för viss begränsad tid gällande provisoriska lagstiftningen på ifrågavarande område underkastas justeringar, som icke är avsedda att förändra reglernas innebörd. Med hänsyn härtill och då — såsom konstitutionsutskottet även framhållit i sitt utlåtande — efter regeringsrättens oförmålda avgöranden någon tvekan icke kan råda om den rätta tolkningen av de berörda stadgandena, har valutredningen funnit de erforderliga ändringarna i förtydligande syfte, vilka här angivits, lämpligen böra anstå till dess den provisoriska lagstiftningen förnyas eller till dess det provisoriska valsystemet ersättes av ett bestående sådant och de ifrågavarande lagrummen i vallagarna i övrigt erhåller sin slutgiltiga utformning.

Valutredningens i förevarande betänkande framlagda lagförslag inrymmer därför icke någon ändring av de berörda stadgandena i 21 och 87 §§ ValL samt 52 § 2 mom. och 53 § KVL.

I det följande skall en översikt lämnas över de i betänkandet föreslagna lagändringarna m. m.

Ändringarna i lagen om val till riksdagen

18 §.

I paragrafen har motsvarande ändring vidtagits som i 80 §. Se anmärkningen under sistnämnda lagrum.

33 §.

Enligt förslaget skall den nuvarande valnämndsorganisationen på landet avskaffas och ersättas av en ordning med en enda valnämnd i varje kommun därstädes. Sådan valnämnd föreslås erhålla samma sammansättning som den nu för varje valdistrikt på landet inrättade valnämnden. De bestämmelser, som nu gäller för utseende av ledamöter och suppleanter i valnämnd för valdistrikt, skall äga motsvarande tillämpning i fråga om utseende av ledamöter och suppleanter i den för landskommun gemensamma valnämnden.

Se härom kap. 5 i betänkandet.

41 §.

I första stycket av denna paragraf, som innehåller bestämmelser rörande kungörandet av bl. a. tid och ställe för röstlängdens framläggande, har stadgandet om kungörelsens uppläsande i kyrkan utmönstrats och ersatts av en föreskrift att kungörelsen skall anslås på kommunens anslagstavla. Med hänsyn till den i 9 § sista stycket KVL gjorda hänvisningen till ValL:s bestämmelser härutinnan får den föreslagna ändringen betydelse jämväl för kommunalvalens del.

54—56 §§.

Med anledning av utsträckningen av tiden för röstning före valdagen — se härom kap. 6 i betänkandet — har vissa tidsbestämmelser i dessa paragrafer ändrats. Sålunda har den i 54 § 7 mom. angivna tidpunkten, då vid ordinarie andrakammarval ansökan om partibeteckning senast skall göras, ändrats till den 20 juli närmast före valen. I 55 § 2 mom. har den sista dagen för länsstyrelsens kungörande av fyllnadval och av nytt val i särskild valkrets bestämts till den fyrtionde dagen före valdagen. Den i 55 a § andra stycket angivna dagen, då röstkortet senast skall översändas till de röstberättigade, har ändrats till den trettiofemte dagen före valdagen. Slutligen har i 56 § 2 mom. den sista dagen för anmälan av partikandidater satts till den trettiosjunde dagen före valdagen.

I 56 § 5 mom. har — på motsvarande sätt som i 41 § — bestämmelsen om valkungörelsens uppläsande i kyrkorna ersatts av en föreskrift om att kungörelsen skall anslås på kommunernas anslagstavlur. Genom ändringen kommer kungörelseförfarandet att helt överensstämma med det i 20 § 1 mom. KVL föreskrivna. Enligt gjort tillägg skall i kungörelsen tillika erinras om att rösträtt i vissa fall kan utövas jämväl å svenskt fartyg.

57 §.

De i första stycket av 1 mom. givna bestämmelserna rörande vilka som skall vara valförrättare vid andrakammarval har med anledning av den ändrade valnämndsorganisationen på landet justerats så att i landskommun,

som är indelad i flera valdistrikt, val skall förrättas — på motsvarande sätt som då stad är indelad i flera valdistrikt — inför särskilda deputerade, utsedda av den för landskommunen gemensamma valnämnden. Se den allmänna motiveringen sid. 61.

I andra stycket av samma moment har ett tillägg gjorts med anledning av införandet av möjlighet till fartygsröstning.

58 §.

Enligt de nuvarande bestämmelserna i andra stycket av denna paragraf äger valförrättaren hos länsstyrelsen göra framställning om andra tider för valets förrättande än som i första stycket anges. Rätt att göra sådan framställning bör lämpligen endast tillkomma valnämnden eller magistraten och icke de deputerade, som valnämnden eller magistraten utser att vara valförrättare i valdistrikt. De ifrågavarande bestämmelserna har jämkats i enlighet härmed.

62 §.

Anordnande av valedelsförsändelse av äkta make föreslås få ske från och med den trettionde dagen före valdagen. Se härom kap. 6 i betänkandet.

65 §.

I denna paragraf har ett tillägg gjorts med anledning av införandet av möjlighet till fartygsröstning.

Rubriken till 70—75 §§

Denna rubrik har ändrats med anledning av införandet av möjlighet till fartygsröstning.

70 §.

I 1 mom. har ett tillägg gjorts så att jämväl den, som tjänstgör å sjukvårdsanstalt, vid vilken postanstalt finns inrättad, får möjlighet att å valdagen där avlämna sin valedel, ändock att sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där han är i röstlängden uppförd. Se den allmänna motiveringen sid. 127.

Till de i 3 mom. upptagna bestämmelserna rörande röstavgivning utom riket har gjorts ett tillägg med anledning av införandet av möjlighet till röstning å utom riket befintligt svenskt fartyg. Om anordnande av röstmottagning å fartyg och om röstningen därstädes, se den allmänna motiveringen sid. 85—92.

72 §.

I första stycket har ett tillägg gjorts angående vem som skall vara röstmottagare å fartyg. Se härom den allmänna motiveringen sid. 88.

Den i andra stycket intagna bestämmelsen om tiden för röstning före valdagen har ändrats så att sådan röstning skall kunna äga rum från och med den trettonde dagen före valdagen. Se härom kap. 6 i betänkandet. I samma stycke har även gjorts ett tillägg, som är föranlett av att röstmottagare å fartyg skall ha möjlighet att insända valsedlar till svensk beskickning eller svenskt konsulat för vidarebefordran till överståthållarämbetet. Jämför ändringarna i 75 §.

Till paragrafen har även fogats ett nytt sista stycke angående dagar och tider samt ställe för röstmottagning å fartyg.

75 §.

De nuvarande bestämmelserna i paragrafens första stycke om röstmottagares insändande av ytterkuvert, vari valkuvert eller valsedelsförsändelse inlagts, har omredigerats och uppdelats på två nya stycken, varav det ena behandlar insändandet från röstmottagare inom riket och det andra insändandet från röstmottagare utom riket. I det senare stycket har för röstmottagare å fartyg vissa särbestämmelser givits, vilka ger dem möjlighet att översända ytterkuverten till svensk beskickning eller svenskt konsulat för vidarebefordran till överståthållarämbetet. Se härom den allmänna motiveringen sid. 90.

Beträffande ändringarna i paragrafens sista stycke hänvisas till den allmänna motiveringen sid. 159—160.

77—78 §§.

Den i 77 § 2 mom. vidtagna ändringen sammanhänger med ändringarna i 75 § sista stycket.

I 77 § 4 mom. har företagits sådan ändring, att vid sammanräkningsföretningen valförrättarnas valprotokoll behöver uppläsas endast därest så påkallas. Se den allmänna motiveringen sid. 160.

Genom de övriga ändringarna i 77 § 4 mom. och det i 78 § gjorda tillägget har nya regler givits för de fall, då sigilleringsföreskrift blivit åsidosatt. Se den allmänna motiveringen sid. 136—138.

80 §.

I paragrafens tredje stycke har ett förtydligande gjorts i syfte att undanröja den tvekan, som främst vid användning av s. k. riksvalsedlar förelegat rörande tolkningen av de i nämnda stycke upptagna bestämmelserna. Se den allmänna motiveringen sid. 149—150.

90—90 a §§.

I dessa paragrafer har vissa justeringar vidtagits med hänsyn till den ändrade valnämndsorganisationen på landet samt — såvitt angår 90 § — med hänsyn till den allmänna rådstugans avskaffande.

91 §.

Är landskommun indelad i flera valdistrikt, skall den för landskommunen gemensamma valnämnden — på motsvarande sätt som magistrat eller valnämnd i fögderistad, då i stad finnes flera valdistrikt — för varje valdistrikt utse tre eller flera personer att vara valförrättare i distriktet. Se den allmänna motiveringen sid. 61.

96 §.

Med anledning av den ändrade valnämndsorganisationen på landet har vissa ändringar vidtagits i paragrafens andra stycke. De däri upptagna bestämmelserna har utformats så att de blivit enhetliga för stad och landsbygd. Genom ett i samma stycke gjort tillägg har föreskrivits att ytterkuvert, som användes för röstning inför röstmottagare, skall i god tid före valet finnas tillgängliga jämväl å svenskt fartyg, där röstmottagning äger rum.

Ändringarna i kommunala vallagen

4 §.

I paragrafens andra stycke har ett tillägg gjorts med anledning av införandet av möjlighet till fartygsröstning.

5 §.

Med anledning av den ändrade valnämndsorganisationen på landet — se härom kap. 5 i förevarande betänkande — har vissa ändringar vidtagits i denna paragraf.

Ändringarna i första stycket innebär att samtliga i landskommun förekommande kommunalval — val av landstingsmän samt val av kommunalfullmäktige, municipalfullmäktige och kyrkofullmäktige — skall förrättas av den för landskommunen gemensamma valnämnden eller, om i landskommunen finnes flera valdistrikt, av denna valnämnds deputerade. Den ifrågasvarande valnämndens kompetensområde skall sålunda för samtliga vals vidkommande som regel omfatta hela landskommunen. Undantag härifrån skall enligt förslaget endast förekomma vid kyrkofullmäktigval i vissa enstaka fall, vilka nedan anges.

Avgörande för rätten att utse deputerade bör — vare sig det gäller landskommun eller stad — vara om valdistriktsindelning över huvud taget förekommer i kommunen, även om det aktuella valet, exempelvis ett municipalfullmäktigeval, endast omfattar ett valdistrikt.

Eftersom municipalsamhälle alltid utgör del av en landskommun erfordras — oavsett vilka förordnanden som må meddelas rörande valdistriktsindelningen vid val av municipalfullmäktige — med nämnda ordning icke några bestämmelser angående vem som skall förrätta municipalfullmäk-

tigval i för sådant val särskilt bildat valdistrikt. De nuvarande bestämmelserna i paragrafens andra stycke har därför i förslaget helt utgått.

För kyrkofullmäktigvalens del kompliceras förhållandet därigenom att församlingsgränserna icke alltid sammanfaller med den borgerliga kommunens gränser. En församling kan således i vissa fall omfatta delar av olika landskommuner. Har i ett dylikt fall länsstyrelse vid kyrkofullmäktigval beträffande valdistrikt meddelat förordnande, som avses i 3 § 3 mom. KVL, kan det inträffa att det sålunda bildade valdistriktet kommer att omfatta delar av skilda landskommuner. För att en kompetenskonflikt icke skall uppstå mellan dessa landskommuners valnämnder i fråga om kyrkofullmäktigvalens ombesörjande i det ifrågavarande valdistriktet, torde det vara erforderligt att länsstyrelsen i samband med sitt förordnande enligt 3 § 3 mom. KVL i sådant fall förordnar inför vilken landskommuns valnämnd eller dess deputerade kyrkofullmäktigvalet i detta valdistrikt skall förrättas. De nuvarande stadgandena i paragrafens tredje stycke har i förslaget ersatts med bestämmelser härom, vilka upptagits i ett nytt andra stycke till paragrafen.

11 § och 20 §.

Med hänsyn till utsträckningen av tiden för röstning före valdagen — se härom kap. 6 i betänkandet — föreslås ändringar i 11 § 2 mom. och 20 § 1—3 mom. så att dagen för extra kommunalval av länsstyrelsen bestämmes senast trettiofemte dagen dessförinnan och kungörelse om ordinarie eller extra kommunalval utfärdas senast trettioförsta dagen före valdagen.

Enligt förslaget skall i 20 § 1 mom. sådant tillägg göras att kungörelse om kommunalval kommer att upptaga erinran om att rösträtt i vissa fall kan utövas jämväl å svenskt fartyg.

23 §.

I paragrafens sista stycke har motsvarande ändring vidtagits som i 80 § ValL.

28 §.

I paragrafen har samma ändring vidtagits som i 62 § ValL.

31 §.

I paragrafen har samma tillägg gjorts som i 65 § ValL.

Rubriken till kap. 6.

Denna rubrik har ändrats på samma sätt som rubriken till 70—75 §§ ValL.

35 §.

I paragrafens 1 och 3 mom. har samma tillägg gjorts som i 70 § 1 och 3 mom. ValL.

37 §.

I denna paragraf har samma ändringar och tillägg gjorts som i 72 § ValL.

40—41 §§.

De i dessa lagrum intagna bestämmelserna har ändrats i samma hänseenden som de motsvarande bestämmelserna i 75 § ValL.

44 §.

Bestämmelserna i denna paragraf har ändrats i samma hänseenden som de motsvarande bestämmelserna i 77—78 §§ ValL.

60 §.

Med anledning av den ändrade valnämndsorganisationen på landet har vissa ändringar vidtagits i paragrafens näst sista stycke. De däri upptagna bestämmelserna har genom ändringarna blivit enhetliga för stad och landsbygd. Jämför ändringarna i 96 § ValL.

Lagändringarnas ikraftträdande

Enligt 33 § ValL utses ledamöter och suppleanter i valnämnd för en fyraårsperiod, varvid ordföranden och suppleant för honom förordnas av länsstyrelsen före utgången av året näst efter det, då allmänna val av kommunalfullmäktige ägde rum, samt de övriga fyra ledamöterna jämte suppleanter väljas under nyssnämnda år å tid, då val till befattningar inom kommunen eljest anställes. I 13 § kommunallagen föreskrives att val till de befattningar inom kommunen, vilka vid årets slut blir lediga, skall förrättas vid fullmäktiges sammanträde i december månad. Med hänsyn till nu angivna bestämmelser har valutredningen utgått ifrån att mandattiden för de ledamöter, som nu tjänstgör i valnämnd för valdistrikt på landet, utlöper den 31 december 1963.

Utredningens förslag rörande valnämndsorganisationen på landet innebär väsentliga ändringar i nuvarande ordning. Skulle förslaget härutinnan upphöjas till lag, torde ett ej för knappt utmätt rådrom vara erforderligt för att förbereda den nya organisationen. Enligt utredningens uppfattning synes det vara mest ändamålsenligt att genomföra den ändrade valnämndsorganisationen vid den tidpunkt, då gällande mandatperiod för valnämndsledamöter utgår. Utredningen förordar därför att de i nämnda hänseende föreslagna ändringarna i 33 §, 57 § 1 mom. första stycket, 90 §, 90 a §, 91 § och 96 § andra stycket första punkten ValL samt 5 och 60 §§ KVL skall träda i kraft först den 1 januari 1964. Vid utseende av valnämnd under år 1963 för ny fyraårsperiod bör dock 33 § ValL tillämpas i sin ändrade lydelse.

Vad därefter angår de i övrigt föreslagna ändringarna i vallagstiftningen synes hinder icke föreligga att låta dessa ändringar träda i kraft den 1 januari 1962. Dessa skulle i så fall bli tillämpliga redan vid 1962 års kommunalval.

Förslaget till kungörelse

Se härom den allmänna motiveringen sid. 91—92.

Tabell 1. Masskassering på grund av sigilleringsfel.

Nedan anges antalet fall (varje valdistrikt räknat som en enhet) och antalet ogiltiga röster vid masskassering på grund av sigilleringsfel sedan år 1940

Andrakammarval			Landstingsmannaval		
Valår	Antal fall	Ogiltiga röster	Valår	Antal fall	Ogiltiga röster
1940.....	2	1 253	1942.....	2	533
1944.....	9	2 351	1946.....	3	2 183
1948.....	1	839	1950.....	7	2 787
1952.....	2	1 523	1954.....	15	4 123
1956.....	2	532	1958.....	9	1 444
1958.....	1	299			

Tabell 2. Besvär över andrakammarval

Nedan anges antalet val (varje valkrets räknad som en enhet) och antalet överklagade val samt bifallna besvär sedan år 1911

Valår	Antalet val	Därav överklagade	Besvären bifallna	
			Ny sammanräkning	Nytt val
1911, 1914.....	168	9	—	1
1917, 1920, 1921.....	140	18	2	8
1924, 1928, 1932.....	84	16	2	—
1936, 1940, 1944.....	84	2	—	—
1948.....	28	—	—	—
1952.....	28	2	—	2
1956.....	28	1	—	—
1958.....	28	1	—	—

Tabell 3. Besvär över landstingsmannaval, stadsfullmäktigval och kommunalfullmäktigval

Nedan anges antalet val (varje valkrets räknad som en enhet) och antalet överklagade val samt bifallna besvär sedan år 1942

Valår	Landsting				Stadsfullmäktige				Kommunalfullmäktige			
	Antal val	Därav överklagade	Besvären bifallna		Antal val	Därav överklagade	Besvären bifallna		Antal val	Därav överklagade	Besvären bifallna	
			Ny sammanräkning	Nytt val			Ny sammanräkning	Nytt val			Ny sammanräkning	Nytt val
1942	189	11	—	1	188	8	5	2	1 748	26	1	6
1946	193	5	—	1	203	1	—	—	1 758	10	—	8
1950	193	7	—	—	226	6	2	—	940	16	6	4
1954	166	1	—	—	204	3	—	—	932	16	3	4
1958	167	2	—	—	193	4	—	1	922	15	2	11

Tabell 4. Ogiltigförklarade valkuvert och valsedlar vid andrakammarvalen 1940—1958 på grund av fel, som begåtts av väljaren

	Därav röstande inför röstmottagare											
	1940	1944	1948	1952	1956	1958	1940	1944	1948	1952	1956	1958
Valår.....												
Valsedel av annat än vitt papper.....	28	72	30	17	13	17	16	47	19	5	7	9
Valsedel med kännetecken.....	3 177	3 497	3 842	3 424	3 476	1 827	115	168	242	140	160	177
Valsedel utan partibeteckning eller med partibeteckning annorstädes än ovanför namnen.....	(741)	(502)	(716)	184	277	247	(462)	(338)	(523)	114	108	212
Valsedel med mer än en beteckning ovanför namnen.....				68	59	53				32	44	50
Valsedel med valkrets-beteckning annorstädes än nedanför namnen.....	—	—	—	51	64	132	—	—	—	40	56	129
Valsedel utan giltigt namn .	3 062	1 925	3 546	1 982	2 340	3 279	2 182	901	2 396	1 027	1 280	2 310
Valsedel, blank eller sönder-riven.....	559	133	80	172	103	324	20	10	7	3	16	12
Valkuvert utan innehåll eller med annat innehåll än val-sedel.....	4 882	2 276	3 586	5 321	7 318	10 256	120	116	208	140	266	450
Valkuvert med två olika eller flera än två valsedlar.....	1 058	1 679	3 771	4 965	4 807	2 644	11	31	59	81	73	48
Valkuvert med utom val-sedel även annat.....	382	312	396	324	248	175	17	6	21	9	17	16
Övriga fel av väljaren	93	283	191	53	4 171	421	6	128	104	—	28	198
Summa	13 982	10 679	16 158	16 561	22 876	19 375	2 949	1 745	3 579	1 591	2 055	3 611
I promille av hela antalet valdeltagare.....	4,8	3,4	4,2	4,4	5,9	5	171,4	127,6	130,1	115,3	118,5	126,8

¹ I promille av antalet röstande inför röstmottagare.

Tabell 5. Ogiltigförklarade valkuvert och valsedlar vid landstingsmannavalen 1942—1958 på grund av fel, som begåtts av väljaren

	Därav röstande inför röstmottagare									
	1942	1946	1950	1954	1958	1942	1946	1950	1954	1958
Valår.....										
Valsedel av annat än vitt papper.....	24	22	41	17	24	15	15	31	8	11
Valsedel med kännetecken.....	1 175	1 581	1 536	1 761	1 261	54	121	135	89	71
Valsedel utan partibeteckning, med felaktig partibeteckning eller med partibeteckning annorstädes än ovanför namnen.....	(94)	(84)	(371)	111	103	(18)	(31)	(131)	56	35
Valsedel med mer än en beteckning ovanför namnen.....				81	43				19	22
Valsedel med valbeteckning eller valkrets-beteckning annorstädes än nedanför namnen.....	—	—	—	45	83	—	—	—	28	37
Valsedel utan giltigt namn.....	798	689	890	1 041	991	96	288	461	395	391
Valsedel, blank.....	348	182	226	174	246	6	13	53	36	14
Valkuvert utan innehåll eller med annat innehåll än valsedel.....	3 350	3 351	4 070	5 442	8 260	53	57	102	128	226
Valkuvert med två olika eller flera än två valsedlar.....	661	964	914	1 066	745	14	13	25	33	15
Valkuvert med utom valsedel även annat.....	176	225	221	183	126	4	7	7	12	6
Övriga fel av väljaren.....	125	164	101	151	164	5	36	1	45	80
Summa	6 751	7 262	8 370	10 072	12 046	265	581	946	849	908
I promille av hela antalet valdeltagare.....	2,9	2,8	2,8	3,4	4,0	19,6	12,6	12,7	11,7	11,9

¹ I promille av hela antalet poströster.

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1961

1. Den nordiske husholdshøgskolen.
2. Nordens folkelige akademi.
3. Nordisk filmsamarbeid.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Begravningsplatser och gravar. [5]
Underrätterna. [6]
Den allmänna brottsregistreringen. [11]
Pensionsstiftelser. I. [14]
Kriminalvård i frihet. [16]
Vissa frågor rörande allmänna val. [20]

Försvarsdepartementet

Enhetlig ledning av krigsmakten. [7]
Totalförsvarets upplysningsverksamhet. [18]

Socialdepartementet

Byggnadsindustrins arbetskraft. [19]

Kommunikationsdepartementet

Statliga belastningsbestämmelser av år 1960
för byggnadsverk. [12]

Finansdepartementet

Sparstimulerande åtgärder. [2]
Automatisk databehandling inom folkbokförings-
och uppbördsväsendet. [4]
Preliminär nationalbudget för år 1961. [10]

Ecklesiastikdepartementet

1957 års skolberedning. 5. Hjälpmedel i skolarbetet.
[17]

Jordbruksdepartementet

Totalisatorverksamheten. [1]
Lantbrukets yrkesskolor. [13]

Handelsdepartementet

Effektivare prisövervakning. [3]

Inrikesdepartementet

Om läkarbehov och läkartillgång. [8]
Principer för en ny kommunindelning. [9]
Polisens brottsbekämpande verksamhet. [15]